

PTE Központi Könyvtár

KG 44

DOKTORI (Ph.D) ÉRTEKEZÉS

MARTON ISTVÁN

PÉCS
2005

KJK

OT

SSP.48

M 37

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

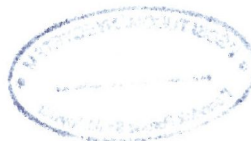
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR, PÉCS
Agrár, Környezet - és Regionális Gazdaságtan Tanszék
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

Programvezető:

DR. BUDAY-SÁNTHA ATTILA
habil. tanszékvezető egyetemi tanár

Témavezető:

DR. BUDAY-SÁNTHA ATTILA
habil. tanszékvezető egyetemi tanár

**A BALATON TÉRSÉG KOMPLEX GAZDASÁGI ÉS TURISZTIKAI
ELEMZÉSE**

Készítette:

MARTON ISTVÁN

PTE Egyetemi Könyvtár

P000506198

PÉCS

2005.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A dolgozat legelején szeretném köszönetemet kifejezni mindazoknak, akik sokat segítettek abban, hogy ez az értekezés elkészülhessen.

Elsőként konzulensemnek Buday-Sántha Attilának, aki végigkísérte a kutatásomat értékes megjegyzésivel, tanácsaival. Továbbá külön meg szeretném köszönni Nemes Nagy József segítségét, aki jó szándékú kritikai észrevételeivel különösképpen a dolgozat módszertani részének kialakításában segítkezett.

Szeretnék köszönetet mondani a Megyei Statisztikai Hivatal munkatársainak és a Balaton régióban dolgozó települési szereplőknek; polgármestereknek, jegyzőknek, kistérségi megbízottaknak, akik segítettek a dolgozat elkészítéséhez nélkülözhetetlen adatok összegyűjtésében.

Végezetül köszönöm mindazon kolléga, ismerős, barát támogatását, építő jellegű kritikáit, gondolkodásra ösztönző érveit és ellenérveit, melyek jelentős segítséget nyújtottak a disszertáció elkészítéséhez.

*„Tenger idő múltján itt bolyongok újra
Búgó partjaidon gyönyörű Balaton
S bár a régi álmok tolongnak körültem
Döbbenve nézek szét rajtad és- magamon*

*Mintha az egész múlt szunnyadna s álmában
Föl- fölvillognának a jövő csodái:
Új nemzedék jár itt, ki jól tudja, látja,
Mit lehetne e roppant parlagból csinálni.”*

Endrődi Sándor

BEVEZETÉS	3
A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI ÉS A KUTATÁS HIPOTÉZISEI	4
AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETE	5
I. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
1. A REGIONALITÁS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA	7
1.1. A regionális gazdaságtan kialakulása	7
1.1.2 Regionális politika az Európai Unióban és Magyarországon.....	10
1.1.2.1 Magyarország területpolitikai fejlődése a XX. században	12
1.1.3 Magyarország EU kompatibilis területi felosztása.....	14
1.1.4 A magyar regionalizmus intézményi rendszerének felépítése	15
2. A TURIZMUS JELENTŐSÉGE A VILÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON	17
2.1 Turizmus rendszere és környezete	17
2.2 Turisztikai világtrendek	19
2.3 Magyarország turizmusa.....	23
2.3.1 Magyarország turisztikai termékei	26
2.3.2 Turisztikai régiók Magyarországon	29
3. A REGIONÁLIS GONDOLKODÁS ÉS A TURIZMUS FEJLŐDÉSE A BALATON TÉRSÉGÉBEN	30
3.1 A Balaton térség regionális fejlődése	30
3.1.1 Regionalista törekvések az XIX. század végén.....	31
3.1.2 Regionális gondolkodás és tervek a két világháború között	32
3.1.3 Regionális folyamatok a II. világháború után	34
3.1.4 Regionalitás a rendszerváltás után	34
3.2 Az önálló Balaton régió kialakításának lehetőségei	38
3.3 Turizmusfejlődés a Balaton régióban	41
3.3.1 A balatoni turizmus fejlődése a második világháborútól a rendszerváltásig.....	45
3.3.2 A Balatoni turizmus a rendszerváltás után.....	48
3.4 A balatoni turizmus életpályája	51
3.5 A Balaton régió lehetséges versenytársainak vizsgálata.....	53
3.6 A Balaton régió önkormányzatainak forrásai és feladatainak összefoglalása.....	55
3.7 A Balaton vízgyűjtőjén folyó mezőgazdasági termelés hatása a tó környezeti állapotára.....	57
3.7.1 A mezőgazdaság káros hatásainak csökkentése	59
II. A BALATON RÉGIÓ ADOTTSÁGAINAK GAZDASÁGI JELLEMZŐI	62
4. A BALATON TÉRSÉG TERÜLETI LEHATÁROLÁSA	62
5. A TÁRSADALOM ÉS GAZDASÁG ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI A BALATON RÉGIÓBAN	64
5.1 A Balaton régió turisztikai adottságai.....	74
5.1.1 A Balaton régió turisztikai termékei	74
5.2 A Balaton kiemelt üdülőkörzet adottságainak értékelése	81
5.2.1 Erősségek	84
5.2.2 Gyengeségek	86
5.2.3 Lehetőségek	91
5.2.4 Veszélyek.....	93
III. A BALATON RÉGIÓ TELEPÜLÉSEINEK VIZSGÁLATA	95
6. ANYAG ÉS MÓDSZER	96
6.1 A vizsgálatok adatbázisa	96
6.2 A vizsgálatok módszere.....	97
6.2.1 Komplex Fejlettségi Mutató (KFM)	97
7. A TÉRSÉGI SZAKEMBEREK VÉLEMÉNYÉNEK ELEMZÉSE	98
7. 1 Turisztikai súlyszámok	99
7.1.1 Partközeli települések	100
7.1.2 További települések	100

7.2 Gazdaságfejlettségi súlyszámok	101
7.2.1 Partközeli települések	102
7.2.2 További települések	102
8. A TELEPÜLÉSEK STATISZTIKAI ELEMZÉSE	103
8.1 A települések gazdaságfejlettségi elemzése	103
8.1.1 A települések differenciáltságának vizsgálata gazdaságfejlettségi szempontból	105
8.1.2 Gazdaságfejlettségi elemzés övezetenként.....	106
8.1.3 A legfejlettebb és legfejletlenebb települések elhelyezkedése	107
8.2. A települések turisztikai elemzése.....	109
8.2.1 A települések differenciáltságának vizsgálata turisztikai szempontból	111
8.2.2 Turisztikai elemzés övezetenként	113
8.2.3 A legfejlettebb és legfejletlenebb települések elhelyezkedése	113
8.3 A települések sorrendjének rangkorrelációs vizsgálata	115
9. A HELYI SZEREPLŐK VÉLEMÉNYÉNEK ÉS A STATISZTIKAILAG MÉRHETŐ EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA	118
9.1 Gazdaságfejlettség	118
9.1.1 Partközeli települések	118
9.1.2 További települések	119
9.2 Turizmus	121
9.2.1 Partközeli települések	121
9.2.2 További települések	122
ÖSSZEFOGLALÁS	125
A BALATON RÉGIÓ TELEPÜLÉSSZINTŰ VIZSGÁLATAINAK ÖSSZEGZÉSE	127
,KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	134
KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	135
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	141
IRODALOMJEGYZÉK.....	142
Web címek	151
A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK.....	152
IDEGEN NYELVŰ KÖZLEMÉNYEK.....	152
MAGYAR NYELVŰ KÖZLEMÉNYEK	152
MELLÉKLETEK.....	155
ÁBRÁK JEGYZÉK	155
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	157

BEVEZETÉS

A fejlett és fejletlen területek jelenléte a gazdasági térben, a társadalom és gazdaság térbeli tagolódása mindinkább előtérbe került az elmúlt évtizedekben (*Nemes Nagy, 2005*). A jelentős regionális változások világszerte, így természetszerűleg hazánkban is, területileg élesen megjelenő társadalmi és gazdasági különbségek átrétegződését, felerősödését hozták magukkal.

A területi fejlődés egyenetlenségei folytán jelentős különbségek alakultak ki nem csak a régiók között, de a régiókon belül is. Az Európai Unió csatlakozásunkkal ezeknek a (inter- és intraregionális) különbségeknek a csökkentésére felhasználható központi fejlesztési forrásaink a többszörösére növekedtek, ugyanakkor a pályázati folyamatnak is EU kompatibilissé kellett válnia.

Dolgozatomban az elemzések a 2000. évi CXII. Törvényben (Balaton törvény) lehatárolt településkörre a *Balaton Kiemelt Üdülőkörzetre (Balaton régió)* vonatkoznak. 164 település tartozik ide, melyek összefüggő területet alkotnak a Balaton körül Somogy, Veszprém és Zala megye határán. A régió sajátos helyzetben van a statisztikai vizsgálatokat illetően. A Balaton régió a megyehatárokhöz nem illeszkedik, de még statisztikai kistérségekkel sem fedhető le. A 13 érintett kistérség közül csupán a balatonfüredi, balatonalmádi és a fonyódi helyezkedik el teljes területével a régióon belül, az ajkai és a zalaszentgróti kistérségből csupán egy-egy települést soroltak az üdülőkörzethez, tehát az elemzéseket mindenképpen települési szintű alapadatok felhasználásával készíthetjük (*Nemes Nagy, 2003*). Vizsgálódásom tárgyául, egyrészt azért választottam a Balaton régiót, mert számos speciális adottsága markánsan megkülönbözteti az őt körülvevő régióktól, másrészt, mert Keszthelyen, a Balaton partján születtem és nőttem fel, ezért mindig is fontos volt számomra Közép - Európa legnagyobb és egyben legjelentősebb üdültavának és régiójának a jövője.

Véleményem szerint a statisztikai vizsgálatok - bármilyen mutatórendszerrel dolgoznak- nem képesek figyelembe venni a területi sajátosságokat és ebből kifolyólag elfedhetnek fontos eredményeket. Árnyalhatjuk a vizsgálatok eredményeit az eltérő fejlettségű településcsoportok meghatározásánál, ha együtt vizsgáljuk a területi szereplők által szolgáltatott információkat és a Balaton régió településeinek statisztikai elemzéséből származó adatokat. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a helyi szereplők fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő statisztikailag mérhető adottságok milyen összhangban állnak egymással.

Magyarországra 2002-ben 15,8 millió turista érkezett, ezzel az ország a 13. helyet foglalja el a fogadó országok rangsorában. (*World Tourism Organisation. 2003*). Magyarország turisztikai adottságai kiválóan alkalmasak arra, hogy megfeleljenek a világpiacon tapasztalható folyamatos keresletnövekedésnek (*Lengyel, 1995*). A Balaton Magyarország második legismertebb és legkedveltebb turisztikai régiója (Budapest után). Magyarország turisztikai szálláshelyeinek, mintegy 30 %-a a Balaton régió területén van és ebből 30%-ból 28%-a a partközeli településeken található (*KSH, 2002*). Ebből adódik, hogy a Balaton régióban a turizmusból származó bevételek legnagyobb részét a partközeli sávban jelennek meg. A Balaton fő vonzerejét a tradicionálisan kiváló fürdőjele és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatások alapozták és alapozzák meg.

A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI ÉS A KUTATÁS HIPOTÉZISEI

A dolgozat célját a következőkben határoztam meg:

- A Balaton régió helyzetének, speciális adottságainak feltárása.
- Alkalmas módszerrel megvalósítani a települések gazdasági és turisztikai fejlettségét meghatározó tényezők komplex kifejezését.
- Megvizsgálni a Balaton régió településein dolgozó szakemberek véleményét a fejlettséget befolyásoló és a fejlődést meghatározó tényezőket illetően.
- A statisztikai adatok segítségével elemezni a Balaton régió településeinek gazdaságfejlettségét és turisztikai teljesítményét.
- A településszintű alapadatok felhasználásával, hasonló adottságokkal rendelkező településcsoportokat képezni, vizsgálni közös jellemzőiket és területi elhelyezkedésüket.
- Vizsgálni az összefüggést a helyi szereplők véleménye és a statisztikailag mérhető adatok eredménye között.

A kutatás hipotézisei

A disszertáció készítésekor az elméleti szakirodalom feldolgozásából, a más régiókban végzett hasonló jellegű kutatások eredményeinek megismeréséből adódóan négy hipotézis csoport köré építettem föl a vizsgálataimat. A felállított hipotézisekhez kapcsolódó kérdésekre négy vizsgálat során keresem a válaszokat.

A kutatás hipotézisei:

H. 1. A Balaton régió számos olyan sajátossággal rendelkezik, amely jelentősen megkülönbözteti az őt körülvevő területektől, ugyanakkor területén intraregionális fejlettségbeli különbségek is megfigyelhetők, amelynek egyik legfőbb oka a térség vezető iparágának, a turizmusnak a területi koncentrációja. Célszerű ezen sajátosságokat figyelembe venni a területi fejlesztési stratégiák kidolgozásánál.

H. 2. Jelentős törés tapasztalható a Balaton régió partközeli és a további települései között, mind gazdaságfejlettségi, mind turisztikai szempontból. A turizmus fejlettsége a településeken összefügg a települések általános gazdaságfejlettségével.

H. 3. A települési szakemberek (polgármesterek, jegyzők) fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő adottságok statisztikailag mérhető teljesítménye eltérhet egymástól.

H. 4. A területi szakemberek által szolgáltatott információk, valamint a statisztikai adatok segítségével különböző adottságok birtokában lévő és fejlettségi szinten álló településcsoportokat határozhatunk meg. Az azonos csoportba tartozó települések fejlesztése hasonló adottságok és problémák mentén valósítható meg.

A fent említett hipotézisek elemzésére és megválaszolására a disszertációban az alábbi szerkezetben kerül sor:

Az első vizsgálat (3., 4., 5., 6. fejezet): Szakirodalmi kutatás a Balaton régió kialakulásával, regionális fejlődésével kapcsolatban. A Balaton régió bemutatása, speciális adottságainak elemzése.

A második vizsgálat (7. fejezet): A Balaton régió településein élő, dolgozó szakemberek (polgármesterek, jegyzők, körjegyzők) tapasztalatainak kérdőíves vizsgálata, a kapott eredmények elemzése. Az első és második vizsgálat a *H 1,-es hipotézis* kutatási kérdéseit vizsgálja.

A harmadik vizsgálat (8. fejezet): Balaton régió településeinek gazdaságfejlettségi és turisztikai vizsgálata, a települések egymáshoz viszonyított sorrendjének meghatározása. A harmadik vizsgálat a *H 2,-es hipotézis* kérdéseinek a vizsgálatára hivatott.

A negyedik vizsgálat (9. fejezet): A települési szereplők véleményének és a statisztikailag mérhető eredményeknek az összehasonlító elemzése. Ez a fejezet a *H 3,-as* hipotézishez köthető eredményeket tartalmazza.

A *H 4,-es hipotézis* megválaszolására az összefoglalásban kerül sor.

AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETE

Dolgozatom alapvetően három fő részre tagolódik. *Az első részben* szakirodalmi kutatást végzek a regionális folyamatok nemzetközi és hazai fejlődéséről. A regionalizmust, a regionális folyamatokat legtöbbször különböző gazdasági hatások indukálják. Meglátásom szerint ezek a gazdasági folyamatok a Balaton régió esetében a turizmushoz köthetők ezért a turizmus jelentőségének vizsgálatával folytatom a szakirodalmi feldolgozást. Az első rész foglalkozik, a regionális gondolkodás és a turizmus fejlődésével a Balaton térségében. Az első rész tartalmazza továbbá a kutatási célt, a vizsgálatok adatbázisát és a disszertációban alkalmazott módszereket. A Balaton régió területi lehatárolására, fogalmi tisztázására is ebben a részben kerül sor.

Tartalmilag az értekezés *második része* az 5. fejezettel kezdődik, amelyben a Balaton régió adottságait, gazdasági jellemzőit elemzem. Vizsgálom a régió közmű ellátottsági, demográfiai és gazdasági aktivitását. Az első vizsgálat (közmű ellátottság) a Balaton sajátos természeti érzékenysége miatt fontos. A demográfia és a gazdasági aktivitás a régió versenyképességére van jelentős hatással. A második részben kerül bemutatásra a Balaton régió turisztikai lehetőségeinek értékelése, a régióra jellemző turisztikai termékek elemzése. Ugyanebben a részben a szakirodalmi kutatásból származó és a térségi szakemberek által szolgáltatott információk segítségével összeállított SWOT analízis segítségével összegzem a régió erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit, veszélyeit. A kapott eredményeket elemezve javaslatokat teszek az erősségek és a lehetőségek kihasználására és a gyengeségek, veszélyek csökkentésére.

Az értekezés *harmadik része* tartalmazza az empirikus kutatásaimat. Ebben a részben tárgyalom a települések fejlettségi eltéréseinek mérését és publikálom a kapott eredményeket.

A vizsgálatához a Balaton régió településszintű adatai (KSH, T-STAR) álltak rendelkezésemre 2002. év végére vonatkozólag. Az elemzésbe összesen 36 változót vontam be. A változók egyrészt hasonlóak voltak a 24/2001. (IV. 20.) OGY. határozatban szereplő a

területfejlesztés kedvezményezett térségeinek lehatárolásához használt mutatókhoz másrészt a T-STAR adatbázisból kiválasztott olyan változók, melyek az adott település turisztikai forgalmát mutatták. A változók segítségével Komplex Fejlettségi Mutatót számoltam, amellyel a települések gazdaságfejlettségének és a turisztikai teljesítményét vizsgáltam.

Az értekezés harmadik része három fő fejezetet tartalmaz. Az első fejezetben a települések, önkormányzatok szakembereinek véleményét összegeztem külön vizsgálva a partközeli és a további települések övezetét. A területi szakemberekkel a gazdaságfejlettségi és a turisztikai változókat értékeltem egy 1-5-ig terjedő skálán aszerint, hogy az adott változó milyen mértékben játszik szerepet a település életében. Az adott változóhoz rendelt súlyszám értékének növekedése jelzi a település életében betöltött szerepének növekedését. Így egy olyan preferencia sorrendet kaptam, amely az mutatja, hogy a területi szakemberek mely gazdasági és turisztikai változókat tartják fontosnak a településük fejlődésében betöltött szerepe szerint

A harmadik rész második fejezetében, a Komplex Fejlettségi Mutató segítségével elemzem a Balaton régió településeinek statisztikailag mérhető gazdaságfejlettségét és turisztikai teljesítményét. A településszintű alapadatok segítségével megnevezek olyan településcsoportokat, melyben a települések fejlesztése hasonló adottságok és problémák mentén valósítható meg

A harmadik fejezetben együtt vizsgálom a területi szereplők által szolgáltatott információkból (a változók fontossági sorrendje) és a Balaton régió településeinek statisztikai elemzéséből (Komplex Fejlettségi Mutató) származó adatokat. Azt vizsgálom, hogy a helyi szereplők fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő statisztikailag mérhető adottságok milyen összhangban állnak egymással.

Végül a vizsgálataim alapján összefoglalom dolgozatom eredményeit és javaslatokat teszek a gyakorlati hasznosíthatóságra

I. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

1. A REGIONALITÁS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

1.1. A regionális gazdaságtan kialakulása

A tér és a társadalom a gazdaság fejlődésében mindig is kitüntetett szerepet játszott. A gazdaság területi elhelyezkedése és a történelmi munkamegosztás csak erősítette ezt (*Süli-Zakar, 1993*). A történelem során minden térségben a térség által nyújtott feltételeknek leginkább megfelelő gazdasági ágak honosodtak meg. A területenként eltérő gazdasági ágak jelentős befolyással voltak a társadalmi viszonyokra is (*Tóth, 1993*; *Fehér, Dorgai, 1998*).

A területi érdek általános tartalma, hogy a folyamatos piaci alkalmazkodás és ennek következményeként a folyamatos fejlődési képesség létrejött, illetve fennmaradjon az erőforrások optimális hasznosítása mellett. A területi érdek három alaptényezőben foglalható össze:

- A területi munkamegosztás, komplex gazdasági bázis létezése, a regionális gazdasági és piaci viszonyok kibontakozása.
- A közösségi és egyéni jövedelemforrások gyarapodása.
- A térség népességének hatékony foglalkoztatása (*Hrubi, 2000*).

A fejlődés területi vizsgálatakor azt jelezzük, hogy a térbeliséget nem a fejlődési folyamat mindig jelen lévő elemeként értelmezzük, hanem kiemelt vizsgálati szempontként kezeljük (*Nemes Nagy, 1998*). A területi fejlődés belső strukturális változásokat jelent, magában foglalja az egész országra, különböző részeire és az egyes településekre jellemző változásokat. A területi fejlődés eredményeként az egyén és a helyi társadalom számára a lehetőségek bővülnek, több szolgáltatás közül lehet választani, illetve azonos szolgáltatás egyre szélesebb rétegek számára válik elérhetővé (*Laczkó, 1987, Faragó, 1994*).

Egy ország gazdasági teljesítményének maximalizálásában az egyes területeknek, régióknak döntő szerepe van. Az adott terület komparatív előnyeinek kihasználása optimalizálhatja a gazdaság növekedésének ütemét. A regionális adottságok egy sajátos kombinációnak tekinthetők, melynek részei a rendelkezésre álló humán és fizikai erőforrások, a régióban az idők során kialakult struktúrák és a régiók speciális institutionális adottságai, amelyek a tudás termelés korábbi szakaszaiban jöttek létre (*Maskell, Malmberg, 1995*). A komparatív előnyök megragadása nemcsak a nemzetgazdasági szempontból kívánatos, de a régiók közötti versenyben is kiemelt szerepet játszik. Az erőforrás alapú megközelítés szerint, minden régió különféle erőforrások különböző együttesével rendelkezik és az fejlődik közülük a legdinamikusabban, amelyik a legjobb és leginkább megfelelő stratégiát dolgozza ki saját erőforráskészletének kihasználására (*Collins, Montgomery, 1995*). Mindezek miatt fontos a régiók támogatása, a rendelkezésre álló sajátos erőforrások maximális kihasználásának elősegítése. A Balaton térség esetében ez az önállóság feltételeinek a megteremtése lenne. A Balaton esetében regionális fejlődés az értékek változását is jelenti. A fenntarthatóság elvének megfelelően a regionális fejlődésnek úgy kell megvalósulnia, hogy az életkörülmények és az életminőség javulása, a termékfogyasztás mennyiségi növekedése helyett (mellett) az egészségesebb környezetben jó minőségű és változatos termékek, szolgáltatások, szabadidős és kulturális tevékenységek fogyasztásával történjék.

Regionális fejlődési modellek

Egy adott térség vizsgálatakor tisztában kell lennünk azzal, hogy a regionális fejlődés több úton is végbemehet az adott területi egységben. A régiók fejlődését befolyásoló tényezők jellege szerint megkülönböztethetünk különféle fejlődési modelleket, ilyen (a helyhiányból adódó teljesség igénye nélkül):

- az endogén fejlődési modell,
- az export - bázis elméletek,
- a tőke és a munkaerő régiók közötti mozgásán alapuló elmélet,
- a technikai fejlődésen alapuló modellek,
- a munkaerő és a munkafolyamatok megszervezésével kapcsolatos modellek (Kozma, 2003).

A kellőképpen összetett társadalmi, természeti és gazdasági adottságokkal rendelkező területek esetében (ilyen a Balaton régió is) nem lehet kijelenteni, hogy csak az egyik vagy másik fejlődési modell játszott szerepet a fejlődésében. A regionális vizsgálatok megkezdése előtt ezért ajánlatos megvizsgálni az alapvető fejlődési lehetőségeket.

Endogén fejlődési modell

Ha a fejlődés helyi vagy belső erőforrásokra épül, akkor endogén fejlődésről beszélhetünk. Az endogén fejlődés olyan erőforrásokat éleszthet újjá, amelyeket egyébként elhanyagoltak, vagy az általános fejlesztési elképzelések figyelmen kívül hagytak. Az endogén fejlődés egy önközpontú növekvési folyamat, melyben az ilyen típusú fejlődés által generált összes értéket helyben fektetik be (Szakáll, 1990).

Export-bázis elmélet

Az export - bázis elmélet alapján egy régió gazdasága kétfelé osztható: export ágazatokra (bázis) és helyi ágazatokra (nem bázis szektor). Az exportból keletkezett bevételek jelentik a forrását az infrastrukturális beruházásoknak és az exportbázis szélesítésének. A nem bázisból származó nyereségek részben elhagyják a régiót (különböző importjavak és szolgáltatások beszerzése révén), részben azonban további igényeket támasztanak a szektor termékei alapján. Ezáltal beindul egy olyan intraregionális multiplikátor hatás, amely a helyi ágazatok termelésének a növekedését eredményezi (North, 1955).

Tőke- munkaerő mozgás elmélet

A tőke és a munkaerő régiók közötti mozgásán alapuló elmélet két részből áll, a fejlődésben elmaradt régiók (perifériák) és a növekedési centrumok közötti *backwash* és *spread* hatásból.

A *backwash* hatások azokat a negatív jelenségeket foglalják magukba, amelyeket a centrum növekedése vált ki a periférián. Ezek közé lehet sorolni az elvándorlást a fejlettebb régiók felé és a fejletlenebb régiókban keletkező megtakarítások „átkerülését” a gazdagabb régiókba a bankrendszeren keresztül. A *spread* hatások azokat a pozitív változásokat jelzik, amelyeket a centrum növekedése idéz elő a periférián. A centrum növekvő igényeket támaszt különféle nyersanyagok és mezőgazdasági termékek iránt, ez jövedelemszerzési lehetőség a

perifériáknak. A periféria szolgáltatásokat tud nyújtani a centrum lakosainak számára (pl. turizmus) és ez is a jövedelem forrása lehet. A spread és a backwash hatások erőssége az egyes régiók gazdasági helyzetétől függ. Azon régiókban, ahol alacsony a gazdaság színvonala, erősebb a backwash hatás, gazdagabb régiókban nagyobb az esély a különbségek csökkentésére, ezért a spread hatás a meghatározó (Myrdal, 1957).

Technikai modell

A technikai fejlődésen alapuló modellekkel több kutató is foglalkozott, de Kondratyev nevével nőtt össze. Kondratyev, akár csak Schumpeter az alapinnovációkból indult ki, elméletük szerint a gazdasági fejlődés hullámokban következik be. Az áremelkedéseket követő termelés erőteljes növekedése felszálló ágba viszi a gazdaságot, de egy idő után az emelkedő árak okozta kínálatnövekedés egyensúlytalanságot, majd hanyatlást vált ki. (Kondratyev, 1980). Az elméletet Schumpeter fejlesztette tovább, aki szerint a hullámok oka az innováció, egyes időszakokban új alapanyagok és új termékek jelennek meg, és ezek új iparágak kialakulásához vezetnek.

Munkaerő modell

A munkaerő és a munkafolyamatok megszervezésével kapcsolatos modellek alkotják a regionális növekedési modellek ötödik csoportját. Eszerint a modell szerint az egyenlőtlen területi növekedést a munkaerő és munkafolyamatok megszervezésében lezajló változások idézik elő. A modellen belül két elmélet látott napvilágot, a *területi munkamegoszlás* és a *regulációs iskola*.

A *területi munkamegoszlás* elmélete szerint a vállalatban belüli funkciók térben elkülönülten jelentkeznek aszerint, hogy melyik régió erőforrásai elégítik ki a legjobban a működéshez szükséges feltételeket.

Az 1970-es évek gazdasági válságaira kereste a választ a *regulációs iskola*, de a 80-as években vizsgálati köre kiterjedt a gazdasági szerkezetváltás regionális következményeinek az elemzésére is. A regulációs iskola három olyan fogalmat vezetett be (DiGiovanna, 1996, Tickell, Peck, 1992), amelyek az elemzés során kulcsszerepet játszottak:

- *felhalmozási rendszer* (regime of accumulation): a kapitalista gazdaságok növekedésének válságmentes időszaka,
- *a társadalmi szabályozás módja* (mode of social regulation): azon társadalmi és politikai viszonyok, amelyek biztosítják a rendszer zavartalan működését (törvények állami és társadalmi intézmények),
- *a felhalmozás módszere* (accumulation system): a termelés és a fogyasztás módja (Kozma, 2003).

A három elmélet kapcsolatban áll egymással, a felhalmozási rendszer a társadalmi szabályozás módján és a felhalmozás módszerén alapul és az utóbbi két tényező szerkezeti összekapcsolódása teremti meg a felhalmozási rendszer kialakulásának előfeltételeit.

A regionális gazdaságtan intézményesülésére a második világháborút követően került sor, bár több, ebbe a témakörbe tartozó elmélet látott napvilágot a XIX. században. Az intézményesülésben a háborút követő gazdasági tényezők játszottak döntő szerepet. Az 50 – es, 60 -as években Észak-Amerikában és Nyugat-Európában beinduló gazdasági fejlődés számos új vagy addig ritkán felmerülő területi kérdést vetett fel (telephely meghatározása,

szállítási útvonalak, közlekedési hálózat) és szükségessé vált egy olyan tudomány kialakulása, amely kezelni tudja ezeket a problémákat. A globalizáció kialakulásával a vállalatok közötti verseny átalakult és egyre inkább előtérbe kerültek az együttműködés különböző formái, a kooperáció és az integráció. Ez a fejlesztési stratégia lehetőséget biztosít a belső együttműködésére épülő területi egységek összekapcsolódására más hálózati elven működő régiókkal, így szélesítve a gazdasági szereplők közötti kapcsolatrendszeret (Molnár, 2001, Kozma, 2003).

1.1.2 Regionális politika az Európai Unióban és Magyarországon

A regionális politika az államszervezési filozófia és a gyakorlat szerves része, a területi struktúrák alakításának céljait és a megvalósítás eszközeit és intézményeit tartalmazza. A regionális politika elemei hosszú, szerves fejlődés eredményeként alakultak ki és bár a különböző gazdasági korszakokban eltérő hangsúlyt kaptak, a sokszereplős decentralizált regionális politika trendje egyértelműen kirajzolódik (Horváth, 1992, Szabó, 1994). Már az Európai Közösség alapításának dokumentumaiban is rögzítve van, hogy a közösséget alkotó országok területi fejlettsége között jelentős különbségek tapasztalhatók.

A területi különbségek kezelése a 60-as években kezdődött el, a közösség különféle támogatásokban részesítette az elmaradottnak tekintett régiókat, döntően Európa déli, mediterrán perifériáit. A 70-es évektől jelentkező költségvetési egyensúlyi zavarok miatt csökkentették a támogatásokat. A központi támogatások felhasználásának vizsgálata nem adott egyértelmű választ arra, hogy a területi hatások elérték volna kitűzött céljukat (Rechnitzer, 1998.)

A területi politika hatástalansága négy okra volt visszavezethető a 70-es években:

- Az *első*, hogy nem volt kölcsönös kapcsolat a gazdaságpolitika és a regionális politika között. Az ágazati elvű centralizált gazdaságpolitika nem vette figyelembe a területi szempontokat. A területi fejlődést a gazdaságfejlesztési politika határozta meg, a regionális politikának sem visszaható, sem korrekciós lehetősége nem volt.
- A *második* ok a területi politika szervezeti rendszerének megosztottsága volt. Az elkülönült döntési rendszer egymást gyengítette, az együttműködési készség és képesség hiánya rendkívüli módon megnehezítette az egyes szintek közötti kommunikációt. A területi politika a társadalom termelési-elosztási folyamatait tekintve felhalmozó, fogyasztó típusú településfejlesztésre szűkült.
- A *harmadik* probléma az első kettőből következően az volt, hogy a regionális politika döntően szociális jelegű volt. A regionális politika felszínes tűzoltómunkával a foglalkoztatás és az életkörülmények gyors és mögöttes tartalom nélküli fejlesztését igyekezett elérni.
- Végül *negyedikként* a 70-es évek gazdasági válságai által felerősített, tartós forráshiány erőteljesen érintette a regionális politika eszközrendszerét és korlátozta mozgását (Horváth, 1992).

Mindezen okok nem tették lehetővé az addigi regionális politika folytatását. A területi egyenlőtlenségek rohamos növekedése, a hátrányos helyzetű térségek leszakadása mellett a Kelet-európai régió gazdasági rendszerének összeomlása játszott szerepet a regionális politika kudarcában. Elérkezett az idő Európa regionális politikájának gyökeres megreformálására.

A globális változásokkal szembesülő magasan iparosodott régiók felismerték, hogy a tudomány és a technológia politika regionalizált és az állami politika decentralizált változatai fontos szerepet tudnának betölteni az egyes régiók fejlődésében. A fejlett piacgazdaságok tradicionális, növekedés orientált regionális politikáját a szerkezetátalakítás orientált, innovatív regionális koncepció váltotta fel (*Rechnitzer, 1998*). Az innováció orientált regionális politika célja a helyi térségi adottságok javítása és az adottságok a térség gazdaságának számára elérhetővé tétele. A regionális különbségek mérséklését az adott terület komparatív előnyeinek, speciális adottságainak kihasználását segítő beruházások támogatásával éri el, nem a fizikai inputokra helyezi a hangsúlyt, hanem a helyi erőforrásokra (*Dőry, Rechnitzer, 1990*). A helyi erőforrások kihasználásának hatékonysága a szubszidiaritás elvének megfelelően akkor javítható leginkább, ha az adott területi egységnek önálló irányítási szervezete van. A Balaton régió irányítói testületének anyagi és hatalmi önállóságának növekedése már rövidtávon is elő tudja idézni a régió erőforrás hatékonyságának és versenyképességének növekedését.

A területi különbségek csökkentése elengedhetetlen az Európai Unió kiegyensúlyozott fejlődéséhez. A különbségek mérséklésének két fő iránya a kereslet és a kínálat orientált regionális stratégia (*Rechnitzer, 1998*).

A *kereslet orientált* regionális stratégia a térség belső sajátosságaira építve belülről kiindulva mindinkább kifelé haladva, egyre több külső tényezőt figyelembe véve igyekszik fejleszteni, a belső erőforrásokat részesíti előnyben a külső (exogén) lehetőségekkel szemben. A terület adottságait felismerve sokszor a külső rendszerek által újraértékelve keresi az együttműködési lehetőséget a külső környezettel. A belülről kifelé haladás során döntő szerepet játszik a helyi- területi és/vagy regionális együttműködés forrásainak felderítése, a meglévő akcióterek fejlesztése, újak létrehozása. (*Korompai, 1995, Rechnitzer, 1998*).

A *kínálat orientált* regionális stratégia feladata, hogy a térséget vonzóvá tegye a külső gazdasági tényezők számára. Az exogén források letelepedésének, működésének segítése, olyan intézményrendszer kiépítésével, amelyek korábban az adott területen nem működtek.

Nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy csak az egyik vagy csak a másik fejlődési modell az egyedüli és üdvözítő megoldás. A két stratégia között nem lehet éles határvonalat húzni, hiszen azokra a területekre vándorol szívesebben a működő tőke, ahol életképes „táptalajt” biztosítanak számára. A belső erőforrásokra épülő fejlesztés eljuthat egy olyan szakaszba, ahonnan csak saját erőre támaszkodva továbblépni nem tud. Akkor járunk helyes úton a területi stratégiák kidolgozásánál, ha a két módszer ötvözésével, az adott terület sajátosságaira és lehetőségeire épülő fejlesztési terv kerül kidolgozásra. Különösen fontos ez egy olyan speciális adottságokkal rendelkező térség esetében, mint a Balaton régió. A fejlesztéseket, az érzékeny természeti feltételek miatt, nem lehet kizárólag profitorientált, önmaga elé rövid távú célokat kitűző (multi) cégekre bízni. Egy olyan adottságokkal rendelkező térség, mint a Balaton régió endogén forrásokból megteremtheti az alapját egy olyan exogén tőkebeáramlásnak, aminek során az adottságaira és a helyi szerveződések erejére (partnerség, alulról építkezés) támaszkodva (*Kraftné, 1997*) nem válik másodlagos szereplőjévé a területi fejlődésnek. Egy erős, hatósági jogkörökkel felruházott regionális szervezet ugyanakkor be tudná tartatni a térség speciális helyzetéből adódó természetvédelmi szabályokat.

1.1.2.1 Magyarország területpolitikai fejlődése a XX. században

A XX. század első területpolitikai kihívása Magyarország számára a Trianoni békediktátum okozta gondok enyhítése volt. Az ország területének 70% -át, a lakosságának 60% -át veszítette el, a megmaradt nagyvárosok többsége a határszélre került, agglomerációs gyűrűjét féloldalasra csonkolta a határmódosítás. A Nagy Magyarország méreteihez kiépített - és a megmaradt ország méretéhez képest - hatalmas fővárost gazdaságilag elmaradott, városhiányos agrár jellegű vidék vette körül (*Frisnyák, 1990*). A térszerkezet átalakulásának nyertesei is voltak. Szeged fejlődése ezek után kezdődött el és számos csonka vármegyében több település is megyeszékhellyé vált, mert a régi székhely a határokon kívül rekedt. Itt érdemes megjegyezni, hogy a trianoni elcsatolások után hazánk elvesztette tengeri üdülőhelyeinek és hegyvidékeinek nagy részét, így tudott jelentős fejlődésnek indulni a Balaton térsége. A nyersanyagbázis nagy része az új határokon kívülre esett, a malomipar elvesztette a piacát. Az új feltételek átalakították a mezőgazdaság szerkezetét, egyéb exporttermékünk hiányában kiemelt fontosságot kapott a mezőgazdasági export. A gazdaságpolitika fő célja az importból beszerezhető nyersanyagok hazaival való helyettesítési lehetőségének megteremtése volt a Dunántúli és az Északi - Középhegységek bányászatának fejlesztésével, a nehézipar, gépipar létrehozásával. (*Bódi, 2003*). A természetvédelmi követelmények, a prioritási rangsor végén helyezkedtek el, a Balaton nagymértékű vízromlásának kezdete erre az időszakra datálható.

Regionális fejlődés a szocialista időszakban

A második világháborút követően hazánk szovjet érdekszféra hatása alá került. Ez a tény közel fél évszázadon keresztül határozta meg Magyarország állam-politikai berendezkedését, a gazdaság szerkezetét, működési mechanizmusait és ezeken keresztül regionális fejlődését is. A szocialista időszak alatt az ország regionális fejlődését négy szakaszra lehet bontani (*Enyedi, 1996*).

Az *első szakasz* az 1950-es évek. Az állami tulajdonú, állam által vezérelt gazdasági rendszer kiépítése és az erőltetett iparosítás időszaka. A területpolitika alapkérdése összekapcsolódott az ország igazgatási rendszerének központosításával. A helyi önkormányzatok hatásköréből a döntési jog a központi hatalom illetékességi körébe került, erős centralizáció játszódott le a közigazgatásban. A tisztviselőket a központi hatalom nevezte ki és hívhatta vissza. A helyi hatalom monopolizálódott (*Hajdú, 1990, Belényi, 1996*).

A *második szakasz* a 60-as évek. A település-és területfejlesztési kérdésekkel foglalkozó munkálatok már 1957. óta folytak, a tanulmányok összegzéseként 1963-ban megszületett Magyarország településhálózat- fejlesztési tanulmányterve. Három fő jellemzője a hierarchikus településosztályozás, a centralizálás, mint egyedüli megoldás elfogadása és az iparosítást mindenek elé helyezése volt (*Mezei, 1997*). Elkészült a régiók településhálózati alapterve, amelyben hierarchia szinteket különböztettek meg, voltak régió központok, régió társközpontok, alrégió központok, kiemelt települések, főfalvak, falvak, tanyák. A fejlesztési források a hierarchia szinteknek megfelelően kerültek elosztásra, általában az alsóbb szintek fejlesztésére nem igen jutott semmi (*Bódi, 2003*).

A *harmadik szakasz* a 70-es évek. A 70-es évek regionális fejlődésének kezdete az 1968-as új gazdasági mechanizmusnak nevezett reformcsomag bevezetésével kezdődött. A gazdasági reformok bevezetésével együtt merült fel a településhálózat megújításának a kérdése is. Az 1971-es Országos Településhálózat Fejlesztési Konceptió (OTHK) és a

Területfejlesztés irányelvei 1006/1971 (III.16) nevű program határozta meg a település - és területfejlesztés feladatait. A fő cél a termelőerők területi elhelyezkedésének alárendelt településhálózat kialakítása és az azonos hierarchia szinten lévő települések közötti különbségek csökkentése volt (*Kőszegfalvi, Loydl, 2001*). A hierarchia szintek erősítésének fő vesztesei a kistelepülések, a falvak lettek. Már az OTHK elfogadása előtt megkezdődött a kistelepülések funkcióvesztése, a vasútszárnyak felszámolása, de ez a folyamat a 70-es években teljesebben ki. Ennek eredménye a falvak elnéptelenedése, előregedése lett (*Vági, 1991, Nemes Nagy, 1998*).

A regionális fejlődés *negyedik szakasza* a 80-as évek. A 80-as években egyre inkább érezhetővé vált a megelőző évek gazdasági - területi - társadalmi fejlesztési koncepcióinak átgondolatlansága. Az – általában elhibázott – beruházások finanszírozására egyre nagyobb külföldi kölcsönöket vett fel az ország, aminek következtében a 80-as évekre kezelhetetlenné vált az államadósság (*Bogár, 1983*). A problémák elodázása érdekében, az ipari vezetés a politikai súlyát felhasználva, a szűkülő költségvetési forrásokat egyre nagyobb mértékben az elavult ipari szerkezet fenntartására koncentrált. A mezőgazdasági jövedelmek csökkentek és egyre nagyobb hátrányba kerültek az agráriumból élők (*Buday-Sántha, 2001*). A rendszerváltást megelőző pár évben a nagyobb szabadságot, demokratikusabb alapot biztosító politikai nyitás a vidéki térségek számára a felzárkózás esélyeinek a növekedését jelenthette volna. Viszont a késve érkezett demokratikusabb környezet önmagában nem volt elég a problémák feloldásához, az elhibázott privatizáció, a rendelkezésre álló források hiánya a vidék helyzetén számottevően javítani nem tudott (*Pálné, 1989, 1990*).

Területi folyamatok a rendszerváltás után

A rendszerváltás – sok egyéb mellett – a területi politika radikális változását is magával hozta. A területfejlesztési politika, a rendszerváltás előtt sokadrangú háttérbe szorított kormányzati feladat volt. A területfejlesztést gazdaságfejlesztési kérdésként kezelték, ezért a túlnyomórészt infrastrukturális, szolgáltató feladatokat ellátó megyei és helyi tanácsok nem voltak a területfejlesztés tényleges szereplői. A rendszerváltást követően jelentős infrastruktúrafejlesztések indultak (telefon,- víz,- gázhálózatok kiépítése) elsősorban az elmaradott településeken (*Bódi, 2003, Horváth, 2003*). A rendszerváltás utáni fejlesztési politikáknak problémája volt, hogy nem tudtak behatolni a gazdasági alrendszerek mélyére, a térség jövedelemtermő kapacitásának növelését nem tudta kiváltani, nem okozott termelési innovációkat, amik aztán a hatékonyság növelésével tették volna versenyképesebbé az adott területet. Ennek az időszaknak a területfejlesztési politikájának a hibái (*Illés, 1992, Horváth, 2000*);

- a területpolitikai szervezetek hiánya, a meglévők gyengesége,
- a területpolitika szociális indíttatású volt a foglalkoztatáspolitikában a munkanélküliség megszüntetését nem a munkanélküliséget kiváltó okok megszüntetésével akarta elérni,
- a kormányzat és a helyi politika nem találta meg a kapcsolatot a magánszférával,
- sem a külső innovációk, sem a helyi kezdeményezések nem tudtak kibontakozni,
- nem tudta mérsékelni a gazdasági átalakulás okozta jövedelemkülönbségeket, a szocializmusban soha nem látott módon megnöttek az életesélyek közötti távolságok (*Illés, 1994, Illés, 1996*).

Az 1996-os területfejlesztési törvény elfogadását, kísérleti programok keretében kiépített decentralizált intézményrendszer kiépítése előzte meg. A 1010/1993. (II. 19.) kormányhatározattal létrehozták a Balatoni Regionális Tanácsot a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet irányító hatóságát, 1994.-ben a Velencei-tavi Tanácsot. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény elfogadásával a regionális politika keretei a megelőző időszaknál sokkal decentralizáltabbá váltak. Változott a politika célja és tárgya is, előtérbe került a szerkezetátalakítás és az innováció (Szemplér, 2001). A 1996 évi XXI. törvényt 1999 -ben módosították. A módosítással elérni kívánt cél a regionális szint erősítése, a törvényi szabályozás megszilárdítása, az intézményi és finanszírozási rendszer egyes elemeinek módosítása volt (Horváth, 2001). A Területfejlesztési Törvényt a kormány a 2004-ben módosította, a törvény még nagyobb önállóságot biztosít a 7 tervezési statisztikai régióknak.

Az új törvény szerint:

- nő az Országos Területfejlesztési Tanács súlya az országos döntéshozatalban,
- bővül a területfejlesztésért felelős miniszter feladatköre,
- létrejön a Kistérségi Fejlesztési Tanács,
- nő a régiók forrásbázisa,
- bővül a Regionális Fejlesztési Tanácsok feladat és hatásköre (Falv Város Régió, 2004).

1.1.3 Magyarország EU kompatibilis területi felosztása

A regionális politika EU-kompatibilissá válásának fontos lépcsője volt az 1998-as Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló 35/1998. (III. 20.) országgyűlési határozat. E határozat nyomán jött létre a hét EU NUTS II. szintű tervezési statisztikai régió. (1. ábra.)

(1. ábra)

Magyarország régiói 2004. január. 1.

Forrás: Miniszterelnöki Hivatal 2004.

A NUTS (Nomenclature des Unités Statistique) az Európai Unió Statisztikai Hivatala az EUROSTAT által megállapított területi lehatárolás, amely alkalmas a társadalmi gazdasági folyamatok különböző méretű közigazgatási és tervezési egységekben való megfigyelésére. Ez az osztályozási rendszer azért került kialakításra, hogy a tagországok regionális gazdaságainak teljesítménye összehasonlítható legyen (Kengyel, 2004). A NUTS ötszintű hierarchikus osztályzásában, a NUTS I, NUTS II, NUTS III, regionális a NUTS IV, NUTS V. lokális szint. A NUTS rendszert az Európai Unióban 1988 óta alkalmazzák, ettől az időtől kezdve a források elosztásának alanyai többé nem a tagországok, hanem a régiók (Illés, 2000).

(1. táblázat.)

Magyarország területbeosztása a NUTS rendszerben

Szint	Megnevezés	Az egységek száma
NUTS I.	ország	3
NUTS II.	tervezési statisztikai régió	7
NUTS III.	megye	20
NUTS IV.	statisztikai kistérség	168
NUTS V.	település	3135

Forrás: KSH. Területi Statisztikai Évkönyv, 2003.

Hazánk méretéből adódóan NUTS I-es régió az ország területével megegyező méretű terület lenne. Az Európai Unióban van erre példa, Dánia, Írország, Luxemburg, Svédország sem alakított ki NUTS I -es régiókat. A tervezési statisztikai régiók kijelölése elengedhetetlen volt már a csatlakozás előtt is, hiszen ezen területi egységek szolgáltak alapul az előcsatlakozási programok uniós finanszírozására (Breuss, 1998, Harza, 1999). A régiók szintje alatt helyezkednek el a megyék, az uniós terminológia szerint ezek NUTS III. besorolású területi egységek. A megyerendszer magyar sajátosság, közel ezeréves múlttal és rendkívül erős tradíciókkal rendelkezik, ebből adódóan a területfejlesztésben betöltött szerepük is rendkívül erős. A megyei területfejlesztési tanácsok a területfejlesztés középszintű koordinációs intézményei. A NUTS IV. szint hazánkban a kistérségek rendszere, számuk 2004. január elsejével 168. (1. táblázat) A statisztikai kistérségek kialakítása során figyelembe vették a települések között fennálló funkcionális kapcsolatrendszereket, az önszerveződés lehetőségeit (Csatári, 2000). A NUTS nómenklátúra szerint a NUTS V. szintnek felelnek meg a települési önkormányzatok. A NUTS lehatárolás minden esetben a közigazgatási határokat veszi figyelembe, egyrészt ez előnyös, mert a régi besorolási rendszert könnyen lehet „EU-aktualizálni” nem kell új besorolási rendszert alkotni. Jelentős hátrányuk viszont, hogy nem veszik figyelembe az ökológiai határokat, ami egyrészt természeti károkat is okozhat, másrészt megnehezíti a tájtermelésben rejlő lehetőségek kihasználását (Molnár, 2000). Különösen igaz ez a „Balaton régió”-ra amely bár „funkcionális régió”, nem rendelkezik olyan regionális jogokkal és eszközökkel, amelyek segítségével a területi adottságait a környezeti értékeinek megőrzése mellett maximális mértékben tudná kihasználni.

1.1.4 A magyar regionalizmus intézményi rendszerének felépítése

Az 1996. évi XXI. területfejlesztési és területrendezési törvény körvonalazza a területfejlesztés és területrendezés fontosságát, intézményi és eszközrendszerét. A törvény hangsúlyozza a kiegyensúlyozott területi fejlődés jelentőségét az Európai Unió regionális

politikáját is figyelembe véve. A területfejlesztési törvény az intézményi rendszer létrehozásával eredményezett markáns elmozdulást a korábbi területfejlesztési politikákhoz képest. Ennek a változásnak alapvető jellemzői voltak:

- Az ország egészét lefedve alakítottak ki többszintű decentralizált, döntési hatáskörökkel rendelkező speciális intézményrendszert.
- Az intézményrendszer, a területfejlesztési tanácsok rendszere a partnerség elvére épül.
- Egyenjogú félként vonja be a kormányzat, az önkormányzatok, a kamarák és a munkavállalók képviselőit a döntéshozatalba (Szaló, 1998, Pálné, 2000).

A magyar regionális intézményrendszer kétszintű. Az első szinten a központi, állami szervek helyezkednek el: az Országgyűlés, a Kormány, az Országos Területfejlesztési Tanács és a szakminisztériumok. A második szinten helyezkedik el: a Regionális Fejlesztési Tanács, Megyei Területfejlesztési Tanács és a Területfejlesztési Önkormányzati Társulás. A területfejlesztési- és területrendezési politika legfőbb szerve az *Országgyűlés*. Hatásköre kiterjed a strukturális kérdésekre és a pénzeszközök odaítélésére, beszámoltatja a Kormányt ez irányú tevékenységéről.

A *Kormány* feladata a regionális politika érvényesülésének biztosítása. Előkészíti az országgyűlési döntéseket, dönt a területfejlesztést szolgáló pénzeszközök elosztásáról, a törvénykeretein belül jogszabályban szabályozza a területfejlesztés, területrendezés kérdéseit. Az *Országos Területfejlesztési Tanács* a területfejlesztés kormányzati testülete. Feladata a döntés-előkészítés, javaslattevési szerepe van a területfejlesztési politika kialakításában és érvényesítésében, a területfejlesztést szolgáló pénzeszközök felosztásában. Magyarországon a megye még mindig az egyik legfontosabb (ha nem a legfontosabb) területi szint a közigazgatásban, így a területfejlesztésben is kulcsszerepet játszik. A *Regionális Területfejlesztési Tanácsok* feladata a területfejlesztési koncepciókhoz kapcsolódó decentralizált állami fejlesztési források elosztása. A Megyei Területfejlesztési Tanács a területfejlesztési politika hatalmi szintje, önálló jogi személy, székhelye a megyeszékhely. A tanács fogja össze a megyék különböző szereplőit, kidolgozza és elfogadja a megye hosszú távú területfejlesztési stratégiáját, fejlesztési programját és a megvalósításhoz szükséges pénzügyi terveket.

Magyarországon a tervezési statisztikai régiók kialakítása a megyerendszer alapjaira épült. Általában (kivéve a Közép – Magyarországi Régiót) három megye „összevonásából” hoztak létre egy régiót. A megyehatárokon átívelő, de azonos régióba tartozó megyék közötti regionális feladatok ellátására a megyei területfejlesztési tanácsok *Regionális Fejlesztési Tanácsot* hoztak létre. A Balaton régió esetében ez viszonylag hamar, az 1996. évi XXI. Törvény alapján megtörtént. A Regionális Fejlesztési Tanácsok feladatát, hatáskörét, működési rendjét az 1999. évi XCII. törvény szabályozza. Szervezik és összehangolják a regionális területfejlesztési tevékenységeket, véleményezik a megyei területfejlesztési és területrendezési terveket (Sarudi, 2000, Molnár, 2001).

A magyarországi területfejlesztési politika a rendszerváltást követő 10 év alatt képes volt megújulni és EU kompatibilissá válni. Az EU kohéziós politikájának fő irányát hosszú távra előrevetítő dokumentum, az *Agenda 2000* Magyarországot pozitív példaként említi. Az EU Magyarországról készített jelentése kiemeli, hogy a Területfejlesztési törvény végrehajtását kísérő változások nyomán az ország képes lesz az uniós szabályok átvételére, a Strukturális Alapok hatékony felhasználására.

2. A TURIZMUS JELENTŐSÉGE A VILÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

2.1 Turizmus rendszere és környezete

A Balaton régióról szinte mindenkinek kizárólag a turizmus jut először az eszébe. A későbbiekben kiderül, hogy ez így nem állja meg a helyét, kétségtelen ugyanakkor, hogy az idegenforgalmat, mint a régió legjelentősebb, de nem egyetlen iparát, nem lehet figyelmen kívül hagyni a térség fejlesztésekor.

A turizmus, jelenlegi értelmezése szerint viszonylag új jelenség. A XIX. sz. végén az ipari forradalmat követően beszélhetünk a mai értelemben vett turizmusról, mivel az iparosodással és a vele járó városiasodással egyre több ember számára teremtődtek meg a turizmus alapvető feltételei: *a szabadidő, a diszkrecionális jövedelem és a motiváció.* (Pruczkó, Ráctz, 2001). A turizmus igazi „tömegcikké” - a szó minden pozitív és negatív előjelével - a XX. században lett. Különösképp a második világháború technikai újításainak polgári életben való elterjedése segítette elő fejlődését. A közlekedési eszközök fejlődése a nehezen megközelíthető vagy a kiindulási helytől távol eső helyszíneket „hozta közelebb” és ezáltal azok *turisztikai desztinációvá* válhattak. Turisztikai desztinációk azok a települések, régiók vagy országok, amelyek rendelkeznek mindazon turisztikai szolgáltatással, amelyek a turisták igényeit kielégíthetik (Lengyel, 1992, Tasnádi, 1998, Pruczkó, Ráctz, 2001).

A turizmus fogalmi meghatározását először a XX. században kísérelték meg. Glücksmann szerint (1929) a turizmus: *"távolság áthidalása személyek által egy olyan helyre, ahol nem rendelkeznek állandó lakással"* (idézi Lengyel 1992:21). Látható, hogy ez a korai megfogalmazás még nem veszi figyelembe a „turizmus ipart” és nem említi a turizmushoz kapcsolódó szolgáltatásokat (Lengyel, 1992, Theobald, 1994). A mindmáig használatos fogalmat a turizmus leírására a World Tourism Organisation (a turisztikai világszervezetet a következőkben WTmO-nak rövidítem elkerülendő az esetleges összekeverését a World Trade Organisation: WTO-val) a turizmus kormány szintű nemzetközi szervezete fogalmazta meg 1989-ben, a Hágai Nyilatkozatban. A WTmO megfogalmazása szerint *"a turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat"* (WTmO, 1989).

Ahhoz, hogy a turizmusból származó bevételek statisztikailag mérhetőek és az egyes országok turisztikai teljesítményei összehasonlíthatóak legyenek, az 1963-as Római ENSZ konferencián meghatározták a turizmussal kapcsolatos legfontosabb fogalmakat. Ezek szerint a *"látogató"* minden olyan személy, aki az állandó lakóhelyén kívüli más országba utazik. *„Turista"* minden olyan látogató, aki legalább 24 órát tölt a meglátogatott országban. *„Kiránduló"*, aki 24 óránál kevesebbet tölt el a meglátogatott országban. (UN, 1963)

A turizmus társadalmi lényege az, hogy turistának lenni a modern életforma egyik jellemzője. A turista a régi idők kereskedőjéhez, hódítójához, misszionáriusához hasonlóan a kultúrák közötti kapcsolatteremtés ügynöke. Különösen igaz ez a világ fejletlenebb régióiba irányuló turizmusra (Nash, 1989, Urry, 1990).

A turizmus lényegének megfogalmazására a hazai és külföldi kutatók egyaránt számos kísérletet tettek:

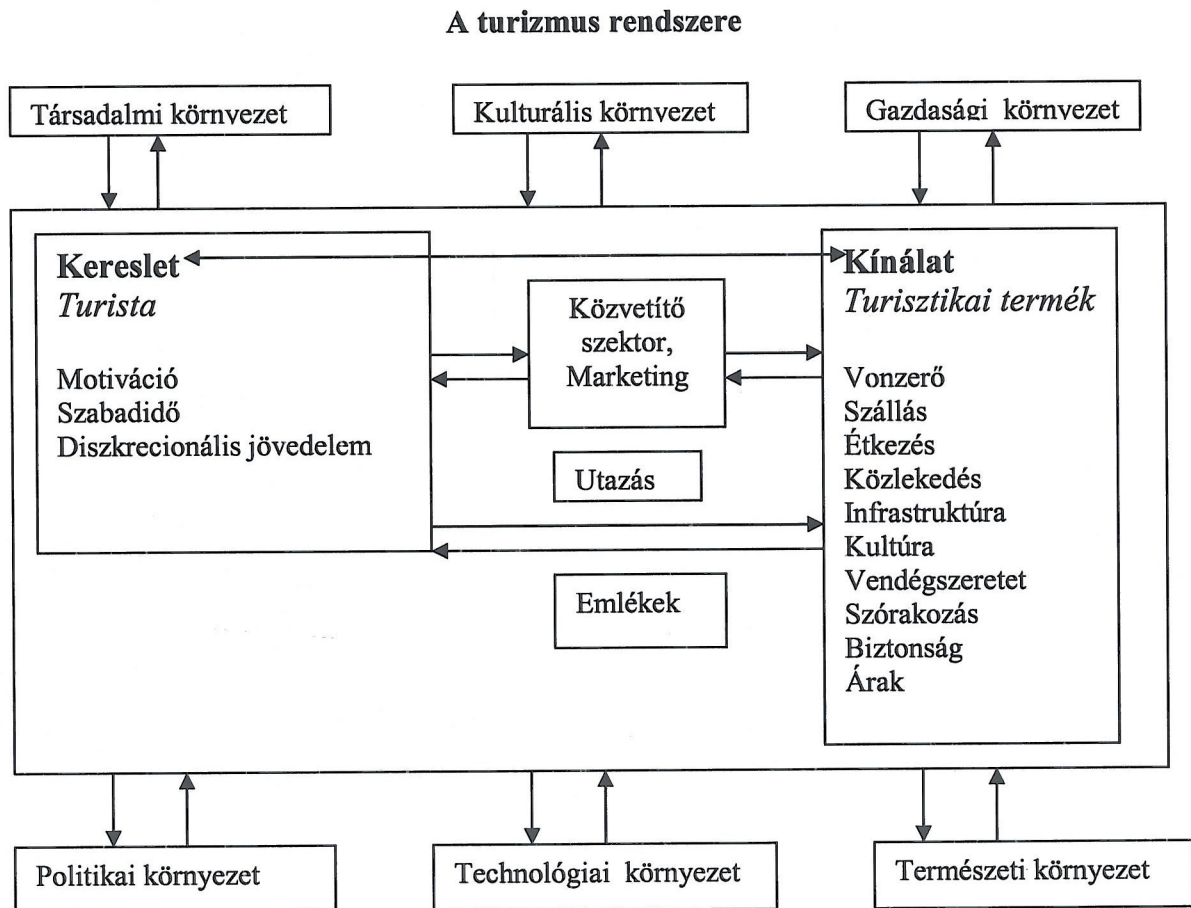
- a turizmus áruba bocsátott vendégszeretet,
- a turizmus demokratizált utazás,
- a turizmus modern, szabadidős tevékenység,

- a turizmus a hagyományos zárandoklat modern formája,
- a turizmus az alapvető kulturális kérdések kifejezése,
- a turizmus akulturalizációs folyamat,
- a turizmus egyfajta etnikai kapcsolatrendszer,
- a turizmus a neokolonializmus egyik formája (MacCannell, 1973, Cohen, 1984, Jafari, 1989).

A turizmus rendszere

A turizmus rendszere a keresleti oldalt jelképező turistából és a kínálati oldalon álló turisztikai iparból áll. A két rendszer közötti kapcsolatról a közvetítő szektor (utazásszervezők, utazási ügynökségek) gondoskodik és a kínálati piac bővülésével egyre nagyobb szerepet játszik a marketing. (2. ábra) (Lengyel, 1992, Tasnádi, 1998.). A turizmus fejlődéséhez az öt körülvevő társadalmi, kulturális, politikai, gazdasági, természeti és technológiai környezet által biztosított feltételek szükségesek, ugyanakkor a turizmus maga is befolyásolja a környezetének fejlődését.

(2. ábra)

Forrás: Lengyel 1992. (Pruczkó, Rátz, 2001, nyomán)

A 2. ábrán látható, hogy mennyire fontos egy turisztikai termék fejlesztése, valamint egy turisztikai régió fejlődése érdekében a különböző környezeti elemek regionális vizsgálata. A Balaton régió turizmusának esetében az önállóság erősödése megteremtheti a környezeti elemek saját hatáskörben történő fejlesztésének lehetőségét, elősegítve ezáltal a régió kiegyensúlyozott tervezhető fejlődését.

A turizmus és a környezet kapcsolata

A turista közvetett és közvetlen kapcsolatban áll környezetével. Attól a pillanattól kezdve, hogy elhatározta, hogy szabadidejét, diszkrecionális jövedelmét turisztikai céllal használja fel, a marketing csatornákon keresztül kapcsolatba lép a környezettel. Ez a kapcsolat folyamatosan erősödik a turisztikai desztinációban való tartózkodáskor és nem szűnik meg az elutazást követően sem (filmek előhívása stb.). A kapcsolat a környezettel nem tekinthető egyirányúnak, a turistát körülvevő környezet mind fizikailag, mind emocionálisan „visszahat” a turistára. A Balaton régió turizmusának vizsgálatakor mindenképpen meg kell vizsgálni a turizmus és a környezet kapcsolatát, hiszen itt az egészséges környezet az egyik legfontosabb turisztikai vonzerő. A fizikai környezet minősége - amely az emberi, gazdasági és társadalmi tényezőket is magában foglalja - kitüntetett jelentőséggel bír a turizmusban (OECD, 1980). A fizikai környezet turizmusban elfoglalt helyzetének definiálására számos kutató tett kísérletet. Gunn szerint két fő csoportra lehet osztani a turizmust körülvevő fizikai környezetet. Egyrészt a természeti adottságok befolyásolhatják egy adott desztináció turisztikai fejlődését. Ilyenek a *természeti erőforrások*, domborzat vízrajz, élővilág, klíma. Másrészt a *kulturális adottságok*, amelyek lehetnek a hagyományok, a vallás, a történelmi emlékek (Gunn, 1994). Ehhez hasonló Pruczko-Rácz (2001) megfogalmazása, miszerint a fizikai környezet magába foglalja a következőket: Élettelen természeti erőforrások, élővilág, táj, épített környezet (Mathienson, Wall, 1982, Boers, Bosch, 1994)

Fenntartható turizmus

A fenntartható fejlődés fogalmát először a Bruntland bizottság határozta meg, eszerint fenntartható fejlődés az, amely „képes a jelen szükségleteit kielégíteni anélkül, hogy a jövő generációit megfosztaná saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől” (Bruntland Comission, 1987). A turizmus és a turizmus fejlődése akkor fenntartható egy adott térségben, ha fejlődése olyan ütemű, hogy a fejlődéssel együtt járó hatásokat a desztináció képes kedvezőtlen gazdasági, társadalmi és fizikai változások nélkül befogadni és nem szorítja ki a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásokért folyó versenyből a többi gazdasági ágat (Wall, 1997). A turizmus és a fenntarthatóság kapcsolatának vizsgálatakor nem szabad megfeledkeznünk arról a tényről, hogy a turizmus bármely típusáról is beszélünk, vannak káros fizikai hatásai. A kérdés az, hogy mekkora beavatkozást tartunk még elfogadhatónak. A döntés meghozatalakor figyelembe kell venni az adott térség természeti, társadalmi, gazdasági adottságait és ezek alapján alapvetően érték-jellegű döntések meghozatala a szükséges (McCool, 1995). A Balaton esetében ezek a káros hatások elsősorban a turisták számával vannak szoros összefüggésben, ugyanakkor a térség turizmusának gazdaságossága - tömegturizmusról lévén szó - nagymértékben függ a turisták számától. Meg kell vizsgálni, hogy mi az az elfogadható kompromisszum, amit érdemes megkötni, mi az a maximális turistalétszám, amit az adott infrastrukturális színvonal mellett károsodás nélkül képes elviselni a tó.

2.2 Turisztikai világtrendek

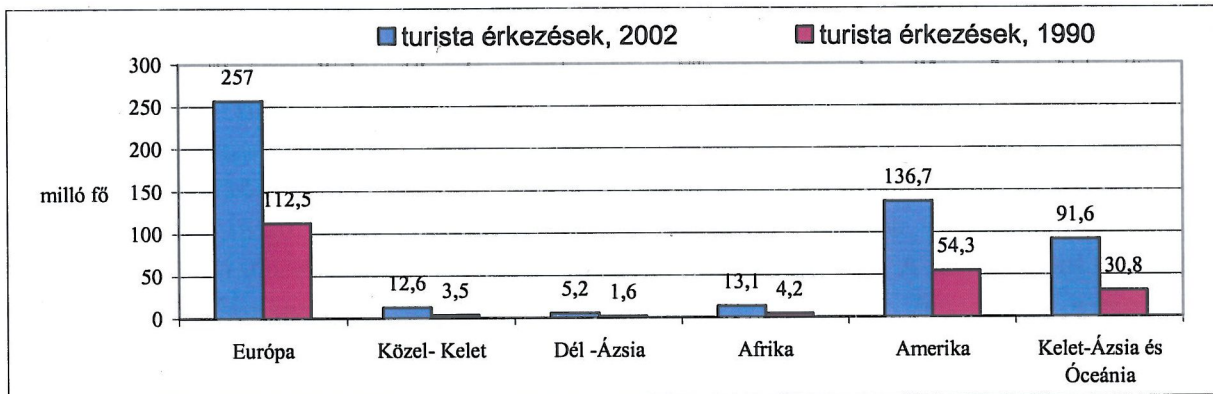
A turizmus napjainkban a világgazdaság egyik legjelentősebb és legdinamikusabban növekvő ágazata, melynek fejlődési üteme jelentősen felülmúlja a gazdaság más ágainak fejlődési ütemét (Lengyel, 1999, Pruczko, Rácz, 2001).

A turisták számának változása

A nemzetközi turizmus elmúlt évtizedekben bekövetkezett rohamos fejlődését jól jellemzik, hogy a nemzetközi turistaérkezések száma 1950. és 1990. között 17-szeresére, a forgalomból származó bevételek összege 109-szeresére nőttek.

(3. ábra)

Turistaérkezések a világon 1990, 2002. (millió fő)

Forrás: WTmO. 2003.

A Turizmus Világszervezete (WTmO) adatai szerint 1990 és 2002 között a nemzetközi turistaérkezések száma több mint másfélszeresére, 457,3 millió főről 714,6 millió főre nőtt. Ez éves szinten átlagosan 3,2%-os növekedésnek felel meg. 2002-ben a legjelentősebb fogadóterületnek Európa számított 411,0 millió turistaérkezéssel (+2,4%-os növekedés 2001-hez képest), amely az összes turistaérkezés 57,5%-a. Mindez visszaesést jelent az 1990-ben mutatott 61,8%-os piaci részesedéshez képest, amelynek oka, hogy Európában a világtárlagnál alacsonyabb ütemben bővült (átlagosan évi 3,1%-kal) a nemzetközi turistaérkezések száma a vizsgált időszakban.

A turistaérkezések tekintetében a kilencvenes években második helyen álló Amerikát (120,2 millió fő) 2002-re megelőzte a korábban harmadik helyen álló Kelet-Ázsia és Óceánia (124,7 millió fő). Ez annak volt köszönhető, hogy 1990 és 2002 között Amerikában az átlagnál kisebb (átlagosan évi 2,2%-kal), míg Kelet-Ázsia és Óceánia régióban az átlagnál nagyobb (átlagosan évi 7,0%-kal) mértékben növekedett a nemzetközi turistaérkezések száma. Az ezredfordulót követően több tényező kedvezőtlenül befolyásolta a nemzetközi turizmus alakulását. Az Amerikai Egyesült Államokban történt 2001. szeptember 11-i tragikus események és a világ több pontján történt újabb terrortámadások komoly mérséklő hatással voltak és vannak a turisztikai keresletre. Különösen komoly visszaesés volt tapasztalható az USA-ból, Japánból és a Közél-Keletről érkező, magas költségű turistákat jelentő piacoknál. A légi közlekedéstől egyrészt a félelem, másrészt a biztonsági kiadások okozta árdrágulás következtében való tartózkodás számos légitársaságot hozott nehéz helyzetbe. Az olcsó „fapados” járatok megjelenése és dinamikus fejlődése az említett nehézségekkel küzdő nagy légi társaságokat nem egyszer a csőd szélére sodorta (*Travel Industry Monitor, 2003*). Legkomolyabb visszaesés az üzleti, azon belül is a konferencia turizmus piacán volt érzékelhető. Felerősödött az a tendencia, hogy a turisták kerülve a légi közlekedést egyre inkább gépkocsival vagy vasúton utaznak, ebből következően a lakóhelyükhöz közelebb lévő célterületek közül választanak. Sokan egyénileg szervezik meg útjaikat, melynek során az internet és a fapados társaságok szerepe erősödik (*WTmO, 2003*).

A turizusból származó bevételek

A világturizmus 2002-ben az összesített GDP közel 11 %-át adta, forgalmából legnagyobb részaránnyal Európa, majd Észak-Amerika, Ázsia és Óceánia részesedik. Európán belül Közép-Kelet Európa részaránya egyre növekszik. A WTmO adatai szerint a nemzetközi turizusból származó bevételek a turistaérkezések számánál több mint kétszer nagyobb ütemben, évente átlagosan 8,7%-kal növekedtek a 90-es években és az 1990-ben regisztrált 206,8 milliárd USD-ról 2001-re 516,1 milliárd USD-ra nőttek. Az éves átlagos növekedési ütem Európában volt a legalacsonyabb, 1990 és 2001 között mintegy 7,8%. A turizmus által teremtett munkahelyek száma az ezredfordulón 212 millió volt, ami az összes foglalkoztatottak 10,7 %-át jelenti. 2005-ig előre láthatóan újabb 125 millió munkahely képződik a turizmus szektorban.

A nemzetközi turisztikai bevételeket tekintve szintén Európa áll az élen, 2001-ben mintegy 257,0 milliárd USD bevételt realizálva. Az új beruházások több mint egytizede a turizmus területén valósult meg, az éves növekedési ütem évi 6-7 %. A turizusból származó adóbevételek világviszonylatban az összes állami adóbevételek 6,6 %-át jelentik. A világexport közel 15 %-át a turizmus adja (*Turizmus Marketing Terv, 2004*). A nemzetközi turisztikai bevételek 2000. évi rekordösszegű növekedését követően, amely akkor elérte a 476 milliárd dollárt, a 2001-es év inkább negatívumaival vonul be a történelembe, köszönhetően a terrormerényletnek Manhattanben. A 2001. évi visszaesést követően a nemzetközi turista érkezések száma 2002-ben újra emelkedésnek indult, az év végére 3%-os emelkedést könyvelhetett el. Ugyanilyen növekedést realizáltak a nemzetközi turisztikai bevételek vonatkozásában is. A turisztikai bevételeknek a turistaérkezéseknél dinamikusabb növekedtek, ami azt eredményezte, hogy az egy főre jutó költség az 1990-ben regisztrált 452,2 USD-ról 2001-re 745 USD-ra emelkedett. Az egy főre jutó költség értéke Európában az átlagosnál kisebb, mintegy 642 USD volt 2001-ben, amely évente 4,4%-os növekedést jelent 1990 óta (398 USD/fő). A WTmO becslése szerint 2020-ig évente átlagosan 4 %-os növekedésre számíthatunk majd.

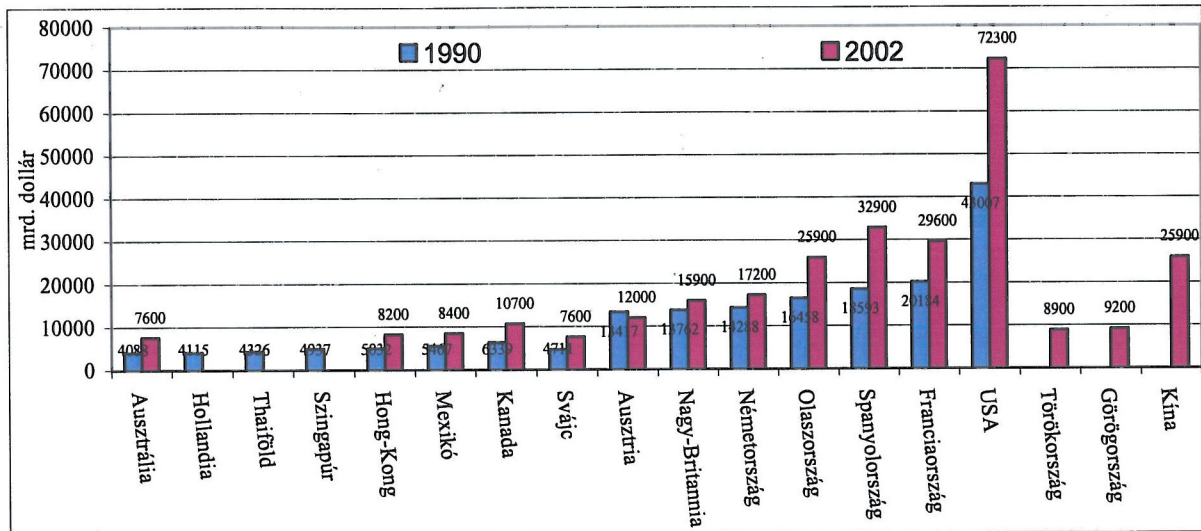
A WTmO adatai alapján a legtöbb turisztikai bevételt az USA realizálta, mind 1990-ben (43,0 mrd USD), mind 2001-ben (72,3 mrd USD), jelentősen megelőzve az utána következő országokat. Az európai országok tekintetében a legtöbbet Spanyolországban költötték a turisták, amit Franciaország, Olaszország és a Németország követ. 2001-ben az Európában regisztrált nemzetközi érkezések 0,7 %-kal csökkentek, valószínűsíthetően ez is kapcsolatban áll az amerikai terrortámadással, de 2002-ben már ismét 2,4 %-os emelkedés volt tapasztalható.

2002-re mindössze három új ország, Kína, Törökország és Görögország jelent meg a 15 legmagasabb turisztikai bevételt regisztráló ország rangsorában az 1990-es sorrendhez képest (4. ábra). Visszaesés figyelhető meg Ausztriában, ugyanakkor az elmúlt két év néhány országban jelentős növekedést hozott: így Törökországban, Horvátországban, Szlovákiában, Szlovéniában és Bulgáriában is meghaladta a 10%-ot. Ezen országok turizmusát jelentősen befolyásolta a délszláv válság. Egyrészt azért, mert Horvátország és Szlovénia esetében közvetlenül az ország területén folyt a háborús konfliktus, másrészt Törökország, Bulgária esetében azért, mert a megközelítés csak a háborús országokon keresztül volt lehetséges. Mindemellett, mint alternatív lehetőségek, jelentős fejlődésnek indult Észtország és Spanyolország. A turisztikai bevételek terén is megfigyelhető a földrajzi koncentráció csökkenése a vizsgált időszak során: amíg 1990-ben a tizenöt legnagyobb turisztikai

bevétellel rendelkező ország az összes turisztikai bevétel 68,9%-át adta, addig 2001-re ez az érték 63,2%-ra esett vissza.

(4. ábra)

**A világ 15 legnagyobb turisztikai bevételét realizáló országa 1990, 2002.
(milliárd dollár)**

Forrás: WTmO, 2003.

Turista fogadó országok

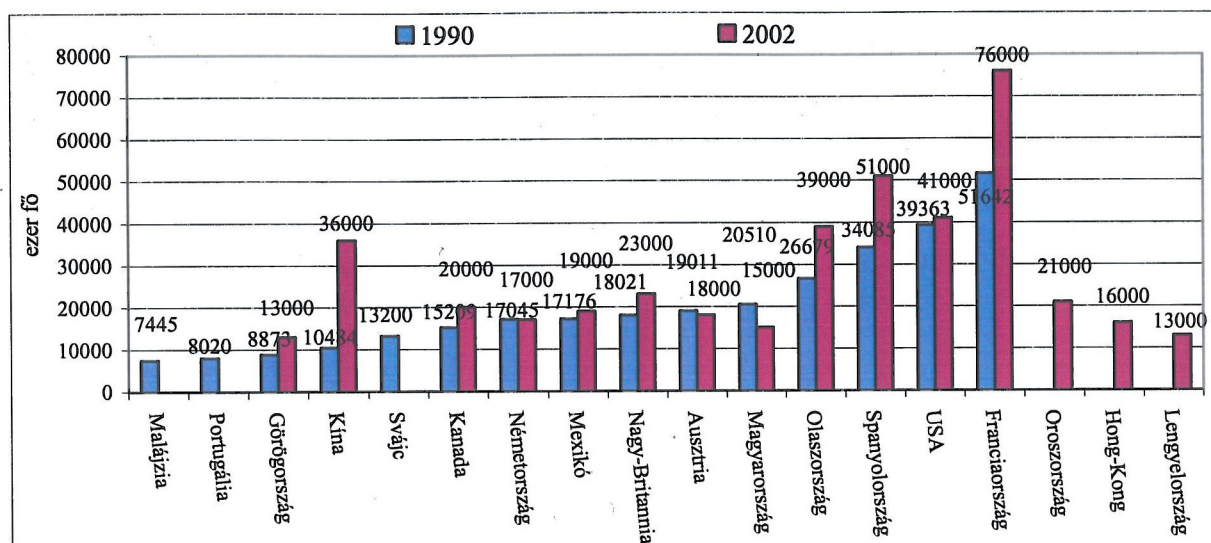
A WTmO statisztikái alapján a világ tizenöt legkedveltebb turisztikai desztinációjának rangsora - a nemzetközi turistaérkezések alapján - átrendeződött az utóbbi évek során (5. ábra).

Európa változatlanul a turizmus egyik legnagyobb piaca. Az ezredfordulón a fogadó országok rangsorában az első helyen Franciaország állt, második Spanyolország, majd Olaszország és az Egyesült Királyság következik. A 2002. évre vonatkozó rangsorban három olyan ország szerepel az első tizenöt ország között, amely az 1990-es listán még nem található meg, (5. ábra).

A turizmus földrajzi koncentrációjának enyhülése látszik abból, hogy 1990-ben még az összes turista 68,1%-át fogadta a tizenöt legnépszerűbb desztináció, 2002-ben azonban csak 59,9%-át.

A turizmus fejlődésével és egyre szélesebb körű elterjedésével a fokozatosan növekvő kereslet kiszolgálására új desztinációk tudtak kialakulni és bekapcsolódni a turizmus iparba. Ugyanakkor a kereslet növekedése mellett kialakult egy olyan – folyamatosan növekvő – réteg, akik egyre hosszabb időtartamú nagyobb távolságra történő utazást választottak, (*long haul* utak) ezen igények kielégítésére egyre több „egzotikus” ország tudott részt venni a turizmusban, ami ugyancsak enyhítette a turizmus földrajzi koncentrációját.

A világ 15 legfontosabb turista fogadó országa 1990, 2002. (ezer fő)

Forrás. WTmO, 2003.

2.3 Magyarország turizmusa

Magyarország kedvező földrajzi elhelyezkedésének és jó turisztikai adottságainak köszönhetően a nemzetközi turistaérkezések számát tekintve a világ legjelentősebb fogadó országai között található. 2002-ben Magyarország a világ 13. és Európa 8. legkedveltebb turisztikai célpontja volt.

Hazánk turizmusára a nemzetközi turistaérkezések magas száma és az ehhez képest alacsony turisztikai bevételek a jellemzőek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy a világ összes turistaérkezéseiből 3-4 %-kal, ugyanakkor a nemzetközi turisztikai bevételekből a nem regisztrált bevételekkel együtt is csak 1 %-kal részesülünk. Közép-Kelet Európa turizmusában elfoglalt helyünkről elmondható, hogy a nemzetközi turistaérkezésekből kb. 20 százalékkal, a bevételekből 10,5 százalékkal vesszük ki a részünket. A turistaérkezések száma alapján megállapított rangsorban a WTmO adatai szerint Magyarország megelőzi többek között Görögországot, Portugáliát és Svájcot is. A napjainkra kivívott előkelő pozíciót Magyarország az 1980-as években alapozta meg. 1980 és 1990 között 9,7 millió főről 20,5 millió főre emelkedett a turistaérkezések száma, a világ turizmusának átlagos növekedési ütemét (4,9%) jóval meghaladó, 11,8%-os éves növekedési ütemnek köszönhetően. Itt kell megjegyezni, hogy a statisztikai adatok hazánk határstatisztikáját közlik, ezért a számokat erősen torzítja az, hogy hazánk elhelyezkedéséből adódóan egyrészt jelentős tranzit ország, másrészt nehezen mérhető a kevesebb mint egy napot az országban tartózkodó „bevásárló turisták” aránya.

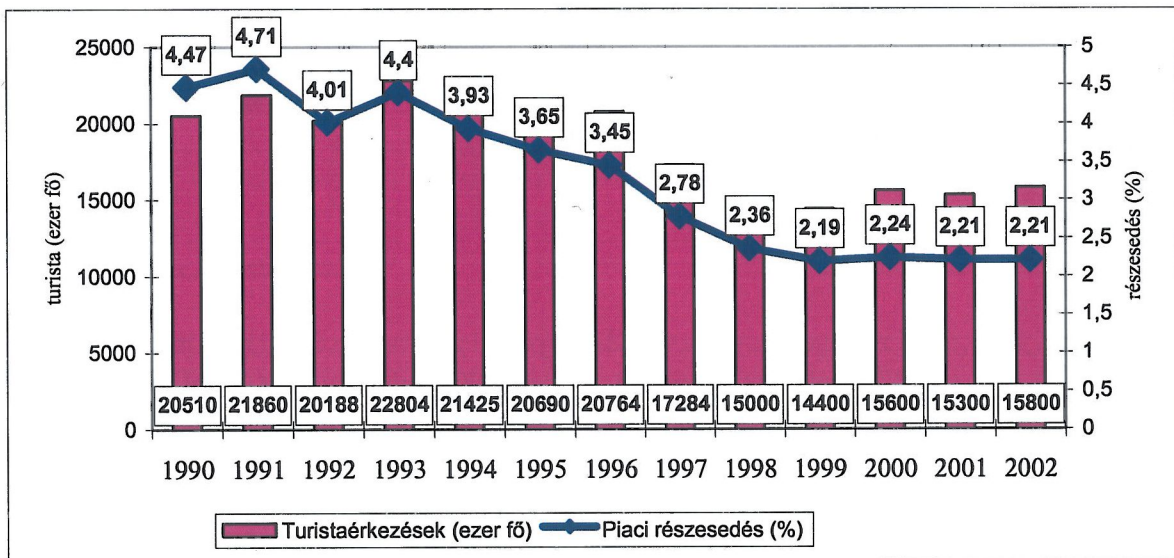
Magyarország turizmusa a 80-as évekig rendkívül dinamikus módon növekedett. A növekedés ütemét nem követte az infrastruktúra fejlesztése, ebből adódóan a mennyiségi szemlélet kapott elsőbbséget a minőségi elvárásokkal szemben. A turistaérkezések számát tekintve a csúcspont a 80-as évek közepe volt, ekkor megállt a növekedés és stagnálás, majd a 90-es évektől a hanyatlás jelei váltak észlelhetővé.

A rendszerváltás következtében a hanyatlás folyamatai felgyorsultak az 1980-as évek mennyiségi növekedésével ellentétben, az 1990-es évek során a magyarországi beutazó

turizmust volumenében csökkenés jellemezte. A vasfüggöny leomlását követően 1991-ben és 1993-ban újra emelkedett a külföldi turistaérkezések száma Magyarországon az előző évhez képest, köszönhetően annak, hogy a volt szocialista országok kuriózumnak számítottak a külföldi turisták szemében és sokan be akartak kukkantani a vasfüggöny mögé még annak végleges felszámolása előtt. A varázs azonban nem tartott soká, a kuriózum keresés hatásának megszűnése, a többi volt szocialista ország népszerűségének növekedése, illetve a balkáni háború kitörésének és a kelet-európai küldőpiacok gazdasági nehézségeinek hatására 1994-től 1999-ig a turistaérkezések száma fokozatosan csökkent Magyarországon.

(6. ábra)

Magyarország nemzetközi turistaérkezéseinek száma (ezer fő) és piaci részesedés aránya (%) a világon. (1990-2002)

Forrás: WTmO 2003.

2000 és 2002 között a világtendenciákkal összhangban, ismét emelkedett a Magyarországra érkező turisták száma. Becslések szerint 2002-ben 15,8 millió turista kereste fel Magyarországot, amely a világ nemzetközi turistaérkezéseinek 2,21%-át jelentette.

(2. táblázat)

A kereskedelmi szálláshelyek forgalmának alakulása Magyarországon, 2002. (ezer fő)

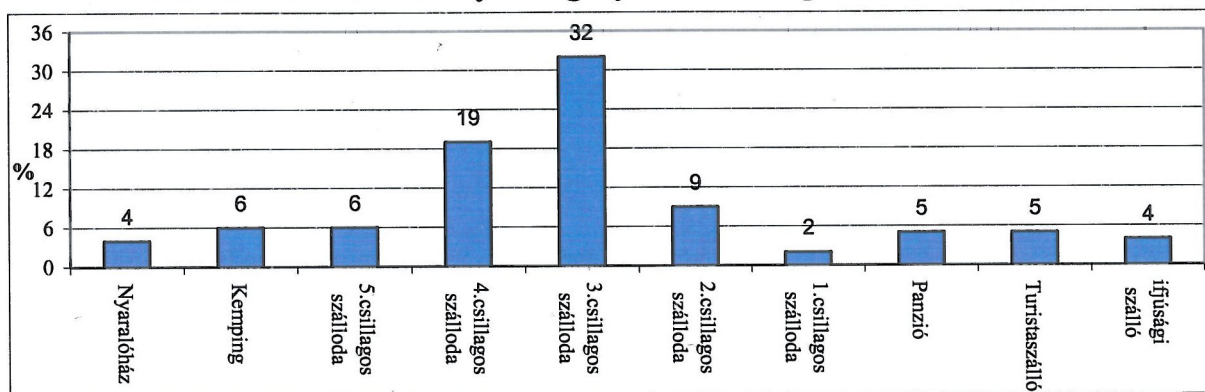
		Index, 2001= 100%
Kereskedelmi vendégéjszakák száma (ezer éj)	17.840	96,5
Nemzetközi kereskedelmi vendégéjszakák száma (ezer éj)	10.114	93,3
Belföldi kereskedelmi vendégéjszakák száma (ezer éj)	7.726	101,1
Vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken (ezer fő)	5.971	99,4
Külföldi vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken (ezer fő)	2.949	96,6
Belföldi vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken (ezer fő)	3.022	102,3
Kereskedelmi szálláshelyek szállásdíj-bevételei (millió Ft)	85.711	99,6
Nemzetközi forgalomból származó szállásdíj-bevételek (millió Ft)	63.753	96,3
Belföldi forgalomból származó szállásdíj-bevételek (millió Ft)	21.958	110,7

Forrás: GKM

2002-ben Magyarországot 31,7 millió külföldi látogató kereste fel, ami a 2001-es évhez viszonyítva 3,5%-os növekedést, az elmúlt évtized mélypontjának tekinthető 1999-es évhez mérve azonban 10,2%-os emelkedést jelent. 1990 és 2002 között összességében 15,7%-kal csökkent a hazánkba látogató külföldiek száma, ez a tény azonban a folyamatosan növekvő nemzetközi bevételek tükrében nem tekinthető egyértelműen negatív változásnak. (8, 9, 10, sz. melléklet)

(7. ábra)

Kereskedelmi szálláshelyeket igénybe vevők megoszlása, 2002. (%)

Forrás: Turizmus Bulletin, 2003.

A kereskedelmi szálláshelyek forgalmát vizsgálva megfigyelhető, hogy a vendégek 67,1 %-a szállodát vett igénybe 2002-ben. A szállodai vendégek 75%-a a 3 és 4 csillagos szállodák közül választott. A kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendégeinek száma 2002-ben kismértékben, 3,4%-kal csökkent 2001-hez képest. A kereskedelmi szálláshelyeken 2002-ben regisztrált 2949 ezer külföldi vendég az összes, kereskedelmi szálláshelyet igénybe vevő vendég 49,4%-át jelentette.

(3. táblázat)

A nemzetközi forgalom alakulása a legfontosabb küldő országok tekintetében, 2002.

Küldő ország	Vendégéjszakák száma (ezer éj)	Index 2001. jan-nov. = 100%
Németország	3.879	88,9
Ausztria	719	100,9
Hollandia	433	82,5
Olaszország	447	90,6
USA	397	93,4
Nagy-Britannia	389	112,1
Lengyelország	357	86,5
Dánia	255	107,7
Franciaország	264	109,6
Spanyolország	239	97,8

Forrás: GKM. 2004

A turizmus gazdasági jelentősége

A turizmus nemzetgazdaságunk egyik kiemelkedő ágazata, hiszen a multiplikátor hatást is figyelembe véve a GDP több mint 10 %-át adta 2002-ben. A turizmus a magyar

gazdaság teljesítményéhez 1666,9 Milliárd forinttal, a foglalkoztatottak számához pedig 390,1 ezer munkahellyel (a foglalkoztatottak 10,0%-a) járult hozzá 2002-ben.

(4. táblázat)

A turizmus hozzájárulása a legfontosabb gazdasági mutatókhoz, 2002. (%)

	Világ összesen		Európai Unió		Magyarország	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
GDP (közvetlen)	4	3,7	4,4	4,2	6	4,9
GDP (közvetett)	10,7	10,2	11,8	11,5	11,5	10,3
Foglalkoztatottság (közvetlen)	2,9	2,7	4,7	4,5	5,6	6,2
Foglalkoztatottság (közvetett)	7,8	7,6	12,9	12,6	12,2	10
Kormányzati kiadások	3,8	3,9	3,2	3,2	4,9	5,1
Befektetések	9,3	9,5	9,7	10,4	6,9	6,9

Forrás: World Travel and Tourism Council (www. hungaroturism.hu)

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) folyó fizetési mérleg adatai szerint 1990 és 2002 között Magyarország turisztikai devizamérlege fokozatos növekedést és pozitív egyenleget mutatott, jelentősen hozzájárulva a külkereskedelmi mérleg hiányának csökkenéséhez.

1995 és 2002 között a turizmusból származó devizabevételek 2038 millió euróról 3448 millió euróra (évi 8,0%-os átlagos növekedés), a turizmushoz köthető devizakiadások pedig 819 millió euróról 1819 millió euróra (évi átlagos 12,1%-os növekedés) emelkedtek. A turizmusból származó deviza bevételek jelentős kiegyenlítő szerepet játszanak a folyó fizetési mérleg alakulásában.

2.3.1 Magyarország turisztikai termékei

Magyarország Európa, a világ legjelentősebb turista küldő- és fogadó régiójának középpontjában helyezkedik el, az ország vonzerői számos turisztikai termék fejlesztésének kedveznek és az utóbbi években történt, valamint a folyamatban levő turisztikai fejlesztések hatására mind a természeti vonzerőkön alapuló, mind pedig az ember alkotta vonzerőinek minősége javult. Magyarország turisztikai termékei a lehetőségek széles spektrumát fogják át és az adottságok kihasználhatóságát segítő fejlesztések végrehajtásával a legkülönbözőbb igények kielégítése válik lehetővé.

Egészségturizmus

Az egészségturizmus olyan turizmusforma, ahol a turista utazásának fő motivációja egészségi állapotának javítása vagy megőrzése. Az egészségturizmuson fő csoportjai lehetnek:

- Gyógyturizmus: betegség miatt, orvosi diagnózis alapján, gyógyító hatású szolgáltatások igénybevétele amellet, hogy a gyógyturizmus nem kórházi kezelést jelent, hanem a gyógyító szolgáltatás igénybevételét úgy, hogy közben a beteg a gyógyhely közelében – akár magánszálláson – száll meg.
- Wellness, fitness: az egészségtudatos életmódhoz kapcsolódó egészségmegőrző, betegség kialakulását megelőző (preventív) turizmus.

- Élmenyfürdőzés: a vízi attrakciók szórakoztató jellegét kihasználó, rendszerint a tartózkodási időt növelő fürdőzés. A nemzetközi tapasztalatok szerint az élmény és a víz egyre szorosabban kapcsolódnak egymáshoz, várható tehát, hogy az élményfürdő jelentősége tovább nő (*Budai, Székács, 2001, Rátz, 2001*).

Kulturális turizmus

A kulturális turizmus fogalomkörébe tartozik minden olyan utazás, amelynek során az utazó megismeri mások történelmét, örökségét vagy jelenlegi életét, illetve tágabb értelemben minden utazás, amely kielégíti az ember változatosságigényét, emeli az egyén kulturális színvonalát és új tudáshoz, tapasztalatokhoz vezet.

Üzleti, konferencia turizmus

A magyar turizmusban jelentős szerepet játszik az üzleti turizmus (*Mundruczkóné, 1996*). Az üzleti turizmus magában foglalja a kongresszusi és konferenciaturizmust, az incentive utazásokat, illetve a kiállításon való részvétel által motivált utazásokat. Közös néven ez a *MICE* (Meetings, Incentives, Conferences and Events) turizmus. Ezekben a kategóriákban közös, hogy mindegyik az üzleti turisták keresletét célozza meg, így fejlődési lehetőségeiket jelentősen meghatározza a gazdasági élet konjunktúrája vagy dekonjunktúrája.

A Magyar Kongresszusi Iroda (MKI) internetes adatbázisa alapján Magyarországon 20 kongresszusi központ és egyetemi konferencia-helyszín található (kapacitásuk 400 fő és 1755 fő között változik), 88 konferenciaszálloda (80 és 1700 fő közötti kapacitással), valamint számos olyan különleges helyszín (például múzeum, kastély, skanzen, stb.), amelyek helyet adhatnak konferenciáknak vagy a konferenciákhoz kapcsolódó rendezvényeknek.

Bor- és gasztronómiai turizmus

Magyarország komparatív előnyei, amelyek a biodiverzitásban, a sokszínű, változatos és komplex háztáji tradicionális gazdálkodásban és ezek kulturális örökségében rejlenek, mind a mai napig élnek. A bor az európai kultúra szerves része, a szőlőtermelés ökológiai szempontból is fontos mezőgazdasági tevékenység. Magyarország borászata ezer esztendő múltra tekinthet vissza. Az országban jelenleg 22 borvidék található, amelyek négy nagy bortermő tájon helyezkednek el, s amelyeken mind megtalálhatóak a termelésüket hosszú idők óta meghatározó hagyományok. A borturizmuson belül ki kell emelni a borutakat, amelyek a borhoz, illetve az adott régió hagyományos életmódjához kapcsolódó attrakciókat kötnék össze. Magyarországon az első borút a Villány-Siklós borvidéken jött létre 1994-ben, az első példát azonban azóta több is követte. A magyar tájegységek különleges ökológiai adottsággal rendelkeznek. Híres termőtájaink számos egyedi hungarikummal büszkélkedhetnek.

Falusi turizmus

A falusi turizmust a nemzetközi szakirodalomban sokféle elnevezéssel: rural, agri, agro, farm, zöld, lágy illetik (*Kovács, 2003*). A falusi turizmus a vidéki környezetben, helyben lakó családok erőforrásaira alapozott turizmus. Az Európai Bizottság állásfoglalása szerint a falusi turizmus magába foglalja mindazt az idegenforgalmi tevékenységet, ami vidéki környezetben zajlik (*EC Comisson, 4/86*). A falusi turizmus potenciálisan az egyik

legalkalmasabb módja annak, hogy az adott régiót felkereső turista közvetlen (és kötetlen) módon ismerhesse meg a tájegység életét és kultúráját. A falvakra jellemző természeti, építészeti és kulturális értékek hangsúlyosabb megjelenítésére van szükség, a hagyományos arculat erősítésével, hiszen e szempontok együttes érvényesítése esetén a falusi turizmus a mainál jelentősebb, példamutató szerepet tölthetne be falvaink értékőrző megújításában (Kabai, 2001).

Ökoturizmus

Az ökoturizmus természeti területekre történő céltudatos utazás a természeti és a kulturális környezet megismerése érdekében, olyan módon, amely nem változtatja meg a desztináció ökoszisztémáját és egyben biztosítja azt, hogy a helyi lakosság számára a természeti erőforrások megőrzése jövedelmező is legyen. A magyar táj és élővilág sokszínűsége nagyszámú lehetőséget kínál az ökoturisztikai céllal érkezők számára. Magyarországon közel 300 országos jelentőségű védett, illetve erre előkészített és több mint 1000 helyi jelentőségű védett területet tartanak számon. Az ország tíz Nemzeti Parkkal rendelkezik, melyek közül a legrégebbi az 1973-ban alapított Hortobágyi Nemzeti Park, a legfiatalabb, pedig az Őrségi Nemzeti Park, amely 2002-ben nyerte el a címet. A parkok potenciálisan az ökoturizmus-fejlesztés területei lehetnek: jelentős része már ma is látogatóközpontokkal, tanösvényekkel várja az odalátogatókat. Az ökoturizmus támogatja a természet védelmét azáltal, hogy gazdasági hasznot hajt a természeti környezet megőrzésével foglalkozó fogadó közösségek, szervezetek és hatóságok számára és a helyi közösségek számára alternatív foglalkoztatási és bevételi lehetőségeket teremt (Sulyok, 2001).

Aktív és sport turizmus

Az *aktív turizmus* olyan turizmusforma, amely esetében a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős vagy sporttevékenység gyakorlása. Az aktív turizmus fogalmkörébe tartozik többek között a természetjárás, a kerékpáros turizmus, a vízi turizmus, a lovaglás, a golf, a horgászat és a vadászat.

Sportturizmus alatt minden olyan tevékenységet értünk, amikor emberek egy sporteseményt résztvevőként vagy nézőként felkeresnek, illetve amennyiben azon üzleti céllal vesznek részt. Ennek megfelelően a sportturizmus piaci keresletét két csoportra bonthatjuk:

- az aktív résztvevőkre (ide értve kísérőiket, edzőiket is)
- és a passzív nézőkre.

A nem versenyszerű sportturizmushoz tartoznak azon létesítmények is, amelyek vendégeiknek sportolási lehetőségeket kínálnak (például a sportszolgáltatásokkal rendelkező szállodák vagy a szabadidős sportlétesítmények). Magyarország egyik legnagyobb sportturisztikai attrakciója az 1986 óta megrendezett Forma-1-es autóverseny. Az esemény nagyságát jellemzi, hogy a legtöbb verseny ideje alatt a budapesti szállodák kevésnek bizonyulnak a turisták befogadásához és így számos vidéki nagyváros is részesül a turisták költésének jótékony hatásaiból (Kundár, 2003).

Ifjúsági turizmus

Az ifjúsági turizmus a családi, illetve a kifejezetten gyermekek részére szervezett üdülések és utazások, a fiatal felnőttek önállóan lebonyolított kül- és belföldi utazásai, valamint az iskolai tanulmányi és osztálykirándulások, táborozások és természetjárás. (Czeglédi J. – Imre J. (1996). Magyarországon jelentős a gyerekeket, fiatalokat fogadó szálláshelyek száma: az 1500 ifjúsági turisztikai szálláshely mintegy 170 000 férőhellyel rendelkezik. Az ifjúsági turizmus szolgáltatói oldalát azok a vállalkozások, intézmények alkotják, amelyek elsősorban gyerekek, fiatalok fogadására rendezkedtek be (gyermektáborok, kollégiumok, ifjúsági szállások), vagy ezen szolgáltatások népszerűsítését, szervezését végzik (ifjúsági információs irodák, gyermek- és ifjúsági szervezetek, egyesületek).

2.3.2 Turisztikai régiók Magyarországon

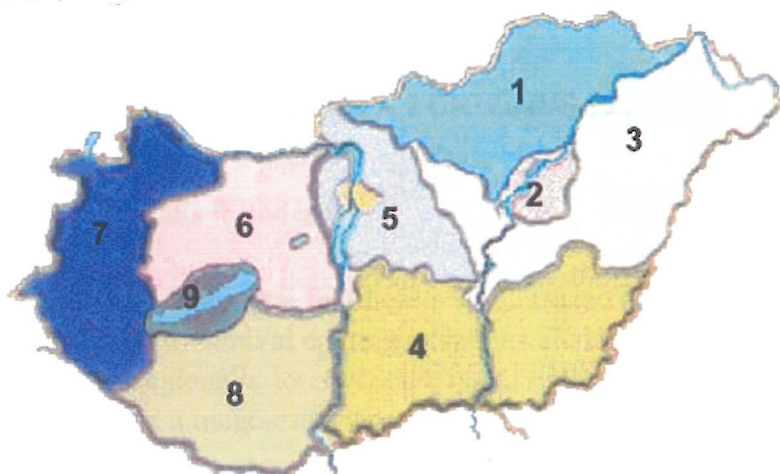
Magyarországon kilenc turisztikai régió található. A területi lehatárolásuknál figyelembe vették, hogy a különböző turisztikai régiók, régióként egységes és egymástól jól megkülönböztethető turisztikai kínálattal rendelkeznek. Az idegenforgalmi régiókat és illetékességi területeiket a 4/2000. (II.2.) Gazdasági Minisztérium rendelet határozta meg. A turisztikai régiók illetékességi területe eltér a meglévő közigazgatási egységek (például megye, statisztikai kistérség, üdülőkörzet) és az 1996. évi XXI. törvény által meghatározott statisztikai-tervezési régiók illetékességi területétől.

A magyarországi turisztikai régiók a következők:

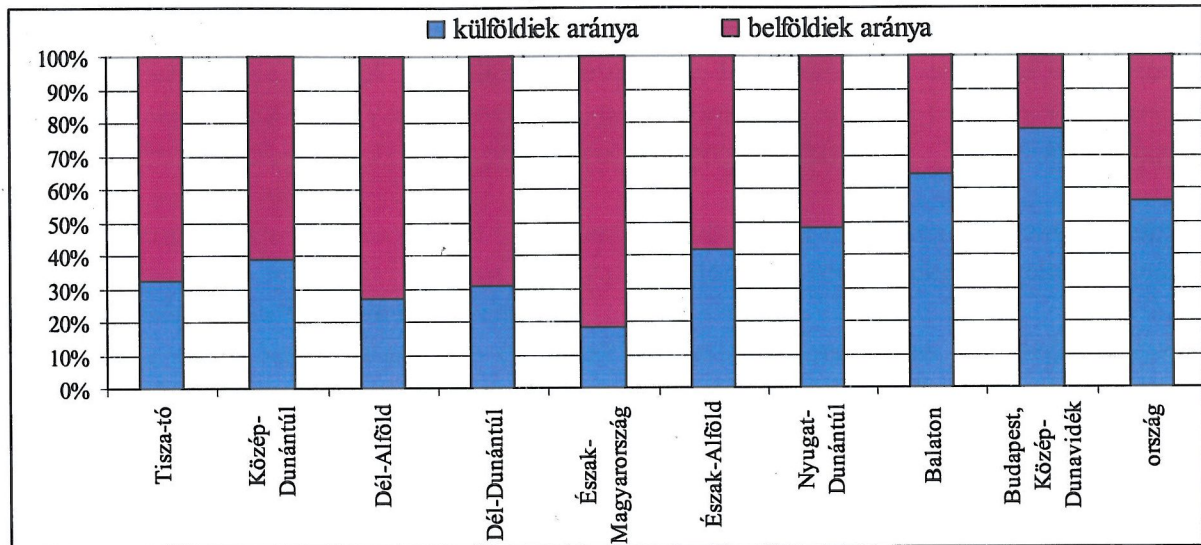
- Észak-Magyarország. (1)	- Budapest –Közép – Dunavidék. (5)
- Tisza-tó.(2)	- Közép-Dunántúl. (6)
- Észak-Alföld. (3)	- Nyugat-Dunántúl. (7)
- Dél-Alföld. (4)	- Dél-Dunántúl. (8)
	- Balaton. (9)

(8. ábra)

Magyarország turisztikai régiói

A belföldi és a külföldi vendégéjszakák száma és megoszlása az egyes turisztikai régiókban, 2002.

Forrás: Kis K. –Sulyok J. módosítva

A 9. ábrán a turistaérkezések száma szerinti sorrendben mutatom be Magyarország turisztikai régióit. A legkevesebb turista a Tisza-tóhoz érkezett, míg legtöbben a Balatont és a Budapest-Közép Dunavidéki régiót látogatták meg. A Budapest-Közép Dunavidék és a Balaton turisztikai régió esetében a vendégéjszakák száma jelentősen meghaladta az ország többi turisztikai régiójában regisztrált vendégéjszakáinak számát. A külföldi vendégéjszakák is e két régió esetében haladták meg a hazai vendégek által eltöltött napok számát. Ez az arány a Budapest - Közép Dunavidék turisztikai régió esetében a legmagasabb az országban, mintegy 80 %-os, de a Balaton régióban is eléri a 65 %-ot. Magyarország két legfontosabb turisztikai desztinációja Budapest és környéke és a Balaton. E két régióba érkezett országos szinten a legtöbb turista, azonban jelentős különbség van a két turisztikai célterület között. Budapest egy közel kétmillió nagyváros, így a Budapestre érkező nagyszámú turista kiszolgálásához kiépült infrastruktúra áll rendelkezésre és a városi jellegű környezet teherbírása fajlagosan nagyobb számú turista elviselését teszi lehetővé. A Balaton régió esetében a nagyszámú látogató egy jellemzően kisvárosi, falusi településstruktúrába érkezik, ahol a hiányos infrastruktúra érzékeny természeti környezettel párosul.

3. A REGIONÁLIS GONDOLKODÁS ÉS A TURIZMUS FEJLŐDÉSE A BALATON TÉRSÉGÉBEN

3.1 A Balaton térség regionális fejlődése

A Balaton térségének turisztikai fejlődése a XIX. század derekától kezdve indult el. A kezdetben lassú, majd az idő múlásával egyre gyorsabbá váló társadalmi és gazdasági fejlődés maga után vont bizonyos regionális törekvéseket is. A Balaton - parton három (vár)megye osztozott már ekkor is, de ez a megosztott viszony csak a régióvá válás későbbi szakaszaiban okozott komoly nehézségeket.

A Balaton térképét vizsgálva megfigyelhető, hogy vannak olyan „határvonalak”, amelyek jogossá tehetik azokat az egyre erősödő törekvéseket, amelyek (több-kevesebb sikerrel) egy önálló Balaton régió létrehozására irányultak.

Veszprém megyéhez tartozik az északi part. A megye három sávra bontható: a tóparti terület fő jellemzője - mint megélhetési forrás - a turizmus és a szőlészet, borászat. A következő sáv a Várpalota, Veszprémen át Tapolca vonalában húzódik és a fő tevékenység az ipar, bányászat, kohászat. A harmadik sávot Bakonyszentkirálytól -Zircen át Pápáig az erdészet és a mezőgazdaság jellemzi.

Somogy megyében, Enyingtől –Balatonszentgyörgyig a közvetlen parti sáv döntően az idegenforgalomból él, déli határait az Ádánd-Marcali vonal alkotja, ettől lefelé a mezőgazdaság az uralkodó tevékenység.

Zala megyében a tó partjára és annak közvetlen környezetére jellemző fő bevételi forrás szintén az idegenforgalom. Keszthely pedig, mint az oktatási és kulturális élet bázisa egyedülállóan kapcsolódik a Balatonhoz. A megye beljebb fekvő területein főként mezőgazdasággal foglalkoznak. Mindezekből kiderül, hogy az elmondottak alapján adott a Balaton régióra értelmezhető elkülönülés a három megyétől (Simon, 2002).

3.1.1 Regionalista törekvések az XIX. század végén

A Balaton környékének első, mai szemmel nézve regionális vonásokat mutató területi egységesítésére 1882. augusztus 24-én Balatonfüreden került sor. Ekkor alakult meg a *Balaton Egylet*, amely magára vállalta a Balaton-kultusz ápolását az irodalmi tevékenységtől kezdve a szükséges fejlesztési témák megoldásáig. Fontos feladatának tekintette az Egylet az egész tavat körülölelő vasúthálózat kialakítását, hiszen 1861-től a déli parton megindult a vasúti közlekedés (Molnár 1981). Az északi part bevonása a vasúti közlekedés hálózatába az egyik legfontosabb közlekedésfejlesztési intézkedése volt az Egyletnek, de nem az egyetlen. Fontos szerepet játszott a vízi közlekedés fejlesztésében, kikötők építésében, a gőzhajózás továbbfejlesztésében (Helka, Kelén) (Breinich, 1974, Éri, 1981). Az Egylet 1894-ben beolvadt a *Dunántúli Közművelődési Egyesületbe*, de megteremtette a regionalitás, a régióban gondolkodás eszméjét. Az Egylet eredményes munkáját látva a part-menti települések sorban alkották meg (alulról építkezés a XXI. századi regionális politika egyik legfontosabb alapelve) a saját Fürdő Egyesületeiket, melyek lokális szinten az adott település fejlesztésére voltak hivatva (Kósa, 1999).

A Balaton népszerűsége mindeközben folyamatosan növekedett. A turisták számának emelkedése, a „Balaton felfedezése” maga után vont egy speciálisan csak a Balatonnal foglalkozó szervezet létrehozását. A szervezet célját a térség gazdaságának dinamikus fejlesztése mellett, a jövőt érintő kérdésekre adandó válaszok kidolgozásában határozták meg. Mindezek eredményeként 1904. augusztus 11-én megalakult a *Balaton Szövetség*, amely szervezet feladata volt az említett teendők ellátása (Simon, 2002, Bősze, 2001). A *Balaton Szövetség* kiemelten kezelte a Balaton és környékének kérdését. Különböző vízi munkálatokkal, a balatoni hajózással, a vasúttal, a balatoni körtelefonnal és a balatoni körműúttal foglalkozott. Koordinálta a balatoni elektromos erőmű működését Aszófőn, vagyis a mai értelemben egy Regionális Tanács szerepét töltötte be. A *Balaton Szövetség* társadalmi alapon szerveződött és az aktuális kormányokkal együttműködve szolgálta a régió és a tó érdekeit.

3.1.2 Regionális gondolkodás és tervek a két világháború között

Az első világháborúig folyamatosan alakult ki azon intézmények köre, amelyek –mai szemmel nézve- a Balaton és környékének régióvá válását segítették elő. Ugyanakkor, bár ezek a társaságok, egyletek regionális szinten kezelték a tónak és környékének sorsát, sem a régió mint fogalom, sem semmiféle területi elkülönítési szándék nem merült föl.

A „Balaton régió” - bár ezidőtájt még senki nem hívta régiónak, hanem az akkori területi politikában használatos *megye vagy vármegye* fogalmat használták - gondolatának felmerülése a Budapesti Hírlap novemberi számában jelent meg Szegedy Miklós tollából. Az újságíró egy Somogy megyei képviselővel folytatott beszélgetés után arról ír hogy: *"Csinálni kell tehát egy vármegyét, melynek alispánja, szolgabírái, mérnökei és minden szerve a Balatonért volna, a Balatonért dolgozna, egységes irányítással, egységes szellemben. ... Körös-körül a Balaton-partján 8-10 km szélességben ki kellene hasítani egy földszalagot annak a három megyének a testéből és ez a Balaton körül futó földszalag - közepén a Balatonnal - volna az új vármegye a Balaton vármegye."* (Szegedy M. 1913).

A turizmus gazdasági jelentőségét a századfordulón jól mutatja az, hogy a Balaton Vármegyét ellenzők legfőbb érve az volt, hogy míg a Balaton 3 hatalmas és életerős vármegyére támaszkodik „a Balaton Vármegye csenevész, erőtlen alkotás lenne, amely külső segítség nélkül mégpedig fenntartatni magát sehogy sem tudná, csinálna olyan súlyos közteherviselést, mely elől mindenki menekedni volna kénytelen”. Ennél sokkal pontosabban látta a jövőt az a bíráló, aki hagyományos vármegye beosztás fenntartásáért olyan indokkal szállt síkra, hogy mennyit vesztené Somogy, Veszprém és Zala Vármegye, ha területét megcsonkítanák és éppen a filoxeravész után ismét fejlődésnek induló községeit veszítené el.

Az első világháborút követő tiszavirág életű Tanácsköztársaság alatt történtek kísérletek a Balaton Megye kikiáltására. A testvériség című lap márciusi számában közölték Fodor Imre direktórium elnök jelentését: *„Régi óhajunk a Balaton Vármegye felállítása, amely Keszthelytől Balatonfüredig szolgálhassa a Balaton kultusz érdekeit Keszthely székhellyel”*. Ezen tervben még csak az akkori Zala, később Veszprém megyéhez csatolt részére terjed ki. A későbbiekben a terv alaposan átalakult (Zákonyi, 2001). Ugyanez a lap közli a április 12-i számában, hogy a Munkás Katona és Földműves Tanács március 30 –i ülésén Fodor direktórium elnök indítványára elhatározta, a belügyi népbiztostól a Balaton Vármegye felállítását fogja kérni. A kérést Pálmer István vitte a népbiztos elé. Ekkoriban a tavat négy megye határolta, mindez azért történt, mert Zalaegerszeg és Nagykanizsa közötti vizzályt azzal próbálták feloldani, hogy Alsó-Zala megye néven Nagykanizsa megyeszékhellyel Zala megyét kettéosztották és mindkét „megyének” volt Balaton partja (Pál, 1968, Kerecsényi, 196.). Sok egyéb indok mellett ez a sajtóságos és káros helyzet indokolta azokat a törekvéseket, amelyek egy egységes Balaton megye kialakítására irányultak (Zákonyi 2001). Olyannyira egységes óhaj volt a megye felállítása, hogy a környező 182 településből 141 aláírta a közös területi egység kialakítását indítványozó okiratot. Mindazonáltal a román hadsereg bevonulása után, a Tanácsköztársaság bukásával ez a terv is lekerült a napirendről.

A Tanácsköztársaság bukása után is megmaradtak a Balaton térségének regionális törekvéseit támogató szervezetek, sőt egy újabb intézménnyel gyarapodott a Balatonnal foglalkozó szervezetek köre. Mégpedig a legnagyobb feladattal megbízott Balatonnal foglalkozó intézmény az 1929. évi XVI. törvénycikkely. 46. paragrafus alapján kiadott 2820/931M.K.sz. rendelet, 14. paragrafusa értelmében létrehozott *Magyar Királyi Balatoni Intéző Bizottság*. A Balatoni Intéző Bizottságot (BIB) azért hozták létre, hogy a Balaton

partja mellett fekvő gyógyhelyek és üdülőhelyek ügyeivel foglalkozzon. Az irányító testület összetétele hasonlított a mai regionális intézmények vezetéséhez, hiszen tagjai a megyei tisztviselők köréből kerültek ki, ugyanakkor a Minisztériumok is delegáltak tagokat. Az elnököt és helyettesét a belügyminiszter előterjesztésére a kormányzó nevezte ki. A BIB a lassan kialakuló balatoni irányítási és intézményi rendszer katalizátora lett, ezen intézmények a „Balatoni régió”-hoz kapcsolódó feladatokat látták el függetlenül a megyéktől (*Tóth L, Sági E.M. 1940*). A BIB a szubszidiaritás elvének megfelelően javaslatokat tett a Balatont érintő közérdekű kérdéseknek a törvényhozás és a minisztériumok által történő szabályozására.

A Balaton önálló, területileg is elhatárolt régióvá alakítására irányuló törekvések hol kisebb, hol nagyobb lánggal lobogtak, de a tűz sosem aludt ki. Ez bizonyítja a korabeli sajtóban megjelent cikk is, ami arról szól, hogy az ország rendezési tervek alakítgatása közben Balaton környékének rendezésével kapcsolatosan felmerült Balaton vármegye létesítése (*Várhidy, 1931*). A Balaton Vármegyét létrehozó terv, a már felmerült a tanácsköztársaság idejében. Mint akkor, most is az volt a fő indok az egységes vármegye létrehozására, hogy a Balaton -kérdést szerves egésznek kell tekinteni.

A Balaton Vármegye létrehozásával egy speciális szervezet létesülne. Az új vármegyének bővített hatásköre lenne, s igazgatási feladata mellett a Balaton környékének fejlesztése és rendezése terén is számos feladatot oldhatna meg (*Hencz, 1973*). Hasonló szellemben ír Szilassy Lajos is a Balaton Vármegyéről A Balatoni Kurír 1935. október 9-i számában: *"Sokan azt mondják, kormánybiztosra is, de a meglévő megyékre volna itt szükség! Én állítom, hogy nem arra, hanem az egész rendszer, olyan értelmű megreformálására, hogy a Balaton Vármegye jellegzetesen és kizárólag balatoni legyen, mert egységes ügykezelés mellett, előbbre menetel máshogyan el nem képzelhető". ... (Szilassy, 1935).*

Hol van már az az aggodalom, ami a századfordulón úgy szólt, hogy a Balaton Megye önállóan életképtelen lenne és mint ilyen, csak fölösleges terhet róna a környező megyék költségvetésére. Fordult a kocka és a megyék féltékenyen őrzik a balatoni részüket, a „kitűnő fejlődésüket”.

Balatoni Nemzeti Park

A Balaton térség regionális törekvéseinek következő állomása 1933., amikor a Balatoni Szövetség úgy határozott, hogy azt kéri, nyilvánítsák Nemzeti Parkká a Balatont és a körülvevő part menti 3 kilométeres sávot. Az indoklás szerint a vármegyéktől függetlenül kívántak nyaralókat, turistaházakat, strand- és meleg fürdőket, gyermekvédelmi intézményeket, tudományos központokat építeni. A Balatoni Nemzeti Park megvalósításhoz a kormány segítségét kérte a Balatoni Szövetség. A Szövetség azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a Balatoni Nemzeti Park egy olyan önálló terület legyen, amely nem tartozzon az öt alkotó vármegye fennhatósága alá és külön fiskális politikával rendelkezzen (*Simon K. 2002.*). A Balatoni kurír szeptemberi számában Szilassy Lajos így ír a Balatoni nemzeti park gondolatáról: *"Szébb volna, mint legüditőbb álom és könnyebben megvalósítható, mint bármelyik probléma, ami eddig a mi tengerünkkel kapcsolatban felmerült... ..Tudod-e mit jelent ez? Azt, hogy a magyar is van olyan takarékos és önérzetes, mint az angol, francia vagy amerikai." "Azt, hogy a magyar takarékos is felülkerekedett és megálljt kiáltott egy agyon adminisztrált Magyar Tenger kallódásának"* (*Szilassy, 1933*). A javaslatot, miután elfogadta a Szövetség Elnöksége, a miniszterelnökhöz, a kereskedelmi miniszterhez és a vármegyékhez is felterjesztették. Sajnos, ez a javaslat is bürokratikus akadályokba ütközött, majd a közelgő világháborús készülődés miatt lekerült a napirendről.

3.1.3 Regionális folyamatok a II. világháború után

A II. világháború kitörése keresztülhúzta azokat a terveket, számításokat, amik a Balaton térségének önállóvá válására irányultak. Az utolsó nagy esemény a Balaton térség életében a balatoni közúti körforgalom beindulása 1939. június 18-án volt.

A háború alatt is történtek bizonyos önállósági törekvések és kísérletek a térség területi autonomizálására. Lukács Károly önálló felügyeletű Tihanyi Nemzeti Parkról ír (*Lukács, 1943, Cholnoky, 1944*). A háború vége felé egy, az Ideiglenes Nemzeti Kormány által hozott rendelet (4330/1945 MT. rendelet) Zala Megye négy járását Veszprém megyéhez csatolta, ezzel kettőre csökkent a Balaton partot alkotó megyék száma (*Zákonyi, 2001*).

A háború utáni időszak nem volt alkalmas az önálló Balaton téma megvitatására. Az ország romokban hevert, az újjáépítése az alap infrastrukturális feltételek biztosítása kötötte le az erőforrásokat. A különböző területrendezési intézkedések során Siófok és környéke sok változáson ment keresztül. Siófokot Somogy megyéhez csatolták és a Tabi járás felső része is a Siófoki járás részévé vált. Ezután Siófokhoz csatolták Balatonkilitit, Balatonszabadi tópartját melyet korábban egyesítették Balatonújhellyel. Ezeknek a folyamatos összevonásoknak köszönhetően lett Siófok a kis fürdővárosból 1968-ra közel 15 kilométer partszakasszal és húszezer lakossal rendelkező nagyvárossá.

Mindeközben születtek különböző tervek és koncepciók a Balaton térségének fejlesztésére, rendezésére. Az egyik Farkas Tiboré mely a 1958-ban a brüsszeli világkiállításon díjat is nyert. Az már nem a terv hiányosságának róható fel, hogy a Balaton körüli megyék felelős tisztségviselői nem tartották meg az abban foglaltakat. Bibó István „Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi Településhálózat-fejlesztési Koncepció” című tanulmányában foglalkozik a Balaton megye lehetőségével. Az ún. közép-kismegye kategóriában gondolkodva tesz javaslatokat a Balaton megye létrehozására. A megye létrehozásánál két problémát említ, egyrészt hogy a Balaton megye székhelye a városilag jelentékenyebb Keszthely, vagy forgalmilag jobban fekvő, viszont a már említett módon várossá avanszált Siófok legyen-e, másrészt az, hogy egy ilyen megye egy esetleges országos kerületi beosztásnál hova kerüljön. Jelentős előrelépés volt a régió regionális törekvéseiben, hogy az 1974-ben megújított Balatoni Intéző Bizottság székhelyét Budapestről Balatonfüredre helyezik át (*Kotsis, 1981, Bibó, 1986, Illés, 1983*).

Meg kell említeni, hogy közigazgatási szempontból 1945 és 1990 között a Balaton régió kialakításában nem történt előrelépés, de a Balatoni Nemzeti Park megalakítására irányuló törekvések nagymértékben elősegítették, hogy 1951-ben védetté nyilvánították a Kis-Balatont, 1952-ben pedig megalapították a Tihanyi Tájvédelmi körzetet és azóta is számos más területet helyeztek védelmi felügyelet alá.

3.1.4 Regionalitás a rendszerváltás után

A Balaton regionális törekvéseinek új lehetőségeket jelentett a rendszerváltás. A *Balatoni Szövetség*, amely 1904-től egészen 1944-es feloszlásáig aktívan vállalt szerepet a Balaton térségének fejlesztésében, 1989. december 20-án újjáalakult Keszthelyen. Az új Balaton Szövetség elnöke Dr. Gáti István lett, aki az újjáalakulás gondolatát felvetette. Az 1990-es választások után a szövetség tevékenységét a megválasztott polgármesterekre bízta. 1991. február 8-án 31 tag vett részt a szövetség tisztújító gyűlésén, Balatonfüreden. A szövetség alapszabályának lefektetésével, amely már a települési önkormányzatok, s az itt élő lakosság érdekképviseletét is nyíltan zászlajára tűzte, elkezdődhetett az érdemi munka.

A Balaton régió régi-új gondolata természetesen az új Balaton Szövetség köreiben is felmerült. A kitűzött regionális célok elérésének érdekében a Szövetség egyik legfontosabb feladatának a *Balaton Regionális Tanács* létrehozását tekintette. A Balaton Regionális Tanács 1993. márciusában alakult meg. A tanács megalakításának legnagyobb sikere volt az, hogy egy asztal mellé tudta ültetni a kormányzati és az önkormányzati oldalt, valamint azon szervezetek képviselőit, akik a Balaton életében fontos szerepet tölthettek be (*Lázár, 2003*). A Balaton Regionális Tanács a Kormány és egyéb szervezetek javaslattevő, érdekegyeztető, koordináló és pénzügyi beruházásokat is előkészítő szerve lett. A Balaton Regionális Tanács feladata meghatározni a Balaton térségére vonatkozó legfontosabb feladatokat, koncepciókat, beruházásokat, fejlesztéseket és javaslatokat tenni a pénzügyi források felhasználására.

A Balaton Regionális Tanács összetétele, illetőleg állandó tagjai a Balaton Szövetség Közgyűlése által megválasztott 11 polgármester és a kormányzat részéről az érintett 11 minisztérium által delegált, nevesített, állandó és döntéshozásra jogosult képviselő. A Balaton Regionális Tanács napirendjére tűzte a legfontosabb fejlesztési, beruházási, környezetvédelmi feladatokat. A Balaton Regionális Tanács felelt az üdülőkörzet fejlesztésért, elsősorban az infrastrukturális feltételek megteremtéséért, bővítéséért. Az épített környezet fejlesztése, megóvása mellett a Tanács felelt a természeti, táji értékek, a kulturális értékek megőrzéséért, a környezeti kultúra fejlesztéséért egyaránt. Sajnos, bár a Balaton térség regionális törekvéseinek fontos lépcsője volt a Tanács megalakulása, átütő eredményt nem tudott elérni. Ennek oka az volt, hogy sem a jogi, sem az anyagi háttér nem biztosították számára. A kormányváltás során pedig szép csendben elsüllyedt a Balaton Regionális Tanács hajója a politika viharos tengerén.

A Balaton Szövetség javaslatára 1996-ban a kormány államtitkárt jelölt ki a Balaton kérdések koordinálására. Ugyancsak 1996-ban alakult meg a Balaton Turisztikai Marketing Kht. A Kht. kezdeti lendületét ugyanaz a pénzügyi és hatásköri bizonytalanság törte meg, mint ami már megannyi ígéretes próbálkozás gátja volt. A Kht. 1998-ban ezért felszámolásra került.

Az 1996. évi XXI. Törvény a területfejlesztésről és területrendezésről hatalmas mérföldkő volt a Balaton regionalitás életében. Egyrészt létrehozott egy „kvázi” Balaton régiót, a *Balaton Kiemelt Üdülőkörzetet*, másrészt létrehozta a Balaton térség irányításáért felelős szervezetet, a *Balaton Fejlesztési Tanácsot*. Mint már annyiszor, a Tanács munkája sem indult döccenőmentesen, az 1997-ben létrehozott intézmény pénzügyi háttere rendezetlen volt és az 1998-as választások után a megalakuló új kormányzat nem tartotta fontosnak az elődtől örökölt intézmény működési feltételeinek biztosítását. A Tanács újraélesztésében fontos szerepet játszott a Balaton Szövetség, mint a Tanács „önkormányzati oldala”. A Tanács elnökének megválasztása is ezután történhetett, sajnos csak 1999-ben. Az elnök dr. Bóka István lett, Alsóörs polgármestere. A Balaton régió, Balaton megye létrehozása, határainak racionalizálása a Balaton Fejlesztési Tanács elképzeléseiben is markánsan jelen volt. Bóka István véleménye szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet határai nem tükrözik reálisan a térség társadalmi és gazdasági viszonyait. Példának hozza fel egy vele készült interjúban, hogy miközben Tapolca vagy Marcali a Balaton régió tagja, addig Veszprém nem, pedig sokkal szervezettebben kapcsolódik a régióhoz, mint az említett két város. A Balaton régió területét ki kellene terjeszteni azon településekre (legmarkánsabb képviselője lehet ezen településeknek Veszprém), amelyek szerves részét képezik a Balaton régiónak. (*Józsa, 2000, Bóka I. 2003*).

A Balaton Fejlesztési Tanács 2000. januárjában megalakította a Balaton Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Kht.-t. A Kht. feladata a Balatonnak kapcsolatos fejlesztési

koncepciók kidolgozása és széleskörű információs lehetőségek biztosítása valamint a birtokában lévő Balaton adatbázis kezelése. 2002-ben a Balaton Fejlesztési Tanács elnöke Kolber István lett, aki töretlen lendülettel folytatta a Balaton régió útjának egyengetését. Hosszas szervezést és egyeztetést követően újra kihelyezett kormányülés volt a Balaton partján, ahol egy 47 pontból álló cselekvési tervet fogadtak el a Balaton érdekében. Ez a 107/2003. (VII.30.) Kormányhatározat a Balatonnal kapcsolatos intézkedésekről. A térség regionális érdekérvényesítő képességét nagymértékben javíthatja, hogy a Balaton Fejlesztési Tanács elnöke tagja lett azon tárcaközi bizottságnak, amely a Balaton régióról szóló jelentést készíti a kabinet számára. A Tanács feladatai között kiemelten kezeli a sármelléki repülőtér kérdését amely, ha a regionális repterek versenyében kiemelt szerepet (és az ezzel járó fejlesztési forrásokat) kapna, nagymértékben javíthatná a régió megközelíthetőségét (Kolber, 2003). 2004 novemberétől a közelmúltban létrehozott, ír tulajdonban lévő Cape Clair Aviation Kft. bérlő és működteti a sármelléki Balaton West-Airport repülőtérét. A társaság 2005 nyaráig mintegy 1 milliárd forint értékű fejlesztést hajtott végre, amely magába foglalja a navigációs rendszer és a repülőgépek éjszakai fogadására alkalmas fénytechnikai eszközök telepítését.

Az elmúlt időszakban a Balaton Fejlesztési Tanácsnak egy igen komoly problémával is szembe kellett néznie, nevezetesen a Balaton esetleges mesterséges vízpótlásával. A tanács társadalmi vitát szervezett a kérdésben, de nem találtak egyértelmű, minden szakember által elfogadott megoldás erre a kérdésre. A Balaton vízszintingadozása mindig is a figyelem középpontjában állt, de az utóbbi idők száraz időjárása miatt a helyzet egyesek szerint olyan mértékben vált kritikussá, hogy el kell gondolkodnunk a mesterséges vízpótlás lehetőségeiről. Ezt a legtöbb kritika a zöld oldalról éri, szerintük a mesterséges vízpótlás visszafordíthatatlan káros folyamatokat indítana el a tóban (Fazekasné, 2003). A vízpótlás kérdését több szakértői csoport is vizsgálta és arra a következtetésre jutottak, hogy nincs közvetlen veszélyben a Balaton, sokkal nagyobb problémát jelen a balatoni turizmus presztízsvesztése a strandok tisztán tartása, az infrastruktúra hiányosságai, az árszínvonal instabilitása. Ezeknek a problémáknak a megoldása a Balaton „élvezőinek” az önkormányzatok, vállalkozások feladata (Süli, 2003). A 2005.-ös év csapadékos időjárása megoldotta a Balaton vízszintjével kapcsolatosan felmerült problémákat. Véleményem szerint nem is igazán az alacsony vízálláskor felmerülő problémák megoldása (az utólagos tűzoltás) a feladat, hanem a csapadékos időszakokban helyreálló vízszint megőrzésére kéne erőfeszítéseket tenni.

A Balaton Fejlesztési Tanács az önkormányzatokkal, a profit és non-profit szférával összefogva (5. sz. melléklet) egymás véleményét kölcsönösen meghallgatva és szintetizálva igyekszik egy olyan regionális struktúra kialakítására, amely a legelőnyösebb a régió fejlődése szempontjából. A Balaton Fejlesztési Tanács 2004. december 14-i ülésén a Területfejlesztésről és Területrendezésről szóló törvény értelmében átalakult. Az eddigi szavazati joggal rendelkező 31 szervezet 10-re változott, vagyis a tagok száma harmadára csökkent. Az összetétel az alábbiak szerint módosult; a kormányzat 1 fővel, a kistérségek, a megyei területfejlesztési tanácsok és a régiók 3-3 delegálttal képviseltetik magukat. Az átalakulással egyidejűleg, miniszteri kinevezése miatt lemondott elnöki posztjáról Dr. Kolber István, a tagok a kormány képviselőjét, Dr. Sütő Lászlót választották meg elnöknek, az általános alelnök, a kistérségek jelölése alapján Dr. Balázs Árpád lett.

A Balaton és környékéhez köthető regionális törekvések nem új keletűek. A turizmus térnyerésével, a régió fejlődésével együtt folyamatosan erősödött az igény egy önálló Balaton régió kialakítására. A regionális öntudat növekedésével együtt járt a regionális intézményrendszer kiépülése és fokozatos megerősödése. Soha nem volt olyan fontos a

Balaton régió kérdése, mint most. Egyrészt azért, mert a balatoni turizmus folyamatosan növekvő terheivel csak egy önálló irányítású és szabályzású régió tud megküzdeni. Másrészt az európai integráció során az önálló Balaton régió, mint tervezési statisztikai régió az EU támogatások teljes jogú célterülete lehetne. Ugyanakkor egy régió, sokkal komplexebb térbeli jelenség annál, hogy egyetlen gazdasági ágazat vagy környezetvédelmi szempontok alapján kerüljön lehatárolásra. Az önálló régió kialakításának létjogosultságát néhány szakember megkérdőjelezheti azáltal, hogy összekapcsolhatja-e három megye (napjainkban három régió) peremterületein található településeit, egy hozzávetőleg száz évre visszatekintő ágazat, a turizmus? Véleményük szerint térség a turizmus nélkül egy periférikus, jelentős központ nélküli terület, melynek gerincét egy tó alkotja ezáltal belső struktúrája meglehetősen sajátos, térkapcsolatai nem egymás felé mutatnak, hanem a térségen kívülre. Mindazonáltal annak érdekében, hogy a régiót érintő kérdésekre, problémákra komplex, több ágazatot átfogó válaszokat lehessen adni, szükség lenne egy jól megfogalmazott hatáskörrel és eszközökkel rendelkező intézmény létrehozására.

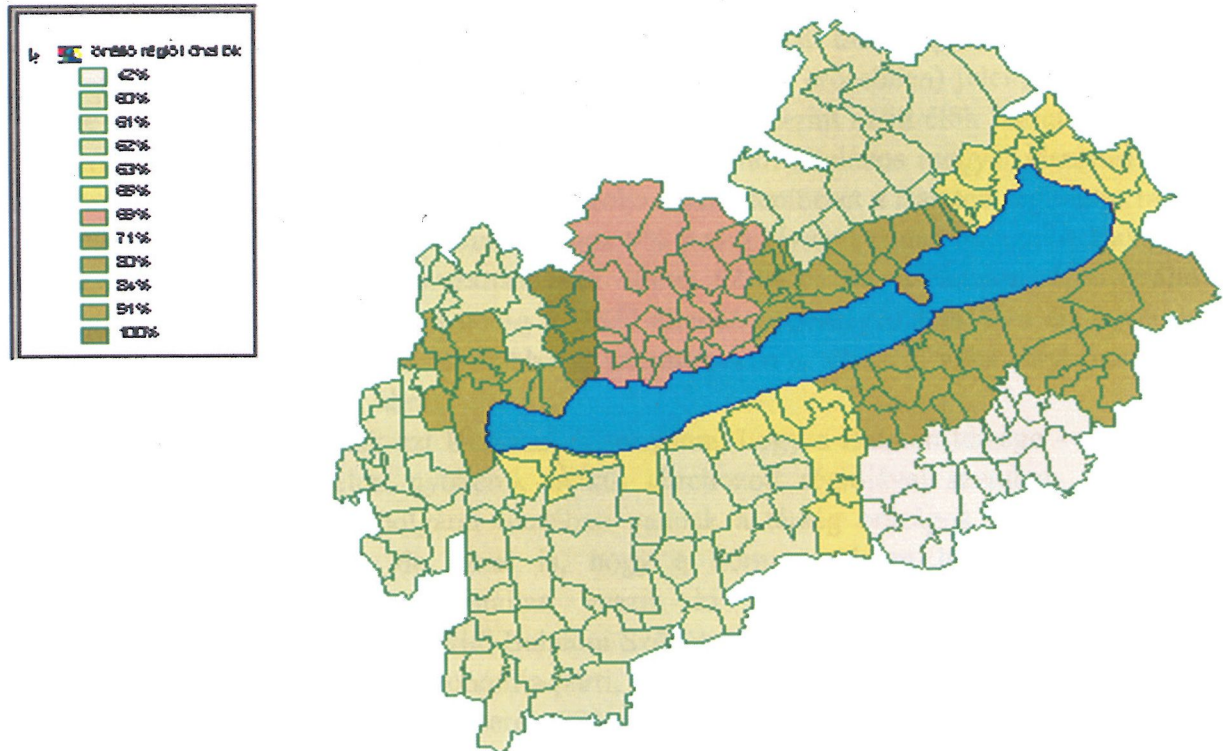
Hosszú az út míg egy bizonyos szempontok által lehatárolt térség, erős gazdasági és társadalmi azonosságtudattal rendelkező népességű, valós döntési és hatalmi kompetenciájú új entitássá, régióvá fejlődik (a történelmi Magyarországon ilyen volt pl.: Erdély, az Alföld a Délvidék.) A „Balaton térsége” elindult azon az úton, mely során új területi entitássá, régióvá tud fejlődni (*Nemes Nagy, 2003*). A Balaton régió esetében számos olyan jel tapasztalható mind a társadalmi, mind a gazdasági folyamatokat illetően, amelyek a régióvá válás folyamatát jelzik. Amíg ez nem valósul meg, arra kell törekedni, hogy a Balaton közvetlenül is és a három régióon keresztül is azokkal együttműködve jelenjen meg az uniós forrásoknál (*Balaton régió stratégiai fejlesztési programja, 2001*).

Az összefogás a csatlakozás után még fontosabb, mint azt megelőzően, hiszen az EU támogatások nem projekt alapúak, hanem egy adott térségben végrehajtandó programtámogatások. Ezekre az uniós pénzekre azok a települések pályázhatnak jó eséllyel, ahol meg van a szellemi erő, a kialakult gazdasági struktúra és szakmai háttér. A régió feladatait ellátó szervezeti rendszernek hatalmas felelőssége, hogy mind az uniós mind pedig a hazai fejlesztési forrásokat, a tervezési statisztikai régiókkal együttműködve a régió abszorpciós képességét növelve, hatékonyan tudja lehívni és felhasználni (*Oláh, 2002, Varga, 2000*). Egy, a Balatoni Fejlesztési Tanács munkatársai által elvégzett felmérés szerint, a magyar igazgatási és területfejlesztési középszint ma működtetett tércategóriáinak (megye, régió) párhuzamossága nem élvezzi a Balaton régió politikai és igazgatási elitjének jelentős részének rokonszenvét (10. ábra).

A BKÜ külső és belső területi anomáliáinak megszüntetése érdekében a megfelelő fórumokon kezdeményezni kell:

- A KSH kistérségek területének újragondolását
- Az új kistérségeket célszerű a már meglévő fejlesztési, igazgatási, üzemeltetési társulások területével megfeleltetni.
- A BKÜ külső határait úgy kell korrigálni, hogy azok ne metsszék a jelenlegi (a jövőben a KSH kistérségek alapjául is szolgáló) szerves társulások területeit.
- A korábbi belső és külső területi inkompatibilitások feloldásával technikailag és módszertanilag is lehetővé válik a központi statisztikai adatszolgáltatás a BKÜ kistérségei és egésze számára, ennek megfelelően módosítani kell a KSH adatszolgáltatás és kiadmányozás jelenlegi rendjét.

Az önálló Balaton régió elfogadottsága, önkormányzati-területfejlesztési társulásonként.

Forrás: balatonregion.hu

3.2 Az önálló Balaton régió kialakításának lehetőségei

Mint az a megelőző fejezetekben részletesen bemutatásra került, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet számos problémával kénytelen szembesülni. Területén jelentős állami, önkormányzati és magántulajdonú értékek koncentrálnak. Átlagon felüli mértékben veszi ki részét a hazai GDP előállításában és intenzív regionális identitással rendelkező helyi társadalmat tudhat a magáénak. A Balaton régió területen hasonló intézményesítettséggel és infrastruktúrán, szakszerű módon valósul meg a területfejlesztés, mint a hét statisztikai fejlesztési régióban, mindezek ellenére saját jogon a jövőben sem lesz képes garantálni a fenntartható fejlesztéshez szükséges erőforrásokat. Saját forrásai nincsenek és saját jogon speciális helyzeténél fogva az EU-források megszerzésére is alkalmatlan lesz a jövőben (Oláh, 2005). Mivel a térség irányítási konfliktusai a jelenlegi területfejlesztési szabályozás keretein belül kezelhetetlenek, álljon itt néhány olyan lehetőség, melyeket a jelenlegi szabályozás mellett lehetne megvalósítani.

Önálló önkormányzati, igazgatási, fejlesztési régió, megye

Az imént vázolt problémákat a helyi társadalma és területpolitikai tényezői ismerik, számon tartják és többé-kevésbé kidolgozott stratégiák alapján próbálnak tenni a helyzet javítása érdekében.

Lakossági téren mindez egyrészt a hazai vidéki átlagot jóval meghaladó mértékű vállalkozási és non-profit aktivitásban testesül meg, az itt élők egyéni és családi stratégiájában

elterjedtebb a "több lábon állás", mint akár a Dunántúlon másutt. Ennek kialakulása a régió helyi társadalmának viszonylagosan magas fokú polgárosultságában vezethető vissza. A Balaton környékén erős hagyományai vannak a civil aktivitásnak (6. sz. melléklet).

Mindezt tovább erősíti a legutóbbi időszakban végzett kutatások eredményei közt kimutatott erős regionális identitás. Ezek az elemzések azt bizonyítják, hogy a térség egészében (és nem csak a parton, bár ahhoz közeledve egyre erősebben) jelentős mértékű a polgárok Balatonhoz kötődése. A kapott identitás-mutatók szerint az itt élők "balatonisága" a BKÜ területén alig kimutatható szintűre redukálja a máshol általános megyei identitást. Az üdülőkörzet felnőtt korú polgárainak 65%-a sorolja saját települését a Balaton régióhoz, 14 % a Dél-Dunántúlhoz, 12% a Közép-Dunántúlhoz 9% pedig Nyugat-Dunántúlhoz. A Balaton-környék önálló területi önkormányzatiságának ötletét 82 % osztja, a Balaton régió önálló közigazgatási kategóriává tételével pedig a BKÜ állandó népességének 81%-a ért egyet és csupán 19% ellenzi azt. A parttól távolabb eső településeken is többségi véleményt mutatnak az önállósági gondolatok (10. ábra).

Az imént bemutatottak azt látszanak bizonyítani, hogy a Balaton térsége - az ország hét mesterségesen, történelmi gyökerek nélkül létrehozott régiójával szemben - szerves képződményt rejt magában, polgárai tisztában vannak a térség országos viszonylatban is jelentős gazdasági súlyával, de azzal is, hogy a környezetükben létrejövő turisztikai produktum előnyeiből alulreprezentáltan veszik ki a részüket. A Balaton-környék önkormányzatainak többségét tömörítő Balatoni Szövetség (1904 -1949, 1991-) állásfoglalása a kezdetektől máig egységesen autonómia-párti, a térség önkormányzati vezetőinek körében végzett felmérés szerint a polgármesterek 82%-a az egységes és önálló, a területfejlesztési funkciókon túlmenően igazgatási, önkormányzati régiót szeretne. A Szövetség 2003 novemberében Balatonakaliban tartott elnökségi ülésén döntöttek arról, hogy a térség parlamenti képviselői törvénymódosítási javaslatot nyújtanak be azért, hogy a BKÜ 164 településén 2004-ben, az EU parlamenti választásokkal együtt népszavazás tartsanak a Balaton régió önállóvá tétele érdekében. Az elnökség a helyi szavazati joggal nem rendelkező üdülőtulajdonosokra gondolva számukra aláírásgyűjtést szervezett volna. (Ma már tudjuk, mindez nem valósult meg.) Mindezekhez kapcsolódhat a 19 tagegyesületben mintegy 6 ezer tagot számláló, üdülőtulajdonosok érdekeit képviselő Balaton-parti Fürdőegyesületek Szövetségének 2003. október 18-i, Balatonlellén hozott állásfoglalása alapján tett nyilatkozat a Balaton régió mielőbbi létrehozása érdekében. A Szövetség a demokratikusan létrehozott régió felállításának elveiről, szerveiről is szól. E szerint a régió legfőbb irányító szerve a Balatoni Állandó Konferencia, mely a három, egymástól markánsan elkülönülő oldalból (állami, önkormányzati és üdülőtulajdonosok) állna.

A meglévő hatalmi viszonyok felborítása sokszor érdekeket sért. Bár az érintett megyék és régiók vezetői pozitívan nyilatkoztak legalábbis a BKÜ kiterjesztett, teljes hatáskörű fejlesztési térségének létrehozása mellett, kérdéses, hogy valódi, éles tárgyalási helyzetben miként foglalnának állást. Az önálló Balaton régió ellenzői általában azzal érvelnek, hogy még központja sincs a térségnek, továbbá, hogy az ország területét hiánytalanul és ismétlődésmentesen lefedő, nagy műgonddal már kialakított NUTS - térkategóriák presztízsérdekek miatti felbontása indokolatlan. Ehhez, a szakszerűtlenségeket megjelenítő kistérség beosztási anomáliák és a hozzájuk való makacs (csak szakmai presztízs szempontokkal magyarázható) ragaszkodás miatt nehéz mit hozzátenni. A valódi akadályokat persze a törvényhozói konszenzus hiánya (teljes regionális reformhoz kétharmados parlamenti többség szükséges) mellett a mindenkori kormányzat stabilitásigénye, költségvetési (a régió nettó befizetője a központi költségvetésnek) és ágazati érdekek testesítik meg.

Valóban kiemelt balatoni üdülőkörzet

A teljes jogú saját alanyi forrásszerzésre alkalmas régióvá alakulás elképzelhető alternatívája az üdülőkörzet területpolitikai szempontból történő kiemelt kezelése annak érdekében is, hogy az egyre romló pozíciójú régió vissza tudja szerezni és meg tudja tartani versenyképességét a nemzetközi idegenforgalmi piacon, ennek következtében újra elfoglalhassa korábbi helyét az innovatív, népességmegtartó erővel rendelkező és a hazai GDP előállításában is jelentős részt vállaló térségek között. Ez az alternatíva rengeteg költségvetési pénzzel megvalósítható. A BKÜ jelenlegi állapotában nem fog saját bevételekkel rendelkezni és EU forrásokhoz sem tud hozzájutni, ezért a fejlesztések zöme nemzeti forrásokból kell, hogy megvalósuljon. Mindez az állami források decentralizálásával (a BFT hatáskörében utalásával) történhet. Mindez a kételvűség, a kettős mérce alkalmazása kiválthatja persze az európai területpolitikai játékszabályok kemény feltételrendszerében boldogulást kereső, egyéb területfejlesztési szereplők ellenszenvét, az elvtelen pozitív diszkrimináció demoralizáló hatásától viszont okkal várható el pl. a balatoni regionális identitás, különösen pedig az autonómia-törekvések lanyhulása.

Erről a modelltől így ír egy, a Balatoni területi kérdésekben igazán járatos szakember: *"E modell életben hagyásával kis idő elteltével, egy tétellel bizton nőhet a régió turisztikai vonzereje: a máshol megfáradt területpolitikuskokat és fejlesztő menedzsereket (Ph.D-hallgatókat) szakmai időutazásra lehet invitálni a területfejlesztés e közép-európai rezervátumába."* (Oláh, 2005, p.168)

Integrált regionális kooperáció: Interrégió

A BKÜ interrégióvá alakítása lehetséges lenne a BFT, az érintett három megye és három fejlesztési statisztikai régió döntéshozatali szerveinek, valamint ügynökségeinek kölcsönös előnyökön nyugvó, szerződésben foglalt együttműködése. E folyamat során a BFT hatáskörébe delegálhatnák a megyék és a régiók a BKÜ területén meglévő idegenforgalmi-turisztikai fejlesztéshez, környezet és természetvédelemhez kapcsolódó tervezési – megvalósítási feladataikat a hozzájuk tartozó forrásokkal egyetemben. Az ilyesféle forráskoordinációtól a koordinálatlan forrásfelhasználáshoz képest számos előny remélhető és így az együttműködés végösszege valószínűsíthetően pozitív végösszegű lesz. Mindez nem jelentené azt, hogy a megyék, régiók lemondanak a saját területükön megvalósuló területi folyamatok befolyásolásáról, BFT-be delegált tagjaik révén most is részt vesznek a folyamatokban. Az interrégió esetében a regionális politika olyan mérvű alkalmazásáról lenne szó, ahol valódi eséllyel valósulnának meg olyan (ma igen divatos és sokszor emlegetett) elvek, mint a decentralizáció, a szubszidiaritás, az addicionalitás, vagy a partnerség.

Az így működő, területpolitikai hatalomgyakorlás során az eddigi források hatékonyabb felhasználása mellett növelhető a térség abszorpciós képessége, lehetővé válhat az EU források saját jogon történő felhasználása, mely nem utolsó szempont egy olyan turisztikai régióban, ahol az ingatlantulajdonosok egy nem elhanyagolható része és a vendégek még mindig jelentős hányada az Unió polgárai közül kerül ki. Az elgondolás a központi hatalom regionális politikájának regionalizálásával és az eddigi BKÜ területén bepuházott közvetlen ágazati források decentralizálásával (BFT hatáskörébe történő utalásával) továbbfejleszthető. A kommunikáció és a központi hatalmi kontroll ma is létezik az érintett tárcák BFT-ben helyet foglaló képviselői révén, ez esetben azonban, ez is új

értelmet kaphatna. A források központi és regionális hányadának egymáshoz való közelítése a felek partnerségi viszonyának alakítására is jó hatással lehetne. Ezen esetben azonban, „fel kéne tépni” a BKÜ nem kellőképpen átgondolt kialakításakor rosszul meghúzott határokat és a központi adatszolgáltatás outputjává kéne tenni a Balaton régiót. Az interregiót a KSH kistérségi beosztással kompatibilissé kéne tenni, a partnerek regionális integrációból származó érdekeltségi viszonyainak összehasonlítható és nyilvános nyomon követésének érdekében. Mindez elvégezhető lenne a módosításhoz egyszerű többséget igénylő 2000. évi CXII „Balaton törvény”-ben szabályzott településkör KSH kistérségekhöz való igazításával. A BKÜ ebben a rendszerben NUTS 3 ill. 4 kategóriába tartozna.

A Balaton régiónak teljes jogú, saját alanyiségével forrásszerzésre is alkalmas területi egységgé kell válnia. Ebben az esetben a *Balaton Regionális Tanács valódi gazdája tud lenni a régiónak*, ami jelentős feltétele annak, hogy ez az egyre romló pozíciójú régió vissza tudja szerezni és meg tudja tartani versenyképességét a nemzetközi idegenforgalmi piacon. A Balaton régió önállóságának megerősítése nem csupán helyi, illetve regionális érdek, szem elől tévesztése súlyos akadálya lehet az ország idegenforgalmi bevételei megőrzésének, s nem utolsósorban balatoni turizmus fenntartható fejlesztésének.

3.3 Turizmusfejlődés a Balaton régióban

A Balaton hazánk egyik legfontosabb természeti erőforrása. Közép-Európa legnagyobb tava történelme során mindig vonzotta a partján megtelepedőket. Kezdetben haláért, nádjáért a víz nyújtotta védelemért telepedtek környékére. Bár írásos és építészeti emlékeink már a római kortól kezdve rendelkezésünkre állnak, hogy fürödtek benne, arra csak következtethetünk (*Zákonyi, 1974*). A XVIII. században kezdődő majd fokozatosan fejlődő fürdőélet viszont Budapest után hazánk második leglátogatottabb turisztikai célterületévé tette.

A turisztikai fejlődés maga után vonta a térség regionális önállóságára való törekvési igényét és gazdasági lehetőségeivel elősegítette azt. Megfigyelhető, hogy az előző fejezetekben tárgyalt regionális önállósodás és a balatoni turizmusfejlődés számos ponton kapcsolódik egymáshoz és segíti egymást. Ezért tartottam szükségesnek feldolgozni a Balaton térségbe irányuló turizmus alakulását, pontos képet nyerve így arról az „alapról”, ami megteremtette a térség regionális törekvéseinek szükségességét és feltételeit.

A Balaton idegenforgalmának vizsgálatát négy fő részre osztottam. Az első három szakasz Gertig után:

- XIX. század közepétől az első világháborúig,
- az első és második világháború közé eső szakasz,
- és a második világháborút követő rész (*Gertig, 1985*).

Ezt a felosztást egészítettem ki egy, a rendszerváltást követő szakasszal, mert a 90-es évek utáni történések véleményem szerint olyan hatással voltak a tó életére, amit a teljesség igényére törekedve kihagyni nem lehet.

A balatoni fürdőélet kezdetei

A Balaton - parti fürdőeletről szóló első írásos emlékünknél egy 1458. IV. 4-én kötött birtok adásvételi szerződés, ahol az Ábrahám (ma Ábrahámhegy) birtok „loco Ferdewhel” -,

amit ma inkább fürdőhelynek íránk - szerepel. Keszthelyen is létezett már 1520-ban fürdőhely utca, ami valószínűleg a helyiek fürdőhelyéhez vezetett. Természetesen ezekben az időkben még senki nem keresete fel a Balaton partját „turista”-ként, de az itt élők gyakran használták a tavat fürdésre, nemcsak a nagy nyári munkák során, amikor az aratás cséplés fárasztó munkája után kerestek enyhülést a tóban, hanem egyéb alkalmakkor is.

A Balaton partján élők a fürdéshez való hozzáállása alaposan megváltozott a XVIII. századra, amikor még a balatoni vízi népek, a halászok közül is tízből csak egy tudott úszni, de az az egy sem igen kíváncsított még a legforróbb napon sem a vízbe (*Jankó, 1902*, *Kanyar, 1978, 1981*). Érdekes és jellemzően magyar magyarázatot talált erre Eötvös Károly, amit le is ír Balatoni Utazás című művében: „*Ha víz mellett lakik: azért nem fürdik, mert hisz ott a víz, ha akar: mindennap fürödhetik. Ha pedig a víztől messze lakik: azért nem fürdik, mert hiszen nincs is ott a víz, ha meg is akarna fürdeni*” (*Eötvös, 1900*).

Akik fürdővendégként érkeztek a Balaton partjára azok sem a tóban, hanem a tó partján fakadt szénsavas forrásokban mártóztak meg. Nem tett jót a balatoni fürdőéletnek az sem, hogy az 1848-as birtokrendezés során a tópart a nagybirtokosok kezébe került, így a fürdés joga is földesúri joggá vált. A kor puritán erényei is a fürdés elterjedése ellen szóltak. Keszthelyen például a premontrei rend tanárai vigyázó szemei figyelték, hogy melyik diák szegi meg a szigorú fürdési tilalmat (*Zákonyi, 1974*). Ugyancsak nehezítette a fürdővendégek nagy számban történő érkezését, hogy egyéb közlekedési eszköz nem lévén a lóvontatású „gyorskocsival” egy teljes nap volt az út a fővárosból.

A balatoni fürdőélet fejlődésének első és addig legfontosabb állomása a Déli vasút elkészülte volt. A 1861-től vasút elkészültét követően a Balaton-parti települések kapcsolatba kerültek az iparosodó gazdagodó lakosságát gyorsan növelő Budapestről és a fővároson keresztül az ország keleti felé. (*Kerkápoly, 1974*)

A balatoni fürdőélet először az északi parton erősödött meg. Ez köszönhető volt a már említett gyógyforrásoknak és egy olyan katasztrófának, ami alapvetően megváltoztatta az északi part gazdaságát. Az északi part kiváló adottságokkal rendelkezik a szőlőtermesztéshez és ezért ez volt az egyik legfontosabb mezőgazdasági ág a térségben. 1875 táján azonban Amerikából behurcoltak egy olyan kártevőt (filoxéra), ami elpusztította szinte az összes szőlőültetvényt Európában, így a Balaton körül is. Ez a hatalmas gazdasági csapás gyorsította fel a térség idegenforgalmának alakulását. A tönkrement szőlőbirtokosok pénz hiányában nem tudták újratelepíteni Amerikából hozott - így immunis - alanyokra oltott vesszőkkel az ültetvényeiket. Az ültetvények ezért szép számmal cseréltek gazdát és az új, zömében tehetősebb városi tulajdonos a préházat nyaralónak alkalmas villává bővítette. Ez a folyamat legmarkánsabban a Badacsonyi hegyen figyelhető meg, amely már a XIX. században is kedvelt kirándulóhely volt (*Sági, Zákonyi, 1989*).

A vasút „közel hozta” a Balatont és bár megépítése után a déli part még csak mint tranzit útvonal szerepelt, innen indultak a kompok az északi part ismert települései felé, azonban lassan itt is kiépültek azok a központok, amik a déli part turizmusának úttörőivé váltak. Siófok 1863-ban kap vasútállomást. Ez és a fővároshoz való közelsége hamar az egyik legfontosabb fürdővárossá teszi. A vasút nyújtotta kényelem egyre több vendéget csábít a déli parti nyaralásra. A századfordulóra már 10 települést említenek a déli parton, ahol aktív fürdőélet folyik (*Gertig, 1985*).

A Balaton igazi pihenő fürdőterületté a századfordulóval válik (*Virág, 1997*). A fejlődés motorja a társadalom és a gazdaság iparosodásának köszönhető. A népesség egyre nagyobb százalékban dolgozott az ipari szektorban. A gépesítés fejlődésének és a különböző szakszervezeti mozgalmaknak köszönhetően mind az előállított érték - és ezzel párhuzamosan

mind a munkabér, mind pedig a szabadidő növekedett. A turizmus fejlődéséhez szükséges három feltétel, - a diszkrecionális jövedelem a szabadidő és a motiváció - közül az első kettő a technológia fejlődésének köszönhetően egyre nagyobb mértékben állt rendelkezésre és az ezzel együtt járó társadalmi nyitottság megteremtette a harmadik feltételt is, az új iráni érdeklődést. Ugyanakkor egyre többen dolgoztak az iparban és éltek szennyezett levegőjű nagyvárosokban, így az emberek számára a balatoni táj érintetlen szépsége fontos turisztikai attrakciót vált (*Pruczkó, Rátz, 2001*).

A századfordulóra nem csak a fürdőélet erősödött meg a Balaton régióban, hanem elkezdődött egy olyan intézményrendszer kialakulása, ami a térség turizmusával és a turizmusból származó hatásokkal kapcsolatos teendők koordinálására tett kísérletet. A Balatoni Egylet, majd később a Balatoni Szövetség létrehozása szorosan kapcsolódik a balatoni turizmus fejlődéséhez. A különböző intézmények létrejötte éppúgy segítette a turizmus fejlődését a régióban, mint amennyire a turizmus hatásai létrehozták ezeket az intézményeket. Ez a kölcsönös egymásra utaltság mind a turizmus fejlődését, mind pedig a regionális öntudat kialakulását nagymértékben elősegítette.

A XX. század hatalmas fejlődést hoz a Balaton régió életébe. 1910-re kiépül a Budapest –Tapolca vasútvonal, könnyen megközelíthetővé téve az északi part településeit is. Egyre elterjedtebb a villanyvilágítás, kezdenek kiépülni a vízvezetékek, a csatornahálózat. A Balaton presztízse folyamatosan emelkedik, a déli parton tengeri fürdőként hirdetik a strandokat és a sekély partokat, az édes vizet főleg a gyerekes családok találják vonzónak. Az 1900-as hozzávetőleg 25 ezer vendég helyett 1910-ben már több mint 55 ezren érkeznek a korabeli statisztikák szerint (*Zákony, 1974*).

A balatoni turizmusfejlődés a két világháború között

Az első világháború nem hagyta érintetlenül a Balaton környékét sem. A háború alatt hadikórházakká alakított szállodák, üdülőházak 1921-ben is csak 39 801 vendéget fogadtak, ami messze elmarad az 1910-es évek forgalmától. 1920. június negyedikén a trianoni békediktátum aláírásakor nem csak az ország területének kétharmadát és a lakosság jelentős részét csatolták el hazánktól, hanem az elcsatolt területekkel együtt elvesztettük népszerű fürdőhelyeink nagy részét is. Ez az egyébként tragikus történelmi esemény hatalmas fejlődéshez segítette hozzá a Balaton régiót. A lakosság fokozódó idegenforgalmi igényeinek kielégítésére a Balaton látszott az egyik legcélszerűbb turisztikai célterületnek. A tó adottságainak feltárására kormánybiztosokat jelöltek ki, majd 1931-re végleges formát nyert a Balatoni Intéző Bizottság (BIB). Ékes példája volt ez a turizmusfejlődés és a regionális fejlődés közötti összhangnak, hiszen a központi vezetés bölcs döntése volt, hogy a balatoni turizmusfejlődés csakis a korábbiaknál nagyobb regionális függetlenség mellett tud megvalósulni. A BIB feladata sokrétű volt a két világháború között, többek között a nagy telekparcellázások szabályzásában is aktív szerepet vállalt, csak a tájba illő épületet engedélyez. Hatékonyan mozditja elő a közlekedés fejlesztését, segíti a tó körül található természeti kincsek feltárását, megóvását. Sokat tesz a Balaton népszerűsítéséért különböző kiadványokkal, ismeretterjesztő tanfolyamokkal (*Zákonyi, 1974*). Bertha Bulcsú így ír erről a korszakról: „Az igazi fejlődés a tömeges fürdőélet azonban csak 1920 és 1940 között alakul ki a Balaton - partján. Ebben a húszéves időszakban a villák százai épültek mindkét parton, de főleg ekkor is a délin. Földvár és Siófok táján a jó hírű szanatóriumok, szállodák, panziók tucatjai nőnek ki a földből. Siófokon még repülőteret is építettek, ahol aztán nemzetközi pilótatalálkozót rendeznek” (*Bertha, 1974*).

Az, hogy a Balaton vált hivatalosan is az ország új kijelölt üdülőterületévé, a már említett szomorú következményeken kívül a következő természeti és társadalmi-gazdasági tényezőknek volt köszönhető:

- A vízben való fürdőzéssel kapcsolatos társadalmi felfogás változása. Az üdülés mind általánosabbá válik a középosztály körében.
- A tó sekélységéből adódó, gyorsan felmelegedő víz.
- A napsütéses órák magas száma júliusban és augusztusban (270-290).
- A 239 km hosszú partvonal, amely strandolásra sok helyen alkalmas.
- A déli part homokos sekély strandjai.
- A vízi sportok üzésére 600 km² kiterjedésű vízfelület áll rendelkezésre.
- Az egyre ismertebbé váló üdülőhelyek (a teljesség igénye nélkül: Siófok, Balatonfüred, Fonyód, Keszthely, Balatonkenese, Balatonalmádi, Balatonboglár, Balatonlelle).
- Híres gyógyhelyek: Hévíz és Balatonfüred.
- A fokozatosan fejlődő, egyszerre több ezer főt fogadni képes szálláshely-kapacitás.
- A több száz magánnyaraló megléte.
- A további turisztikai célú fejlesztésre alkalmas beépítetlen parti sáv.
- A legfőbb küldőpiacnak számító milliós Budapest közelsége.
- A Balaton jó közlekedés-földrajzi helyzete, a vasúthálózat kiépítettsége.
- Az északi part kirándulásokra kitűnő lehetőséget nyújtó háttértelepülései (*Láng, 1974, Zách, 1974, Gertig, 1985*).

A két világháború közötti turizmusfejlődés alapozta meg a balatoni turizmus jellemzőit. Ennek eredményeképp kialakultak az üdülőkörzet legfontosabb, sajátos arculatú-kínálatú üdülőhelyei. Az északi part dominanciája az 1900-as évek elejétől fokozatosan csökkent, a forgalom kétharmada, valamint a legnagyobb forgalmú üdülőhelyek többsége a déli partra jutott. A megfelelő tervezés hiányában, a turisztikai létesítmények nagyrészt kellően elő nem készített, közművekkel nem rendelkező vagy nem megfelelő szinten ellátott telkekre, területekre kerültek. Ez és a déli parton végbemenő területi koncentráció volt a melegágya a Balaton később bekövetkező vízminőség romlásának.

A balatoni regionalizmus ebben a szakaszban is a turizmussal együtt fejlődött. Megalakultak azok a regionális hatáskörrel rendelkező intézmények, melyek feladata a Balatoni térség fejlesztési intézkedéseinek összefogása volt. A fürdőegyesületek "gazdái" voltak az üdülőhelyeknek, fontos feladatuknak tekintették az egyes üdülőhelyek színvonalának emelését, utak, strandok kialakításával, parképítéssel, virágosítással. Az üdülőkörzet kapcsolatrendszere, vonzáskörzete gyakorlatilag még csak az ország területére terjedt ki, nemzetközi hírneve ekkor még a Balatonnak nem, vagy csak csekély volt.

Európa a második világháborús készülődése a balatoni turizmus látványos csökkenését vonta maga után. A világegést követően szinte teljesen újra kellett építeni a Balaton körüli infrastruktúrát, az egész balatoni üdülőterület romokban hevert. A német csapatok utolsó védvonalára Magyarországon a Balaton volt. A visszavonuló német csapatok felrobbantották az összes balatoni hajót azok kivételével, amit a magyar hajósok elsüllyesztettek elkerülendő a teljes pusztulást (*Sági, Zákonyi, 1989, Zákonyi, 1974*).

A második világháborút követő újjáépítés és turizmusfejlesztés alapvetően befolyásolta a Balaton régió gazdaságát és környezeti állapotát egyaránt. A gyakran csak a rövidtávú célokat előtérbe helyező, a környezeti szempontokat figyelmen kívül hagyó

tömegturisztikai fejlesztések hatásai mind a mai napig meghatározzák és korlátozzák a tó csodálatos adottságainak kihasználási lehetőségeit.

3.3.1 A balatoni turizmus fejlődése a második világháborútól a rendszerváltásig

A turizmus újjáépítése (háborútól a hatvanas évekig)

A háborút követően hazánk a felálló új világrendben a kommunista- szocialista blokk tagja lett. A megváltozott társadalmi rendszer alapvető befolyással volt a Balaton régió turizmusára is. A háborút megelőzően a munkás-paraszt tömegek nem vagy csak nagyon ritkán jutottak el a Balaton partjára. A szociális intézetek foglalkoztak ugyan a munkásság balatoni üdültetésével, de meglehetősen szűk keretek között, inkább csak gyógykezelési jelleggel (Zákonyi, 1974). A második világháborút követően az idegenforgalom világszerte egyre nagyobb mértéket öltött. A háború során kifejlesztett technikai vívmányok polgári életben történő alkalmazása (elsősorban a közlekedés terén) hatalmas lökést adott a turizmus fejlődésének.

A magyarországi turizmus indulása nem ment döccenőmentesen, hiszen hazánk idegenforgalmi (és természetesen minden egyéb) infrastruktúrája csaknem teljesen megsemmisült a háború során és az ipari újjáépítés erőforrásai maximális prioritást élveztek a turizmussal szemben (Zákonyi, 1974, Gertig, 1985). Ugyanakkor a balatoni turizmus viszonylag gyorsan magára talált, bár jelentősen átalakult a háború előtti jellegéhez képest. A háborút követő években Magyarország idegenforgalma túlnyomórészt belföldi turizmusra épült. A beutazó forgalmunk is jelentősen elmaradt a háború előttihez képest, mert nem volt megfelelő a kereskedelmi szálláshelyeknek sem a minősége, sem a mennyisége ahhoz, hogy nagyszámú külföldi turista igényét kielégítse.

Nemcsak a turisztikai célterületek, de a vendégforgalom is nagyot változott a hazai turizmusban. Az államosítások során a balatoni villák gazdát cseréltek. A legnagyobb magánvillák új tulajdonosai általában vállalatok, üzemek lettek és szociális alapon a dolgozók nyári pihenési lehetőségeit biztosították. A régi tulajdonosok a Balaton háttértelepülésekre húzódtak vissza és pénzüket telkekbe, szőlőkbe fektették. Bertha Bulcsú így ír erről: „A házak közül a legnagyobbakat államosították, de a telkek közül egyetlenegy sem. A telkekről a Rákosi adminisztráció megfélemedezett. Így aztán egy pénzembernek nyolctíz vízparti telke volt, nem is beszélve a szőlőkről és a mandulásokról” (Bertha, 1974)

1949-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) a tó körül építkezésekbe kezdett és a legnagyobb szállodák, panziók is a SZOT irányítása alá kerültek. Az új szálláshelyeknek köszönhetően a látogatók száma ugrásszerűen megnövekedhetett. 1960-ra a lakosok száma két és félszeresére, viszont az üdülővendég forgalom hozzávetőleg a húszszorosára növekedett (Pálos, 1974, Szegő, 1974). A balatoni turizmus fő ideológiai mondanivalója ettől kezdve az lett, hogy a Balaton eddig az uralkodó osztályé volt, de most már a népé. Az átalakulás társadalmi ideológiájánál sokkal fontosabb volt viszont, egy olyan ökológiai változás, amivel abban az időben senki nem törődött. Ez pedig az volt, hogy az „uralkodó osztály” kevés emberből áll, a „nép” pedig sokból. Azt a kérdést, hogy a természetnek ez a korlátozott szelete hogyan bírja elviselni ezt a változást, nagyon kevesen tették fel és az adott politikai környezetben ez is süket fülekre talált (Laposa 1981, Miklóssy, 1998).

A 60-as évekre a külföldi vendégforgalom is növekedésnek indult. Az 1956-os forradalom véres leverése után kialakult politikai elszigeteltséget, többek között a turizmus felé tett nyitással igyekezett a irányító hatalom lazítani. Ezt a környező szocialista országokkal megkötött vízummentességi megállapodások és a nyugati országokból túlnyomórészt szervezett csatornákon keresztüli utazások jelentették (Lengyel, 1999).

A fellendülés szakasza (1960-1980)

A hatvanas évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy a balatoni turizmus fejlődése nem képzelhető el az addig szinte abszolút elsőbbséget élvező szociálturisztikai ágazat kizárólagos fejlesztésével. A szálláshelyek kínálata, a tó körüli infrastruktúra nem állt összhangban külföldi vendégek számának növekedésével, pedig előfordult, hogy a belföldi vendégek rovására helyezték el őket.

A Balatoni régió fejlesztéséhez szükséges regionális szervezeti egység felállítására 1957-ben kerül sor, amikor újralakítják a Balatoni Intéző Bizottságot (az elődöt az 1940-es években megszüntették). A BIB működése során komoly változások következtek be a Balaton régióban. Ebben az időszakban épült 53 km vízvezeték, 21 km szennyvízcsatorna, 27 km új út és 20 km járda. 1958-ban kezdődött a kempingek építése és 1965-ig hozzávetőleg 25 000 kemping férőhely épült ki a Balaton partján (Kovács, Takács, 1966, Erdeős, Tőkés Gy, 1974). A régió komplex fejlesztése érdekében a kormány 1963-ban regionális rendezési tervet, 1969-ben hosszú távú központi fejlesztési programot fogadott el. Az elfogadott közép és hosszú távú programok voltak a Balaton régióban megvalósuló fejlesztések alapjai a 70-es években. A BIB irányításával, parkok, strandok épültek, nőtt a férőhely kapacitás és fejlődött a vendéglátást. Több mint háromszorosára nőtt a férőhelyek száma, 1971-ben összesen 105.000 ágy állt a turisták rendelkezésére, a bolt- és vendéglátó hálózat kapacitása pedig közel kétszeresére emelkedett. A kereskedelmi szálláshelyek aránya a Balaton régió összes szállásférőhelyéhez viszonyítva jelentősen emelkedett, a szociálturisztikai férőhelykapacitás rovására, míg 1960-ban ez az arány 25,4% volt, tizenöt év alatt 54,5%-ra nőtt (Gergelyé, 1981). Mikor egy 1969-es rendelet (18/1969. MÉM-ÉVM) lehetővé tette a nagyüzemileg nem művelhető mezőgazdasági területeknek a felosztását, a regionális és településrendezési koncepciókkal merőben ellentétesen elkezdődtek a parcellázások (Balla, 1974, Kisléhi Nagy, 1974). A parcellázások során voltak, akik nagyon jól jártak. Azok, akik az államosítás elől különböző telkekbe fektették vagyonukat, azokat felparcellázva a többszöröséért tudták értékesíteni. Az állam a 7/1970.(IV:16.9) ÉVM-PM-IM együttes rendelettel próbálta szabályozni a gyorsan kialakuló telekspekulációt, rögzítve egy egyedülálló személy, illetőleg család telektulajdonának mértékét.

A balatoni turizmus fejlődése látványos méreteket öltött, amit számos külső tényező segített. Az 1968-as gazdasági reform a jövedelmek emelkedését vonta maga után. A lakosság életszínvonalának emelkedése következtében a létszükségletek kielégítése nem kötötte le a családok teljes jövedelmét (Forgács, 1983). Egyre több idő és anyagi eszköz állt rendelkezésére a családoknak és a turizmus egyre több ember számára volt vonzó és egyben elérhető lehetőség. A megnövekedett igények kielégítésére azonban nemigen állt rendelkezésre a Balaton Üdülőkörzet mellett egyéb belföldi, a tömegetturizmusra berendezkedett üdülőkörzet. A balatoni idegenforgalom ugrásszerűen spontán fejlődése azonban hatalmas veszélyeket rejtett magában:

- Két évtized alatt megháromszorozódott beépített terület, amely természetesen a leginkább a frekventált part menti sávra volt jellemző.
- Az építés „zártkerti” jellegéből adódóan az építési hatóság nem volt illetékes az engedélyeztetésben.
- Az ellenőrizetlen építkezések miatt a az üdülőtáj zsúfolttá vált és a tájba nem illő elemekkel gyarapodott.
- A rengeteg csatornázatlan, ám vezetékes vízzel ellátott épület jelentősen hozzájárult a tó vizének katasztrofális romlásához.

A jövedelmek emelkedése ugyanakkor lehetővé tette a nagyszámú személygépkocsi megjelenését. A megnövekedett és átstrukturálódott üdülési forgalom számára a közúti kapacitás bővítése elengedhetlenné vált, ekkor épült az M7-es autópálya. Környezetvédelmi szempontból káros volt ez, hiszen az addig túlnyomórészt vasúti forgalom a személygépkocsira terelődött át. (Belák, 1974 Pálos, 1974, Laposa 1981). A vendégforgalom növekedése kezdte meghaladni a szálláshelyek kapacitását. Kezdett általánossá válni a zsúfoltság, a tömeg. Különösen a nyári hétvégi időszakokban vált ez nehezen viselhetővé, amikor a nagyszámú nyaralóhoz csatlakozott a hétvégét a Balatonnál eltölteni szándékozó belföldi kirándulók tömege. A legtöbb konfliktus a turisták és a fogadó lakosság között volt, főleg a kis lélekszámú, egy-két ezer lakosú településeken. Ezek a kisebb települések sokkal nehezebben tudták viselni az állandó lakosság két-háromszorosára duzzadó nyári turista tömeget és méretükből adódóan nem tudták ellátni az üdülő lakosság igényeiből származó fejlesztési feladataikat (Szappanos, 1974).

A telítettség időszaka a Balatonnál (1980-1989)

A 70-es évek fejlesztéseinek következtében a Balaton régióban hatalmas változások következtek be. Az évtized közepére lakónépesség közel 130 ezer főre duzzad, évente 1600-1700 magánüdülő épül, 140 ezer kereskedelmi és 82 ezer üdülési férőhely várja a vendégeket, az éves vendégforgalom 14 millió vendégéjszaka volt. A megnövekedett forgalom maga után vonta a szolgáltató ipar fejlődését is, a kiskereskedelmi üzlethálózat 1500 üzletből állt, ebből mintegy 800-at a magánszféra működtetett. A vendéglátó hálózat 1300 üzletéből is közel 600 egyéni vállalkozó tulajdonában van. Folyamatosan gyarapodik a kapacitás, egyre inkább háttérbe szorul a szociálturizmus, de dinamikusan fejlődik a kereskedelmi turizmus, elsősorban a kempingek és a fizetővendéglátás révén (Próbált, 1995). A 80-as években az ország turisztikai bevételének közel egyharmada származott a Balaton üdülőkörzetből, ezen belül a konvertibilis valuta részaránya mintegy 40% volt (A Balatoni Üdülőkörzet Hosszú Távú Fejlesztési Programja, 1984)

A 80-as évek balatoni szálláshely vendégforgalmát vizsgálva szembevetendő, hogy ezekben a létesítményekben egyre kisebb arányban vannak jelen a belföldi vendégek. Ennek az egyik oka, hogy ezekben az években még gyarapszik a lakosság saját üdülővagyonára és az emberek jelentős része a magántulajdonban lévő létesítményekben tölti szabadidejét. A másik ok, hogy azok, akik építeni finansziális okokból nem tudnak, a külföldi fizetőképes keresletre szabott árszínvonalat egyre kisebb mértékben képesek megfizetni. A keresletnek a kínálat ütemét meghaladó növekedése, az infrastrukturális alul kínálat, a szezonális túlterhelés párosulva a szezonon kívüli kapacitás kihasználatlansággal komoly problémákat okozott a Balaton régióban. Mindezek megtoldva a rendezetlen területi viszonyokkal, maguk után vonták a tervezetlen spontán fejlődést. A Balaton üdülőkörzetre ebben az időben is készültek

rendezési tervek (1013/1979. (VI. 20.) Kormány Határozat) és fejlesztési koncepciók (VÁTI. 1983.). Ezen fejlesztési dokumentumok célja volt:

- az üdülés minőségének javítása,
- a megfelelő színvonalú ellátás feltételeinek biztosítása,
- a víz minőségének javítása,
- a zsúfoltság csökkentése,
- a háttértelepülések bevonása a turizmusba. (*Horváth, 2000*).

A fokozatosan emelkedő turistalétszám, az eltöltött vendégéjszakák már a 70-es években is jelentős bevételt termeltek, csak valamilyen oknál fogva ebben az időben a turizmus irányításának nem volt érdeke létrehozni egy olyan komplex információs rendszert, ami a turizmus valós teljesítményének mérésére lett volna képes. A turizmus már ebben az időben is sikerágazat volt, csak ezt nem tudták, vagy nem akarták hangsúlyozni a szocialista rendszer urai (*Mártha, 2000*). Ezen a tarthatatlan helyzeten változtatott az, hogy a 1980-as években létrehoztak egy olyan statisztikai rendszert a VÁTI, a BKI, a KSH és az OIH együttműködésével, amely alapul szolgált annak az 1986. évi kormányrendeletnek, amely tartalmazza a turizmus ágazati és területfejlesztési koncepcióját. A fejlesztési térségekhez kapcsolódóan három kategóriát különítettek el:

- Kiemelt Üdülőkörzetek
- Regionális jelentőségű üdülőterületek
- Helyi, kistérségi jelentőségű üdülőterületek

Ebben az időszakban a központi forrásoktól való függés, a szűkülő erőforrások jelentősen befolyásolták a turizmus térségi folyamatait, fejlesztési lehetőségeit. Nem volt lehetőség új, olyan arculatú turisztikai régiók kialakítására, amelyek enyhítették volna a Balaton régióra nehezedő nyomást, a vidéki Magyarország idegenforgalmi térképén csak a gyógy- és termálfürdők jelentettek színfoltot (*Bakucz, 2002*).

3.3.2 A Balatoni turizmus a rendszerváltás után

A rendszerváltás magával vonta a gazdasági és társadalmi viszonyok gyökeres megváltozását, ami a turizmus irányítási-szervezési feladatait ellátó szervezetet sem hagyta érintetlenül. A megyei idegenforgalmi hivatalok, melyek a turizmusban a központi folyamatokat közvetítő és végrehajtó feladatok ellátásáért voltak felelősek, fokozatos vagyoni és funkcióvesztés során turisztikai információszoigálató egységgé váltak. A központi irányítás dominanciája fokozatosan megváltozott az önkormányzatok színre lépésével. A szocialista ipar erőforrásaira és technológiai bázisára épülő gazdasági körzetek felbomlottak. Kielezödtek a települések közötti különbségek nemcsak országos, de regionális szinten is (*Enyedi, 1996, Horváth, 2000, Aubert, 2001*).

A balatoni turizmus gerincét adó kelet - és nyugatnémet turisták számának drasztikus csökkenését okozta, hogy a határok megnyitása után megszűnt a Balaton - part a két Németország polgárainak találkozóhelye lenni. Az 1989 -es 3. 5 milliós német vendégéjszaka 1990-re 2,9 millióra, 1992-re 2,1 millióra esik. A nyugati turisták számának csökkenése mellett a szinte kizárólag konvertibilis valuták alapján történő elszámolásoknak köszönhetően, nagymértékben csökken – az ottani gazdasági problémák miatt – a szocialista országokból érkező turisták száma is.

A rendszerváltást követő általános gazdasági visszaesés miatt csökken a belföldi vendégforgalom. A fizetővendéglátás forgalmának csökkenése a legjelentősebb, lassan csak a nyaralótulajdonosi réteg az, aki a Balatont választja szabadsága eltöltésének színhelyéül. (Próbált, 1995).

A balatoni turizmus népszerűségének hanyatlása az 1980-as években kezdődött el, a zsúfoltság, az infrastrukturális hiányosságok, a romló közbiztonság miatt. A 80-as évektől Európában, főleg a balatoni idegenforgalom fő küldőterületeinek számító Ausztriában és Németországban a lakosság jövedelmének egyre nagyobb részét költötte utazásra. Ebből adódóan megnövekedett a minőség iránti kereslet, az utazások színvonala, a meglátogatott desztinációk által nyújtott szolgáltatásokkal szemben támasztott elvárás (Zimmermann, 1991).

A Balaton régió fejlődésének koordinálására 1993-ban megalakult a Balatoni Regionális Tanács, ezzel egy olyan időszak kezdődött a 90-es években a Balaton életében, ami gyökeresen különbözött az azt megelőző közel ötven évtől. A fejlesztési intézkedések elfogadása és finanszírozása nem a központi tervgazdálkodás irányelveitől függött. A Balaton régió egyre nagyobb regionális identitással és függetlenséggel rendelkezett, ugyanakkor a fejlesztési forrásokért piaci versenybe kellett szállnia az ország egyéb régióival. Egyre nagyobb szerepet kapott a politikai lobby-ereje a régiónak és egyre inkább függött a napi politikai erőviszonyoktól. A négyévenként egymást cserélő kormányzatok, a még kialakulatlan demokrácia és politikai etika hiányában, a leváltott irányítás intézkedéseit, annak gyakorlati hasznára való tekintet nélkül megszüntették. A különböző regionális szervezetek élére saját embereiket ültették és egy teljesen új koncepció kidolgozásába kezdtek.

Eközben a balatoni turizmus helyzete nem javult. Az egymást követő angolna pusztulások, a tó vízszintjének szabályozása körüli harcok, a part-menti infrastruktúra romlása elijesztette azt a kevés turistát is, akik még idelátogattak. A Balaton ökológiai állapotának szempontjából pozitív esemény volt, a mezőgazdaság rendszerváltást követő katasztrofális összeomlása, az állattartó telepek felszámolása és a műtrágyázás drasztikus visszaesése, ami párosulva a turisták számának csökkenésével, hatalmas mértékű vízminőség javulást eredményezett. Mindehhez hozzá járult a nemrégiben befejezett vízvédelmi beruházás, a Kis-Balaton rendezése is. A Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer (KBVR) kialakítását két ütemben végezték. Az első ütem, a Hídvégi-tó építése 1981-ben kezdődött meg és az üzembe helyezése 1985-ben megtörtént, azonban a második ütem, a Fenéki-tó építésének az 1984-es kezdés után a befejezési határideje 2003 vége volt. Időközben, 1992-ben megkezdődött - természetvédelmi és hidroökológiai okok miatt - egy részterület, az Ingói-berek fokozatos elárasztása, részleges működtetése, de a II. ütemnek a végleges üzembe helyezésére napjainkban került sor.

A tiszta víz alapvető fontosságú a Balaton turisztikai vonzerejének megtartásában, hiszen a régióba érkező turisták kétharmada a vízhez kötött nyaralási, pihenési céllal érkezik. A Balaton környéki gyógyfürdők ugyancsak jelentős turisztikai kínálati elemként szerepelnek a régió turisztikai kínálatában, a vendégek közel 15%-a látogatja gyógyfürdőket. Egy 2003-as felmérés szerint meglepően kevesen, alig 6% -nyian(!) érkeznek a Balatonhoz a régió kulturális ajánlata miatt (Retz, 2003, Venczel, Szabó, 2003).

Komoly veszélye a balatoni turizmusnak, hogy a partján élők még nem ismerték fel azt, hogy a tó természeti értékeinek megőrzése alapvetően fontos gazdasági erejének megtartásához. A rövid távú „csak elveszünk, nem törődve a következményekkel” szemlélet már középtávon is megbosszulhatja magát. Jellemző „balatoni probléma” a „magánosítás”, ami azt jelenti, hogy a vízparti tulajdonosok kivágva a víztisztulás szempontjából

pótolhatatlan nádat, évről évre telkenként kb. 50-100 négyzetmétert töltenek fel és vesznek el a Balatonból. A telektulajdonosok többsége olyan anyagi lehetőségekkel, politikai és társadalmi összeköttetéssel rendelkezik, hogy nem vagy csak igen hosszadalmas jogi procedúra során lehet érvényt szerezni a törvény kényszerítő erejének, ami a bontást elrendeli (Mármarosi, 1998).

A balatoni turizmusfejlesztés során figyelembe kellene venni mindazon természeti folyamatokat, amelyek a Balatont jellemzik. A Balaton ökológiai értelemben „öreg” tó. Hátralevő élettartama – tóként - természetes érintetlen körülmények között sem volna több néhány ezer évnél. A lefolyás nélküli tavak sorsát a Balaton sem tudná elkerülni. Szépen, lassan feltöltődne és megszűnne tónak lenni, átadva helyét egészen új biocönózisoknak. Ezt a fejlődési utat tudja az ember által hozzáadott terheléstöbblet drasztikusan lerövidíteni. Ökológiai értelemben a Balaton feltöltődése nem tekinthető pusztulásnak, hanem természeti törvényszerűségnek. Ez a folyamat csak emberi szempontból pusztulás, azaz „értékvesztés” hiszen megszűnik a tó, mint vízhez kötött turisztikai desztináció létezni. Szempontrendszerünk emberien önző és mesterséges. Nem az ősi romlatlan természeti állapotok megőrzésére törekszünk, hanem egy számunkra kedvező állapotra, ami sarkítva akár mesterséges állapotnak is nevezhető, mivel csak folyamatos beavatkozással tartható fenn. A problémát az emberi jelenlét és viselkedés, a tó „használata” okozza. E probléma megoldása csakis az emberi tevékenység oly módon történő szabályozása lehet, ami lehetővé teszi ezen, mesterséges egyensúly tartós, fenntartható fejlesztését és megőrzését (Miklóssy, 1998).

Az alábbiakban a Balaton térségével foglalkozó irányító testületeket gyűjtöttem össze. Az első, nevében is regionális szervezet az 1993-ban megalakult Balatoni Regionális Tanács volt, de a regionális szervezetek már a XIX. század végétől kezdve jelen voltak a Balaton térségében. A Balaton régió önállóságára irányuló erőfeszítések nem új keletűek, hiszen a turizmus fejlődésével együtt erősödött a regionális különállóságra való törekvés. Az táblázatban is látható, hogy az 1880-as évektől kezdődően folyamatosan volt olyan irányító szervezet a Balaton régióban, amely egyengetni, koordinálni igyekezett a térség fejlődését

Regionális irányító hatóságok a „Balaton térségében” 1882-2000.

A megalakulás ideje	A Balatonhoz köthető szervezet
1882. augusztus 24.	Balatoni Egylet
1904. augusztus 11.	Balatoni Szövetség (1944- ig.)
1931.	Magyar Királyi Balatoni Intéző Bizottság.
1989. december 20.	Balatoni Szövetség
1993.	Balatoni Regionális Tanács
1996.	államtitkár a Balatoni kérdések koordinálására
1996.	Balatoni Turisztikai Marketing Kht.
1996.	Balaton Kiemelt Üdülőkörzet
1997.	Balaton Fejlesztési Tanács (véglegesen 1999.)
2000. január.	Balaton Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Kht.

Forrás: A szerző összeállítása

A Balaton régió történetét megvizsgálva nem túlzás azt kijelenteni, hogy a Balaton régió már az 1800-as években elindult azon az úton, mely során új területi entitássá, régióvá tud fejlődni. A Balaton régió esetében számos olyan jel tapasztalható mind a társadalmi, mind

pedig a gazdasági folyamatokat illetően, amelyek a régióvá válás folyamatát jelzik. Míg a jelenlegi 7 (három szomszédos megyéből alkotott) tervezési-statisztikai régió mesterséges képződmény, múlt, történelmi hagyományok nélkül, addig a Balaton regionális törekvései több mint száz éves múltra tekinthetnek vissza. A jelenlegi régiókat a közigazgatás kényszerű reformja miatt hozták létre, ezzel szemben a Balaton régió alulról építkezve a területi összetartozás elvének megfelelően alakult ki. Sajnálatos, hogy mindezeket figyelmen kívül hagyva alakították ki Magyarország regionális beosztását.

3.4 A balatoni turizmus életpályája

A balatoni turizmus fejlődése sajátos pályát járt be az elmúlt 150 -évben. Az életpálya során a turisztikai desztináció fejlődése különböző, többé-kevésbé meghatározható lépcsőkön keresztül valósul meg (*Christaller, 1963, Stansfield, 1978*).

A legismertebb modell Butler életciklus elmélete. Butler az adott turisztikai desztináció életciklusát hat egymástól elkülöníthető szakaszra osztja, úgymint: felfedezés, bekapcsolódás, fejlesztés, megszilárdulás, stagnálás és hanyatlás (*Butler, 1980*).

- *A felfedezés szakaszra* a turisták kis száma a jellemző, érkezésük rendszertelen, a fogadó lakosság nem áll kapcsolatban a turistákkal, külön infrastruktúra nincs a desztinációba érkezők számára.
- *A bekapcsolódási szakasz* jellemzője, hogy megjelennek azok a szolgáltatások, melyek a turisták jelenlétéből adódóan jöttek létre, elkezdődik egy „turista szezon” kialakulása, amikor az egyre nagyobb számú turista felkeresi a desztinációt.
- *A fejlesztési szakaszban* már teljesen az üzleti alapokra helyeződik a hangsúly, a természeti és kulturális erőforrások turisztikai termékként jelennek meg a piacon, a fejlesztésekben egyre kisebb szerepe van a helyi vállalkozásoknak.
- *A megszilárdulási szakaszban* a turizmus olyan hatással van a desztináció életére, hogy hatásai alól azok sem mentesülnek, akik közvetlenül nem is vesznek részt a turizmusban. A turisták létszáma megközelíti a maximális szintet, egyre nagyobb lesz a zsúfoltság, a lakosok azon része, akiknek nincs közvetlen haszna a turizmusból, egyre inkább ellenszenvvel gondolnak arra.
- *A stagnálás szakaszában* a fogadó terület jelentősen veszít értékéből, a turisták létszáma a maximumon van, de új turistát nem lehet megnyerni a desztinációnak. Elkezdődik a turisták létszámának egyre gyorsabb ütemű csökkenése és ha ez a folyamat felgyorsul, akkor lép a desztináció az utolsó szakaszba, a hanyatlás szakaszába.
- *A hanyatlás szakasz* jellemzője, hogy az adott desztináció már többé nem versenyképes a több desztinációval, a turisztikai létesítmények kihasználatlanok, gyakori a tulajdonos- és funkcióváltás.

A Balaton fejlődésére is jellemző ez a felosztás, az első szakasz a *felfedezés és bekapcsolódás* az 1800-as évek elejétől az első világháborúig zajlott. Ezen szakaszban megteremtődtek a turizmus alap infrastrukturális feltételei és maga a turizmus is létjogosultságot nyert. A XIX. század végére nyertek teret azok a szellemi irányzatok, amelyek igényt és feltételeket teremtettek a programszerű kikapcsolódásra, a tervszerű pihenésre. A fürdőn tartózkodás tömeges divattá lett, nem csak az uralkodó osztály és az

arisztokrácia költséges időtöltése volt (Kósa, 1999). Az első világháborút követő visszaesés után folytatódott a Balaton régió életciklus görbéje.

A *fejlesztési* szakaszt a második világháború két részre osztotta. Ez a szakasz az első világháborútól és a 70-es évek közepéig tartott. A trianoni békediktátum következtében elvesztett üdülőhelyek miatt gyorsan fejlődésnek indult a Balaton régió turizmusa és ez a fejlődés szinte töretlen volt a második világhévig. A második világháború után új utat vett a régió turizmusának fejlődése, a szocialista blokkhoz való csatlakozásunk jelentősen meghatározta azt. A kezdeti állami szociálturisztikai fejlesztéseket követően az ötvenes évektől fokozatosan egyre nagyobb szerepet kap a magántulajdon és a külföldi vendégek emelkedő aránya.

A 80-as évekre „megtelik” a Balaton, a látogatószám eléri a maximumot, ez a *megszilárdulás* időszaka. Ebben az időszakban jelentkeznek azok a problémák, amelyek mindmáig befolyásolják a tó életét. A kapkodva, kellő előrelátás és tervezés hiányában megszületett fejlesztések, az infrastruktúra elégtelenségei, a zsúfoltság káros hatásai hirtelen jelentkeznek és leglátványosabban a tó vizének drasztikus romlásában nyilvánulnak meg. A fogadó lakosság turistákkal kapcsolatos attitűdjei is megváltoznak, a kezdeti lelkesedés fokozatos apátián keresztül, nyílt ellenállássá változik. Különösen igaz ez a lakosság azon csoportjára, akik közvetlenül nem részesülnek a turizmus pozitív hatásaiból. A turista házigazda viszonyt az is feszültté tette, hogy a turisták, mint szabadidejüket töltő emberek mentesek voltak az elsődleges kötelezettségektől, a vendéglátók nem, hiszen az ő feladatuk a turisták kiszolgálása. Ők csak azt látták, hogy míg a turista fekszik a napon és „nem tesz semmit”, addig nekik a napi teendőiket, a megszokott feladataikat el kell látni (Doxey, 1975, (Nash, 1981).

A 80-as évek közepétől a 90-es évekig tartott a *stagnálás* időszaka. A turisták számának növekedése megállt, a tömegturizmus volt a térség jellemző turizmustípusa. A hagyományos tömegturizmus nem fejlődhetett tovább a térségben, sem a Balaton régió természeti teherbíró képessége, sem az itt élő emberek társadalmi és pszichikai tűrőképessége nem engedte.

A 90-es években nyert teret egyre nagyobb méretben az *alternatív turizmus*, mely lényege a „kisebb méret” volt. Az alternatív turizmus lényege, hogy a turisták akkor érzik magukat a legelégedettebbnek, amikor úgy érzik „megszűnnek turistának lenni”. (Chris, 1990, MacCannel, 1999). A Balaton turisztikai hagyományai és a tömegturizmusra berendezkedett infrastruktúrája nem tette lehetővé tömegturizmustól eltérő alternatív turizmus nagymértékű térnyerését. A 90-es évek végén bekövetkezett változások, Németország egyesítése, a rendszerváltást követő gazdasági visszaesés - hogy a két legfontosabbat említsük -, olyan állapotokat eredményeztek, aminek következtében a balatoni turizmus a *hanyatlás* jeleit kezdte el mutatni.

A turisták számának (ezen belül is a tömegturizmusnak) nagymértékű csökkenése és a versenyképesség fokozatos elvesztése (a megnyíló határok elérhetővé tették a Balaton versenytársait) valamint ennek hatásai, a Balaton életében is markánsan megjelentek. Az egyre élesedő versenyben nem elég jónak lenni, jónak is kell látszani. A globalizáció egyik következménye, hogy a turisztikai desztinációk között verseny rendkívül kiéleződött. A legnagyobb gondot a Balatonnál a német vendégek elmaradása okozza, amiért nem mindig csak a Balatoni állapotok a felelősek. A Balatonnak a német turistákért nem csak a dél-európai meleg tengerekkel kell megküzdeni, hanem az egyre divatosabb hazai nyaralással is. A német utazási irodák gyakran tisztességtelen módszerekkel beszélnek le a Balatonról a

lehetséges vendégeket, szándékosan eltúlozva a Balaton vízszintcsökkenését, vagy a paksi veszélyeket (Riba, 2003).

Butler életciklus elméletének „kvázi” hetedik szakasza szerint, a hanyatlásból fel „lehet éleszteni” a turisztikai desztinációt. Új turizmus típusok bevezetésével, új, akár mesterséges turisztikai termékek létrehozásával, új területek turisztikai felhasználásával és ezen intézkedések erőteljes marketingjével, meg lehet fordítani a hanyatlás szakaszát. Bár a Balaton régió esetében a hanyatlás kezdeti szakaszai dominálnak, de megvan minden adottsága ahhoz, hogy újra egy jól prosperáló, az itt élők számára biztos megélhetést nyújtó kedvelt turisztikai célterület legyen.

3.5 A Balaton régió lehetséges versenytársainak vizsgálata

A Balaton adottságai nagymértékben játszottak közre a térség turizmusának (a legutóbbi időkhöz) töretlen fejlődésében. Jellege nem mérhető legközelebbi vetélytársaihoz, az alpesi tavakhoz, hiszen ott a víz csak egy az attraktív elemek között, tükör, amiben a hegycsúcsok megkettőződnek. A Balaton maga a fő attrakció, a táj kiemelkedő központja (Entz, 1983). A Balaton szerencsés helyzetben van, hiszen karakteréből adódóan szinte egyáltalán nem rendelkezik hasonló adottságokkal rendelkező vetélytársakkal Európában. Nincs még egy ilyen tó, ennyire északra a földközi tengertől, amelyben az év jelentős részében fürödni lehetne. Sekélysége, mely számos problémát jelent a szennyeződésekre való érzékenységének egyik fő okaként, kellemes „fürdőtóvá” teszi a Balatont, hiszen nagyon könnyen és gyorsan fel tud melegedni. A déli part lassan merülő vize is megkönnyíti a strandolást, főleg a kisgyerekekkel érkezőknek. Mindezek mellett vize édesvíz, nem sós, ami számos turista számára előny. Mindössze egy órányira van egy kétmillió nagyvároستól, partjához közel számos melegvízű gyógyforrásra épülő fürdő található, valamint Ausztria fővárosa, Bécs is igen közel van.

Európában, a Balaton mellett szinte kizárólag csak alpesi tavak találhatók, ahol a víz hőmérséklete ritkán emelkedik 15-16 fok fölé, ebből adódóan a széles közönség számára fürdésre alkalmatlanok. Ezekben a tavakon viszont a balatonit jelentősen meghaladó vitorlás élet tapasztalható. Sajnos szinte minden európai szintű nemzetközi tavi-verseny az alpesi tavakon kerül megrendezésre. Ennek oka többek között az, hogy az általános életszínvonal jóval magasabb ezekben az országokban, mint Magyarországon (egy versenyképes vitorlás hajó megvásárlása és versenyztetése rendkívül költséges), ezért sokkal nagyobbak a versenyvitorlás hagyományai. Az utóbbi 10-15 évben hatalmas fejlődés következett be a magyar hobbi és versenyvitorlás állományban, egyre színvonalasabb versenyek kerülnek megrendezésre és egyre több egység vesz részt ezeken a versenyeken. A 2005-ös Balatoni tókerülő verseny, a Kékszalag, több mint 430 indulót vonzott, ezzel Európa egyik legnagyobb versenyévé lépett elő, de még mindig kevés nemzetközi résztvevővel. A Balaton vitorlásélet lehetőségeit most kezdik felfedezni a külföldi hajósok, hiszen míg a nyugat európai tavakon szó szerint „kihalásos” alapon lehet kikötőhelyet szerezni, a Balatonon számos kihasználatlan kikötő található. A Balatoni vitorlásélet fellendítéséhez ugyanakkor mindenképpen szükség van a nyugat európai színvonalú kikötők megépítésére és a mindezekhez kapcsolódó marketing tevékenység folytatására. Mindazonáltal számos dolgot tanulhatnánk a Nyugat európai tavak területi kezeléséből. A Genfi tó hasonló fejlődési pályát járt be, mint a Balaton, minek eredményeképp partja a parcellázás következtében megközelíthetetlené vált.

A kormányzat itt nagyon következetesen visszavásárolta a part menti telkeket és szabaddá tette azt a nagyközönség számára.

Érdekes mód, fürdőadottságait tekintve, a Balatonhoz egy ugyancsak Magyarországon található tó, a Tisza-tó áll a legközelebb. A Tisza-tavi régió négy megye találkozásánál terül el, Karcag, Füzesabony és Tiszaújváros között. A tó a hetvenes években öntözésre és energiatermelésre a kiskörei vízlépcsővel létrehozott vízrendszer, mely ma már, mint a Világörökség tagja, elsősorban ökológiai és turisztikai szempontból játszik fontos szerepet. Maga a tó egy mesterséges medence, egy méteres természetes eséssel, melynek hol jobb, hol bal oldalán folyik át a Tisza. A hatalmas vízfelület északi része teljesen, vagy részben védett természetvédelmi terület, ahol tilos a motoros hajók, csónakok közlekedése. A középső, érintetlen rész a természetközeli turizmus céljaira kiválóan alkalmas. De a horgászok számára is kiváló adottságokkal rendelkezik a tó. A Tisza-tó legismertebb, alsó része Abádszalók környéke, a Sarudi medence. Népszerűsége időnként a Balatonnal és a Velencei-tóval vetekszik. Egyre növekvő kedveltsége elsősorban annak köszönhető, hogy birtokukba vették a másik két tóról (Balaton, Velencei tó) kitiltott motoros vízisportok és vízi járművek hódolói. Az önkormányzat által üzemeltetett strand és camping szálláshelyei kedvező árakon vehetők igénybe. Számos programlehetőség, hajókirándulások, lovasprogram, erőmű látogatás, madármegfigyelés, állatsimogató, csipkeverés, stb. áll a vendégek rendelkezésére. A Tisza-tó egyik legnagyobb versenyelőnye, hogy a turizmusfejlődés - a Balatonnal ellenben - nem spontán módon megy végbe a térségben, hanem számos esetben - pontosan a Balaton példáján okulva - tervezett, előre koreografált formában. Mindezek mellett a Tisza-tónak is szembe kell néznie néhány problémával. Gazdára várnak a szolgáltatások, hiányzik egy utazásszervező cég, amelyik kézben tartaná a dolgokat, változatos programcsomagok kialakításáról gondoskodna, s még több vendéget csalogatna a térségbe. A helybeliek reménykednek, hogy pályázaton nyert pénzforrásokból nagyobb hajók forgalmára is alkalmas vízi út kiépítése válna valóra. A Tisza-tó méreteiből adódóan sosem tud valódi konkurenciája lenni a Balatonnak és nem is szabad, hogy az legyen a célja, a két tó jól ki tudná egészíteni egymást. Míg a Balatonra a nyugodt pihenésre vágyó, elsősorban kisgyerekes vagy idősebb családok érkeznének a vitorlásturizmus mellett, addig a Tisza tavon az aktív pihenésre vágyók tudnának motorcsónakázni, vízisíelni, jetskízni.

Nincs még egy olyan tó, mint a Balaton, de nem elég az adottságok megléte, ha azokat nem a kellő módon használjuk. A Balatonnak pontosan az unikum jellegét kellene kihasználni, nem a déli tengerekkel kell versenyeznie, hiszen hatalmas az eltérés az attrakciók tekintetét illetően. Azt kell kihasználnunk, ami rendelkezésre áll. A lágy, selymes, gyorsan felmelegedő édesvizet, a lassan mélyülő homokos déli partot, a téli sportokra alkalmas jeget. A környékén található öt történelmi borvidéket, Veszprém megye erdős dombjait, a környékén élő emberek kulturális és gasztronómiai hagyományait, vendégszeretetét. A vízparti turizmus alternatívájaként az évszázados fürdőkultúrát, a hévíz és gyógyvízforrásokat. A Kis Balaton öko- és ismeretterjesztő turisztikai adottságait, a balatoni táj szépségét. Ezek mind olyan tulajdonságok, amelyek egész Európában egyedivé és értékesé teszik a Balatont. Ha az adottságok ezen széles körét kihasználva fejlesztenénk a Balaton idegenforgalmát, jelentősen tudnánk növelni az ország bevételeit, bővíteni a nemzetgazdaság fogyasztói piacát, javítani lehetne a foglalkoztatási mutatókat, az átlagos életszínvonalat. A Balatonhoz köthető fejlesztések nem csak az itt élők életére lennének pozitív hatással, de eredményeit az egész országban érezni lehetne.

3.6 A Balaton régió önkormányzatainak forrásai és feladatainak összefoglalása

A Balaton térség fejlődése nem utolsósorban a települési önkormányzatoktól is függ. Az önkormányzatoknak számos feladatot kell megoldani a régióban, amikhez különböző források állnak rendelkezésre. El kell készítenniük az új rendezési terveket, azokhoz kapcsolva a helyi turisztikai vonzerők leltárát, szakemberek bevonásával ki kell alakítaniuk a fejlesztési programokat és projekteket, amelyek tiszteletben kell, hogy tartsák a környezetvédelmi érdekeket, biztosítaniuk kell a befektetőket is vonzó infrastruktúra megteremtését. Dönteniük kell az idegenforgalmi díjakból származó bevételek legcélszerűbb turisztikai felhasználásáról, és részt kell vállalniuk a kistérségi és a regionális együttműködésben, ahol a turizmus érdekeire is figyelemmel kell lenniük, lévén ez a térség és településeik lakosságának a legfontosabb gazdasági tevékenysége. Végül, de nem utolsó sorban, az önkormányzatoknak be kell vonniuk a lakosságot a helyi vagy térségi egyeztető megbeszélésekbe és a távlati célok kialakításába (*BTFP, 1999*).

A Balaton régió települési önkormányzatainak összes bevételei hét nagyobb csoportra oszthatóak: állami forrásból származó bevételek, átengedett bevételek, adóbevételek, állami alapokból átvett pénzeszközök, egyéb bevételek, előző évi pénzmaradvány, valamint a költségvetési évben felvett hitelek. A Balaton régióban a magasabb önkormányzati bevételeket városok, illetve olyan települések értek el, amelyek lakónépessége és gazdasági potenciálja is meghatározóan nagy. A bevételek erős koncentrációja szorosan összefügg azzal a ténnyel, hogy a Balaton régióban a népesség száma is erősen egyenlőtlenül oszlik meg az egyes települések között. A települések lélekszám szerinti nagysága, valamint az önkormányzati bevételek nagysága között csupán az ezer és háromezer közötti lélekszámú településeknél mutatkozik jelentősebb, negatív irányú eltérés. A Balaton régióban a viszonylag kis lélekszámú települések a régió összes önkormányzati bevételeiből kisebb arányban részesednek, mint amennyi lélekszámuk alapján - statisztikailag - várható lenne (*Vanicsek, 2000*).

Az önkormányzatok összevont költségvetése jelentős összegű. Az önkormányzati szektor a becslések szerint 45-50 milliárd forint jövedelmet centralizál a régióban. Ennek az összegnek nagyjából 10-12 százaléka származik a turisztikai ágazatból, 50 százalék közvetlenül vagy átengedett bevételek formájában az államtól érkezik, 38 százalék a saját bevételek aránya. Az államtól származó bevételek azonban jórészt pántlikázottak, azaz nem használhatóak fel szabadon bármilyen célra. A Balaton régió önkormányzatai jelentős mértékű iparüzési és idegenforgalmi adóbevételre tesznek szert. Ez az összeg – szemben az állami forrásokkal – csaknem korlátlanul használható fel bármilyen célra. Ugyanakkor az állam és az önkormányzati szektor közötti jövedelemelosztási arányok jelentős javulása nem várható a jövőben. Az állam mindenképp programokat kíván finanszírozni, normatívákat állít fel tevékenységek és szolgáltatások finanszírozásához, illetve saját preferenciái alapján olyan fejlesztési célokat jelöl ki, amelyek nem feltétlenül egyeznek meg a balatoni önkormányzatok preferenciáival és a régió turizmusának érdekeivel. Az önkormányzatok sok tekintetben magukra vannak utalva, fejlesztési programok kezdeményezőinek kell lenniük, amibe esetleg az állam is beszáll, ha a programot a saját szempontjából is hasznosnak találja.

A Balaton régió önkormányzatai összességében jelentős mértékű, de rövid távon végrehajtható komolyabb – a Balaton turisztikai potenciálját növelő – fejlesztésekhez elégtelen forrással rendelkeznek. Habár az összesített költségvetés komoly pénzügyi potenciált takar, ahhoz kevés, hogy az önkormányzatok érzékelhető hatású turisztikai fejlesztéseket indítsanak be a régióban. A gondon valamelyest segíthet, ha a jövőben a fejlesztésekre fennmaradt pénzek felhasználásánál mindig elsőbbséget adnak a pályázatokon

való részvételnek, mert ezáltal pénzüket megsokszorozhatják. A másik út, ha a saját rész fedezésére megkísérelnek vissza nem térítendő támogatásokat megszerezni, illetve ezt a lehetőséget a különböző alapoknál kilobbizni. (A középtávú program kapcsán erre a RIB kísérletet tesz a Gazdasági Minisztériumban a turisztikai céllelőirányzat felhasználását illetően.) További segítséget jelenthet a kistérségi együttműködés, amikor egy átmeneti gondokkal küszködő önkormányzatot a társtelepülések segítenek ki, valamint alapítványok létesítése, amelyek a térségbe betelepülő vállalkozások és külföldi személyek adományait gyűjtik össze.

A forrásokon kívül általában nem elegendő a magyarországi önkormányzatok vállalkozói tudása, ráadásul ez a tevékenység bizonyos pontokon ütközik az önkormányzati törvénnyel is. A vállalkozást nem tekinthetjük önkormányzati feladatnak, de az önkormányzat társként részt vehet fejlesztési programokban és a programok irányítása és ellenőrzése is igényli a vállalkozói ismereteket.

Mind a vállalati, mind az önkormányzati adatok azt mutatják, hogy a régió gazdaságában fontos szerepet játszó idegenforgalmi ágazat alárendelt szerepű az itt megtermelődött jövedelmek visszaforgatását tekintve. Nagyon kevés állami támogatást kapnak a turizmus területén működő vállalkozások, összehasonlítva más szektorban tevékenykedő vállalatokkal, és az önkormányzatok sem közvetlenül a turizmus fejlesztésébe pumpálják vissza a turisztikai ágazatból származó jövedelmeiket.

Az idegenforgalmi ágazat önkormányzati deficitje igen jelentős, csak az idegenforgalmi adóbevétel és a közvetlen idegenforgalmi kiadások között milliárdos különbség figyelhető meg. A helyi érdekeknek megfelelően az önkormányzatok a jövedelmek átcsoportosításával intézményi, kommunális és különböző fejlesztési kiadásokat finanszíroznak. Ez azt jelenti, hogy a turizmusban keletkező jövedelmek segítségével a Balaton-parti önkormányzatok pénzügyileg kiegyensúlyozottabban, magasabb színvonalon képesek szolgáltatásokat nyújtani, mint a kevésbé frekventált térség települési önkormányzatai, de ezek a szolgáltatások többnyire csak közvetetten támogatják a turizmust. A turizmus fejlesztésére változatos központi pályázatokon elnyerhető források állnak rendelkezésre, amit az önkormányzatok nem mindig használnak ki kellően. Az önkormányzatok közvetlen turizmus célú kiadásai alacsony szintje mellett jellemző az is, hogy a nagyon kevés pénz lényeges területeken – pl. idegenforgalmi marketing – nem koncentráltan jelenik meg, így hatékonysága elvész. Pedig a Balaton régió önkormányzatai mindenekelőtt a turizmus fejlesztésében érhetnek el jelentős eredményeket. Noha jelentős az ipar súlya a régióban, erre az ágazatra az önkormányzatok kevesebb hatást gyakorolhatnak, mint a turizmusra. A turisztikai ágazat vonzereje az önkormányzatok tevékenységével növelhető, emellett egyes területek fejlesztése nem képzelhető el önkormányzati közreműködés nélkül. A szétforgácsolódott erőfeszítések hatástalansága hosszú távon mindenkit sújt: a régiót, az egyes településeket és az idegenforgalmi ágazatot.

A Balaton régió önkormányzatainak mindenekelőtt ún. addicionális bevételekre kell szert tenniük. Ez azt jelenti, hogy a területükön működő gazdasági tevékenység bővítésével kell alapot teremteni a növekvő önkormányzati bevételekhez. A turisztikailag frekventált települések önkormányzatai számára fontos a turisztikai ágazatból származó adóbevételek növelése: adóalap-szélesítéssel, a turisztikai szezon megnyújtásával, az ágazat "kifehérítésével", sőt egyes településeken az adókulcsok emelése is elképzelhető. A turisztikailag nem frekventált háttérregiókban a települések sajátosságainak megfelelő gazdaság fejlesztése lehet az adóbevétel növelés alapja. Az önkormányzatok döntéshozóinak

tudatosítaniuk szükséges, hogy a Balaton régióból származó jövedelmek jelentős hányada a turizmussal kapcsolatos, ezért a jelenleginél lényegesen több forrást kell(ene) visszaforgatni közvetlenül a turizmus ágazatba. Az így visszaforgatott pénzeszközök hatékonysága növelhető, ha a rendelkezésre álló forrásokat a régió önkormányzatai koncentráltan – a közös alapok formájában – gyűjtik össze és használják fel.

Noha az összegzett önkormányzati költségvetés főösszege jelentős, mégis kevés arra, hogy akár települési, akár regionális szinten rövid idő alatt jelentős idegenforgalmi fejlesztéseket indítson az önkormányzati szektor. Ahhoz azonban elég jelentős, hogy folyamatos pénzeszközöket áramoltasson a turizmus szervezeti, marketing és koordinációs és információs tevékenységébe elősegítve ezzel a meglévő adottságok és potenciálok kihasználását. Különösen igaz ez a marketing- és promóciós költségvetésre. Szükséges lenne prospektusok, reklámok, egységes, együttes megjelentetése. Az önkormányzatok fejlesztési tevékenységét a viszonylagosan szűkös források miatt a meglévő adottságok és turisztikai vonzerők bázisán célszerű folytatni, elsősorban az idegenforgalom minőségjavítására koncentrálni.

3.7 A Balaton vízgyűjtőjén folyó mezőgazdasági termelés hatása a tó környezeti állapotára

A Balaton gazdasági környezetének vizsgálatakor mindenképpen említést kell tenni a vízgyűjtőjén folyó mezőgazdasági tevékenységről. Az eddigi vizsgálatok mind regionális, mind pedig gazdasági, turisztikai szempontok szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (Balaton régió) területére koncentráltak. A mezőgazdaság hatásait viszont a *Balaton vízgyűjtőn* célszerű vizsgálni, a mezőgazdasági eredetű szennyeződések természetéből adódóan, hiszen túlnyomó többségük a felszíni vagy felszín alatti vizeken keresztül kerül a tóba. A mérsékelt égövi sekély tavakat - így a Balatont is -, a tavak antropogén eredetű szennyezőanyagokkal való terhelése miatt az eutrofizáció fokozódása veszélyezteti világszerte (*Sharpley, et al. 1987, Miller, 1982, Kineli, 1991*). Az eutrofizációt jelentősen felgyorsítja az emberi tevékenységből származó mezőgazdasági tápanyag, főként pedig a foszfor terhelés (*Somlyódi, Oláh, et al. 1977, Plósz, 1981*)).

A tápanyagterhelésnek alapvetően két formája, van a pontszerű és nem pontszerű (diffúz). Pontszerű szennyezést okozhat a direkt vízbevezetés vagy a betorkoló állandó ill. torrens vízfolyás. A diffúz terhelésnél a szennyező anyagok vízbe jutásának módja nehezen feltárható, mennyisége nem meghatározható és eredete azonosíthatatlan. A pontszerű terhelés kezelhető technológiai megoldásokkal, amelyek több fokozatú tisztítással védik a terheléstől a felszíni vizeket (*Herodek, et al. 1995 Joó, 1986*). Nem pontszerű forrásnak lehet tekinteni a mezőgazdaságot, a kezeletlen lakossági szennyvizeket, a települési lefolyást és a levegőből származó nedves és száraz kiülepedést. A vízbe kerülő szennyező anyagok eredetének vizsgálatánál a mezőgazdaság különösen az eróziós veszélyek fokozásával és a kemikáliák fokozott alkalmazása miatt bír jelentőséggel. A mezőgazdasági eredetű terhelés az ágazat jellegének megfelelő anyagfelhasználás és termelés technológia következtében több forrásból eredően és formában is megjelenhet.

A Balaton esetében minden olyan anyagot szennyező anyagnak kell tekinteni, amely közvetlenül, vagy közvetve veszélyezteti a tó élővilágát, megbontja vagy károsan befolyásolja a tó biológiai egyensúlyát és mindezeket keresztül hosszabb vagy rövidebb távon, de mindenképpen veszélyezteti a víz minőségét (*Marton, 1990*).

A mezőgazdaság területéről számos potenciális terhelést okozó anyag kerülhet, illetve kerül a Balatonba, mely anyagokat a következőképpen csoportosíthatunk;

- műtrágyák,
- a mezőgazdaságban alkalmazott növényvédőszer,
- állattartó telepekről származó szennyeződések,
- erózióból és deflációból eredő hordalékok,
- a mezőgazdasági üzemekből származó egyéb szennyeződések.

A műtrágyák szerepe a vízminőség változásában

A műtrágyák szerepe a környezet szempontjából igen összetett. Hatásuk általánosságban egyértelműen serkenti, erőteljesebbé, gazdagabbá teszi a növényi életet. Megfelelő adagolás esetén a fejlődés tápanyagigényét biztosítják. A mezőgazdasági termelésben éppen ezért töltenek be fontos szerepet, a biológiai potenciál fokozott realizálódását biztosítva. A Balaton szempontjából azonban, pontosan ezen hatásuk alapján minősülhetnek káros szennyező anyagnak, mert bejutva a vízi élettérbe hozzájárulnak a fokozott eutrofizálódás kialakulásához. A műtrágyák alkotórészei közül a foszfor és a nitrogén felelős leginkább az eutrofizációért. A foszfor elősegítve a nitrogénfelvételt serkenti az algaképződést, ami az élővizek pusztulását okozhatja (Minyejev, 1988, Nadas-né, 1996).

A mezőgazdaságban alkalmazott növényvédőszer

A hozamok növelésével együtt járt a ráfordítások növekedése is, ami a termelési kockázatot csökkentő növényvédőszer használatának növekedését eredményezte. A legjelentősebb szennyezők (havária eseményeket és a közvetlenül a vízfelszínre juttatott növényvédőszeres kezeléseket leszámítva) elsodródással, kimosással, talajvízzel történő transzport folyamatokba jutnak az élő vizekbe (Buday- Sántha, 1999).

Az állattartásból származó szennyeződések

Az állattartó telepekről származó szennyeződéseknek alapvetően két, a környezetre ártalmassá válható típusát különböztetjük meg. A rendszeresen nagyobb mennyiséget képző, erősen szennyező hatású anyag az állati bélsár és vizeletből álló, a technológiától függő konzisztenciájú és bruttó tömegű *trágya*. Míg a másik szennyező anyag az *elhullott állatok teteme*. Az állati hullák tulajdonképpen kis volument képeznek és csak tapasztalati alapon becsülhető bizonyos időszakon belül a várható tömeg nagysága. Környezeti veszélyessége azonban rendkívül nagy lehet, ha a kezelés technológiája nem megfelelő, vagy nem tartják be (Buday – Sántha, 1983). Mindkét esetben érvényes viszont a megállapítás, miszerint alapvetően értékes, megfelelő technológiával jól hasznosítható anyagokról van szó, amelyek káros hatásai csupán azok hiányában válhatnak szennyező anyaggá. Különösen jelentős a vízgyűjtőben az istállótrágya, amely azon túl, hogy a növénytermesztés tápanyagigényét a legalacsonyabb költséggel tudja biztosítani, nagy szerepet játszik a talajok szervesanyag - ellátásában és ezen keresztül azok optimális biológiai állapotának kialakulásában, a talajképződés folyamatának stimulálásában.

Erózióból származó tápanyag veszteség, terhelés

A talaj a mezőgazdasági termelés alapvető és legfontosabb termelő eszköze, amely az eróziós és deflációs pusztulás által mennyiségében és minőségében romolhat, csökkenhet, illetve teljesen meg is semmisülhet, miközben szennyezi az élővizeket.

A Balaton-tó vízgyűjtőjében a legnagyobb talajpusztulást összefüggésben a vízgyűjtő természetföldrajzi viszonyaival, a víz okozta erózió idézi elő. Az erodálódott talaj, illetve a talaj alkotórészeinek egy része, részben szilárd hordalék formájában kerül a vízfolyásokba és végül a Balatonba, részben pedig oldott állapotban, így ott feliszapolódást, valamint a tápanyagtartalom fokozásával a trofitás növekedését okozza. A megfelelő talajvédelem hiányában a hegyes-dombos vidékeken sikeres mezőgazdasági tevékenység tartósan nem folytatható. A termőtalajnak ott kell maradnia, ahol kialakult, mert ez az előfeltétele minden egyéb termésfokozásra irányuló beavatkozásoknak és ezt kívánja meg a vízvédelem alapvető érdeke is. Ebben a kérdésben tehát teljes érdekezonság áll fenn a mezőgazdasági tevékenység és a vízvédelem között.

A mezőgazdaságból származó egyéb szennyeződések

A mezőgazdasági üzemekből az eddigiekén kívül, egyéb szennyező anyagok is belekerülhetnek a Balatonba torkoló vízfolyásokba, illetve azokon keresztül a Balatonba. Ezek az anyagok már nem kimondottan mezőgazdasági jellegűek és veszélyességük, valamint mennyiségük szerint sem olyan számottevők, mint az előzőek, azonban ezeket a szennyeződések sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az ide tartozó szennyeződések eredetük szerint egyrészt az elsődleges termékfeldolgozóhoz (pl.: silózás), másrészt pedig a segédüzemben megjelenő géphasználathoz (pl.:olajok) kötődnek. Mindkét típus jellemzője, hogy pontszerű szennyező forrásként értékelhetők és csak potenciálisan jelentenek fenyegetést, mert élővizekbe csak a technológiai fegyelem súlyos megsértése esetén kerülhetnek.

3.7.1 A mezőgazdaság káros hatásainak csökkentése

A mezőgazdaság káros környezeti hatásának mérséklésére a 80-as években szinte teljes körűvé vált a műtrágyák és vegyszerek környezetkímélő tárolására az agrokémiai centrumok kiépítése. A műtrágya felhasználás legtöbbször már talajvizsgálatok alapján történt és elterjedt az egyenletesebben kijuttatható folyékony műtrágyák felhasználása.

A talajpusztulás mértékét leginkább befolyásoló tényezők a domborzati, talaj- és csapadékviszonyok, továbbá a terület hasznosításának módja. Az erózió hatásának leginkább a szántó, az ültetvény, kevésbé a gyep és legkevésbé az erdőterületek vannak kitéve. Fokozzák az eróziós folyamatot a korábban kialakított nagy táblák, a megszüntetett fasorok, erdőfoltok, erdősávok, valamint a meredek lejtőkön természetett nagy térállású növények, a gyakori lejtő irányú talajművelés és a mélyművelés elhanyagolása. A szőlő és gyümölcs ültetvények, amennyiben hegy-völgy művelésűek, ugyancsak ki vannak téve az erózió káros hatásainak (*Buday – Sántha, 1985*).

Az erózió káros hatásának mérséklésére általánossá vált a talajok lazítása (közép- és mély lazítás) és kísérletek folytak az erózió csökkentése érdekében a minimális talajművelési (minimum tillage) módok és a direkt vetés bevezetésére. A széles sortávú nagyüzemi szőlők

és gyümölcsösök sorközeinek gyepesítése is hasonló célt szolgált. A Zala patakjainak völgyeiben sikeres éger telepítéseket hajtottak végre (*Buday-Sántha, 1987*).

Az állattartás jellege a korábbihoz képest jelentősen átalakult. A koncentráltan sok állatot tartó és nagy mennyiségű hígtrágyát kibocsátó sertéstelepeket megszüntették, általánossá vált az almos tartási technológia, ami jelentősen csökkentette az állattartó telepeken keletkezett nagy mennyiségű hígtrágya által okozott környezetterhelést. Az almos technológia általánossá válása lehetőséget adott az üdülőkörzetben, illetve a hozzá kapcsolódó területeken a tájidegen, a környezeti állapotot kedvezőtlenül befolyásoló hígtrágya tározók felszámolására.

Az állatállomány felszámolása egyes esetekben "olyan jól sikerült", hogy attól kezdve állat nélkül a part menti legelők és kaszálók fenntartása jelentette a gondot (pl. Aszófő és Tihany térségében). A nagyüzemekből az állati hullák elszállítás az állati fehérje feldolgozó üzemekbe (pl. Sárvár) általánossá vált (*Buday-Sántha, 2000*).

Összességében elmondható, hogy a Balaton vízminőségének, a tó állapotának romlása több tényezőre visszavezethető hosszú leromlási folyamat eredménye. Az egyes tényezők szerepének meghatározása a rendszeres és teljes körű, minden szennyező faktorra kiterjedő mérések hiánya miatt napjainkban is gondot okoz, részben becslésen alapul. Mégis visszatérő kérdés, hogy a leromlásért melyik ágazat az első számú felelős. A 80-as évek elején a feladatok meghatározásakor a tó vizének tápanyag feldúsulásáért a mezőgazdaságot kiáltották ki fő felelősnek. Ugyanakkor szakértői vizsgálatok egyértelműen bizonyították, hogy a Balatonba kerülő hatóanyag maximum 3-5%-a lehet műtrágya eredetű, ami önmagában a vízminőség gyorsütemű romlását nem idézhette elő (*Máté, 1984, Buday-Sántha, 2000*).

Akik kizárólag a mezőgazdaságot okolták a Balaton vizének romlásáért nem vették kellő súllyal figyelembe azt, hogy a Balaton vízgyűjtőjén a mezőgazdasági eredetű kemikáliák felhasználása nemzetközi szinten nem volt magas, ugyanakkor a közművesítettség szintje és az ebből adódó növényi tápanyagterhelés mértéke a Balaton esetében rendkívül kedvezőtlen képet mutatott. A Balaton vízminőség problémáinak a mezőgazdaságra való visszavezetése azért sem volt tartható, mert az elmúlt egy évtizedben a mezőgazdaság tartós válsága miatt a kemikáliák felhasználása az agrártermelésben minimálisra csökkent (*Buday-Sántha, 2000*). Mivel azonban a mezőgazdasági eredetű környezet-szennyezés lehetőségét nem lehet figyelmen kívül hagyni, továbbra is részletesen vizsgálni kell azokat a feltételeket, amelyek a mezőgazdasági szennyeződéseknek az élővizekbe kerülését megakadályozzák

Minden fejlesztéshez jól kidolgozott tervekre, tőkére és egyértelmű szabályokra van szükség. A víz jelenlegi labilis minőségi állapota nem az elkészült tervek hiányára vezethető vissza, hanem arra, hogy a megvalósításukhoz nem állt rendelkezésre megfelelő tőke és nem lehetett megteremteni a tervek megvalósításához fűződő érdekeltséget sem.

Állami akarat hiányában nem lehetett három évtized alatt elérni azt sem, hogy az idegenforgalom által megtermelt jövedelem jelentős része a térségbe maradjon, annak a fejlődését segítse elő. Nem kell csodálkozni a víz állapotán akkor, ha azt nem sikerült elérni, hogy a csatornázott területeken a lakásokat, üdülőket a csatornára rákössék, vagy a part menti tulajdonosok a területük növelése érdekében ne töltsék fel a tópartot. Az agrártérségek állapota azt a válságot tükrözi, amit az ideológiai okokból végrehajtott privatizációból, valamint életszínvonal csökkenésből szükségszerűen következik.

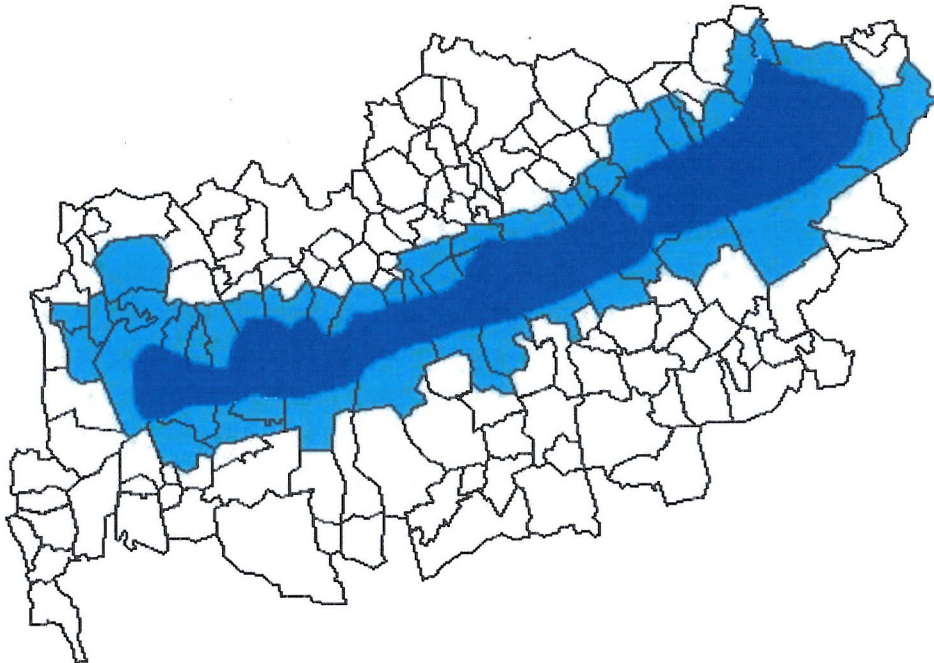
Csak egy korszerűen felszerelt, kellő jövedelmezőséggel működő mezőgazdaságtól várható el a környezet- és természetvédelmi követelmények teljesítése. Erre viszont a jelenlegi gazdasági feltételek mellett csak koncentrált és integráltan működő gazdaságok

képesek. A jelenlegi, a túlélésért küzdő, vergődő ágazat esetében a földvédelem, a környezet- és természetvédelem ügye harmadlagos kérdés, amely sokkal inkább gazdasági korlátként jelenik meg és nem a gazdálkodás fejlődését elősegítő tényezőként, pedig eredményes környezetvédelem csak akkor képzelhető el, ha a gazdasági és környezeti követelmények szervesen összekapcsolhatók (*Buday-Sántha, 2000*).

háttértelepülésekre bontja üdülőkörzet településeit. Értelemszerűen azon települések szerepeltek közvetlen partközeliként, melyek rendelkeztek közvetlen kapcsolattal a tóval, amely települések nem, azok a háttér település kategóriába estek. Ezen a beosztáson változtatott a 2000. évi Balaton Törvény, amelyben módosult mind az elnevezés, mind a települések köre. A part-menti települések fogalom helyett a Balaton Törvényben már a „partközeli települések” meghatározás szerepel. Az ide tartozó településeknek nem kell közvetlen parti kapcsolattal rendelkezniük. Azon településeket, melyek nem tartoznak a partközeli települések kategóriába „további települések” néven említi a törvény, így a háttértelepülések kifejezés megszűnt. (12. ábra)

(12. ábra)

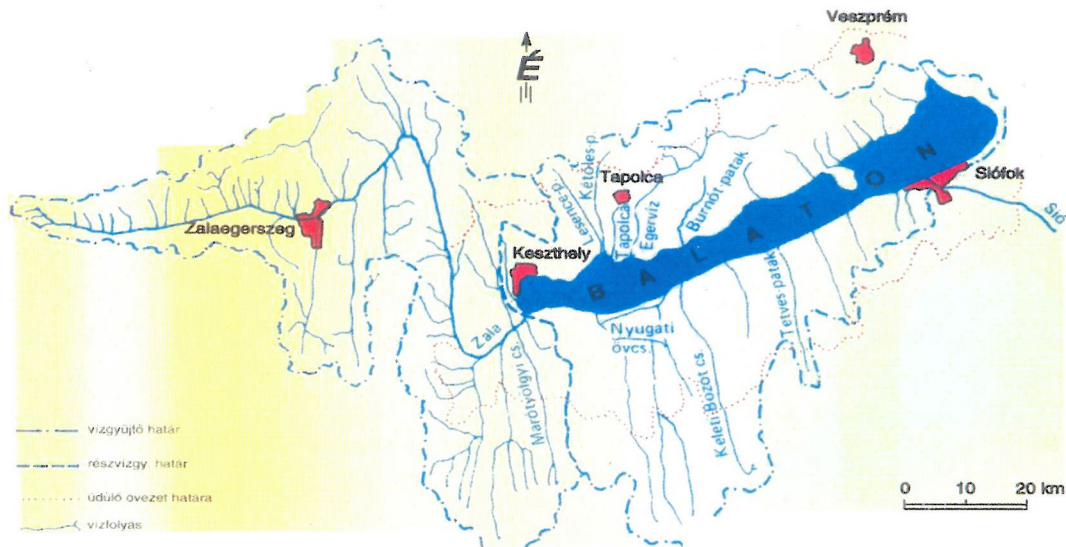
A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet partközeli és további települései

A 12. ábrán kék színnel jelölt települések a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet partközeli települései a 2000. évi CXIII. törvény szerint. Látható, hogy vannak olyan területek, amelyek bár a partközeli települések közé tartoznak nincs közvetlen kapcsolatuk a tóparttal.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet mellett a Balaton vízgyűjtője a legtöbbet említett területi egység. (13. ábra) A Láng, I. és Berégi, J. (1982) szerkesztette VEAB monográfia szerint a domborzat tagozódásának megfelelően a hegységi, dombsági és síksági domborzat típusokon kialakult vízgyűjtő 5774,5 km² nagyságú. Területének mintegy 45,4%-a (2621,8 km²) a Zala folyó dombsági vízgyűjtő területére esik, további 54,6% (3152,7 km²) a Balaton víztükrét, valamint az északi hegységi és déli dombsági területeket foglalja magában. A vízgyűjtő nettó területe 518.156 ha, a Balaton víztükre - a vízgyűjtő 10,3%-a (593 km²) - nélkül (Láng, Berényi, (szerk.) 1982, Buday – Sántha, 2000). További szerencsés adottsága a vízgyűjtőnek, hogy teljes terjedelmével Magyarország területén helyezkedik el, ezáltal a tó vízének minősége hazai kompetencia.

A Balaton vízgyűjtője

Mint az a 13. ábrán is látható, a Balaton vízgyűjtője és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet nem teljesen azonos, vannak átfedések a két terület között, azonban a vízgyűjtő jóval nagyobb kiterjedésű. *Dolgozatomban, amikor a Balaton régió, Balaton térség kifejezést használom minden esetben a „Balaton Törvény” által lehatárolt Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területét értem alatta. Azokban az esetekben, amikor a Balaton vízgyűjtőjén zajló folyamatokat elemzem, jól érthetően jelezni fogom, hogy nem ugyanarról a területről van szó.*

5. A TÁRSADALOM ÉS GAZDASÁG ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI A BALATON RÉGIÓBAN

A Balaton Közép-Európa legnagyobb édesvízű tava, hazánk egyik legnagyobb természeti kincse. A Balaton felülete 600 km^2 , partvonalának hossza 235 km , víztömege 2 milliárd m^3 . A vízgyűjtő terület nagysága 5775 km^2 , a tó fő tápláló vízfolyása a Zala folyó. A Balaton vonzerejét kellemes hőmérsékletű vize, kedvező klimatikus adottsága és a változatos szépségű táj jelenti. A Balaton Üdülőkörzet értékét nemcsak a táj egyedi szépsége, a déli-part kellemes homokfövenye, a Balaton-felvidék lankás szőlői, hanem vizének minősége is meghatározza. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzetét az 1996. évi Területfejlesztési Törvény, fejlesztési régióként határozta meg. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területe: 3780 km^2 (a tó területével együtt). A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet három megye (Somogy, Veszprém, Zala) és három tervezési-statisztikai régió (Dél, Közép és Nyugat-Dunántúl) részét képezi. Települései 11 statisztikai kistérséghez tartoznak. A régió településének gazdasági, társadalmi viszonyait jelentősen befolyásolja földrajzi elhelyezkedésük, a Balatontól mért távolságuk. A 2000. évi „Balaton Törvény” a régiót 52 partközeli és 112 további településre osztja. A régió belül lényeges különbségek alakultak ki, főként a partközeli és a további települések között. A Balaton régió funkciója, hogy a térség sajátosságiból eredő idegenforgalmi, terület- és vidékfejlesztési, valamint környezet- és tájvédelmi feladatok meghatározásához és megvalósításához megfelelő térbeli keretet adjon.

A fejlesztési régió településszerkezetét meghatározza a közlekedési- és gazdaságföldrajzi elhelyezkedése. A közlekedési infrastruktúra történelmileg a part közelében

épült ki és a tavat körülvevő főutak mentén egy viszonylag fejlett infrastruktúrával rendelkező agglomerációs gyűrű alakult ki (ez nagymértékben segítette elő a partközeli települések fejlődését és a további települések lemaradását), míg a további települések zöme, (néhány város kivételével) az aprófalvak kategóriájába tartozik. Átgondolt fejlesztési tervezéssel a további településeknek is nőhet a vonzereje, főképpen az idegenforgalmi szolgáltatásokat nyújtó foglalkoztatási lehetőségek bővülése révén. Az infrastrukturális ellátás különböző mutatói közül a vezetékes víz-, a szennyvíz- és a gázellátás terén a part-menti települések szintén előnyös helyzetben vannak, bár a háttértelepülések ellátottsága is kedvezőbb az aprófalvas térségek átlagánál. A területi vizsgálatok arra utalnak, hogy a háttérzóna szerepe egyrészt az idegenforgalmi kínálat szélesítésével és területi koncentrációjának mérséklésével növekszik, másrészt relatív elmaradottsága mérséklődik annak révén, hogy komplementer, ill. specifikus idegenforgalmi szolgáltató szerepköre, logisztikai funkciói bővülnek. A régió Budapest után az ország második legfontosabb turisztikai célterülete, az ország teljes idegenforgalmi bevételének egyharmada ebből a térségből származik.

(5. táblázat)

A Balaton régió súlya az országban

A Balaton régió súlya az országban

Jellemző	Balaton régió	Ország	BR az országos volumen %-ában
terület, (km ²)	3780	93030	4,06
népesség, (ezer fő)	259	10330	2,51
jövedelem, (ezer Ft)	77459	3608936	2,15
munkanélküliek, (ezer fő)	9,2	437	2,1
regisztrált vállalkozások, (ezer db)	45	1094	4,19
helyi adó, (ezer Ft)	6522	221766	2,94
idegenforgalmi adó, (ezer Ft)	1216	5819	20,90
személygépkocsik, (ezer db)	75,8	2364	3,2
telefon-fővonalak,	92,1	3477	2,6
összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyei,	98435	312714	31,4

Forrás: Nemes Nagy, 2003.

Nem meglepő, hogy az idegenforgalmi adó és a szállásférőhelyek részaránya messze meghaladja a többi jellemző esetében számított értékeket és a Balaton régió ebben a tekintetben az országon belül igen jelentős súlyt képvisel. (Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy ezek az értékek csupán kapacitást és nem tényleges forgalmat mutatják). A két mutató mellett a vállalkozásűrűség is magasabb, mint az országos átlag (a vállalkozások részaránya felülmúlja a népességét), ami szintén a turizmusra vezethető vissza.

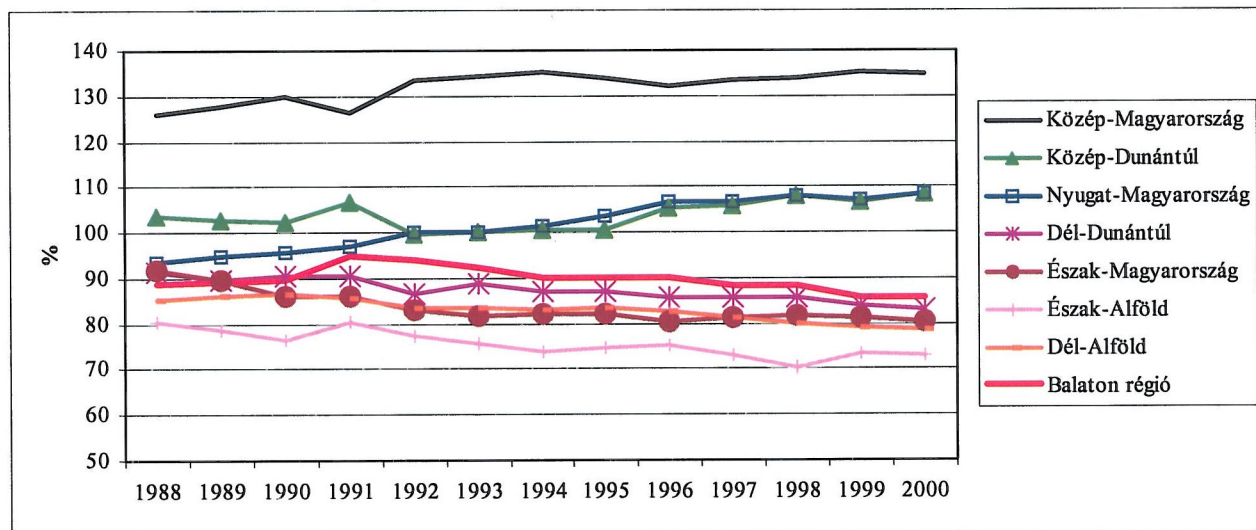
A Balaton régió a többi régió között

A Balaton régió méreteit, súlyát tekintve nem jelent azonos kategóriát a tervezési-statisztikai régiókkal (pusztán a méretek oldaláról indokoltabb lenne egy „Balaton-megye” kategória). Mégis érdemes elhelyezni a régiók rangsorában is. Az összehasonlítás révén képet alkothatunk a térség jelenlegi pozíciójáról, illetve fejlődési pályájáról.

A Balaton régió egy főre eső jövedelmének alakulása sajátos pályát írt le a rendszerváltás után, ugyanis az ország többi térségéhez képest a válságidőszak itt rövidebb ideig tartott és a visszaesés kisebb mértékű volt a nehézipari ágazatok csekély arányának és a magasabb vállalkozási aktivitásnak köszönhetően, de az egy főre eső jövedelem sosem érte el az országos átlagot és csökkenő tendenciájú az alacsonyban fejlett régiókéhoz (Dél- Dunántúl, Dél Alföld) áll közel.

(14. ábra)

A régiók egy főre jutó adóköteles jövedelme (országos átlag=100%), 1988-2001.

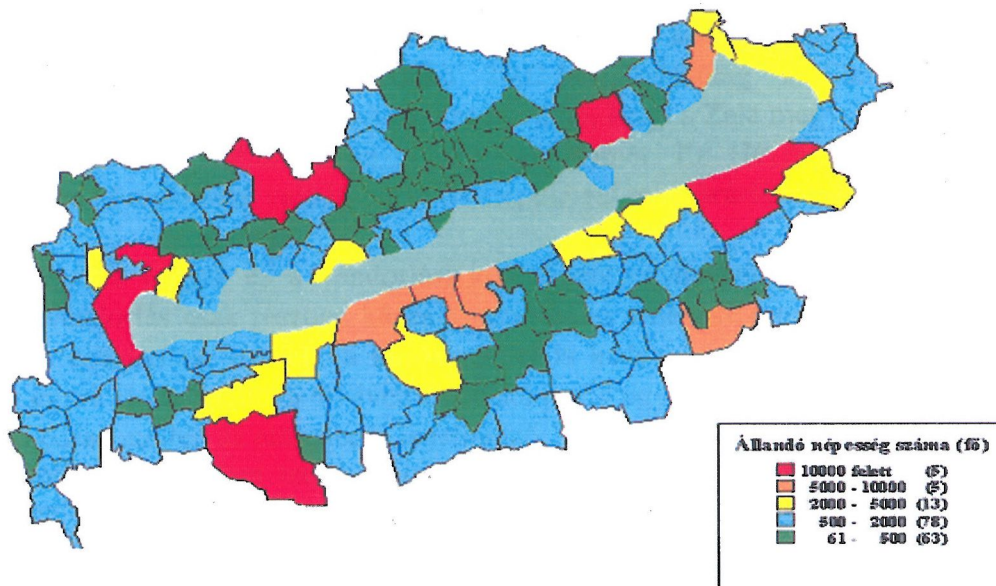

Forrás: Nemes Nagy 2003

Demográfia

A régió demográfiai helyzetén belül a népesség az 1980-as évekig a természetes szaporodás és bevándorlás következtében folyamatosan növekedett, ettől kezdve a part-menti településeken emelkedett, a háttérterületeken pedig csökkent. A Balaton régió lakóinak száma 254 ezer, a lakónépesség 1990 -től, - követve az országos tendenciákat - mintegy 2%-kal csökkent. A lélekszám csökkenése a természetes fogyás következménye, mivel a népesség változását meghatározó másik mutató - a vándorlási különbözet - a 90-es évtized során mindvégig pozitív volt. Ez arra utal, hogy a Balaton régió partközeli és további településeire - Somogy megyét kivéve - egyaránt érvényes a népesség- vonzó képesség erősödése. A térségbe történő bevándorlás elsősorban a partközeli településekre irányul. Ezek vonzereje sokszorosa a további településeknek. A népesség természetes fogyása a partközeli és további településeken egyaránt jellemző. E folyamat a part-menti sávban intenzívebb. A régió átlaga kismértékben meghaladja az országos átlagot. A térségen belül Somogyban a legnagyobb a természetes fogyás mutatója, ami azzal magyarázható, hogy Somogy országos viszonylatban is a leginkább elöregedett megyék közé tartozik.

A Balaton régió állandó lakossága, 2002.

Forrás: TEIR, KSH adatbázis.

(6. táblázat)

A Balaton régió néhány fontosabb demográfiai mutatója, 2002.

Megnevezés	Terület (km ²)	Lakó-népesség (ezer fő)	Természetes szaporodás ill. fogyás (fő)	1000 lakos-ra jutó term. szap. ill. fogyás (ezrelék)	Vándorlási különbözet (+/- fő)	1000 lakos-ra jutó vánd. különb. (ezrelék)
Somogy megye						
Part-közeli	552,29	60.591	-271	-4,47	355	5,86
További	1206	53.590	-325	-6,06	-310	-5,78
Összesen	1758,29	114.181	-596	-5,22	45	0,39
Veszprém megye						
Part-közeli	529,67	49.256	-73	-1,48	173	3,51
További	767,24	40.777	-73	-1,79	-45	-1,10
Összesen	1296,91	900.33	-146	-1,62	128	1,42
Zala megye						
Part-közeli	146,36	37.064	-106	-2,86	220	5,94
További	418,31	13.061	-116	-8,88	47	3,60
Összesen	564,67	50.125	-222	-4,43	267	5,33
Balaton régió						
Part-közeli	1228,32	146.911	-654	-2,57	496	1,95
További	2391,55	107.428	-514	-4,78	179	1,67
Összesen	3619,87	254.339	-1168	-3,23	675	1,87
Ország						
Összesen	93030	10043.200	-38004	-3,78	-	-

Forrás: 2003. évi KSH adatok alapján A szerző összeállítása

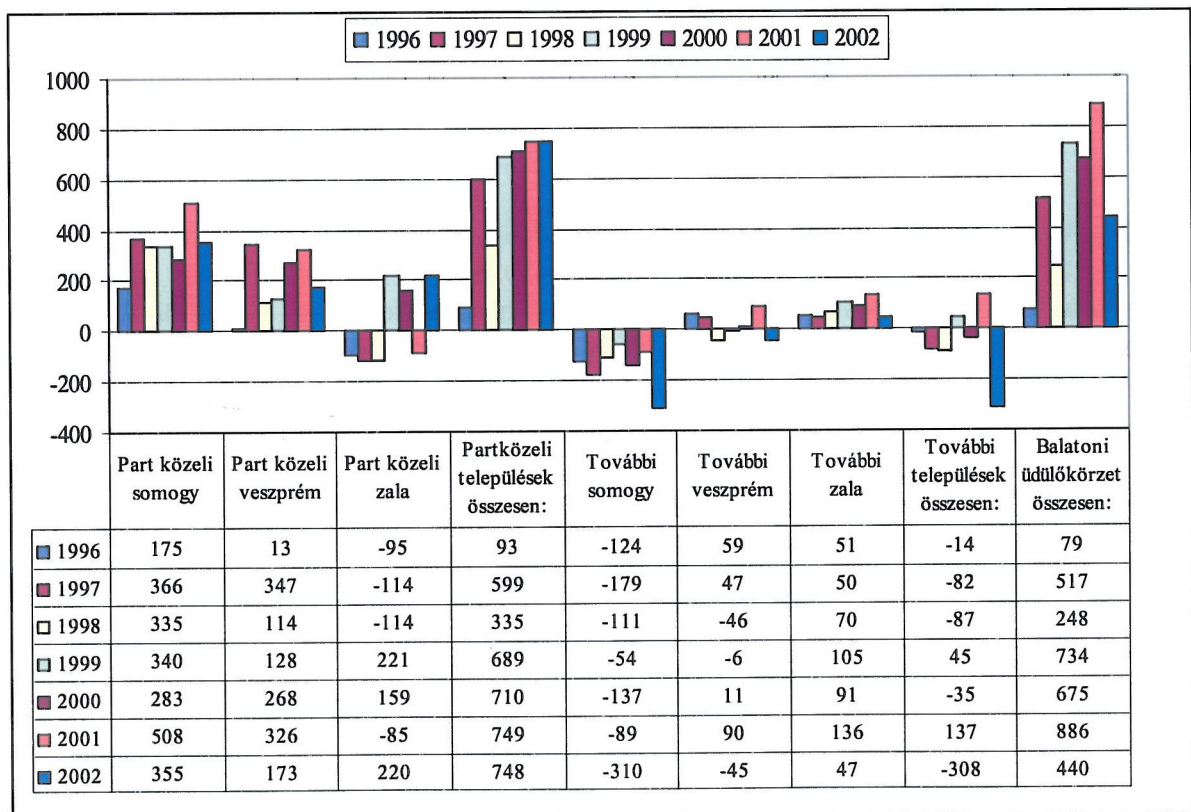
A vándorlási különbözet az elmúlt évtizedben a Balaton parton és a háttérterületen egyaránt pozitív volt, bár mértéke eltért egymástól. Az előbbi térségben közel háromszorosán haladta meg az utóbbi átlagát. Ennek okai e települések gyengébb infrastrukturális ellátottságában és kedvezőtlenebb foglalkoztatási helyzetében keresendők. Megyék szerinti bontásban a vándorlási különbözet értéke 2002-ben kizárólag a Somogy megyei háttértelepüléseken volt negatív. Ugyanakkor szembevetendő, hogy a Zala megyei háttérzónában a bevándorlás jelentősen felülmúlta az elvándorlás ütemét. Ez Hévízre és Zalakarosra, valamint közvetlen környékükre való intenzív betelepüléssel magyarázható.

A természetes fogyás és a vándorlási különbözet egybevetéséből kiderül, hogy a régióba való bevándorlás csak részben képes kompenzálni a népesség természetes fogyását. A lakosságszám csökkenése mellett, a korösszetétel is kedvezőtlenül változik. A 14 éven aluliak aránya egyre alacsonyabb, a 60 éven felülieké pedig egyre magasabb, így a régióban a népesség csökkenése mellett az elöregedés is jellemző.

A vándorlási különbözet tendenciáinak vizsgálatából kiderül, hogy a Balaton régió partközeli településeinek népességszám növekedése mellett a további településeken fokozatosan csökken az állandó lakosok száma. Kivételt képeznek Zala megye további települései, itt a vándorlási különbözet pozitív értékeiért elsősorban a dinamikus fejlődő Zalakarosra betelepülők a felelősek.

(16. ábra)

Vándorlási különbözet a Balaton régió különböző övezeteiben (partközeli további) megyénkénti megoszlásban, 1996-2002.

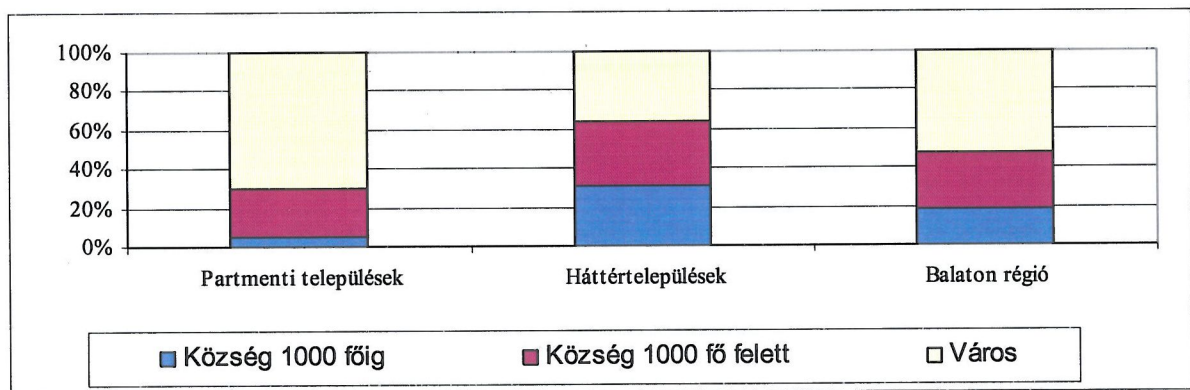
Forrás: A szerző összeállítása

A régió lakossága hozzávetőleg 60% - 40% arányban oszlik meg a partközeli és a további településeken. Településszerkezetére kettősség jellemző: a parti sávban a lakosok 70 %-a a városokban él (bár ezek átlagos lélekszáma nem éri el a tízezer főt), míg a háttérterületeken a népesség 64 %-a a községekben lakik. A régió egészét tekintve a városi és falusi népesség aránya közel azonos (15. ábra). Így a városi lakosság aránya, a városiasodás foka alacsonyabb az országos átlagnál.

Más oldalról vizsgálva, a part mentén a lakosok mindössze 6 %-a él az 1000 főnél alacsonyabb lélekszámú falvakban. A parttól távolabb ez az arány meghaladja a 30 %-ot, így a háttérzóna egyértelműen aprófalvas településszerkezetűnek tekinthető. (17. ábra) A partközeli és a további települések között jelentős fejlettségbeli különbség tapasztalható az infrastrukturális ellátottság terén is.

(17. ábra)

A Balaton régió lakosságának megoszlása településnagyság szerint, 2002. (%)

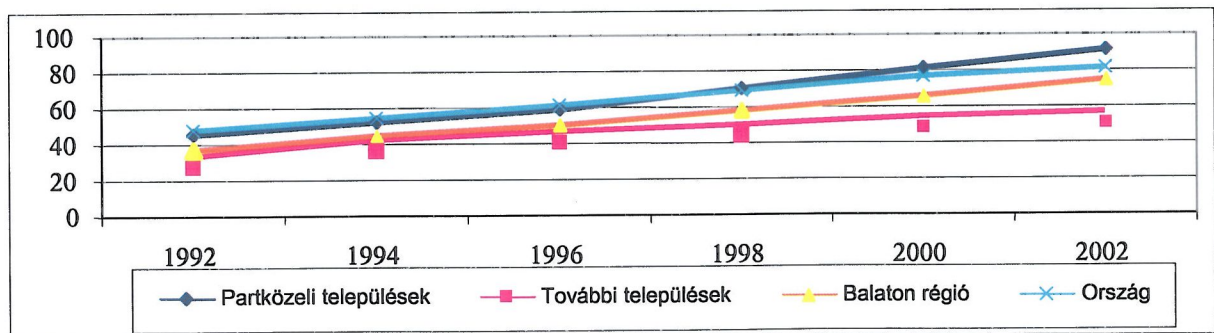
Forrás: 2003. évi KSH adatok alapján A szerző összeállítása

Közmű ellátottság

A vezetékes gázt fogyasztó háztartások aránya az elmúlt időszakban folyamatosan emelkedett, a gázhálózat kiépítettségében megmutakozó különbségek azonban konzerválódtak. Ha a települések méretét is figyelembe vesszük, az elmaradás még markánsabb. A háttérterület falvaiban a lakások kevesebb, mint 30 %-a használ vezetékes gázt. A régió egészét tekintve e mutató értéke 1992 óta az országos átlag alatt van és a parti települések átlaga is csak 2000-re haladta meg azt.

(18. ábra)

A vezetékes gázt fogyasztó háztartások arányának alakulása a lakásállomány százalékában, a Balaton régióban. (%) (1992-2002)

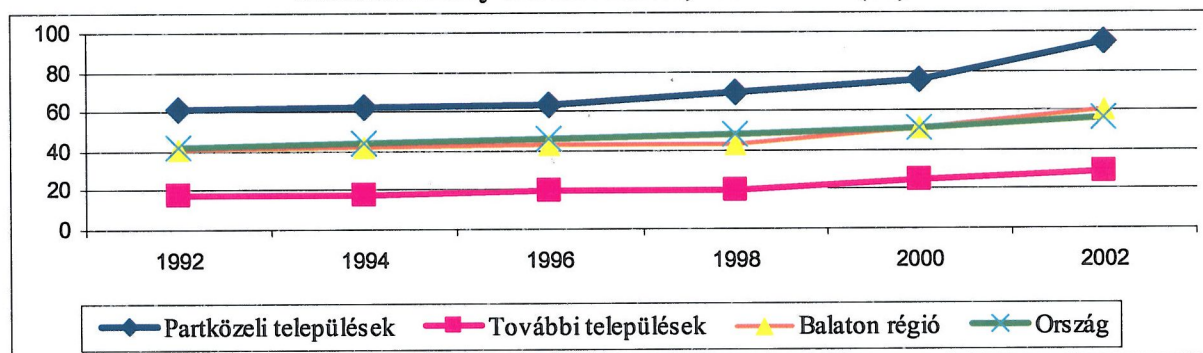

Forrás: 2003. évi KSH adatok alapján A szerző összeállítása

A közüemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások számát vizsgálva a háttérzóna elmaradottsága még szembetűnőbb. Az említett térségben az utóbbi nyolc év folyamán csak 7 %-kal bővült a hálózatba bekötött lakások aránya és csak 2000-ben érte el a 25 %-ot. Ez az országos átlagnak a fele, a tópartinak pedig mindössze harmada (18. ábra). 2002-ben a 112 háttértelepülés közül 92 nem rendelkezett közüemi szennyvízcsatorna-hálózattal. Az alacsony csatornázottság jelentős környezeti terhelést jelent a tó vízminőségére, ezért már rövid távon is szükség van a teljes csatornázottság elérésére, a szennyvízkezelés és tisztítás megoldására.

(19. ábra)

A közüemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások száma a teljes lakásállomány százalékában, 1992-2002. (%).

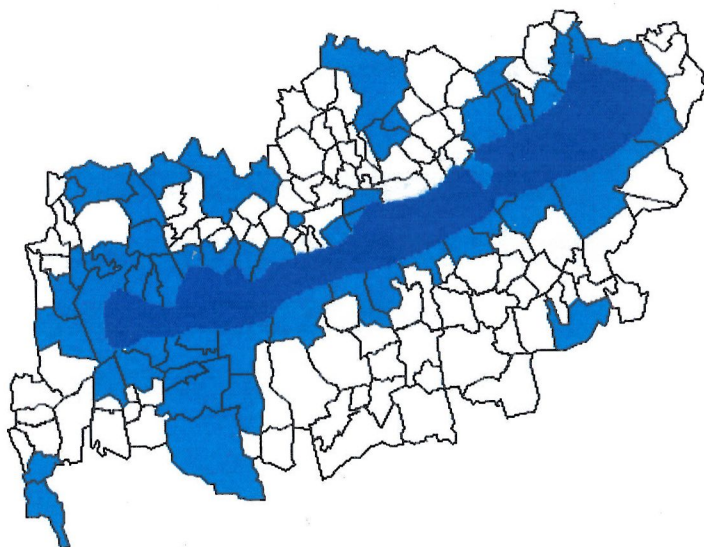

Forrás: 2003. évi KSH adatok alapján A szerző összeállítása

A 19. ábrán megfigyelhető, hogy a partközeli települések szinte mindegyike közcsatornával ellátott. A további települések esetében csatornahálózattal rendelkeznek a nagyobb városok, úgymint Tapolca, Tab, Marcali, ahol a település méretéből adódik a csatornahálózat megléte. Ugyancsak kiépült a csatornahálózat azokon a további településeken, ahol ezt a település anyagi helyzete ezt lehetővé tette. Ilyen további települések Kékkút, Zalakaros vagy Hévíz. Kékkút esetében az ásványvíz palackozóüzem által befizetett helyi adó teremtette meg az alapját a költséges infrastrukturális beruházásoknak, többek között itt a legmagasabb az egy főre jutó GDP a Balaton régióban (5. számú melléklet). Zalakaros, Hévíz esetében a kiemelt turisztikai forgalom hozta létre az igényét és bevételeivel a lehetőségét is a közüemi csatornahálózat kiépítésének.

A Balaton régió háttértelepüléseinek csatornahálózattal való ellátása azért kiemelt fontosságú, mert a régió területe a Balaton vízgyűjtő területén fekszik és a további településeken keletkezett kommunális szennyvíz nagy része csatornahálózat hiányában a természetes vízfolyásokkal a Balatonba kerül.

Közcsatornával ellátott települések a Balaton régióban, 2002.

Forrás: Balatonregion.hu

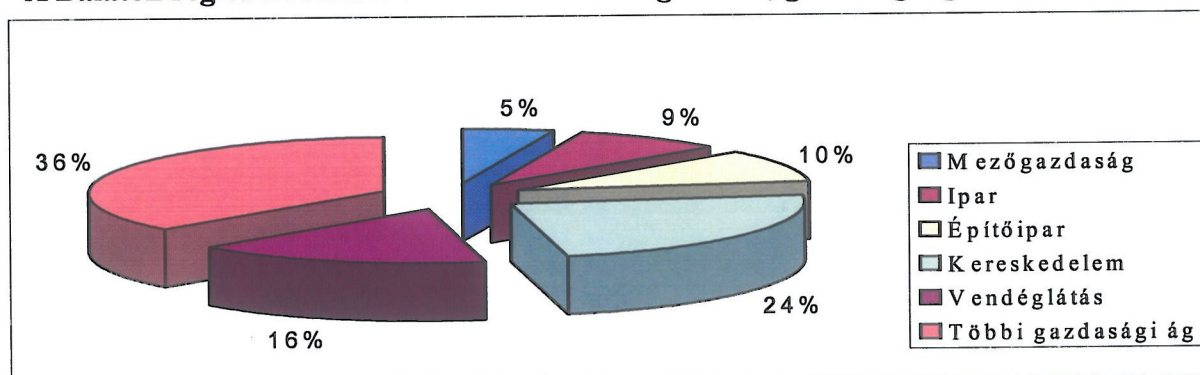
Gazdasági aktivitás

A régióban a vállalkozás-sűrűség magasabb az országosnál. Ez arra vezethető vissza, hogy a magánszektor már a rendszerváltás előtti években megjelent a vendéglátásban és kereskedelemben és e két ágazat meghatározó szerepe révén a Balaton térségében már a rendszerváltás előtt kialakult egyfajta vállalkozói kultúra. A koncentráltan jelentkező keresleten túl ez a helyzeti előny mutatkozik meg a vállalkozás-sűrűség adataiban is.

A Balaton régióban a gazdaságilag aktív népesség száma 107 ezer fő, a munkavállalási korú népesség foglalkoztatottsági szintje az országos átlagot követi: 62%-os. A régió munkaerőpiacának sajátos jellemzője, a szezonális foglalkoztatás magas aránya mindenekelőtt az idegenforgalomban, a kapcsolódó szolgáltatásokban, a mezőgazdaságban és az építőiparban. A foglalkoztatási gondok, a szűk munkalehetőségek, főként a háttérterületek településeit jellemzik.

(21. ábra)

A Balaton régióban működő vállalkozások megoszlása, gazdasági ágak szerint, 2002.

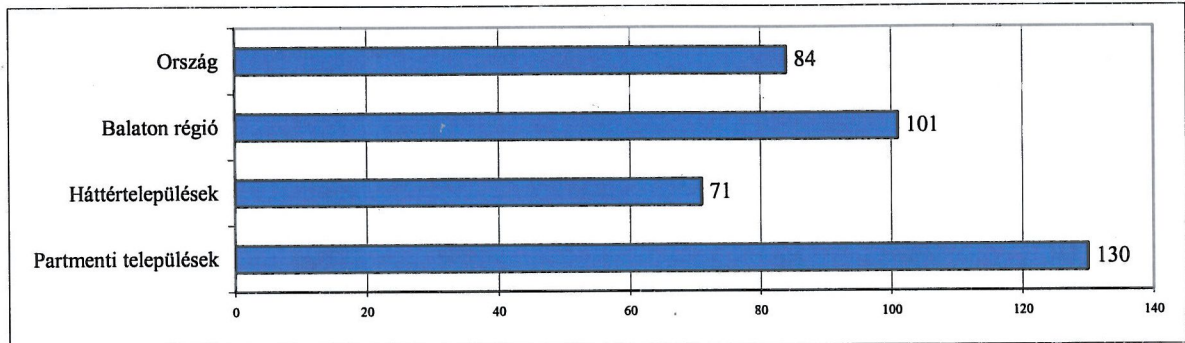

Forrás: Balaton Integrációs Kht.

A régió belül e mutató esetében is jellemző a kettősség: a partközeli településeken az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma közel kétszerese a háttértelepülésekének, amely szintén az idegenforgalom hatásának tulajdonítható.

(22. ábra)

Az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma a Balaton régióban, 2002-ben

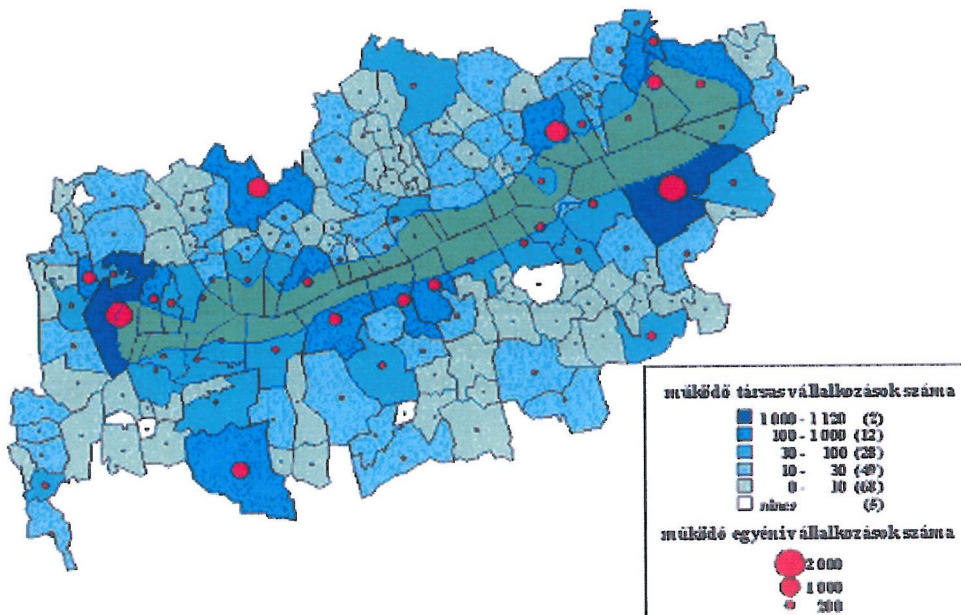

Forrás: 2003. évi KSH adatok alapján a szerző összeállítás

Amíg a parton elhanyagolható az eltérés a városok és a községek között, addig a háttérzónában a városokban a vállalkozás-sűrűség a községekéhez képest 60 %-kal magasabb, ami az itteni falvak gyenge gazdasági potenciáljára utal.

(23. ábra)

Működő egyéni és társas vállalkozások száma a Balaton régióban, 2001.

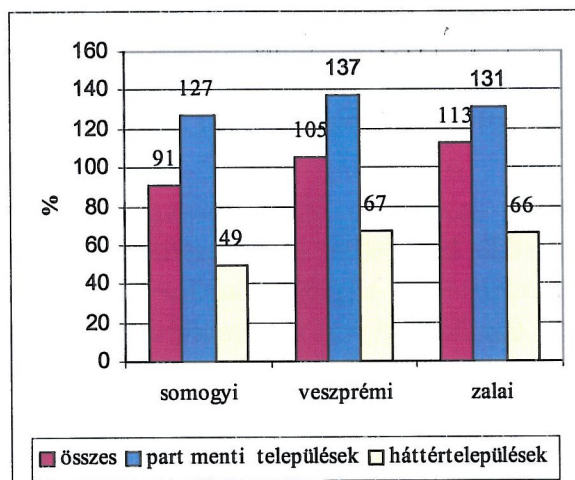
Forrás: TEIR, KSH, adatbázis 2001

A vállalkozásokon belül az egyéni vállalkozások aránya mind a partközeli, mind a további településeken meghaladja az országos átlagot (14, illetve 17 %-kal), a vállalkozások mérete azonban elmarad attól. Ennek oka, hogy a vállalkozások többsége az idegenforgalomhoz kötődik, amely kisebb tőkekoncentrációt igényel. A turisztikai tevékenységbe való belépéshez kisebb tőke elegendő, kisebb az a minimális összeg, aminek a belépő vállalkozó rendelkezésére kell állnia, ezért könnyebb egy turisztikai vállalkozást

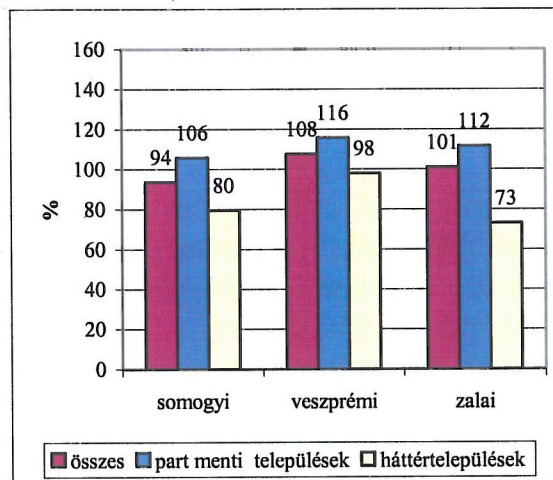
elkezdeni, mint mást. Ugyanakkor ez a „könnyebbség” problémát is jelent, mert gyakran aránytalanul nagy számú kisvállalkozás osztozik egy szűk piacon, így kicsi a tőkeakkumuláció és a szolgáltatások színvonala éveken át stagnál vagy romlik. Sok a kényszervállalkozás a helyiek között nagy a fluktuáció, mivel más jellegű munkahely, főleg a partközeli településeken, kevés van.

(24-25. ábra)

Az egy főre jutó becsült GDP területi különbségei (Balaton régió=100%)

Az átlagjövedelem területi különbségei (Balaton régió=100%)

Forrás: Nemes Nagy 2003

Amennyiben a GDP és a jövedelemviszonyok szempontjából vizsgáljuk a partközeli és további településeket (24. és 25. ábra) azt láthatjuk, hogy *Veszprém megye települései szinte minden tekintetben a legjobb pozícióval rendelkeznek*. Egyedül a fajlagos GDP átlagos, azaz teljes területre vonatkozó értékét tekintve előzi meg Zala megye, mivel ott rendkívül kevés a háttértelepüléseken élő népesség aránya, a parti települések értéktermelő képessége pedig rendkívül jó. Ezzel szemben *Somogy megye települései „örök vesztesek”*. A GDP kizárólagos használatának eredményességét megkérdőjelezzük, illetve elégtelennek ítélik hazai (Enyedi Gy., Nemes N.J., Faluvégi A., Csatári B., Lengyel I. stb.) és nemzetközi (Nordhaus, Tobin, Daly, Cobb, Huigen stb.) kutatók is. Mindazonáltal, ha egyetlen mutatóra törekszünk a fejlettség meghatározásánál, akkor még mindig célravezetőbb a területi GDP, illetve egyéb, munkanélküliségre, adóköteles jövedelemre vonatkozó adatok használata (Nemes Nagy, 2005).

A Balaton régió gazdaságában kiemelt szerepet játszik a turizmusipar, azonban elmondhatjuk, hogy a térségben nem fejeződött be a turizmus szerkezetváltása. A régió kulcságazatának, a turizmusnak a fejlődése az elmúlt évtizedben javarészt követte a magyar turizmus egészét jellemző átalakulási folyamatokat, így a politikai és gazdasági rendszerváltást követő gyors külpiaci szerkezetváltást is. A magyar turizmus az elmúlt évtized elején ugyanazzal a problémával szembesült, mint az ország egésze: a tervezésgazdaságról a piacgazdaságra és a keleti piacokról a nyugati piacokra való átállás kihívásával. Az 90-es évtized elején, az egykori KGST-országokból érkező látogatókra épülő, igénytelen tömegturizmus nagyon gyorsan elvesztette küldő piacait, a belföldi turizmus pedig a gazdasági-társadalmi változások jelentős lakossági terhei és a fizetőképes kereslet csökkenése miatt esett vissza. A folyamatot jól jelzi a kereskedelmi szálláshelyekre látogató vendégek,

valamint az eltöltött vendégejszakák számának az évtized elején bekövetkezett jelentős csökkenése. A külpiaci szerkezetváltás a Balaton régió turizmusában csak a 90-es évtized második felében indult el, amikor ismét növekedni kezdett a kereskedelmi szálláshelyekre érkező vendégek száma. A belföldi vendégforgalom emelkedni kezdett, a külföldi vendégek körében, pedig egyértelműen a nyugat-európai országokból érkezők kerültek előtérbe.

A Balaton régióban, a tömegturizmus mellett megjelenő versenyképes minőségi turizmus megerősödése várat magára. Az átlagos tartózkodási idő csökkenése, a fajlagos költség emelkedése ellenére - a régió adottságaihoz képest - még mindig alacsony szintje, a magas bevételt hozó minőségi szálláshelyek hiánya egyaránt jelzi, hogy a Balaton régióban a minőségi turizmus megerősödése és fejlesztésének feladata erre az évtizedre maradt.

5.1 A Balaton régió turisztikai adottságai

A Balaton régió turisztikai vonzerőkben bővelkedő terület. Az egyes vonzerők lehetnek természetes és ember által alkotott vonzerők. Legyen szó akár kiemelkedő természeti csodáról, -Vulkánok Völgye – történelmi, építészeti örökségekről, - szigligeti vár, a tihanyi apátsági templom -, vagy kiemelkedő rendezvényekről – vitorlás VB, Harley Davidson találkozók -, biztosítanunk kell a vonzerők folyamatos rendelkezésre állását. Ez több csatorna működését feltételezi: igényli a természet- és környezetvédelmet, a műemlékvédelmet, de ugyanúgy a rendezvények támogatását is.

Mind a mai napig a régióban a víz az első számú természetes vonzerő, amely egyrészt jelenti a Balatont, másrészt a régióban bőven rendelkezésre álló gyógyvíz készletet, különös tekintettel a hévízi tóra. Ezen vonzerők hatósugara a legszélesebb, egész Európából vonzzák a kikapcsolódásra, gyógyulásra vágyó turistákat. A Balaton régió fogadóképességének fejlesztését leginkább a vízre alapuló, nem megfelelő szintű kínálat korlátozza. Meglévő adottságaink, vonzerőink eladhatóvá tétele, turisztikai terméké fejlesztése még nem megoldott. Mindezekből adódnak azok a problémák, amelyek az erős szezonálisban és területi koncentrátságban, magasabb árakban, gyengébb kapacitáskihasználtságban, egyre gyengülő jövedelemtermelő képességben jelentkeznek. Egy turisztikai fogadóterület turizmusának sikeres működése nagymértékben függ attól, hogy a rendelkezésre álló, vagy kialakított vonzerőkre alapozva, milyen turisztikai termékeket kínál a megcélzott küldőterületek számára. A turisztikai termékek összetett ajánlatok, amelyek a vonzerő kihasználását célzó szolgáltatás mellett kiegészül szállás, étkezés és egyéb programelemek szolgáltatásaival.

5.1.1 A Balaton régió turisztikai termékei

Üdülés, vízparti turizmus

A nyári hónapokra tervezett 1-2 vagy akár több hetes időtartamú vízparti üdülési igényt a Balaton régióban elsősorban maga a Balaton képes kielégíteni, ahol számos kemping, nyaralótelep, szálloda, valamint egyéb szálláshelyek teremtik meg a balatoni turizmus alapadottságait. A tó 235 km partvonalából mintegy 38 km a strandok hossza, amelyek kb. 200 ha területen fogadják a vendégeket.

A strandok befogadóképessége meglévő infrastruktúrájuk alapján 250-300 ezer fő. Főszezon idején a vízparton található vendégek száma eléri a 800-1000 ezer főt. Egyes elemzések szerint a tó terhelhetősége szempontjából egyidejűleg maximum 600 ezer fő

befogadására alkalmas. A strandok felszereltsége évalamint tisztasága és az ott meglévő kiszolgáló helyiségek minősége nem vonatkozatható el a Balaton víztisztaságától, hiszen a közvetlen parti sávba tartozva befolyásolja a tóról alkotott összképet. A strandok tisztaságával a turisták 61,1 %-a inkább elégedett, 28 % közepesre értékeli, 10 % elégedetlen. A strandok minőségével a zalai partszakaszon a legelégedettebbek (Hévízen és Zalakaroson a gyógyfürdőkre vonatkozott a minősítés), míg a déli parton kiugróan alacsony értékeket kaptunk, csakúgy, mint a strandok felszereltségének tekintetében. A strandok mellékhelyiségeire vonatkozó elégedettség már jóval alacsonyabb értékű. A strandok vizesblokkjainak tisztasága, azok felszereltsége még sajnos sok kívánnivalót hagy maga után. A tó adottságai és a meglévő igények is szükségessé teszik a strandok kommunális, higiénés és építészeti fejlesztését a szolgáltatás színvonalának növelése érdekében (Jávor 1981).

Az elmúlt 20-25 éves időszakban, kevés fenntartási kotrás történt a Balatoni Hajózás közforgalmú kikötőinél. Ez köszönhető volt a magas vízállásnak, mivel az iszapoldás nem okozott gondot a ki-behajózásnál. Az utóbbi évek rendkívüli kisvizes időszakában egyre nagyobb problémát jelentett a Balatonon üzemeltetett nagy merülésű hajók mozgása. Számítások szerint a meglévő kikötők fenntartási jellegű kotrása évente kerekítve 45.000 m³-t (mintegy 44.700 m³-t) tenne ki, ebből személy- és nagyhajó kikötők 14.800 m³, vitorlás kishajó kikötők (kis- és nagymerülésű) 22.500 m³ és csónak kikötők (30-40 férőhely fölött) 7.400 m³.

Az elmúlt néhány év vízszintcsökkenése következtében kialakult igen alacsony vízállások nagyobb mértékben előhozták a fürdőzési problémákat. Nem csak az iszapoldás mértéke, hanem a homokzátanyok megléte is. Az elmúlt mintegy 10 évben a strandok karbantartási munkái kissé háttérbe szorultak annak magas költségei miatt. A strandi kotrás éves szinten 8-10 ezer m³ lehetett, mely töredéke a kívánatosnak Egy, a Balatoni Fejlesztési Tanács vezetésével készült felmérés, 34 strandot vizsgált meg a strandok talajával kapcsolatban. A felmérés adatai alapján, a laza üledék fajlagos mennyisége (átlagos vastagsága) szerint értékelték a vizsgált partszakasz strandjainak állapotát. A felmérésbe bevont 34 strand névleges laza üledék mennyisége mintegy 242 000 m³, amely összességében a 102 ha kiterjedésű a strandok névleges vízfelületén halmozódott fel. Ez mintegy 23-24 cm-es átlagos laza üledék-vastagságnak felel meg.

Az átlagos laza üledék-vastagság alapján három kategóriát lehet meghatározni, melynek jellemzői (kerekített értékekkel) a következők:

Jó állapotú a strand talaja, ha az átlagos laza üledék-vastagság 5 cm-nél nem nagyobb. Ebbe a kategóriába 7 strand tartozik (20%), 15 ha (15%) névleges vízfelülettel és 5 000 m³ (2%) névleges laza üledék-mennyiséggel.

Kedvezőtlen állapotú, ha az átlagos laza üledék-vastagság 6-19 cm közötti. Ebbe a kategóriába 16 strand (46%) sorolható, 50 ha (50%) névleges vízfelülettel és 70 000 m³ (29%) névleges laza üledék-mennyiséggel.

Rossz állapotú, ha az átlagos laza üledék-vastagság eléri, vagy meghaladja a 20 cm-t. Ebbe a kategóriába tartozik 12 strand (34%), 37 ha (37%) névleges vízfelülettel és 167 000 m³ (69%) névleges laza üledék-mennyiséggel (Balaton Fejlesztési Tanács). A kedvezőtlen és rossz állapotú strandok állapotjavításának lehetőségei és kombinációi lehetnek:

- a laza üledék eltávolítása teljes vastagságban
- a laza üledék részleges eltávolítása, az eltávolított üledék pótlása fürdőzésre kedvezőbb szemösszetételű talajjal, felhomokolással
- a javított állapot stabilizálása, pl. iszapcsapdákkal

A balatoni strandok kotrása, csak az iszap szakszerű elhelyezésével történhet. A strandokról kikotort üledék Balatonban történő elhelyezése rövid távú és rossz megoldás, mivel azt az áramlatok rövid időn belül újra a strandok területére hordják vissza azt. Hatékonyabb módszer lenne a tápanyagdús iszap eltávolítása a mederből és a szárazföldi kezelése (mélyen fekvő területek feltöltése, háztartási szeméttel történő komposztálás stb.).

Gyógyturizmus, termálturizmus

A Balaton régió az eddig feltárt termálkutak számát tekintve a dunántúli termálvíz előfordulások terén előkelő helyen áll. A térségben található minőségi gyógyturisztikai szolgáltatások Hévíz, Zalakaros Kehidakustány mellett sajnos nagy számban találhatók olyan, nem kellően kiépített gyógyvízlelőhelyek, amelyek nem képesek bekapcsolódni a minőségi turisztikai szolgáltatásokat nyújtó egységek sorába, mert a fürdők kiépítettsége és a szolgáltatások színvonala elmarad az említettekétől.

A turisták érdeklődésének felkeltéséhez nem elég a gyógyvíz, ha a gyógyuláson kívül nem biztosítanak számukra egyéb magas színvonalú szolgáltatásokat és szórakozási lehetőséget. Ez a megállapítás a termálturizmus felértékelődésével még inkább megállja a helyét, ugyanis míg a gyógyturizmusnál maga a gyógykezelés a meghatározó, addig a termálturizmus esetében a fő utazási motiváció a fürdés és a szabadidő kellemes eltöltése, amelyet egy szóval - magyar megfelelője híján - wellness-nek nevezünk. A régióban egyre több helyen található gyógy-termálvizek önálló, nemzetközi vonzerőt képviselő turisztikai termék kialakítását teszik lehetővé. A terméktípus fogadóképességének kiépítettsége szempontjából vegyes a helyzet:

- Tradicionális gyógyfürdőink - Hévíz, Zalakaros - jól kiépítettek, folyamatos fejlesztés alatt vannak, az európai vendégkör által jól ismertek, a piacokon jól bevezetettek.
- Régi, de kevésbé fejlesztett gyógyfürdők, amelyek komoly beruházást igényelnek. Pl.: Csisztafürdő.
- Ki nem épített termálvízforrások. (Pl.: Balatonszemes, Siófok, Nagyberény, Táska, Fonyód, Somogyzentpál, Tapolca, Marcali, stb.).
- Új, mostanában megnyitott wellness szolgáltatást is nyújtó fürdő, Kehidakustány.

Falusi turizmus

A Balaton régióra jellemző aprófalvas vidék kiemelkedően alkalmas a paraszti hagyományok teljes választékára épülő falusi turizmus programszolgáltatására. A régióban léteznek már olyan helyi és kistérségi önszerveződések, valamint a Somogy Megyei Faluturizmus Szövetség, amelyek piaci szemlélettel és marketingmódszerek alkalmazásával a falusi turizmusnál sokkal mélyebb tartalmú „üdülés parasztportákon” vagy „üdülés vidéken” elnevezésnek megfelelően, a környezetüket is integrálják a vendég kényelme érdekében. De ezen kívül több térségben is vannak ígéretes kezdeményezések. A turisták a falusi turizmusban eltöltött idő alatt megismerkedhetnek a népi hímzés, csipkeverés, fafaragás, népi kis-mesterségek termékeinek előállításával. A falusi turizmus lehet a hagyományos népi ünnepekre szervezett turizmus (farsangi mulatságok, húsvét, pünkösöd, aratonap, szüret, parasztlakodalom stb.). Azokban - a Balaton régióban elhelyezkedő településeken -, ahol komolyabban foglalkoznak ezzel a termékcsoporttal, nagyjából kialakultak azok a kínálati tényezők, amelyek egyre keresettebbek a bel- és külföldi turisták körében egyaránt.

Hobbi- és sportturizmus

A hobbi és sportturizmus körébe sorolt, többségében természeti adottságokra épülő turisztikai termékek önálló kínálati elemként, külön-külön is viszonylag jól értékesíthetők, de igazi szerepüket inkább a zöld-, vagy szelíd turizmus rendszerén belül, programkínálat-bővítőként töltik be.

Horgász- és Vadászturizmus

A Balaton régió nyújtotta feltételek között fellelhető természetes és mesterséges tavak többsége jelentős vonzerőt jelent azon turisták számára, akik hobbiként, sportként a horgászatot választották. A jónak minősített adottságok ellenére, mégsem beszélhetünk horgászturizmusról, mint önálló turisztikai termékről. Ennek okai, részben az infrastruktúra viszonylagos fejletlenségére, részben pedig a kereslet igényeihez nem megfelelően összeállított programcsomagokra, de még inkább azok hiányára vezethető vissza. Ezért, az önállóan is funkcionáló horgászturizmus helyett, főként az üdülési céllal a Balaton régióban tartózkodó vendégek egyfajta kiegészítő programkínálatként jelenik csak meg a horgászat.

A Balaton régió az erdővel borított területe eléri a 22 %-ot és ezzel az országos átlagot meghaladó az erdőterület. A turizmus szempontjából kedvezőnek mondható adottság, hogy a fontosabb nagyvadak - kivétel a vaddisznó - vadászati idenye szinte kizárólag az őszi és téli hónapokra esik, ezáltal lehetőség nyílik a vadászhatók vadász-szezonon kívüli idegenforgalmi hasznosítására is. Másrészt a régió erdőiben évente átlagosan megfordul mintegy 8 ezer külföldi vadász és kísérők elszállásolása segít(het) a kereskedelmi szálláshelyek kihasználását.

Tenisz és golf

Ma már szinte valamennyi turisztikai bázis, magasabb osztályú szálláshely, valamint üdülő központ, illetve a nagyobb települések is rendelkeznek egy-két tenispályával. Fedett tenispálya nem sok található a Balaton régióban (Keszthely, Siófok, Gálosfa), pedig a nyári idegenforgalmi szezonban rossz idő esetén, illetve szezonon kívül jelentős turisztikai vonzerőként érvényesülhetnének.

A golfozás, mint sport és mint a társadalmi hovatartozás jelképe Magyarországon - és így a Balaton régióban is - még nem bír igazi jelentőséggel. Mivel a golfozás első sorban magasabb költségi képességű vendégekért vonz, a régióhoz legközelebb eső golfpálya (Hencse) mellett, célszerű lenne a további fejlesztés. Természetesen ez csak komplex módon képzelhető el (szállás, szolgáltatások, sportlehetőségek).

Lovas turizmus

A lovas turizmus egyik legkedveltebb szolgáltatása a túralovaglás, melyhez a déli part szelíd somogyi lankái és erdőkkel borított tájai kedvező terepet nyújtanak. A terepadottságok és a lóállomány minősége mellett a túralovaglás egyik fontos szereplője a lovastúra-vezető. A Balaton régióhoz közel található a kaposvári Mezőgazdasági Szakközépiskolában ilyen irányú szakképzés is folyik és az itt végzettek iránt az egész országban nagy a kereslet.

Napjainkra megnövekedett a Balatonnál azon vállalkozások száma, amelyek lovas programokat, lovaglási lehetőséget kínálnak. Az elmúlt évben számos lovasiskola, lovas klub

létesült a régió különbözőbb pontjain. Szántópuszta, a zamárdi Kocsi csárda, a balatonfenyvesi Hubertus Rt megfelelnek a komplex lovas szolgáltatást igénylő kereslet elvárásainak is. Rajtuk kívül egyre több magánvállalkozó foglalkozik egyes olyan lovas-szolgáltatásokkal, amelyek a már nálunk tartózkodó vendégkör számára jelentenek kiegészítő programot.

Természetjárás, kerékpáros turizmus

A gyalogtúrázás természetjárás szempontjából kiválóan alkalmas Kis-Balaton vagy a Balaton Felvidéki Nemzeti Park, nem jelennek meg igazi markáns kínálattal a külföldi és hazai turisztikai piacokon. Az egyre inkább igényként jelentkező és egyre keresettebb kerékpáros turizmus biztonságos feltételeit jelentő bicikliutak kiépültek, viszont nem telepedett a bicikliutak mellé olyan szolgáltató hálózat, aminek segítségével európai szintű turisztikai attrakcióvá tudna válni. Ahhoz, hogy önálló turisztikai termékként is eladható programmá váljanak ezek az adottságok, hiányoznak azok a speciális, de a kerékpáros turizmus számára alapvető szolgáltatások, mint például a járműjavító-szerviz hálózat, a felfrissülést és tisztálkodási lehetőségeket biztosító pihenő-találkozó helyek, kitérők, valamint a felsoroltakat is tartalmazó, az egész Balaton régióra kiterjedő kerékpáros térkép.

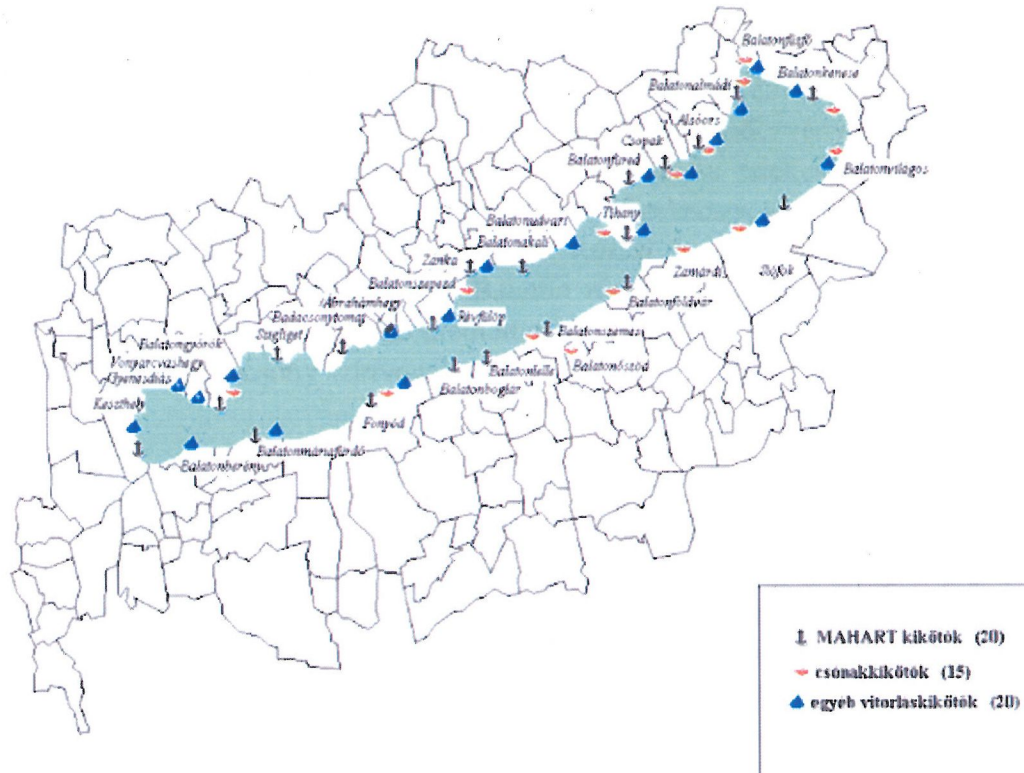
Vízi sportok

A Balaton régióban a vízi sportok szempontjából is a Balaton a legjelentősebb terület, ahol elsősorban a vitorlázásra és a szörfözésre adottak a kiváló feltételek. Ezekben a sportágakban jelentős versenyeket is rendeznek a Balatonon (Kék Szalag, Szezonnyitó stb.). A Balaton - parton számos helyen (26. ábra) található vitorlásokikötők, yacht-klubok, amelyek ennek a speciális sportnak és költséges hobbinak az alap infrastruktúráját jelentik.

A vitorlás turizmus szempontjából a tó terhelhetőségének EU-s határértéke 4 hajó/ha. Ez a Balatonon jelenleg 0,4 - 0,5 hajó/ha. A természettel harmonizáló fejlesztés tere tehát adott. A rendelkezésre álló, mintegy 60 vitorlásokikötő (3 ezer hajó kapacitás) modernizálása, valamint új kikötők építése elindult.

A Balatonhoz kötődő sajátos vízisport-esemény a Balaton átúszás, amely minden évben jelentős tömegeket mozgat meg, s egyre nagyobb a turisztikai jelentősége, hiszen a belföldi indulók mellett évről-évre egyre nagyobb számban érkeznek külföldiek is. A Balaton - parti üdülés szórakoztató jellegű vízi sportjaként számon tartott vízibiciklizés, csónakázás, kajak-kenuzás lehetőségei és feltételei szinte az egész partszakaszon adottak, hiszen valamennyi fizető strandon és nagyobb üdülő bázison lehet kölcsönözni ezeket a vízijárműveket. A motorcsónakok Balatonról történt kitiltása óta a Siófok és Balatonfüred közelében üzemelő vízisí-pályája elégíti ki a vízisízni vágyók igényeit. Sajnálatos, hogy az ilyen irányú motivációval érkező vendégek keresletét - nem lévén több - egyedül ez a két pálya kénytelen kielégíteni.

Vitorlásokikötők a Balaton partján, 2002.

Forrás: GM Regionális Információs Főosztály, 2002.

Sport és sárkányrepülés, egyéb légi sportok

A hobbi, illetve kalandturizmus leglátványosabb és a leggyorsabb ütemben fejlődő ága az amatőr repülés. A helikopteres, repülőgépes, sárkányrepülés és hőlégballonos körséták kínálata alapvetően a már itt tartózkodó vendégeknek ad programlehetőséget. A motoros sárkányrepülés lehetőségei nagyon jók a Balaton régióban, mert a régió domborzati viszonyainak köszönhetően a már napjainkban működő reptületeken kívül is szinte bármelyik olyan település határában könnyen kialakíthatók le- és felszálló pályák, ahol a kulturált vendégfogadás alapfeltételei biztosítottak a repülés kalandélményét kereső külföldiek és belföldiek számára.

Kulturális turizmus

A Balaton régió kevés olyan markáns turisztikai vonzerőnek számító történelmi, építészeti emlékekkel rendelkezik, amely bel- és külföldről is vonzaná a vendégeket. A régióban található történelmi, építészeti, néprajzi látnivalók jelentős része azonban alkalmas arra, hogy egyrészt kiegészítő programként szerepeljen az itt üdülő vendégeknek, másrészt belföldi országjárások, kirándulások célpontjaiként is beállíthatók.

Számottevő vonzerőt jelenthetnek a népi építészet fennmaradt és bemutatásra alkalmas emlékei, a szabadtéri gyűjtemények (a buzsáki, zamárdi, balatonszentgyörgyi tájházak stb.), valamint a régióban található kézműipari, népművészeti hagyományok (hímzés, fafaragás, csipkeverés stb.). A turizmus szempontjából kulturális attrakciót jelentenek még a régió

múzeumai, a művészeti és tudományos gyűjtemények, a visszatérő és eseti kulturális rendezvények. Keszthelyen található az ország egyik legszebb kastélya, a Festetics Kastély, ahol az állandó kiállítások mellett, időszakosan látogatható rendezvények is megszervezésre kerülnek.

A folklóron kívül ugyancsak jelentős vonzerőt képviselhet a gasztronómia is, amely nem csak a helyi ételspecialitások elfogyasztásának kulináris élményét, hanem azok elkészítésének bemutatását is jelenti. A folklór és gasztronómiai rendezvények természetesen nemcsak kiegészítő programként, hanem önálló programként is értékesíthetők és erre jó példák vannak már a megyében (pl. Buzsáki búcsú, Királyi Szakácsok vetélkedője).

Egyre nagyobb teret nyer világon az egyes *vallási kultúrákra*, mint sajátágosan motiváló vonzerőre alapozott turizmus is. A Balaton régió a zalaszántói Sztupát tekintve rendelkezik egy világvalláshoz kapcsolódó kiemelt zarándokhellyel, de itt is problémát jelent a kiegészítő szolgáltatások alacsony színvonala.

Borturizmus

A régió turisztikai vonzerei között jelentős értéket képvisel az itt található 6 borvidék. A magyarországi borturizmus fiatal turisztikai terméktípus a régióban különleges helyzetben van. Az ide érkező nyári vendégkör számára már régóta kellemes program lehetőség a borkóstoló, a vendéglátással egybekötött pincelátogatás. A programokat többnyire a vendéglátás képviselői nyújtották, így a bortermelő gazdák kiszorultak a szolgáltatásokból. Az idegen, olcsó borok Balaton régióba hozatala és a borhamisítás okozta árzuhanás miatt a termelők a jövedelemtermelő képesség növelésének lehetőségét a klasszikus borturizmus kialakításában látják.

A régióban elsőként 1999 nyarán a Balaton-felvidéki Borvidéken alakult meg a Borút Egyesület, amely a borvidéki borút kialakítását és működtetését tűzte ki célul. Ma már 6 borút egyesület működik, amelyek sajnálatos módon nem fedik le a hat ismert borvidék (Badacsonyi, Balatonfüred–csopaki, Balaton-felvidéki, Somlói, Dél-balatoni, Balaton–melléki (Zalai) területét. Hosszú távon célszerű az egyes egyesületek összefogásának ösztönzése és a balatoni borút kialakítása. Ezáltal egy színes, tartalmas, nagy területet felölelő, európai összehasonlításban is versenyképes kínálatot jelenhetünk meg a turisztikai piacokon.

Kongresszusi és üzleti turizmus

A turizmus egyik legjobban fizető vendégkörét a kongresszusok, konferenciák résztvevői jelentik. A nemzetközi szintű kongresszusok rendezésének helyét az alapfeltételek meglétéén túl (4-5 csillagos szállodai elhelyezés, konferencia- és szekcióterem, technikai feltételek, szakképzett személyzet stb.), alapvetően a helyszín természetes vonzereje és programgazdagsága határozza meg. Ezen feltételek együttesével Magyarországon csak a főváros rendelkezik, a régió adottságai ezen a területen nem vehetik fel a versenyt. A Balaton régióban nagyobb nemzetközi kongresszusok megrendezésére nem, de egyéb kongresszusok, kisebb konferenciák, ill. vállalati rendezvények rendezésére van alkalmas hely (pl. Ezüstpart Szálloda és Konferenciaközpont, a Keszthelyi Helikon szálloda vagy egyes Balatonfüredi szállodák és egyéb szállodák, oktatási központok, felújított kastélyok, kúriák).

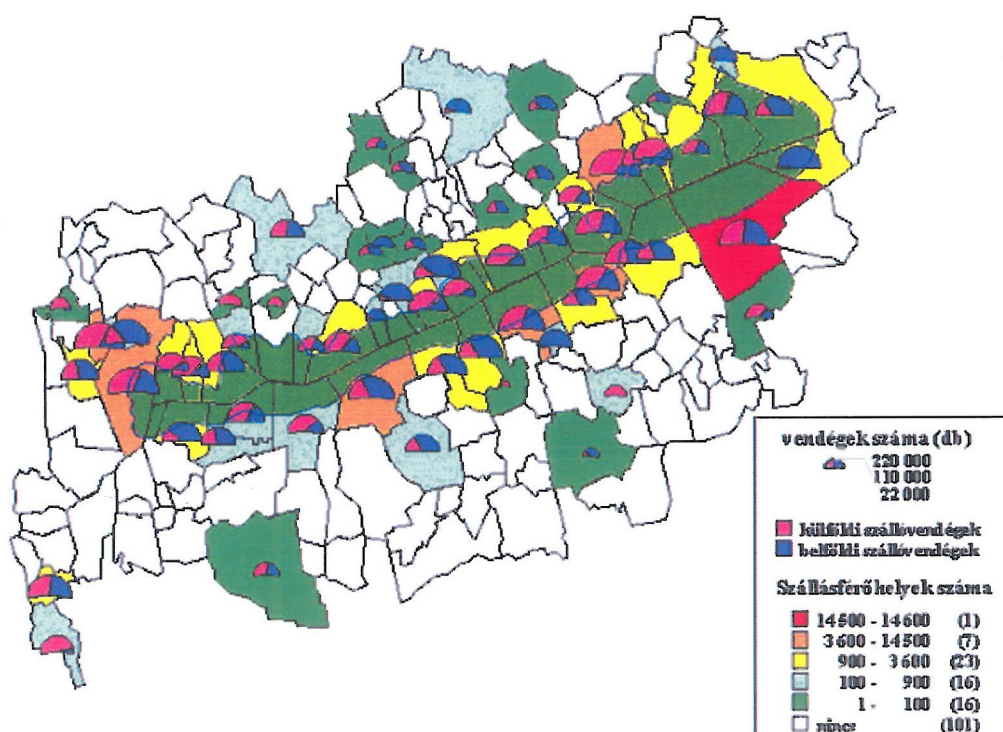
5.2 A Balaton kiemelt üdülőkörzet adottságainak értékelése

A Balaton régióban a regisztrált vendégek száma 2002. évben 1,3 millió fő volt, az átlagos tartózkodási idő 5-6 éjszaka között alakult. A belföldi és külföldi (főként német nemzetiségű) vendégforgalom aránya a 90-es évek végére kb. 40% - 60% volt, előbbi növekvő tendenciája mellett.

A balatoni turizmus teljes nagyságrendjének nyomon követésére nincs lehetőség tekintettel arra, hogy az elmúlt években regionális utasszámlálásra nem került sor, a hivatalos (rendszeresen közölt) statisztika pedig csak a regisztrált szálláshelyek vendégforgalmát figyeli meg. A Balaton régió teljes vendégforgalmára vonatkozólag - a nagyszámú, nem regisztrált vendégből adódóan - csak durva becslések állnak a rendelkezésünkre. A nem regisztrált szálláshelyekkel együtt, a Balaton régió éves, teljes vendégforgalma kb. 8,5-9 millió főre, illetve kb. 55 millió vendégéjszakára becsülhető. A számítások szerint a kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma az összforgalomnak hozzávetőlegesen egytizede, ugyanakkor ebből a vendégkörből származik a Balaton régió teljes turisztikai bevételének meghatározó része.

(27. ábra)

A Balaton régió regisztrált vendégeinek száma, 2001.

Forrás: TEIR, KSH adatbázis, 2001.

A regisztrált kereskedelmi és magán szálláshelyek adatai alapján a vendégforgalom legfontosabb jellemzői a következők:

- A kereskedelmi szálláshelyeket, a külföldi és a belföldi vendégek nagyjából hasonló mértékben keresik fel. A magán szálláshelyeken viszont a turisták háromnegyede külföldi, ami nagyrészt azzal magyarázható, hogy a belföldi vendégek közül többen a nem regisztrált magán szálláshelyeket használják.

- A külföldi turisták, elsősorban az igényesebb szállodákat (négy- és háromcsillagos szállodák), az üdülőházakat és a kempingeket veszik igénybe.
- A külföldi és a belföldi vendégek zöme (85- 90 %-a), a Balaton partján lévő szálláshelyeket keresi fel. A Balaton-part túlsúlya a kereskedelmi szálláshelyeknél is erőteljesebb a magán szálláshelyek forgalmában. A Balaton-part 10 településére koncentrálódik a régió regisztrált vendégforgalmának csaknem kétharmada.
- A külföldi vendégéjszakák aránya a Balatonnál hosszabb ideje folyamatosan csökken: 1991-ben még 85% volt, ami 1999-2000-re 66%-ra mérséklődött. Ez részben azzal magyarázható, hogy az elmúlt évtized jelentős részében a külföldi forgalom nagyobb mértékben csökkent a kereskedelmi szálláshelyeken, mint a belföldi forgalom.
- A Balaton iránti kereslet lényegében négy országra (Németország, Hollandia, Dánia, Ausztria) korlátozódik. Ez a négy ország teszi ki a kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendégéjszakáinak 85%-át, egyedül Németország 65%-át.

A balatoni turisztikai kereslet további jellemzői, hogy:

- a tényleges főidény (az ún. teltházias forgalom) az időjárás függvényében július-augusztus hónapokra (4-6 hétre) korlátozódik,
- az átlagos tartózkodási idő 4-5 nap,
- az átlagos költség az EU átlag alatti,
- a forgalom döntő részét a nem szervezett egyéni turisták adják;
- megnőtt a külföldi nyaralótulajdonosok száma, mely csökkenti a szálláshely szolgáltatást igénybevevők számát; illetve
- a balatoni vendégek fizetőképessége csökkent, melynek oka visszavezethető a kínálat és a marketing munka gyengéségeire.

A Balaton kiemelt üdülőkörzet adottságainak értékelése (SWOT)

<i>Erősségek</i>	<i>Gyengeségek</i>
<p>Társadalmi helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kedvező humánerőforrások - Jelentős képzési és kutatási kapacitások - Civil szféra aktivizálódása - A különféle érdekérvényesítési törekvések fejlődnek, szerveződnek <p>Gazdasági helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Magas vállalkozói sűrűség és aktivitás. - A térség gazdaság szerkezete ném akadályozza a turisztikai adottságok kiaknázását. - A mezőgazdaság domináns szektora a szőlő és bortermelés. - Kiemelt kormányzati kezelés <p>Infrastruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> - A térség elhelyezkedése és közlekedési pozíciója kedvező (közút, vízi, légi közlekedés) - Az általános térségi jellemzők jobbak az országosnál. - A településhálózat nagymértékben urbanizálódott, a part mentén láncszerűen agglomerálódott - Jelentős gyógy és termálforrások <p>Környezet állapota</p> <ul style="list-style-type: none"> - A természeti értékek tárháza a térség - A további települések érintetlensége - Geológiai sokféleség - Nehézipar minimális jelenléte 	<p>Társadalmi helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - A népesség öregedése - Szezonális munkalehetőségek - A regionális lehatárolás problémája - Együttműködést elősegítő szervezetek hiánya - Felkészületlen vendégvadás <p>Gazdasági helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gyenge európai piaci pozíció a turizmusban - A minőségi turizmus fejlesztés alapjai hiányosak - A komplex turisztikai szolgáltatás hiánya szűkíti az évszaki szezont - Jelentősek a térségi belső különbségei - A gazdasági, társadalmi, települési folyamatok elemzése rendszertelen - Üzleti etika hiányossága <p>Infrastruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hiányos közlekedési rendszer (északi- déli irányból) - A térség koordinációs, irányító központjai kialakítás előtt állnak - A szennyvízelvezetés problémái a további településeken - A megyei- és regionális fejlesztési koncepciók nem foglalkoznak a térséggel <p>Környezet állapota</p> <ul style="list-style-type: none"> - Javuló tendenciát mutató, de sérülékeny vízminőség (kotrás megoldatlansága) - A parti sáv fokozott környezeti terhelése - A tópart beépítettsége
<i>Lehetőségek</i>	<i>Veszélyek</i>
<p>Társadalmi helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Új együttműködési irányok - Településközi együttműködések - Civil szféra aktivizálódása <p>Gazdasági helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - A közép-európai térszerkezetbe történő szerves betagozódás - Budapest fejlődésének erőteljes kisugárzása - Megújuló ingatlanpiac, funkcióváltás esélye - Változatos kínálati lehetőség építhető ki a turizmusban <p>Infrastruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> - Az M-7-es autópálya folytatása, az M-8-as autópálya kiszélesítése - Városhálózat fejlesztése - A vidéki térségek és a kisváros hálózat fejlesztése EU- forrásokból - Alternatív erőforrások jelenléte <p>Környezet állapota</p> <ul style="list-style-type: none"> - A sérülékeny vízminőség megóvása - Környezetvédelmi beruházások megvalósítása hazai és uniós forrásokból - Regionális együttműködés a környezetvédelem érdekében 	<p>Társadalmi helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fekete és szürke gazdaság erősödése - A koordináció hiányosságaiból adódó gyenge hatékonyságú forrás felhasználás <p>Gazdasági helyzet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gyorsan fejlődő versenytársak - Túlzott német – osztrák orientáció - Tőke- és jövedelemkiáramlás - A fejlődési pálya korrekciójának elmaradása <p>Infrastruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> - A közúti közlekedési rendszer (szezónális) túlszűfolttsága - Közüzemi hiányok, környezeti kultúra fejletlensége <p>Környezet állapota</p> <ul style="list-style-type: none"> - A szennyeződések hosszú távú hatásai - A táj- és területhasznosítás szabályainak érvényt kell szerezni - Gazdasági és környezetvédelmi érdekkülönbségek

Forrás: A szerző összeállítása

5.2.1 Erősségek

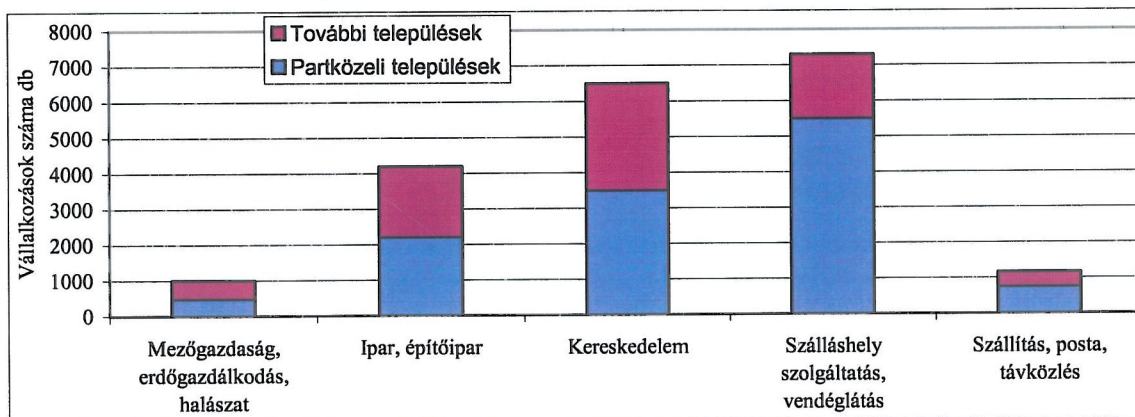
Kedvező a humán erőforrások általános színvonala (szakképzettség, nyelvtudás, urbanizáltság, vállalkozói aktivitás). Magas a munkaerő-piaci adaptációs készség a Balaton térségében. A jelentős képzési és kutatási háttér kedvező lehetőségeket jelent. Keszthelyen agrártudományi, Siófokon idegenforgalmi, Tapolcán idegenforgalmi – gyógy- és környezetvédelmi - szakképzés folyik. Veszprém nem tartozik a Balaton Kiemelt Üdülőkörzethez, de hatása meghatározó a térségre, egyetemén – többek között – nyelvi és idegenforgalmi felsőfokú képzés is folyik. A humán erőforrás fejlesztés szerepét a régióban a Balaton Fejlesztési Tanács által készített Balaton régió stratégiai fejlesztési programjában kiemelten kezelik. A koncepcióban a humán erőforrás fejlesztés helyet kap a stratégiai célok között és amellet hogy több fejezet is foglalkozik vele, egy önálló humán erőforrás fejlesztési fejezet is helyet kapott a tanulmányban (4.). A humán erőforrás fejlesztése során nem csak a térség vezető iparágának, a turizmusnak a diplomás felsővezetőit kell kiképezni, hanem a turistával közvetlen kapcsolatba kerülő dolgozókat is. Anyaggyűjtésem során beszéltem olyan vendéglátóipari alkalmazottal, aki elmesélte, hogy „főnökei” arra utasították, hogy az előző napról megmaradt romlandó élelmiszert különböző felfrissítési technikákkal (pl.: rántott hús újrapanírozása) kísérelje meg aznap újra értékesíteni. Az ilyen és ehhez hasonló esetek elkerülése érdekében szükséges:

- a szolgáltatók szakmai képzettségének, profizmusának növelése, a vendégmegkárosító, „gyors meggazdagodási” magatartásformák visszaszorítása és
- a vendégbarát magatartás erősítése.

Az általános térségi jellemzők jobbák az országosnál. A gazdasági, társadalmi, településhálózati adatok általában az országos átlagnál magasabbak. Kiepültek azok az infrastrukturális rendszerek, amelyek a települések és az idegenforgalom működtetéséhez szükségesek, a szezonális igényekre kiepült kapacitások az egész évben rendelkezésre állnak. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) területén az ország népességének 2,4%-a, míg a vállalkozások 3,0%-a, ezen belül a szálláshely szolgáltatással és vendéglátással foglalkozó vállalkozások 7,0%-a működik.

(28. ábra)

Vállalkozások megoszlása a partközeli és a további településeken, 2002.

Forrás: A Balaton régió tízéves gazdaságfejlesztési programja 2002.

A vállalkozások mérete (gazdálkodási forma és foglalkoztatott létszám alapján) kisebb az országos átlagnál. A térségen belül a part mentén intenzívebb a vállalkozói tevékenység, mint a további településeken. A Balaton menti városokban megerősödött a kereskedelem, szálloda és vendéglátás területeihez kötődő magas színvonalú, piaci igényekhez igazodó középfokú szakképzés (Fonyód, Keszthely, Siófok, Tapolca).

A munkanélküliség a partközeli településeken alacsony, míg a további településeknél az országos átlaghoz közeli, tartós értékek jellemzik. Különösen érvényes ez a déli part egészére. Az északi part ellenben megosztott: a középső szakasz munkanélküliségi mutatói tartósan magasabbak, viszont Keszthely környékén kedvezőbb a munkahely kínálat. Ugyanakkor a térség egészére jellemző, hogy a foglalkoztatás egy része erősen szezonális és ez a munkaerőpiac strukturális egyensúlyának hiányát eredményezi. Ezt a helyzetet tovább élezheti az a tényező, hogy maga az üdültetés, mint gazdasági tevékenység konjunktúra érzékeny.

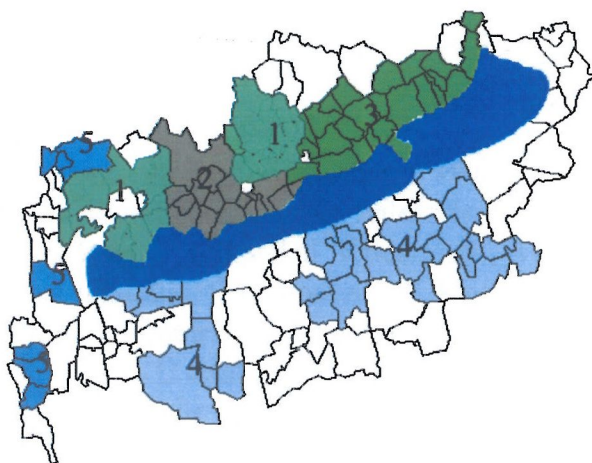
A térséget több mezőgazdasági tájkörzet érinti, ahol a földterületek átlagos aranykorona értéke nagy sávban ingadozik (8,27 – 30,7 AK). A mezőgazdasági egyéni gazdálkodók többsége (72%) a partközeli településekben található. Az egyéni gazdaságokra az alacsony birtokméret a jellemző, magas a bérlemények aránya. Meghatározó termelési ág a szőlő- és bortermelés. A Balaton vízgyűjtőjén folyó mezőgazdasági tevékenység mellett, hogy az itt élők megélhetésnek alapja, szerepet játszik a vízminőség alakulásában is.

A térségben öt országosan minősített borvidék található (Badacsonyi, Balatonfüred-csopaki, Balaton-melléki, Balaton-felvidéki, Dél-balatoni), (25. ábra), ahol 70 hegyközségben 20 ezer hektár termő szőlőterület található. Számottevő a Balatonboglár környéki, a zalai és a kis-balatoni termelés is. Kialakult a szőlő-, must- és borfeldolgozó háttér is. A borászat a térség meghatározó mezőgazdasági tevékenysége.

(29. ábra)

A Balaton régió borvidékei

Forrás: A szerző összeállítása

1. Balaton felvidéki
2. Badacsonyi
3. Balatonfüred – csopaki
4. Dél balatoni
5. Balatonmelléki

Jellemző a térségre a magas fokú erdősültség. Jelentős részben megőrződtek a természet közeli fafaj összetételű erdőállományok, melyek ökológiai-turisztikai értéke

rendkívül nagy. Különösen a déli parton számottevő hagyományokkal bír a gyümölcsstermesztés, amelyhez komoly feldolgozó bázisok kapcsolódnak. Így ez az ágazat nem csupán a helyi igények szezonális kielégítésében játszik szerepet, de az erre épülő feldolgozóipar további foglalkoztatási lehetőségeket jelent. A külföldiek egy része mintagazdaságot épített ki a térség hagyományos termékeire. A biogazdálkodás és a gyógynövénytermesztés évtizedes hagyományra tettek szert (Dörögdi-medence).

A térségben az ingatlanpiaci mozgások javít(hat)ják a térség helyi iparának, szolgáltatásainak helyzetét. Az új, jellemzően külföldi tulajdonosok jelentős építési, felújítási tevékenységet végez(het)nek (6. sz. melléklet). Az ingatlanforgalom súlypontjai: Siófok - Balatonlelle, Keszthely - Hévíz és a Balatonfüred - Balatonalmádi közötti területek, de a „háttérterületek” is átalakulhatnak, felújításra, megújításra kerülhetnek. A városhálózaton belül kialakult a funkció megosztás. A partközeli nagyobb centrumok (Balatonfüred, Keszthely, Siófok), valamint a partközeli két szervező és ellátó központ (Tapolca, Marcali) szélesebb körű szolgáltató és intézményi kínálatot nyújt. Jelentős, többfunkciójú nagyvárosként a közvetlen közelségben lévő Veszprém a térség vonzóerejét jelenti. A régiónak kedvező a földrajzi-térszerkezeti helyzete, amelyet tovább erősíthet a tervezett közlekedési fejlesztések megvalósítása, valamint Magyarország geo-ökonómiai helyzetének prognosztizálható javulása. A piaci intézményrendszer (például a pénzügyi-üzleti infrastruktúra) az üdülőhelyi funkció miatt szélesebb körűen jelenik meg a régió városaiban.

A BKÜ egészére vonatkozó érdekérvényesítő szervezeti rendszer működése akadozva halad előre, miközben az igény egyre nagyobb. Létrejötték a Balaton térség egészén működő fejlesztési, marketing, gazdasági szervezetek, a Balatoni Regionális Fejlesztési Rt. (BRF Rt.), Balatoni Marketing Kht., de ezek integrált működése eddig nem valósult meg.

A Balatoni Regionális Fejlesztési Rt. kifejezetten regionális feladatok ellátására jött létre, funkciója a fejlesztések előkészítése, finanszírozása, követése, projektek kidolgozása, tőkeszervezés. Tőkeerejének, befektetés-szervező és projekt finanszírozó erejének növelésére van szükség. A Balatoni Marketing Kht. megszűnt, szerepét a Balaton Integrációs Kht. kell, hogy átvegye. A BKÜ térségét a kormány a környezeti állapot megóvása és javítása érdekében, valamint az idegenforgalmi, turizmusbeli igények miatt különböző ágazati programok keretében kiemelten fejlesztette. A kiemelt kezelésre a továbbiakban is igényt tart a térség. Két közép- európai közlekedési folyosó (a IV. és az V/C.) érinti a térséget, míg az V/B. jó megközelítést nyújt.

5.2.2 Gyengeségek

Az európai turizmusban a Balaton térsége jelenleg nem számottevő tényező. Ennek okai a diverzifikációra és fejlesztésre váró turisztikai kínálat, a természeti adottságokra kevésbé építő turisztikai fejlesztések, valamint a partközeli települések szolgáltatási és infrastrukturális fejletlensége. A kínálat történelmileg a tömegturizmus kiszolgálására, a fürdésre koncentráltan jött létre, s ez csak lassan változik.

A BKÜ területének állandó népessége közel két évtizede fogy, annak mértéke erősebb, mint az országos vidéki átlag. A tényleges fogyás oka a negatív természetes szaporodás, ami szintén magasabb, mint az országos érték. Az egyre növekvő természetes fogyásért, az élve születések számának visszaesése a felelős, amely folyamatosan csökken.

Egyre kisebb a régió vándorlási nyeresége (ma már elenyésző, ami a terület eltartó képességének a csökkenését mutatja). A vándorlás fő célterületeivé a partközeli települések váltak, ahol differenciáltan növekszik a népesség, de esetenként a természetes fogyás is

jelentős (4. sz. melléklet). Mindez jelzi, hogy egyes falvak felértékelődtek. A partközeli települések viszont elöregednek, emelkedik az inaktív réteg aránya, csökken az aktivitás. A legjelentősebb számú és arányú munkanélküliséget a legnagyobb településeken mutatnak az értékelések.

A Balaton vízminősége szempontjából a Zala folyónak jelentős szerepe van, amely az eddigi beavatkozások (víztározók, tisztító művek, csatornázás) ellenére minőségi szempontból még nem jelentenek garanciát. Alacsony a beérkező vízben az oldott oxigén mennyisége, magas a folyó vizének a szerves anyag tartalma, s komoly gondot jelent a vízi növények által azonnal hasznosítható ortofoszfát mennyiség. Jelentős szerepe van valamennyi befolyó vízfolyásnak, a területen képződő szennyvízkezelés és a csapadékvíz elvezetés hiányosságainak. Az erózió elleni védelem nem kellő hatékonysága - a bemosódáson keresztül - szintén rontja a vízminőséget. Ez a teljes mezőgazdasági tevékenység (nagyüzemi állattartás, vegyszerhasználat) korszerűsítését teszi szükségessé. Legnehezebb helyzetben a Keszthelyi-öböl van, míg kelet felé haladva javul a víz minősége.

(30. ábra)

A Balaton vízminőségének változása, 1995-2000.

Forrás: TEIR KSH adatbázisa 2001.

A földprivatizációval elaprózott parcellák sokasága alakult ki, a megváltozott tulajdonviszonyok bejegyzése számos esetben nem történt meg. Ez negatívan befolyásolja a gazdasági aktivitást. A partközeli településeken jellemző a szőlőültetvények elöregedése, elhanyagolása, sőt kivágása. A nem termelő tulajdonosokhoz kerülő földeken megszűnik a hagyományos mezőgazdálkodás, a földterület üdülőtelekké alakul át. A csökkenő nagyüzemi állattartás miatt a korábbi legelők hasznosítása megoldatlan. Az északi part nagy része erodált, illetve erózióknak erősen kitett. A termelt termékek jelentős része nem a térségben kerül feldolgozásra.

Az aktív szabadidő eltöltés, létesítményi feltételei korlátozottan állnak rendelkezésre, hiányoznak a célcsoportok igényeinek megfelelően kialakított „termékek”. A specializáció hiánya vállalkozói és települési szinten is jelentkezik.

Biztonság

Aggasztó a bűnügyi és közbiztonsági helyzet alakulása, tendenciái. A bűnelkövetés struktúrájában, különösen a főidény alatt elkövetett bűnügyekben egyértelműen megnőtt a strandlopások, zsebtolvajlások, gépkocsilopások, a prostitúció, a közlekedési bűncselekmények, a különféle szabálysértések és a kábítószerrel való visszaélésnek a száma, illetve minden olyan bűncselekmény és szabálysértés, ami az idegenforgalomhoz kapcsolódhat.

A közbiztonság állapotának javulásához hiányoznak a minőségi garanciák a szolgáltatások terén. Ahhoz, hogy a Balaton a családosok, főképp a kisgyermekes családok kedvelt célpontja legyen, a megfelelő árszínvonal mellett a közbiztonság fokozása alapfeltétel. A biztonságnak a közbiztonságon túl ki kell terjedni a turisták biztonságának (élelmiszerbiztonság, környezetbiztonság, informáltság), nyugalmanak (zajártalom elleni program) javítására is.

A Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Kht. felmérése szerint, arra a kérdésre, hogy „érte-e Önt valamilyen kellemetlen élmény?“, sokan válaszoltak lopásra (autólopás vagy feltörés, mobiltelefon, strandokon tapasztalt esetek) utalóan. Ezek a leggyakrabban Siófok - Tab térségében fordultak elő. Ebből adódik, hogy területi aspektusban a déli part egésze rosszabbul szerepelt, mint az északi, de különösen a zalai partszakasz. A négy város közül is Siófok a legkevésbé biztonságos, míg Hévíz a leginkább az. Érdekes, hogy a közbiztonságot a baráti társasággal érkezők is kevésbé találják kielégítőnek, mint a nagyobb nyugalmat igénylő családosok. Kiemelt figyelmet kell kapjon a közlekedésbiztonság. A Balaton régió közút és vasútsziszterének sajátossága, hogy a turistáknak gyakran kell forgalmas vasút- és közútvonalat keresztezni.

Több, a Balaton régióval foglalkozó tanulmány vizsgálja a biztonság kérdését. Ezek közül az egyik legösszefogottabb a Balaton Fejlesztési Tanácsé, amely a 2.1.13-as programponjtjában elemzi a higiénias és biztonsági feltételek javításának lehetőségeit a Balaton régióban. A feladat keretében szükséges a régió közbiztonságáért (rendőri sziszterek, polgárőrségek) és vízbiztonságért (vízimentők, vízi rendészet, stb.) felelős sziszteretek munkájának támogatása, az eszköz ellátás, a koordináció és a turisták számára készítendő tájékoztató anyagok, eszközök készítése, használata terén. A nyári idegenforgalomban kevésbé érintett "mélységi területekről" belső létszám átcsoportosítással, strandrendőrök sziszterlatba állításával, az ORFK Légirendészeti Parancsnoksága helikoptereinek a Siófok - Balatonkiliti repülőtéren állandó készenlétkben tartásával, információs centrumok bővítésével, az idegenforgalom szempontjából frekvéntált helyeken a szinte állandó rendőri jelenléti biztosításával, a háttérben rendkívül komoly szakmai munkával, illetve számtalan más módszerrel igyekszik eredményesen jelen lenni.

A szolgáltatások színvonala és az érték kifizetett árák közötti diszharmónia tekinthető az egyik legsürgősebben megoldandó kérdésnek, Ebből a körből néhány tanulságos idézet: „*a kapott számlák nem mindig valóságok, a személyzet néha barátságatlan, emberbarát árák kellenek, magas árák, rossz minőség, nagyon drága az étkezés a strandokon, az árákhoz képest*”

A következő két fő probléma az idelátogató turisták sziszterint a környezet minőségével és tisztaságával, valamint a programok színvonalával köthető össze. Előbbi kategóriába a strandok és kiszolgáló helyiségeinek és a nyilvános illemhelyek állapota is beleértendő. Néhány idézet a turistáktól: „*Kevés a szeméttároló, sziszteretek az utcák, sok a fiatal, akik hangosak és sziszteretnek az utcán, WC-k, mosdók tisztasága*”.

Az adott települések közlekedési viszonyaival kapcsolatos kifogások döntő része a déli partra koncentrálódik és inkább a parkolási viszonyokat érintik: „*este több buszközlekedést és több közlekedési lámpát, több őrzött parkolót, több parkolót.* A Balatonnal kapcsolatban lényegesen kevesebb az olyan kifogás, amelyek a vízminőségre és a vízszintre vonatkozik.

Az óriási erőfeszítések, a preventív intézkedések hatására a Balaton üdülőkörzetének közrendje, közbiztonsága lényegében nem rosszabbodott, rendkívüli súlyosságú bűncselekmény alig fordul elő. A köztisztaság és higiénia helyzetének javítása érdekében szükséges a strandok, a tópart, parkok, közterületek, közlekedési eszközök, vendéglátóhelyek, nyilvános WC-k fejlesztése, települések arculatának, virágosításának a javítása. A lakosság és az önkormányzatok ösztönzése megteremtheti, illetve megóvhatja az igényes környezetet. Az élelmiszerbiztonság terén nagy előrelépés volt a 2001. évben bevezetett HACCP élelmezés biztonsági rendszer. Bár a bevezetésének határideje 2001 végén lejár, a kisvállalkozások döntő többsége nem tudott erre a határidőre megfelelni.

Környezet biztonság

A balatoni turizmus egyik fő értéke a környezet viszonylagos érintetlensége és sokszínűsége. A környezet megóvása érdekében hangsúlyt kell fektetni a környezetbiztonságra is. A tó és üdülőkörzete egyedülálló természeti érték, amely különleges védelmet igényel. A táj és környezet megőrzése érdekében az egyik legfőbb cél a Nemzeti Környezetvédelmi Program értelmében az élő és élettelen környezet természetközeli állapotának megőrzése, a természetes rendszerek és természeti értékek megóvása, fennmaradásának biztosítása, a bioszféra sokszínűségének megtartása, valamint a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban a fenntartható fejlődés elveinek figyelembe vétele.

Kiemelten kezelendő a lételemnek tekintett természeti erőforrásokkal (víz, föld, levegő) való takarékos gazdálkodás, ezeknek a következő nemzedékek számára való megtartása. Ezért az üdülési igényeknek megfelelő környezeti állapot biztosítását, a higiénés állapot javítását elősegítő feladatok között jelennek meg a levegőtisztaság-védelmi feladatok, a zajterhelés csökkentés területén szükséges programok sora és a környezetbiztonság, az esetlegesen bekövetkező környezeti károk megelőzésére, előrejelzésére, elhárítására irányuló fejlesztési, monitoring feladatok. Az üdülési, fürdési feltételek, az üdülők komfortérzetének, biztonságának megteremtése, az információ, tájékoztatási lehetőségek korszerűsítésével. (Balatonfüzfőn és környékén lévő vegyipari üzemek miatt a környezet tűzbiztonsága érdekében rendkívül nagy figyelmet kell fordítani az esetleges tűz okozta robbanásveszély és környezetszennyezés elkerülésére.)

Továbbá cselekvési program készítése indokolt haváriák esetére, ehhez szükséges a jelenlegi állapot rögzítése (veszélyforrások), kezelési javaslatok kidolgozása.

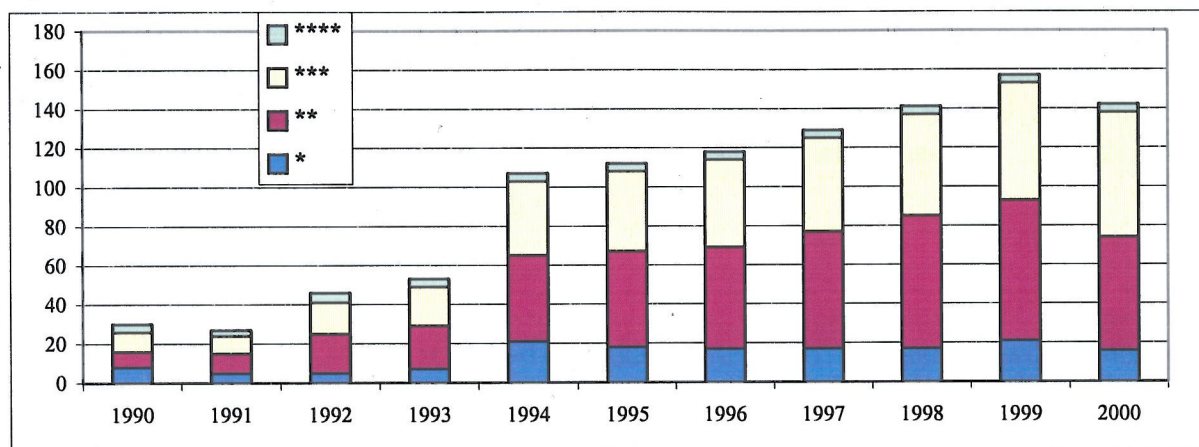
Presztízs, minőség

Hiányos a térségi promóció. Jelentős a külső (például a fővárosi) tulajdonosi, vállalkozói szerep, a kívánatosnál nagyobb a jövedelemkiáramlás. A gazdasági aktivitásban és a foglalkoztatottságban nagy a szezonális, kevés a kiegyenlítő mechanizmus. Hiányoznak a magas igényeket folyamatosan kielégítő programok, illetve nem szerveződnek egységes kínálattá (fejlődő ilyen irányú kezdeményezések: jacht club, stb.). Mindezek nehezítik egy komplex marketing tevékenység kialakítását is. Sajnálatos módon, a rendszerváltás előtti időkből itt maradt szállodai kapacitás jelenti a Balaton régió szálláskínálatát. A kínálati

szerkezetben kevés a minőségi szálláshely. A Balaton régióban nem található egyetlen ötcsillagos szálloda sem és a négycsillagos szállodák száma is elmarad a kívánatostól (27. ábra).

(31. ábra)

Szállodák megoszlása a Balaton régióban, 1990-2000.

Forrás: A Balaton régió tízéves gazdaságfejlesztési programja 2001.

Az idegenforgalmi főszezon hossza mára már alig éri el a másfél hónapot (5-7 hét). Ennek oka elsődlegesen az egyoldalú idegenforgalmi kínálat. A hagyományos, hazai és külföldi vendégkörben hat-nyolc hétre koncentrálódik a szabadságolás időszaka, melynek egy részét töltik itt. Így a szállodák, vendéglátóhelyek bevételei csak erre az időszakra koncentrálódnak, az év többi időszakában veszteségesek, bezárnak. A szállodai férőhelyek mintegy fele fogad vendégeket egész évben.

A nem szervezett formában értékesített magán szálláshelyek aránya még mindig rendkívül magas. (Becslések szerint 300-400 ezer a magánnyaralók férőhely-kapacitása. Szintén becslések szerint, a balatoni férőhelyek száma kb. 600 ezer fő és ezek 80%-a lakásban és magánnyaralóban található.). A vendéglátó egységek között kevés az egyedi kínálatot nyújtók aránya, a személyzet gyorsan változik, nem kellően képzett, az egész éves nyitva tartás nem jellemző.

Információ, közlekedés, közművek

A régiót átfogó információs rendszer nincs kiépítve, nem egységes az eligazító rendszer, a tájékoztatás. Az innovációs elemek (vállalkozások, azok szervezeti egységei, a piaci szereplők, a fontosabb intézmények), a szűk parti sávban és azok centrumaiban koncentrálódnak. A partközeli települések általában a belső perifériák sajátosságait tükrözik. Mind a területfejlesztési kistérségek között, mind pedig azokon belül, a különböző településcsoportok között jelentős fejlettségbeli eltérések, illetve divergáló tendenciák mutatkoznak. A fő tagoltsági irány a partközeli és a további települések között húzódik.

A partközeli települések közötti összekötő utak hiányoznak, különösen az észak-somogyi térségben. A nyugati, déli és északi határról a Balatont megközelítő utak „lassúak”. A tó körüli kerékpár-úthálózat nagyrészt a belterületre koncentrálódik. A Balaton déli és északi partjának vasúti közlekedési viszonyai jelentős eltérést mutatnak. A déli parton, villamosított nemzetközi vasúti fővonal (100-120 km/h sebesség) található, korszerű

biztosítóberendezésekkel, míg az északi part 80 km/h sebességű, lassújelekkel erősen tagolt vasúti pályával dízelvontatással ellátott terület. Nehézkes a Balaton körüli vasúti közlekedés.

Nem szerencsés, hogy a nagy szemét- és szennyvíztisztító telepek a part közelében települtek, újak telepítésénél erre figyelemmel kell lenni. A balatoni települések csatornázottsága nem megfelelő és nagy gondot okoz a szippantott szennyvíz elvezetése. Problémaként jelenik meg, hogy a kiépült csatornahálózatokra több esetben kevesen kötöttek még rá, alacsony hatásfokú a tisztítók működése. A Balaton térségében kialakuló települési és vállalkozói együttműködés mellett jelentkező versenyszituáció miatt jelentős megosztottság is tapasztalható. A települési önkormányzatok száma növekedett, a köztük lévő társulási viszonyok esetlegesek. A kistérségi társulások nem csak a parti, illetve az üdülőkörzetben érintett településeket fogják át.

Hatáskörök, közigazgatás

A dekoncentrált közigazgatásban a Balaton térsége szétparcellázódott a különböző illetékességi területek között. (A vízügyi igazgatásban a tó kezelője a Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, míg a vízgyűjtő megoszlik a Közép-, Dél- és Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóságok és az újonnan létrejövő Területi Vízgazdálkodási Tanácsok között. A környezetvédelmi igazgatásban a Közép-, Dél- és Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőségek illetékesek, bizonyos helyi környezetvédelmi igazgatási feladatokat a települési önkormányzatok is ellátnak. A természetvédelmi igazgatásban a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatósága nem a teljes Balaton térséget foglalja magában. Az üdülőkörzet fele „esik” a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság területére. A Balaton déli oldalán a természetvédelem területi szerve a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság. A területi főépítési körzetek közül a Nyugat-, Közép- és Dél-dunántúli irodák érintettek a Balaton építésügyi igazgatásában.)

Míg a Balaton és térsége ökológiai elemzése folyamatos és szervezett, addig a gazdasági, társadalmi, településhálózati összefüggések tudományos elemzése rendszertelen, hiányos. Nem folytak komplex területi elemzések, kutatások a térségben, nincs egységes nyilvántartásuk, koordinációjuk. Ennek hiányában a gazdasági, társadalmi folyamatok hatásai nem kerülnek regisztrálásra, ami a lehetséges beavatkozások megalapozottságát, hatékonyságát gyengítheti.

5.2.3 Lehetőségek

Közlekedés

Az ezredforduló első évtizedének végéig várhatóan kirajzolódik a Velence- Trieszt - Ljubljana-Budapest- Kijev fejlesztési tengely (V. Helsinki folyosó), ami a Balaton térsége felett érintkezik a Székesfehérvár- Tatabánya-Budapest háromszöggel, mely ráfűződik a Berlin/Drezda – Prága - Bécs/Pozsony – Budapest - Isztambul (IV. Helsinki Folyosó) tengelyre, így a BKÜ közvetlen kapcsolatba kerül Közép-Európa új "logisztikai aranyháromszögével". Nemzetközi tapasztalatok alapján a BKÜ keleti medencéje és a partközeli települések hosszú távon (2005-2010 körül) részévé válhatnak Budapest tágabb agglomerációjának, azaz egyre több lakófunkció tevődhet át e térségbe, éppen a jobb megközelíthetőség (autópálya, intercity vonatok, gyorsvasút, elővárosi jellegű közlekedési rendszer) bővülésével. Ezek a funkciók együtt járhatnak a zöld technológiáknak a tó közelébe

szempontjából hasznosak. Nem tiltott az 1 ha alatti belterületeken található erdők felparcellázása, azokat parkszerű erdővé történő átalakítása. A hagyományos építőanyagok előállítására céljából folytatott helyi bányászati tevékenység, az eredeti módon (kézi fejtés) a tájvédelemmel összeegyeztethető és a helyi bányászati tevékenység az eredeti módon a környezet jelentős igénybevétele, a táj maradandó károsodása nélkül még a Balaton-felvidéki Nemzeti Park területén is engedélyezhető. Kiemelt prioritásként kell kezelni a teljes vízgyűjtőterületen a vízrendezést, a hordalék visszatartást, a csatornázást – szennyvíztisztítást, a mezőgazdasági területek meliorációját, a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer befejezését és a balatoni és kis-balatoni nádgazdálkodást. A Balaton-felvidéki Nemzeti Park földrajzi kiterjesztése hozzájárulhat a turisztikai kínálat sokszínűbbé tételéhez, s ezáltal a térség gazdasági, térségi potenciáljának bővítéséhez.

A további települések esetében a turizmusfejlesztés módjának alapvetően el kell térnie a partközeli településeken alkalmazott módszerektől. A további települések közlekedési infrastruktúrájának fejletlensége, olyan elszigetelt településeket hozott létre, amelyek megközelíthetlenségükből adódó érintetlenségüket akár előnyükre is fordíthatják. Az egyre inkább teret nyerő alternatív turizmus résztvevői ugyanis előnyben részesítik azokat a turisztikai célpontokat, ahol kisszámú turistával és turisztikai infrastruktúrával találkozhatnak.

5.2.4 Veszélyek

Vízminőség

A BKÜ fejlesztésének legélesebb veszélyét a labilis és sérülékeny vízminőség jelenti, mert ez drasztikusan csökkentheti az idegenforgalmi kínálatot. Minden korábbi negatív és szennyező hatás következménye megtalálható a tóban. A kellő előrejelző rendszer, illetve a szükséges intézkedések hiánya alapvetően befolyásolhatja a turizmusra épülő gazdaság eltartó képességét.

Idegenforgalom

A régió jelentős versenytársa lehet a szomszédos Ausztria, annak határmenti tartományai (Burgenland, Dél-Stájerország), ahol éppen az EU támogatásával kezdődött meg a termálturizmus szervezett kiépítése. A hazai piacon komoly konkurenciaként kell számolni a Velencei-tóval és a Tisza-tóval, illetve a Fertő-tóval. A földrajzi helyzet, a régió etnikai struktúrája, a bevezettség alapvetően a német – osztrák piac számára vonzó. Az aktív idegenforgalom jellemzője, hogy a német piacra koncentrálnak, ami az egyoldalú függés veszélyét hordozza magában. Nem a német turisták nagyobb számú jelenléte probléma, hanem az, hogy a vendégkör csak kis mértékben bővül más nemzetekkel.

A Balaton-part országosan jelentős vonzóerő, az idegenforgalom a vállalkozók számára, a térségben képződő jövedelem jelentős hányada várhatóan a jövőben is a térségen kívülre kerül, a helyi tőke részvétele nem erősödik meg. Az idegenforgalmi dominanciájú gazdaság, hosszabb távú fejlődésében rejlő veszély, hogy:

- a rövidebb távú megtérülési-likviditási érdekeket preferálja a minőségi megújítási stratégia kárára,
- a fejlődés továbbra is mennyiségi jellegű marad, a tömegszerűség dominál, a kínálat sokrétűbbé tétele elmarad,

- nem formálódik hatékony helyi-közösségi erő az akut gondok (közbiztonság, nem legális gazdaság, az üdülővendégek "érdekvédelme" stb.) leküzdésére.

A tó jelenlegi közlekedési hálózatának elmaradt fejlesztése (a forgalom további zsúfoltságával), a környezeti állapot romlásához vezethet, ami jelentősen rontja a tó versenyképességét, csökkenti verseny előnyeit. A közműhálózat fejlesztése, ütemezetten valósul meg a térségben, azonban a szennyvíz rákötések elmaradása, a felszíni vízelvezetés megoldatlansága súlyosan veszélyezteti a tó -amúgy sem stabil -ökológiai állapotát. Gyors intézkedések szükségesek a közüzemi hálózatok teljes körű kiépítésére, a partközeli települések e rendszerekre történő ráfűzésére. További veszélyforrás a hulladékelhelyezés esetenkénti megoldatlansága, valamint az illegális hulladéklerakók állapota, léte. Kiemelt fontosságú, hogy a Balaton Vízugyújtóján keletkezett szennyvíz még tisztított állapotában is kikerüljön a vízgyűjtő területéről.

A települések egy részében eredeti építészeti, térszerkezeti jelleg fokozatosan megszűnik, az erdőterület csökken, a hagyományos szőlő- és gyümölcsstermelés, valamint a szántó- és kertművelés leépül, illetve átalakul pihenő- üdülő ingatlanná. Gazdasági épületek, prэшázak, pincék épülnek át nyaralókká, lakóházakká. Az újonnan épített idegenforgalmi létesítmények nagy része nem integrálódik a tájba, miközben egyre nagyobb föld- és tóterületeket követelnek. Az engedély nélküli partfeltöltések, vagyis a vízparti ingatlanok növelése, magánbejárók építése a nádasokban, illetve a nád kivágásával magán horgászstégek, mólók, strandok létesítése zajlik. Az egységes terület használati szabályozás (Balatoni Építési és Tájhasználati Szabályzat) kialakulásával lehetséges és szükséges harmonizálni a környezeti-, táji-, természeti értékek megóvását és a gazdasági lehetőségek hasznosítását. A negatív folyamatokat felerősítheti, ha tovább csökken az állattartási kedv és az erdőtelepítés.

A 3. - 5. fejezetben részletes bemutatásra kerültek a Balaton régió adottságai, erőforrásai, lehetőségei, problémái. Az elemzések eredményei igazolják a H. 1-es hipotézist, mely szerint: *A Balaton régió számos olyan sajátossággal rendelkezik, amely jelentősen megkülönbözteti az őt körülvevő területektől, ugyanakkor területén intraregionális fejlettségbeli különbségek is megfigyelhetők, aminek egyik legfőbb oka a térség vezető iparágának, a turizmusnak a területi koncentrációja. Célszerű ezen sajátosságokat figyelembe venni a területi fejlesztési stratégiák kidolgozásánál.* A H. 1-es hipotézis második felének (az intraregionális különbségeknek) a vizsgálatára a 7. 8. fejezetben kerül sor.

III. A BALATON RÉGIÓ TELEPÜLÉSEINEK VIZSGÁLATA

A Balaton régió elemzésekor számos olyan speciális, csak erre a területre jellemző sajátosságot kell figyelembe venni, amelyek alapvetően meghatározzák a vizsgálatok jellegét és eredményeit. A Balaton régió települései között a régión belüli (intraregionális) fejlettségbeli különbségek markánsan jelentkeznek, aminek egyik legfőbb oka a térség vezető iparágának, a turizmusnak a területi koncentrációja. A partközeli települések térbeli elhelyezkedésükből adódóan jelentős fejlettségbeli előnyre tettek szert a régió további településeihez képest, ezért a regionális átlagot oly mértékben „felhúzzák” a fejlett települések mutatói, hogy a fejletlen települések sokszor az országos átlagot jelentősen alulmúló mutatói, a regionális szintű vizsgálatokban rejtve maradnak.

Számos további *speciális adottság* jellemzi a Balaton térségét, amelyeket a térséggel kapcsolatos fejlesztési koncepciók elkészítésénél messzemenőkéig figyelembe kell venni. Ezen sajátosságok közül az egyik legszembetűnőbb, mint minden üdülőkörzetben, a térség legjelentősebb gazdasági ága a turizmus. Ugyanakkor turisták számának növekedésével együtt jár az érzékeny természeti környezet nagyobb mértékű károsítása. (*Seléndy 1981*). A természeti környezet megóvása egyrészt természetvédelmi szempontból elengedhetetlen, hiszen élőhelyül szolgál számos növény és állatfajnak, másrészt a tiszta, egészséges környezet az egyik legfontosabb turisztikai attrakció a Balaton régióban.

Ugyancsak a Balaton régióra jellemző sajátosság, hogy azon települések, melyek nem közvetlenül a tóparton találhatók, rendkívül kis arányban tudnak részesedni a Balaton régióba irányuló turistaforgalomból származó bevételekből és mindezekből adódóan a különböző fejlesztésekre rendelkezésükre álló források sem hasonlíthatóak össze a parti települések anyagi lehetőségeivel. Ebből következően a Balaton régió települései között olyan fejlettségbeli különbségek alakultak ki, amit a tótól való fizikai távolság nem indokol.

A turizmus a térség egyik legjelentősebb gazdasági ágazata, annak a hatásait valamilyen módon minden helyi lakos érzékeli (*Aubert, 1985*). Ezeknek a hatásoknak egyrésze mind a természeti, mind pedig az épített környezetre nézve negatív, viszont amíg a part-menti városok olyan mértékű bevételre tesznek szert a turizmus révén, ami a negatív hatásoknak a nagy részét ellensúlyozni tudja - bevételei révén jelentős fejlesztésekre is lehetőséget nyújt -, addig a háttértelepüléseken gyakran csak a negatív hatások észlelhetőek. Ennek az ellentétnek a feloldása kiemelt fontosságot kell, hogy kapjon minden a Balaton térségével foglalkozó tudományos munkában.

A Balaton régió lakosságát vizsgálva érdemes kiemelni, hogy rengeteg a nem a térségben lakó üdülőtulajdonos. Ezek az üdülőtulajdonosok nem rendelkeznek szoros lokális kötődéssel, a helyi fejlesztésekben nem, vagy csak kismértékben vesznek részt (*Miklóssy, 1998*). A Balaton régióra jellemző sajátosság továbbá, hogy a turizmus parti koncentrációjából adódó zsúfoltság, párosulva a térség idegenforgalmának szezonálításával, a rövid csúcsidezőszak alatt nehezen kezelhető terhelést jelent a tóra és környezetére.

6. ANYAG ÉS MÓDSZER

6.1 A vizsgálatok adatbázisa

A vizsgálatok alapját a következő adatbázisok jelentették:

1. A Balaton régió helyzetét leíró statisztikai kiadványok, évkönyvek, zsebkönyvek, időszaki közlemények. Azon adatok esetében, ahol nem állt rendelkezésre külön elemzés a Balaton régióról, ott a régiót alkotó három megye (Somogy, Zala, Veszprém) statisztikai kiadványaiból gyűjtöttem ki a Balaton régiót alkotó településekre vonatkozó adatokat.
2. A világháló statisztikai adatait tartalmazó honlapjai, ahonnan mind turisztikai, mind gazdasági adatok és információk birtokába juthattam.
3. A T-STAR, 2002. december 31-re vonatkozó adatai a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet összes településére vonatkozóan, ami összesen 164 települést jelent. A vizsgálatokba mindösszesen 36 mutatót vontam be. A mutatók közül 19 kapcsolódott a turizmushoz és 17 mutatóval vizsgáltam komplex módon a gazdasági fejlettséget (7. táblázat).

(7. táblázat)

A statisztikai vizsgálathoz felhasznált gazdaságfejlettségi és turisztikai mutatók

A gazdaságfejlettséget meghatározó mutatók:	A turizmushoz kapcsolódó mutatók:
1. Működő gazdasági szervezetek száma.	1. Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma
2. Szja.- alapot képző jövedelem.	2. Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken
3. Közüzemi vízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások.	3. Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken
4. Csatornahálózat hossza.	4. Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken
5. Vezetékes gázellátásba bekapcsolt háztartások száma.	5. Szállodák szállásférőhelyeinek száma
6. Vendégéjszakák száma.	6. Vendégéjszakák száma a szállodákban
7. Kiskereskedelmi boltok száma	7. Külföldi vendégéjszakák száma a szállodákban
8. Távbeszélők száma.	8. Átlagos tartózkodási idő szállodákban
9. 3-X szobás lakások száma.	9. Vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken (panziók, turistaszállások, kempingek, üdülőházak)
10. Személygépkocsik száma.	10. Külföldi vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken
11. Betelepülők száma.	11. Átlagos tartózkodási idő egyéb szálláshelyeken
12. Elvándorlók száma.	12. Magán szállásadás férőhelyeinek száma
13. 60 évnél idősebb népesség.	13. Vendégéjszakák a magán szállásadásban
14. A települések átlagos lélekszáma.	14. Külföldi vendégéjszakák a magán szállásadásban
15. Halálozási ráta.	15. Átlagos tartózkodási idő a magán szálláshelyeken
16. Munkanélküliek száma.	16. Falusi szállásadás férőhelyeinek száma
17. Tartós (180 napon túli) munkanélküliek száma.	17. Vendégéjszakák a falusi szállásadásban
	18. Külföldi vendégéjszakák a falusi szállásadásban
	19. Átlagos tartózkodási idő a falusi szállásadásban

6.2 A vizsgálatok módszere

A dolgozat elemzései a 2000. évi CXII. Törvényben (Balaton törvény) lehatárolt településkörre vonatkoznak: a térséghez 164 település tartozik, melyek összefüggő területet alkotnak a Balaton körül Somogy, Veszprém és Zala megye határán. A régió tehát a megyehatárokhöz nem illeszkedik, de még statisztikai kistérségekkel sem fedhető le. A 14 érintett kistérség közül csupán a balatonfüredi, balatonalmádi, balatonföldvári és a fonyódi helyezkedik el teljes területével a régión belül. Az ajkai és a zalaszentgróti kistérségből csupán egy-egy települést soroltak az üdülőkörzethez. Mindezeket figyelembe véve az elemzés mindenképpen települési szintű alapadatok felhasználásával készülhet (*Nemes-Nagy, 2003*).

6.2.1 Komplex Fejlettségi Mutató (KFM)

A vizsgálathoz a Balaton régió településszintű adatai (KSH, T-STAR) álltak rendelkezésemre 2002. év végére vonatkozólag. Az elemzésbe összesen 36 változót vontam be (7. táblázat). A vizsgált változók egyrészt a települések gazdaságfejlettségét jellemezték és hasonlóak voltak a 24/2001. (IV. 20.) OGY. határozatban szereplő a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek lehatárolásához használt mutatókhoz. Másrészt a T-STAR adatbázisból általam lettek kiválasztva olyan változók, amelyek az adott település turisztikai forgalmát mutatták.

A különböző változók eltérő súllyal történő szerepeltetése módosíthatja az eredményeket a területi vizsgálatok során (*Major-Nemes Nagy 1999*). Véleményem szerint a Balaton régió speciális helyzetéből adódóan a különböző statisztikai mutatók nem egyforma fontosságúak a térségben, ezért azokat egy komplex mutató megalkotásánál különböző súllyal kell figyelembe venni. A súlyértékek kialakításánál Balaton régió településeinek dolgozó szakemberek véleményét vettem figyelembe, mivel ők rendelkeznek a legpontosabb információkkal mindazon sajátosságról, amelyek meghatározhatják az egyes mutatók szerepét. A szakemberek véleményének felmérése során azt vizsgáltam, hogy a Balaton régió településeinek irányító testülete (polgármesterek, jegyzők, körjegyzők, ahol volt, a turizmus koordinálásáért felelős személy) véleménye szerint, a 7. táblázatban meghatározott turisztikai és gazdaságfejlettségi mutatók milyen mértékben játszanak szerepet településük életében. A turisztikai és gazdaságfejlettségi mutatókat 1-5-ig terjedő skálán értékeltetem a kérdőívet kitöltőkkel. Az 5-ös érték jelentette, hogy az adott változó kiemelt fontosságú a Balaton régió településeinek életében, értelemszerűen az 1-es értéket azok a változók kapták, amelyek a legkisebb szereppel bírnak. A településenként és változónként kapott súlyértékeket átlagoltam aszerint, hogy a súlysámot a Balaton régió melyik övezetében (partközeli vagy további) elhelyezkedő település szakemberei adták. Eredményként a vizsgált 36 változóhoz (7. táblázat) hozzá tudtam rendelni egy települési szakemberek által szolgáltatott súlyértéket.

Kutatásaimat 2003-ban kezdtem ezévből történt a mintavétel, az adatok a 2002-es év KSH adatbázisából álltak rendelkezésemre. A kérdőíves mintavétel rétegzett véletlen mintavételi eljárással történt (*Kotler, 1999*). A Balaton régió településeit két övezetre (partközeli és további települések) osztottam a 2000. évi CXII. „Balaton Törvény” szerint. Az így kettéosztott mintavételi alapot további három részre tagoltam, aszerint hogy az adott település melyik megyében (Somogy, Zala, Veszprém) helyezkedik el. Az így rendelkezésemre álló 6 övezetből (Somogy partközeli (1), - Somogy további (2), Veszprém

partközeli(3), - Veszprém további(4), Zala Partközeli(5),- Zala további(6) választottam ki véletlenszerűen összesen 60 települést, olyan megoszlásban, ahogy a csoport létszáma arányul a Balaton régióban található települések számához. Somogy és Veszprém megyéből került ki a legtöbb vizsgált település mind a partközeli, mind az egyéb település kategóriában, hiszen e megyék területén található a Balaton régiót alkotó települések többsége. A legkevesebb vizsgált település Zala megyéből származott, ami abból adódott, hogy a Zala megyei területek mind kiterjedésben, mind pedig a települések létszámában a legkisebb részét alkotják a Balaton régióknak. A véletlenszerűség mellett a reprezentativitás biztosítása szintén szempont volt a kiválasztott települések meghatározásakor, ezért ezen hat csoportot tovább osztottam a települések lélekszáma szerint. A mintába vont települések között megtalálhatóak arányos eloszlásban mind a nagyobb városok, mind pedig a legkisebb lélekszámú települések (1. melléklet). A Balaton régió településeinek számához képest a vizsgálatba vont települések aránya 35,5%.

A statisztikai adatok és a kérdőíves kutatásból származó súlyszámok segítségével Komplex Fejlettségi Mutatót (KFM) számoltam. A KFM értéket mind gazdaságfejlettségi, mind turisztikai tekintetben kiszámoltam a Balaton régió összes (164) településére vonatkozóan, majd ezt követően elemeztem a településcsoportok egymáshoz viszonyított fejlettségét e mutató értékei alapján. A rendelkezésemre álló adatok (a változók) nem azonos nagyságrendűek és mértékegységűek, ezért először egy skála-összehangoló transzformációt végeztem el, hogy az adatokat együttesen lehessen kezelni (Molnár, 2001). Azon változók esetében, ahol a változók magas értékei negatív irányban befolyásolták az adott település fejlettségét, (elvándorlás, halálozási ráta, 60 éven felüliek aránya), ott a változó reciprokával szoroztam be az egyenletet.

A Komplex Fejlettségi Mutató kiszámításához az alábbi képletet használtam:

$$KFM = \frac{\sum \frac{(X_i - X_{\min})}{T_x} \cdot S_i}{S_{\text{össz}}}$$

Ahol :

KFM = az adott település Komplex Fejlettségi Mutatója,

X_{\min} = adott x változó minimális értéke a települések között,

X_i = adott x változó az adott településen,

T_x = adott mutató terjedelme (a legnagyobb és a legkisebb értékkel rendelkező település közötti különbség).

S_i = adott x változó súlyértéke

$S_{\text{össz}}$ = a súlyok összértéke az adott övezetben

Ezen eljárás során minden változó azonos (0-1-ig terjedő) mérőskálán jelenik meg, így elvégezhető az összehasonlító elemzés. A gazdaságfejlettséghez kapcsolódó 17 és a turizmushoz kapcsolódó 19 érték számtani átlagát véve kaptam meg a településenként két Komplex Fejlettségi Mutatót, egyet gazdaságfejlettségi és egyet turisztikai vonatkozásban. A továbbiakban ennek a komplex mutatónak a segítségével elemzem a Balaton régió településcsoportjait, külön vizsgálva azokat turisztikai és gazdaságfejlettségi szempontból.

7. A TÉRSÉGI SZAKEMBEREK VÉLEMÉNYÉNEK ELEMZÉSE

A 7. fejezetben a települések, önkormányzatok szakembereinek véleményét összegeztem (a vélemények kialakításához feltett kérdéseket a 7. táblázat szemlélteti), külön

vizsgálva a partközeli és a további települések övezetét. A területi szakemberek a gazdaságfejlettségi és a turisztikai változókat 1-5-ig értékelték az szerint, hogy az adott változó milyen mértékben játszik szerepet a település életében. Az adott változóhoz rendelt súlyszám értékének növekedése jelzi a település életében betöltött szerepének növekedését. A válaszok értékeinek átlagát kiszámolva kaptam meg a különböző súlyszámokat külön a partközeli és a további települések övezeteire gazdaságfejlettségi és turisztikai szempontokból.

(8. táblázat)

A Balaton régió partközeli és további településeinek súlyszámai

Megnevezés	Gazdaságfejlettségi súlyok	Turisztikai súlyok
Partközeli települések övezete	3,585	3,438
További települések övezete	3,092	1,957

Forrás: A szerző összeállítása

Megfigyelhető, hogy a partközeli övezetben, mind a gazdaságfejlettségi, mind pedig a turisztikai változókhöz rendelt súlyértékek meghaladják a további települések övezetének súlyértékeit. Míg a partközeli övezetben a gazdaságfejlettségi és a turizmushoz kapcsolódó változók közel azonos arányban kaptak szerepet, addig a további településeken, a turisztikai változók jóval kevésbé hangsúlyosak, mint a gazdaságfejlettségi szintet meghatározók.

7. 1 Turisztikai súlyszámok

(9. táblázat)

Súlyszámok a turisztikai változók esetében

	Turizmussal kapcsolatos mutatók	súly	
		partközeli	további
1	Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma	4,13	2,05
2	Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken	4,33	1,9
3	Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken	3,8	1,95
4	Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken	4	1,95
5	Szállodák szállásférőhelyeinek száma	3,53	1,81
6	Vendégéjszakák száma a szállodákban	3,53	1,62
7	Külföldi vendégéjszakák száma a szállodákban	3,07	1,67
8	Átlagos tartózkodási idő szállodákban	3,53	1,67
9	Vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken (panziók, turistaszállások, kempingek, üdülőházak)	3,87	2,05
10	Külföldi vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken	3,93	2,19
11	Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken	4,13	2,05
12	Magán szállásadás férőhelyeinek száma	3,87	2,19
13	Vendégéjszakák a magán szállásadásban	4	2,1
14	Külföldi vendégéjszakák a magán szállásadásban	3,67	2,1
15	Átlagos tartózkodási idő a magán szálláshelyeken	3,87	2,05
16	Falusi szállásadás férőhelyeinek száma	1,93	2
17	Vendégéjszakák a falusi szállásadásban	2,13	1,95
18	Külföldi vendégéjszakák a falusi szállásadásban	1,87	1,9
19	Átlagos tartózkodási idő a falusi szállásadásban	2,13	2

7.1.1 Partközeli települések

A táblázatból kiderül, hogy a partközeli településeken dolgozó szakemberek a turisztikai változókat szinte minden esetben magasabb súlyszámmal értékelték, mint a további településen dolgozók. Egyedül a falusi turizmus esetében volt pozitív eltérés a további települések javára. A falusi turizmus számos esetben adottsági és jogszabályi korlátba ütközik a partközeli településeken. Mindezekből megállapítható, hogy Balaton régió egyik legfontosabb iparága a turizmus de ennek csak a partközeli településeken tulajdonítanak az átlagosnál fontosabb szerepet. A 10. táblázat változóit elemezve, arra a következtetésre lehet jutni, hogy a külföldiek által eltöltött vendégéjszakáknak még a partközeli településeken élők sem tulajdonítanak az átlagosnál nagyobb fontosságot. Mindez alátámasztja azt az általános tendenciát, miszerint egyre nagyobb számú belföldi turista választja a Balaton régiót szabadidejének eltöltése céljából. A turisztikai változók között a partközeli településeken a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma (4,13) és a tartózkodási idő (4,13) a legfontosabb. A legalacsonyabb súlyértékek a falusi turizmushoz köthetőek, mind a tartózkodási idő (2,13), mind pedig a szállásférőhelyek száma (1,93) alacsony értéket kapott.

(10. táblázat)

Turisztikai változók súly értéke különböző szálláshelytípusok szerint

	Szálláshely típusok				
	kereskedelmi			magán	
	összes	szálloda	egyéb	magán szállásadás	falusi turizmus
Partközeli települések	4,067	3,417	3,978	3,85	1,93
További települések	1,964	1,69	2,095	2,107	2

Forrás: A szerző összeállítása

A turisztikai változók, szálláshely típus szerinti bontásban való vizsgálata azt mutatja, hogy a partközeli településeken a kereskedelmi szálláshelyek és azon belül is az egyéb szálláshelyek (panziók, turistaszállások, kempingek, üdülőházak) idegenforgalma a legfontosabb. A legkevésbé számottevő a falusi vendéglátásban eltöltött idő és turistaszám. Viszonylag alacsony a szállodák szerepe a partközeli települések turizmusában, ami azt mutatja, hogy a balatoni turizmusban még mindig a mennyiségi szempontok dominálnak. Kellő infrastruktúra hiányában a helyi szereplők nem számíthatnak komoly tényezőként a szállodákra és a szállodákra jellemző magasabb költési színvonallal együtt járó minőségi turizmusra. A magas értékek jelzik, hogy a balatoni turizmus során mindig is kiemelt szerepet játszott a magánházak kiadása a turisták számára. A falusi szállásadás alacsony értékei azt mutatják, hogy a térségi szakemberek nem tartják komoly lehetőségnek a falusi turizmust.

7.1.2 További települések

A további települések turisztikai változóit vizsgálva arra a következtetésre lehet jutni, hogy a különböző szálláshelytípusok közül itt is a magán szállásadás a legfontosabb, valószínűleg a már említett tradicionális okokkal magyarázhatóan. A szállodák szerepe a legalacsonyabb, ami abból adódik, hogy a Balaton régióban elhelyezkedő szállodák elenyésző száma található a további településeken. Érdekes megfigyelni, hogy a sokszor a kisebb

„periférikusabb” települések „megmentőjeként” kezelt falusi turizmus is meglehetősen alacsony értéket kapott, igazolva ezzel azon általánosítások helytelenségét, miszerint a falusi turizmus lehet minden olyan település turisztikai attrakciója, ahol egyéb lehetőség nem áll rendelkezésre.

A további települések alacsony értékeinek oka továbbá, hogy a statisztikailag mérhető adatok szinte kizárólag a szálláshelyforgalomra korlátozódnak. A további települések turisztikai attrakciói többségükben olyan egy napos elfoglaltságot nyújtanak, amelyet a partközeli szálláshelyről megközelítve meg lehet tekinteni, majd a turisták visszatérnek a zömében a partközeli településeken elhelyezkedő szálláshelyükre. Mindezekért a további településeken megszálló turisták legnagyobb számban, a partközelineél lényegesen alacsonyabb szálláshelydíjak miatt választják ez a szálláshelytípust. Amennyiben ezek a települések is több napos, nem a közvetlen vízparti turizmushoz köthető turisztikai szolgáltatásokat tudnának nyújtani, a további települések szálláshelyforgalma is fellendülne. Ehhez az attrakciók jellegéből adódóan szükség lenne a Balaton régió további településeinek produktív összefogására, partnerségre a versengés helyett. A további településeknek nem egymás ellen, hanem egymással összefogva a vízparti turizmus alternatíváival, kellene bekapcsolódnia a balatoni turizmus vérkeringésébe.

7.2 Gazdaságfejlettségi súlysúlyszámok

(11. táblázat)

Súlysúlyszámok gazdaságfejlettségi változók esetén

Fejlettségi mutatók		súly	
		partközeli	további
1	1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek száma	3,33	2,67
2	Működő gazdasági szervezetek számának változása	3,47	2,52
3	1 állandó lakosra jutó szja.- alapot képző jövedelem	3,93	3,1
4	Közüzemi vízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások	4,33	4,33
5	1 km vízvezetékre jutó csatornahálózat hossza	4,47	3,19
6	Vezetékes gázellátásba bekapcsolt háztartások száma a lakásállomány százalékában	3,87	3,52
7	1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma	4,33	2,24
8	1000 lakosra jutó kiskereskedelmi boltok száma	3,6	3,1
9	1000 lakosra jutó távbeszélők száma	3,93	3,38
10	(utóbbi 10év) alatt épített 3-X szobás lakások aránya	3,73	2,95
11	1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	3,53	3,33
12	Vándorlási különbözet évi átlaga (utóbbi 10 év)	3,13	3
13	60 évnél idősebb népesség aránya	3,67	3,67
14	A települések átlagos lélekszáma	3,67	3,67
15	Halálozási ráta	3	3,19
16	Munkanélküliek aránya	3,33	2,95
17	Tartós (180 napon túli) munkanélküliek aránya	3,07	2,81

7.2.1 Partközeli települések

A települések gazdaságfejlettségéhez köthető változók súlyértéke (fontossága) közül a partközeli településeken a legmagasabb értékűek, a csatornahálózat hossza (4,47) a közüzemi vízvezetékbe bekapcsolt lakások szerepelnek (4,33) és a 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma (4,33). A magas értékkel rendelkező súlyszámok azt bizonyítják, hogy a partközeli településeken kiemelt szerepet kap a csatornahálózat megléte, mindez azt bizonyítja, hogy a területi szakemberek felismerték a kommunális hulladék vízminőségre gyakorolt hatásait. A partközeli településeken kiemelt szerepet tulajdonítanak a turizmusnak, mint a helyi gazdaság egyik legfontosabb ágának. A partközeli települések esetében továbbá átlag feletti értéket kapott a lakosokra jutó szja. alapot képző jövedelem, a távbeszélők száma, amely értékek a lakosság vagyoni helyzetét tükrözik. A vezetékes gázellátásba bekapcsolt lakások és a 3 szoba fölötti lakások arányának magas súlyszámai azt mutatják, hogy a partközeli településeken fontos szempontnak tartják a magas komfortfokozatú, kényelmesen tágas lakások meglétét.

A legkevésbé hangsúlyos változókat vizsgálva megállapítható, hogy a munkanélküliek aránya (3,33) és a tartós munkanélküliek aránya (3,07) kapta a legkisebb súlyértékeket. Mindez abból adódhat, hogy - bár túlnyomórész csak szezonálisan - de nagyszámú munkahely van a Balaton körül.

7.2.2 További települések

A további települések esetében, a gazdaságfejlettségi mutatók közül a közüzemi vízvezetékbe bekapcsolt lakások (4,33) arányán túl, fontosnak találták a 60 évnél idősebb népesség arányát (3,67) és a települések átlagos lélekszámát (3,67) (elvándorlás, előregedés!). A turisztikai mutatók jellemzően alacsonyabb értékkel szerepeltek a további településeken. Éppen meghaladva a 2-es értéket, az összes kereskedelmi szállásférőhely (2,05) és a külföldi vendégéjszakák (2,19) szerepeltek az élen. Legalacsonyabb mutatókkal a szállodai vendégéjszakák (1,62) és szállásférőhelyek (1,81) bírtak.

A további települések problémái megegyeznek az átlagos magyar falu problémáival. A legnagyobb probléma itt is az idős (inaktív) lakosság arányának növekedése és a települések elnéptelenedése. A turisztikai mutatók alacsony értéke jelzi, hogy a turizmus nem jelent valós alternatívát a helyben élők életszínvonalának növelésére. Összességében az értékeket vizsgálva kiderül, hogy a Balaton régió települései sokkal kiegyensúlyozottabb képet mutatnak a gazdaságfejlettségi súlyok szempontjából, mint a turisztikai változók esetében. A további települések vizsgálatakor kiderül, hogy bár itt is a lakossági vízellátáshoz kapcsolódó mutatók kapták a legnagyobb értékeket, a csatornahálózat hosszának fontosságát megelőzi a vezetékes vízellátottságot kifejező mutató. Ennek magyarázata lehet, hogy míg a partközeli településeken a szinte 100%-osan kiépített vezetékes vízellátottságból következő nagymennyiségű szennyvíz elvezetése az egyik legfontosabb kérdés, addig a további településeken a vezetékes vízellátás teljes kiépítése még nem történt meg. A második legnagyobb értékkel a 60-év fölötti lakosság aránya és a települések lélekszáma szerepel. A Balaton régió további települései jellemzően alacsony lélekszámú falvak, ahol az előregedés, a fiatalok elvándorlása kiemelten kezelendő probléma. A turisztikai mutatók elemzésében a további települések esetében - a már említett okok miatt - a legalacsonyabb értékeket a vendégéjszakákkal kapcsolatos mutató kapta. Alacsony értékekkel rendelkeznek továbbá a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó változók is. A további települések nem tudnak

bekapcsolódni a Balaton régió gazdasági vérkeringésébe, olyan perifériává váltak, amelyek sok esetben csak néhány kilométerre vannak a sajnos mindmáig egyetlen fő attrakciót jelentő vízparttól.

8. A TELEPÜLÉSEK STATISZTIKAI ELEMZÉSE

A településszintű elemzéseket, a módszertani részben már ismertetett Komplex Fejlettségi Mutatóval (KFM) végeztem a Balaton régió összes (164) településére vonatkozóan. Az elemzés, egyrészt a települések fejlettségét, másrészt a települések turisztikai potenciálját volt hivatott vizsgálni. A számítási eredményeket helyszűke miatt nem publikálom, hanem az adatok elemzésének eredményeinek közlésére töreksem.

8.1 A települések gazdaságfejlettségi elemzése

(12. táblázat)

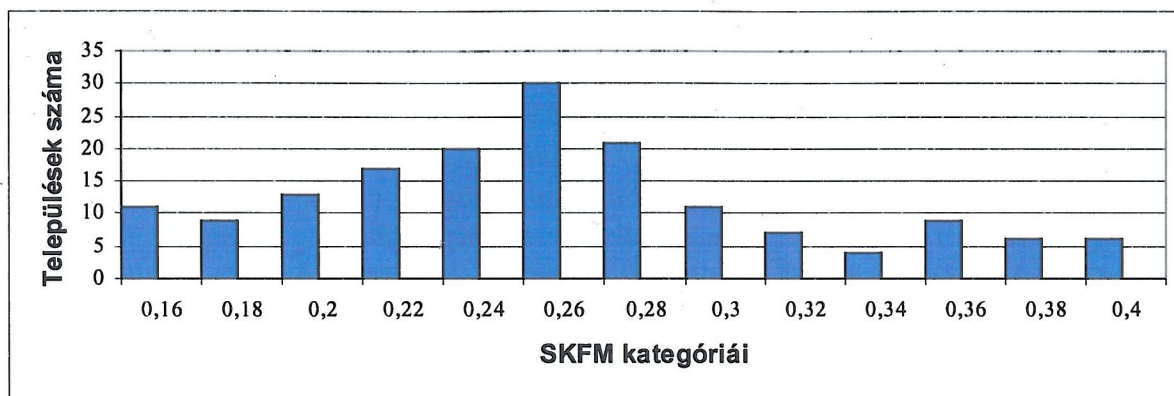
A gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató (KFM) értékeinek főbb jellemzői a Balaton régió településein, 2002. december 31.

Megnevezés	KFM érték
Átlag	0,2615
Szórás	0,0748
Variációs koefficiens (%)	28,5912
Maximális és minimális értékek aránya	8,3332
Terjedelem	0,457

Forrás: A szerző összeállítása

A Balaton régió településeit együtt vizsgálva megállapítható, hogy a települések fejlettsége nagymértékben heterogén, amit a variációs koefficiens magas értéke bizonyít (28,6). Ugyancsak a differenciált fejlettségre jellemző a maximális és minimális értékek aránya, miszerint a legfejlettebb és a legfejletlenebb települések között a különbség több mint nyolcszoros. A Komplex Fejlettségi Mutató eloszlása (32. ábra) azt mutatja, hogy az átlagosnál fejletlenebb (alacsonyabb gazdaságfejlettségi KFM mutatóval rendelkező) települések vannak enyhe túlsúlyban. Ugyanakkor nagyszámú átlagos fejlettségű település található a térségben. A magas KFM mutatóval rendelkező települések alacsony száma azt jelzi, hogy van a régióban egy olyan kis csoportja a településeknek (jellemzően partközeli települések), amelyek a különböző magán és központi fejlesztések eredményeképp jelentősen eltávolodtak pozitív irányban az átlagtól. A Balaton Régióban a közvetlenül a Balaton-parton elhelyezkedő települések fejlettsége sokkal magasabb, mint a környezetükben fekvő településeké. A Balaton Régióban tehát a területi egyenlőtlenségek rendszere meglehetősen speciális. A területi egyenlőtlenségek ugyanis döntően nem a nagyobb lélekszámú és a kisebb lélekszámú települések között jelentkeznek, ezeket az egyenlőtlenségeket alapvetően nem a településhierarchiában elfoglalt hely határozza meg. A Balaton Régióban a települések fejlettségét sokkal inkább a földrajzi fekvés, közelebből, a Balaton-parti fekvés, vagy a partközeli térséghez való tartozás határozza meg.

A települések megoszlása a gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató alapján, 2002. december 31.

Forrás: A szerző összeállítása

Szinte valamennyi mutató azt jelzi, hogy a partközeli települések a legfejlettebbek, és a parttól való távolsággal egyenes arányban nőnek a különféle gazdasági problémák, és jelennek meg kevésbé fejlett települések. Igaz ez az állítás annak ellenére is, hogy sok mutató még a Balaton Régió további településeiben magasabb értéket mutat, mint is az országos átlag. A Balaton-part és a háttérterület közötti különbség tehát egy önmagában és országos viszonylatban is fejlett térség belső egyenlőtlensége.

(13. táblázat)

A gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató (KFM) alakulása a Balaton régióban, 2002. december 31.

Megnevezés	települések	átlag	minimum	maximum	relatív szórás %	partközeli-további arány (%)
Somogy megye	Partközeli	0,335	0,267	0,519	20,242	62,985
	További	0,211	0,062	0,323	24,275	
Veszprém megye	Partközeli	0,317	0,211	0,392	17,365	77,602
	További	0,246	0,144	0,455	24,42	
Zala megye	Partközeli	0,341	0,237	0,425	19,147	72,14
	További	0,246	0,153	0,436	25,63	

Forrás: A szerző összeállítása

A legjobb értékkel Zala megye partközeli települései rendelkeznek (0,341), amit tovább erősít az a tény, hogy a relatív szórás értéke itt viszonylag alacsony, amiből az következik, hogy e térség településeinek fejlettsége kiegyensúlyozottabb, mint az átlag. (Mindez adódhat a zalai part többihez viszonyított kisebb számú településeiből és a két fejlett város Hévíz, Keszthely jelenlétéből). Ugyancsak viszonylag homogén fejlettségűek Veszprém megye partközeli települései, amit a 17 %-os érték igazol. Somogy megye partközeli települései között található a legmagasabb KFM- mel rendelkező település (0,519), de a relatív szórásnak itt a második legnagyobb az értéke (20,2%), amiből az következik, hogy a települések fejlettsége között jelentős eltérések tapasztalhatók. A Balaton régió településeinek heterogén fejlettségét mutatják az aránylag magas relatív szórás értékek, amelyek közül a legalacsonyabb is 10% fölött van, a legmagasabb pedig megközelíti a 25%-ot.

Mindhárom megye esetében a további települések mutatói elmaradnak a partközeli településekéitől. A relatív szórást vizsgálva az is megállapítható, hogy a további települések

heterogénebb fejlettségbeli különbségeket mutatnak a partközelihez képest. Ez azt tanúsítja, hogy a további települések jelentősen fejlettségbeli hátrányban vannak a partközeli településekhez képest. A minimum és maximum érték között a legkisebb eltérés Zala megye partközeli településeinél tapasztalható. A legnagyobb differencia a települések fejlettsége között Veszprém megye további települései között áll fenn, ugyanakkor érdekes lehet, hogy Somogy megyében található a legfejlettebb település (0,519 KFM Szántód, partközeli) mellett a legfejletlenebb (0,062 Kisberény további) is. A településövezetek értékei közötti eltérést vizsgálva megállapítható, hogy a legkisebb eltérés a partközeli és a további települések között Veszprém megyében található, a partközeli települések KFM-jének közel 78 %-ával (77,6) rendelkeznek a további települések. A legnagyobb eltérés Somogy megyében tapasztalható, ahol ez az arány 63%-os (62,9). A Veszprém megyei települések fejlettségének relatív (a többi megyéhez viszonyított) kiegyensúlyozottságát jelzi az alacsony relatív szórás a települések fejlettségi mutatói között.

8.1.1 A települések differenciáltságának vizsgálata gazdaságfejlettségi szempontból

(14. táblázat)

A gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató jellemzői a Balaton régió településein, 2002. december 31.

Megnevezés	KFM érték
A legjobb érték	0,519
A legrosszabb érték	0,062
A két érték különbsége	0,456
A két érték aránya	8,333
A legjobb 10% átlaga	0,405
A legrosszabb 10%átlaga	0,144
A két érték különbsége	0,26
A két érték aránya	2,87
Az átlag feletti átlaga	0,323
Az átlag alatti átlaga	0,204
A két érték különbsége	0,119
A két érték aránya	1,585

Forrás: A szerző összeállítása

A települések közötti szélsőséges eltérések elemzésének eszköze, az osztóértékek alkalmazása. Ezen módszer során a régió legfejlettebb és legfejletlenebb települései vizsgálhatók. A legfejlettebb és a legfejletlenebb település között több mint nyolcszoros a különbség, de a tizedelő értékek által történt lehatárolás alapján előállt legjobb és legrosszabb csoportok között is közel háromszoros. Tovább finomítva a vizsgálatokat, összehasonlítottam az átlag feletti és az átlag alatti települések értékeit. A két érték közötti különbség még ebben az esetben is több mint másfélszeres volt. A vizsgálatok megerősítik azt az állítást, miszerint a Balaton régió települései között igen jelentős fejlettségbeli eltérések tapasztalhatóak és a régió fejlettségbeli összetétele rendkívül heterogén.

A régió gazdaságfejlettségi szempontból legfejlettebb és legfejletlenebb településtizedeinek megoszlása megyénként, 2002. december 31.

Megnevezés	Somogy megye		Veszprém megye		Zala megye	
	db település	A települések népességének aránya a megye lakosságának %-ában	db település	A települések népességének aránya a megye lakosságának %-ában	db település	A települések népességének aránya a megye lakosságának %-ában
A legjobb 10%-	4	5,79	7	0,43	5	1,24
A legrosszabb 10%	12	28,15	2	20,46	2	63,79

Forrás: A szerző saját összeállítása

A zalai települések magas aránya a legfejlettebb települések között azért is jelzés értékű, mert ez az a megye, amelyik a legkevesebb számú településsel (9 part-menti, 18 háttér) vesz részt a Balaton régióban. A Somogy megyei települések magas aránya a fejletlenek közt, párosulva a legalacsonyabb számú fejlett településekkel azt mutatja, hogy a Balaton régiót alkotó megyék közül Somogy a legfejletlenebb. Érdekesség, hogy ettől függetlenül Somogy megyében található a legmagasabb KFM-mel rendelkező település (Szántód). A legtöbb fejlett település Veszprém megyében helyezkedik el. A megye balatoni településeinek fejlettségét mutatja, hogy csupán két települése tartozik a legfejletlenebbek 10%-os csoportjába. Egyedül Veszprém megyében magasabb az átlag feletti értékekkel rendelkező települések aránya az átlag alatti értékekkel bírókénál. További érdekesség, hogy Zala megyében a legalacsonyabb az átlag feletti települések aránya és csak ezt követi Somogy megye. Zala megye eredményei azért is említésre méltóak, mert az 15. táblázat szerint itt a második legmagasabb a legjobb 10%-ban szereplő települések száma. Az eredmények megerősítik azt a feltevést, hogy a Balaton régió települési fejlettségi szempontból rendkívül differenciáltak és heterogének.

8.1.2 Gazdaságfejlettségi elemzés övezetenként

A 16. táblázatban foglaltak szerint azon túl, hogy jelentős különbségek tapasztalhatók a Balaton régió partközeli és további települései között, a különböző megyék partközeli és további települései között is nagymérvű eltérés figyelhető meg.

(16. táblázat)

A Komplex Fejlettségi Mutató (KFM) értékeinek főbb jellemzői a Balaton régióban, település típus szerint, 2002. december 31.

Település típus	Somogy megye		Veszprém megye		Zala megye	
	partközeli	további	partközeli	további	partközeli	további
Megnevezés						
Átlag	0,335	0,214	0,317	0,246	0,341	0,246
Szórás	0,068	0,059	0,055	0,067	0,077	0,063
Variációs koefficiens (%)	20,242	27,576	17,366	27,420	19,147	25,631
Maximális és minimális értékek aránya	1,943	5,180	1,858	3,160	1,798	2,851
Terjedelem	0,252	0,260	0,181	0,311	0,189	0,283

Forrás: A szerző összeállítása

A táblázatot elemezve megállapítható, hogy az eltérések nem csak a különböző övezetekben (partközeli vagy további) és különböző megyében elhelyezkedő települések között találhatók, hanem adott övezeten belül is. A variációs koefficiens egyik övezet esetén sem csökken 17% alá, ami azt mutatja, hogy jelentős fejlettségbeli differenciák találhatók a különböző övezeteken belül. A maximális és minimális értékek arányát vizsgálva kiderül, hogy minden esetben a további települések között van a legnagyobb különbség. A legnagyobb eltérés Somogy megye további települései között tapasztalható (5,18 szoros különbség), míg a legkisebb Zala megye partközeli települései között, itt a legfejlettebb település gazdasági KFM mutatójának értéke hozzávetőleg 1,8 szorosa a legfejletlenebb település gazdasági mutatójának.

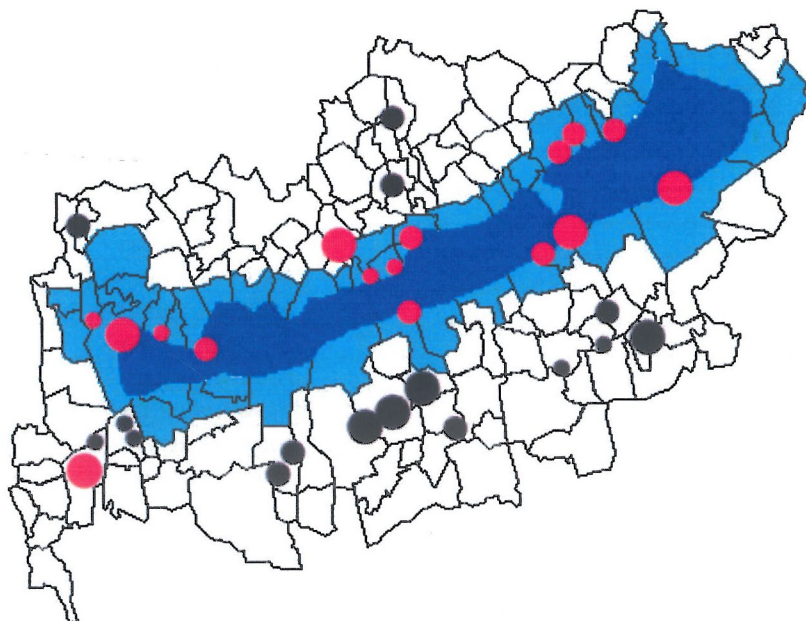
8.1.3 A legfejlettebb és legfejletlenebb települések elhelyezkedése

A Balaton régió településeinek legfejlettebb és legfejletlenebb 10%-át a régió térképén ábrázoltam. Piros színnel jelöltem a legfejlettebb 10%-ba tartozó települések helyzetét és fekete színnel a legfejletlenebbeket (33. ábra). A jelölés nagysága a rangsorban betöltött pozíció szerint változik (minél nagyobb a jel, annál előrébb, fekete szín esetén annál hátrébb szerepel az adott térség).

A térképen megfigyelhető, hogy két kivétellel (Kékkút, Zalakaros) minden fejlett település a partközeli településkategóriába tartozik. Ugyancsak szembevetendő az északi part dominanciája a déli parttal szemben. A legfejlettebb 16 településből 11 található az északi parton, míg a délin csak 4. A két kivételt jelentő település esetében a magas eredményeket egyrészt a nagyszerű termáladottságait jól kihasználó Zalakaros, másrészt az ásványvizéről (és palackozóüzeméről) méltán híres Kékkút produkálja

(33. ábra)

A legmagasabb (piros) és legalacsonyabb (fekete) gazdaságfejlettségi KFM mutatóval rendelkező települések (10-10%) elhelyezkedése a Balaton régióban

A 33. ábrán ugyancsak világosan látszik, hogy a legfejletlenebb 10%-ba tartozó települések kivétel nélkül a további települések kategóriájába tartoznak. Legtöbbjük (13) a déli parton és azon belül is Somogy megyében helyezkedik el.

A 19. táblázatban foglaltam össze a Balaton régió legfejletlenebb és a legfejletlenebb településeinek 10%-át. Érdekes, hogy a KFM mutató segítségével elkészített elemzés első 10%-ából kimaradtak olyan települések (Tihany, Tapolca, Balatonalmádi, Marcali), amelyeket legfejletlenebb települések között tarthatnánk számon. A legfejletlenebb települések, egy kivétellel (Karád 1750 fő) alacsony népességszámúak, jellemzően 400 fő alatti lakossal.

(17. táblázat)

A legfejletlenebb és a legfejletlenebb (10-10%) települések a Balaton régióban, 2002.

Legfejletlenebb 10%		
Település	Település típus	KFM érték
Szántód	Somogy Partközeli	0,519
Kékkút	Veszprém További	0,455
Siófok	Somogy Partközeli	0,443
Zalakaros	Zala További	0,436
Keszthely	Zala Partközeli	0,425
Balatonyörök	Zala Partközeli	0,400
Balatonboglár	Somogy Partközeli	0,394
Balatonfüred	Veszprém Partközeli	0,392
Balatonföldvár	Somogy Partközeli	0,388
Alsóörs	Veszprém Partközeli	0,388
Balatonrendes	Veszprém Partközeli	0,380
Zánka	Veszprém Partközeli	0,379
Csopak	Veszprém Partközeli	0,371
Hévíz	Zala Partközeli	0,370
Révfülp	Veszprém Partközeli	0,369
Gyenesdiás	Zala Partközeli	0,369
Legfejletlenebb 10%		
Település	Település típus	KFM érték
Zalamerenye	Zala További	0,169
Szegeerdő	Somogy További	0,167
Kapoly	Somogy További	0,166
Karád	Somogy További	0,163
Tikos	Somogy További	0,159
Gamás	Somogy További	0,157
Balatonhenye	Veszprém További	0,156
Nikla	Somogy További	0,153
Csömend	Somogy További	0,153
Vindornyaszőlős	Zala További	0,152
Bálványos	Somogy További	0,149
Öcs	Veszprém További	0,144
Torvaj	Somogy További	0,134
Hács	Somogy További	0,122
Gyugy	Somogy További	0,100
Kisberény	Somogy További	0,062

Forrás: A szerző összeállítása

8.2. A települések turisztikai elemzése

A térség turisztikai szerepköréből fakadóan a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetben nagyszámú magas KFM értékkel rendelkező települése jelenléte várható, meglepő ugyanakkor, hogy a térség településeinek több mint felén sem kereskedelmi szállásférőhely, és - ennek következtében - sem vendégforgalom nem található. Ezek a települések mindenek előtt Somogy és Zala megyének a közvetlen Balaton-parttól távolabb eső térségeiben találhatóak, de Veszprém megyében van egy partközeli település is (Balatonfőkjár) amelynek a turisztikai KFM értéke 0.

(18. táblázat)

A Balaton régió azon településeinek megoszlása, ahol nem mutatható ki statisztikailag turistaforgalom, 2002. december 31.

Megnevezés	települések	0 értékű KFM (db)	Összes település	Övezetenkénti arány (%)	0 értékkel rendelkező települések az összes település %-ában
Somogy megye	Partközeli	-	17	-	30,77
	További	20	48	41,67	
Veszprém megye	Partközeli	1	26	3,85	9,72
	További	6	46	13,04	
Zala megye	Partközeli	-	9	-	14,81
	További	4	18	22,22	

Forrás: A szerző összeállítása

Somogy megye további településeinek övezetében található a legtöbb olyan település, ahol a turisztikai mutatót alkotó változók mindegyike 0 értékű volt. Somogy megye a Balaton régiót alkotó további településeinek közel 42%-án 0 értékű a turisztikai KFM mutató, de ha a 0 értékkel bíró településeket Somogy megye összes balatoni településére vetítjük, még akkor is 30% fölött (30,77%) van ez az érték (20. táblázat). Somogy és Zala megye partközeli települései között nincs olyan, ahol a turisztikai KFM mutató 0 értékű lenne és arányuk a további településeken is alatta marad a Somogy megyeieknek. Érdekes hogy bár Veszprém megye az, ahol a megye összes balatoni településére vonatkoztatott 0 KFM értékkel bíró települése a legkisebb aránnyal bír (9,72 Veszprém megyében van az egyetlen partközeli 0 KFM-es település. Mindezekből adódóan a Balaton régió településeinek turisztikai vizsgálatokor csak azokat a településeket vettem figyelembe, ahol a turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató értéke meghaladja a 0-át

(19. táblázat)

A turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató (KFM) értékeinek főbb jellemzői a Balaton régió településein, 2002. december 31

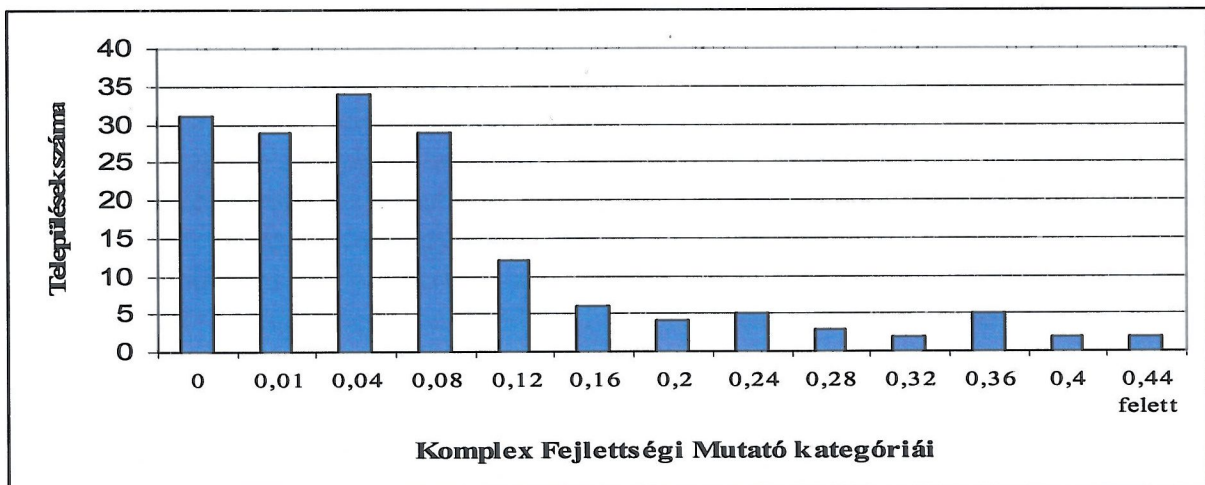
Megnevezés	Érték
Átlag	0,09
Szórás	0,11
Variációs koefficiens (%)	117,81
Maximális és minimális értékek aránya	1744,75
Terjedelem	0,62

Forrás: A szerző összeállítása

A Balaton régiót alkotó összes települést megvizsgálva az derül ki, hogy a régió turisztikai szempontból rendkívül heterogén. A variációs koefficiens nagyon magas, 117%-os értéke azt mutatja, hogy a régió turizmusában óriási területi különbségek vannak. A maximális és minimális értékek aránya 1744 - szeres különbséget mutat a turizmus által leginkább és legkevésbé érintett települések között. Ez az érték azért lehet ilyen magas, mert a régióban vannak olyan (zömében partközeli) települések, amelyek bevételi forrásainak nagyon nagy százalékát adja a turizmus, ugyanakkor megtalálhatóak olyan (jellemzően további) települések is, ahol van ugyan valamennyi statisztikailag mérhető turisztikai szolgáltatás, de annak mértéke nem számottevő.

(34. ábra)

A települések megoszlása a Komplex Fejlettségi Mutató alapján, 2002. december 31.

Forrás: A szerző összeállítása

A turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató eloszlása szerint jelentős túlsúlyban vannak azok a települések, ahol a turisztikai KFM értéke rendkívül alacsony. (34. ábra). Az ábrán jól követhető, hogy a nagyszámú 0 értékkel rendelkező település mellett az alacsonyabb értékek dominálnak. Igazán magas KFM-mel csupán a települések elenyésző hányada rendelkezik.

A Balaton régió településeinek turisztikai alapstatisztikáit a 23. táblázatban mutatom be. A turisztikai mutatók közül a legjobb értékkel Somogy megye partközeli települései rendelkeznek (0,171) és a legjobb értékkel rendelkező település is Somogy megyében található. A relatív szórás a vizsgált mintában itt a második legkisebb (88,89%), de ez nem jelenti azt, hogy homogénnek lenne tekinthető ez a régió, hiszen a variációs koefficiens minden esetben magas. A legkisebb relatív szórással rendelkező térség Veszprém megye partközeli települései, ami azt jelenti, hogy az itt található települések a relatíve leghomogénebb turisztikai fejlettségűek, de a relatív szórás értéke (73,75) ezeken a településeken is nagy mértékű. A Balaton régióban a turisztikai KFM relatív szórása az átlagosnál nagyobb, ez azt mutatja, hogy a régió turisztikai szempontból igen heterogén. A legmagasabb érték (220,17%) Zala megye további településein található.

**A turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató alakulása a Balaton régióban,
2002. december 31.**

Megnevezés	települések	átlag	minimum	maximum	relatív szórás %	partközeli-további arány (%)
Somogy megye	Partközeli	0,171	0,0119	0,623	88,89	10,88
	További	0,019	0,0004	0,057	93,28	
Veszprém megye	Partközeli	0,141	0,0261	0,345	73,75	45,25
	További	0,064	0,0004	0,397	137,63	
Zala megye	Partközeli	0,139	0,0237	0,381	93,75	38,33
	További	0,053	0,0005	0,453	220,74	

Forrás: A szerző összeállítása

A Balaton régiót alkotó megyéket partközeli és további település szerinti bontásban vizsgálva megállapítható, hogy a turisztikai változók esetében különbség meghaladja a gazdaságfejlettségi változók esetében tapasztalható értékeket. A partközeli települések mutatói minden esetben jelentősen felülmúlják a további települések értékeit. A legkisebb különbség Veszprém megyében található a partközeli és a további települések között, ahol a további települések turisztikai mutatója közel a fele (45,25%)-a a partközeli településekének. Ez az arány a legrosszabb Somogy megyében, itt a további települések turisztikai mutatóinak értéke alig több mint 10 %-a (10,88) a partközeli települések mutatóinak. Somogy megye Balaton régiót alkotó települései rendkívül heterogének turisztikai szempontból, míg a partközeli településeken itt a legerősebb a turizmus az egész régióban, addig a további településeim a leggyengébb. Mindez abból következik, hogy a háttértelepülések között Somogy megyében találhatóak a legnagyobb számban olyanok, ahol nincs mérhető turizmus. A másik két megye kiegyensúlyozottabb aránya következhet abból is, hogy amellet, hogy magasabb a további települések turisztikai KFM -je a partközeli települések mutatói is alacsonyabbak Somogy megye mutatóinál. A településszintű minimum és maximum érték között a legnagyobb különbség Somogy megye partközeli települései között található, míg a legkisebb ugyancsak Somogy megyében a további települések értékei között. A második legnagyobb különbség Zala megye további települései között található. Ez az érték azért lehet megtévesztő, mert Zala megyében található a Balaton háttértelepülései közül Zalakaros, ahol rendkívül jelentős szerepe van a turizmusnak. A legkisebb különbséget mutató somogyi további településeken egyaránt kevésbé jelentős a turizmus és nincs olyan kiemelkedő település, amely megtörné ezt az arányt. Így ki lehet jelteni, hogy turisztikai szempontból viszonylag homogén ez a terület, de nem azért, mert egységesen fejlett, hanem mert egységesen fejletlen.

8.2.1 A települések differenciáltságának vizsgálata turisztikai szempontból

A települések turisztikai vizsgálatakor is elvégeztem a tizedelő értékek alapján történő elemzést. A települések közül a legfejlettebb és a legfejletlenebb 10% értékeit vettem figyelembe és vizsgáltam. Az így kapott eredményeimet a 22. táblázat szemlélteti. A legfejlettebb és legfejletlenebb települések között fennálló óriási különbség jelentősen csökkent a tizedelő értékek alkalmazásával, de még így is több mint 381-szeres a különbség a turizmus által leginkább és legkevésbé érintett települések között. Az átlag alatti települések értékeit összehasonlítva az átlag felettiékével a különbség tovább csökken, de a 31,8 - szeres érték még így is jelentősnek mondható. A Balaton régió turizmusa szinte kizárólag a

partközeli településekre korlátozódik. Egy-két kivételtől eltekintve (pl: Zalakaros) nem található a háttértelepülések között olyan, amely életében meghatározó lenne a turizmus.

Ha a turisztikai mutató átlagos értékéhez viszonyítjuk a települések turizmusát megyénként, arra az eredményre juthatunk, hogy ugyancsak Somogy megye az egyetlen a Balaton régiót alkotó megyék között, ahol az átlag alatti KFM mutatóval rendelkező települések aránya meghaladja az átlag felettiekét. Mind Veszprém, mind pedig Zala megyében ez az arány fordított.

(21. táblázat)

A Komplex Fejlettségi Mutató jellemzői a Balaton régió településein, 2002. december 31.

Megnevezés	Érték
A legjobb érték	0,6229
A legrosszabb érték	0,0004
A két érték különbsége	0,6226
A két érték aránya	1744,7452
Az átlag felettiék átlaga	0,1068
Az átlag alattiak átlaga	0,0034
A két érték különbsége	0,1035
A két érték aránya	31,8360
A legjobb 10% átlaga	0,3626
A legrosszabb 10%átlaga	0,0010
A két érték különbsége	0,3617
A két érték aránya	381,0271

Forrás: A szerző összeállítása

A települések legjobb, illetve a legrosszabb 10%-át vizsgálva megállapítható, hogy Somogy megye települései szerepelnek a legnagyobb számban, a legrosszabb 10%-ban. A legkevesebb települést Zala megyéből került a leggyengébbek közé, ennek magyarázata lehet, hogy Zala megye adja a legkevesebb települést a Balaton régióba. Veszprém megye települései közül szerepel a legtöbb, a legjobb 10%-os KFM értékűek között. Míg Veszprém és Zala megye esetében a legjobb 10%-os értékkel rendelkező települések száma meghaladja a legrosszabb 10%-ban szereplőkét, addig Somogy megyében magasabb azon települések száma, amelyek a legrosszabb 10%-ban szerepelnek.

(22. táblázat)

A régió legfejlettebb és legfejletlenebb településtizedeinek megoszlása megyénként, 2002. december 31.

Megnevezés	Somogy megye	Veszprém megye	Zala megye
A legjobb 10%-ban lévő települések száma	5	8	3
A legrosszabb 10%-ban lévő települések száma	8	6	2

Forrás: A szerző összeállítása

8.2.2 Turisztikai elemzés övezetenként

Dolgozatomnak ebben a részében elemzem a települések turisztikai KFM mutatóinak eloszlását elemzem aszerint, hogy az adott települések a partközeli vagy az egyéb települések között foglalnak helyet és melyik megyében vannak. A táblázat igazolja a fentiekben megállapított tézist, miszerint a Balaton régió turizmusa rendkívül heterogén, amit a hatalmas értékű relatív szórások is bizonyítanak. Úgy mint a fejlettségi elemzéskor, a turisztikai változók vizsgálatakor is megállapítható, hogy a további települések jóval magasabb variációs koefficienssel rendelkeznek, mint a partközeli települések. A maximális és minimális értékek arányát vizsgálva arra a következtetésre lehet jutni, hogy még a partközeli településeken is hatalmas, több mint tízszeres a különbség a legjobb és a legrosszabb mutatóval rendelkező települések között. A további települések esetében ez az arány jelentősen megnövekedett, ennek az lehet az oka, hogy a Balaton régió további települései között is akad olyan, ahol a turizmus kiemelt jelentőséget kap a település életében, viszont a túlnyomó többségükön a turizmus bár jelen van, de nem számottevő.

(23. táblázat)

A Komplex Fejlettségi Mutató (KFM) értékeinek főbb jellemzői a Balaton régióban, település típus szerint, 2002. december 31.

	Somogy		Veszprém		Zala	
	partközeli	további	partközeli	további	partközeli	további
Megnevezés						
Átlag	0,171	0,019	0,136	0,064	0,139	0,053
Szórás	0,152	0,017	0,106	0,088	0,131	0,118
Variációs koefficiens (%)	88,898	93,284	73,745	137,632	93,757	220,747
Maximális és minimális értékek aránya	52,233	158,677	13,231	975,282	16,040	873,639
Terjedelem	0,611	0,056	0,319	0,397	0,357	0,453

Forrás: A szerző összeállítása

8.2.3 A legfejlettebb és legfejletlenebb települések elhelyezkedése

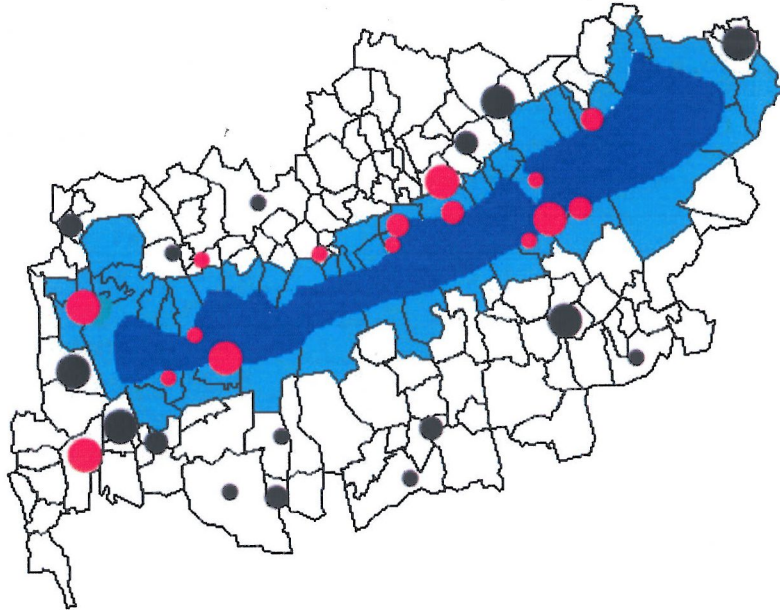
A 35. ábrán turisztikai szempontok alapján ábrázoltam a legjobb és legrosszabb mutatókkal rendelkező településeket. Ugyancsak piros színnel jelöltem a legmagasabb mutatókkal (a Balaton régió településeinek legjobb 10%-át) és fekete színnel a legalacsonyabb turisztikai mutatóval rendelkező 10%-ot.

A legalacsonyabb mutatókkal rendelkező települések ábrázolásánál értelemszerűen azon települések kerültek bemutatásra, ahol van statisztikailag értékelhető turistaforgalom. A legmagasabb turisztikai mutatókkal rendelkező települések kevés kivétellel a partközeli települések kategóriába tartoznak. (A piros szín és a körök mérete a fejlettséget jelzi, míg fekete színnel és növekvő mérettel jeleztem az alacsony mutatókkal rendelkező településeket). Ebben az esetben nyilvánvaló, hogy a magas turisztikai mutatók közvetlenül köthetők a vízpart közelségéhez és a közvetlen vízparti turisztikai termékekhez. A kivételt jelentő települések között található Zalakaros, ahol a már említett termáladottságok teszik lehetővé az átlagot jelentősen meghaladó turistaforgalmat. A másik két település, amely szerepel a legjobb 10%-ban, de a további települések kategóriába tartozik - Salföld és Lesencefalu – annak köszönheti magas turisztikai mutatóit, hogy a relatíve alacsony népességszámához

viszonyított turisztikai forgalma jelentős, ugyanakkor az ábrán megfigyelhető, hogy szinte „érintik” a partközeli települések határát.

(35. ábra)

A legmagasabb és legalacsonyabb (10-10%) turisztikai KFM mutatóval rendelkező települések elhelyezkedése a Balaton régióban

Forrás: A szerző összeállítása

A gyengén szereplő, de aktív turizmussal rendelkező további településeket három csoportra bontottam:

Az első csoportba azon települések tartoznak, amelyek bár a további település kategóriába esnek, relatíve közel vannak a partközeli településekhez (Csajág, Barang, Vörs, Hidegkút). Ezeken a településeken, ha alacsony mértékben is, de jelen van a turizmus, mert viszonylag közel van a tó. A szerényebb anyagi körülményekkel rendelkező, de vízparti üdülésre vágyó turisták szállnak meg itt, ahol a közvetlen vízparti árszínvonal alatt találnak szállást maguknak. Sajnos a térség „falusi turizmusa” sokszor azt jelenti, hogy az olcsóbb falusi szálláson megszállt turisták egyéb látványosság hiányában a part közeli települések vízhez kötődő turizmusában vesznek részt és költik el pénzüket.

A második típus azon települések köre, amelyek távol esnek a közvetlen vízparttól és ezáltal abból profitálni nemigen tudnak, ezért másféle turisztikai attrakcióra van szükségük. Ezek az attrakciók lehetnek a falusi turizmushoz köthetők vagy a szabadidős, kulturális, természeti adottságokat kihasználók (Somogyvár, Vindornyaszlós, Szentgyörgyvár). Fontos lenne megőrizni ezeket az „eldugott”, civilizációs betegségek mentes falvakat, községeket, hiszen egyre erősebb az igény olyan turisztikai attrakciókra, ahol a turisták az érintetlen környezetben találják meg a pihenés, kikapcsolódás legideálisabb feltételeit.

A harmadik típusba tartoznak a térség - további település kategóriájába eső – nagyvárosai (Marcali, Tapolca, Tab). Itt a város nagyságából adódóan adott az az infrastruktúra, ami lehetővé teszi a nagyszámú turista jelenlétét, és központjai lehetnek a környékre irányuló turistaforgalomnak. Itt a települések méretükből adódóan jelentős fejlesztési forrásokat tudnak biztosítani a turizmusfejlesztéshez. Marcaliban a közelmúltban indult nagyszabású fürdőfejlesztés.

A legmagasabb és legalacsonyabb (10-10%) turisztikai KFM mutatóval rendelkező települések a Balaton régióban.

Legfejlettebb 10%		
Település	Település típus	KFM érték
Szántód	Somogy Partközeli	0,623
Zalakaros	Zala További	0,453
Óbudavár	Veszprém További	0,397
Hévíz	Zala Partközeli	0,381
Balatonmáriafürdő	Somogy Partközeli	0,351
Balatonakali	Veszprém Partközeli	0,345
Alsóörs	Veszprém Partközeli	0,342
Zamárdi	Somogy Partközeli	0,336
Zánka	Veszprém Partközeli	0,332
Salföld	Veszprém További	0,303
Lesencefalu	Veszprém További	0,302
Tihany	Veszprém Partközeli	0,279
Balatonyörök	Zala Partközeli	0,269
Balatonszepezd	Veszprém Partközeli	0,252
Balatonföldvár	Somogy Partközeli	0,240
Balatonberény	Somogy Partközeli	0,233
Legfejletlenebb 10%		
Település	Település típus	KFM érték
Somogyvár	Somogy További	0,00308
Marcali	Somogy További	0,00231
Tab	Somogy További	0,00214
Tapolca	Veszprém További	0,00185
Lesencetomaj	Veszprém További	0,00164
Táska	Somogy További	0,00140
Barnag	Veszprém További	0,00127
Csömend	Somogy További	0,00114
Hollád	Somogy További	0,00101
Gamás	Somogy További	0,00100
Vindornyaszlós	Zala További	0,00083
Csajág	Veszprém További	0,00053
Szentgyörgyvár	Zala További	0,00052
Nagycsepely	Somogy További	0,00043
Hidegkút	Veszprém További	0,00041
Vörs	Somogy További	0,00036

Forrás: A szerző összeállítása

8.3 A települések sorrendjének rangkorrelációs vizsgálata

A Balaton régió településeit a komplex fejlesztési mutató segítségével, gazdaságfejlettségük és turisztikai teljesítményük szerint rangsorba állítottam és azt vizsgáltam, hogy van-e kapcsolat a két szempont által generált rangsorszámok között. Amennyiben megfigyeléseink eredményeit rangsorba tudjuk állítani, ordinális mérési szintről beszélhetünk és a rangsorszámok segítségével fényt deríthetünk arra, hogy milyen a kapcsolat az egyes változók között. A gazdaságfejlettség és a turisztikai értékek által generált rangsor közötti összefüggést a Spearman-féle rangkorrelációs képlettel vizsgáltam. A Balaton régió

településeinek gazdaságfejlettségi és turisztikai értékei által meghatározott rangsor közötti összefüggés (a Spearman - féle rangkorrelációs képlet eredménye szerint 0,586) közepesen szoros.

(25. táblázat)

A rangkorrelációs együttható a Balaton régióban, 2002.

Megye	település típus	Rangkorrelációs együttható (gazdaságfejlettség, - turizmus)
Somogy	partközeli	0,617
	további	0,481
Veszprém	partközeli	0,625
	további	0,0769
Zala	partközeli	0,4
	további	0,477

Forrás: A szerző összeállítása

A 25. táblázatot elemezve megállapítható, hogy Somogy és Veszprém megye partközeli településeinek esetében a közepesnél erősebb kapcsolatról beszélhetünk a gazdaságfejlettség és a turizmus által meghatározott rangsor esetében, Zala megye partközeli településeinek esetében az összefüggés gyengébb. A három megye további településeinek számottevően gyengébb a rangkorreláció, ami az jelenti, hogy gyenge az összefüggés a települések gazdaságfejlettségi és turisztikai mutatók által meghatározott rangsorában. Veszprém megye esetében az igen alacsony érték az összefüggés hiányát mutatja. Mindezekből azt a következtetés lehet levonni, hogy Somogy és Veszprém megye partközeli településeinek azok a települések állnak a gazdaságfejlettségi rangsor elején melyek turizmus szempontjából is fejlettek. Itt a települések gazdasági fejlődéséhez szükséges adottságok legtöbbször a turizmushoz kapcsolódik. Veszprém megye további településeinek a leggyengébb a rangkorrelációs együttható, ami az mutatja, hogy Veszprém megye további településeinek fejlettsége nincs összhangban a települések turizmusának fejlettségével. A települések rendelkeznek olyan egyéb, a turizmushoz nem köthető (elsősorban ipari) erőforrásokkal, amelyek a gazdasági fejlődés feltételei lehetnek. Zala megyében megfordul ez az arány és a vizsgálatokból az derül ki, hogy a megye Balaton régiót alkotó további településeinek rangsorában erősebb a gazdaságfejlettség és a turisztikai mutatók által determinált sorrend közötti összefüggés. Zala megye partközeli településeinek alacsony együtthatói azt mutatják, hogy ezeken a településeken nem a turizmus az egyetlen gazdasági növekedést előidéző adottság.

A 8. fejezetben statisztikai mutatók segítségével elemzem a Balaton régió településeit. A 8. fejezet vizsgálatainak eredményei azt bizonyítják, hogy jelentős az eltérés a Balaton régió partközeli és a további településeinek fejlettsége között, mind gazdaságfejlettségi, mind turisztikai szempontból. A partközeli települések előnye, mind a gazdaságfejlettségi mind pedig a turisztikai teljesítményt vizsgálva jelentős a további településekéhez képest. Vizsgáltam továbbá a turizmus fejlettségének és a település gazdaságfejlettségének összefüggését. Tapasztalataim szerint az összefüggés Somogy és Veszprém megye partközeli településeinek erősebb az átlagosnál, ugyanakkor Zala megye partközeli és további településeinek továbbá Somogy és Veszprém megye további településeinek esetében alacsony az összefüggés. Mindezekből következően a H. 2-es hipotézist – „*Jelentős törés tapasztalható a Balaton régió*

partközeli és a további települései között, mind gazdaságfejlettségi, mind turisztikai szempontból. A turizmus fejlettsége a településeken összefügg a települések általános gazdaságfejlettségével” – Ez utóbbit csak részben lehet elfogadni, hiszen a gazdaságfejlettségi és turisztikai különbségek megvannak a Balaton régió településövezetei között, de a turizmus csak Somogy és Veszprém megye partközeli településein függ össze a települések gazdaságfejlettségével.

(26. táblázat)

A Balaton régió gazdaságfejlettségi és turisztikai Komplex Fejlesztési Mutatójának összefoglaló táblázata, 2002. december 31.

Gazdaságfejlettség	Somogy Megye		% -os eltérés (partközeli=100%)
	partközeli	további	
Átlag	0,335	0,214	63,8
Szórás	0,068	0,059	86,7
Variációs koefficiens (%)	20,242	27,576	136,2
Maximális és minimális értékek aránya	1,943	5,180	266,5
Terjedelem	0,252	0,260	103,1
	Veszprém Megye		% - os eltérés (partközeli=100%)
	partközeli	további	
Átlag	0,317	0,246	77,6
Szórás	0,055	0,067	121,8
Variációs koefficiens (%)	17,366	27,420	157,8
Maximális és minimális értékek aránya	1,858	3,160	170,0
Terjedelem	0,181	0,311	171,8
	Zala Megye		% -os eltérés (partközeli=100%)
	partközeli	további	
Átlag	0,341	0,246	72,1
Szórás	0,077	0,063	81,8
Variációs koefficiens (%)	19,147	25,631	133,8
Maximális és minimális értékek aránya	1,798	2,851	158,5
Terjedelem	0,189	0,283	149,7
	Somogy Megye		% -os eltérés (partközeli=100%)
	partközeli	további	
Átlag	0,171	0,019	11,1
Szórás	0,152	0,017	11,1
Variációs koefficiens (%)	88,898	93,284	104,9
Maximális és minimális értékek aránya	52,233	158,677	303,7
Terjedelem	0,611	0,056	9,1
	Veszprém Megye		% -os eltérés (partközeli=100%)
	partközeli	további	
Átlag	0,136	0,064	47,0
Szórás	0,106	0,088	83,0
Variációs koefficiens (%)	73,745	137,632	186,6
Maximális és minimális értékek aránya	13,231	975,282	7371,1
Terjedelem	0,319	0,397	124,4
	Zala Megye		% -os eltérés (partközeli=100%)
	partközeli	további	
Átlag	0,139	0,053	38,1
Szórás	0,131	0,118	90,0
Variációs koefficiens (%)	93,757	220,747	235,4
Maximális és minimális értékek aránya	16,04	873,639	5446,6
Terjedelem	0,357	0,453	126,8

Forrás: A szerző összeállítása

9. A HELYI SZEREPLŐK VÉLEMÉNYÉNEK ÉS A STATISZTIKAILAG MÉRHETŐ EREDMÉNYEK ÖSSZEHAONLÍTÓ VIZSGÁLATA

A források szükségességéből adódóan nem lehet mindent egyszerre és azonos mértékben fejleszteni. Amennyiben a rendelkezésre álló erőforrásokat szétaprózva használnánk fel, csak kismértékű javulás válna lehetővé mindenütt, amivel a jelenlegi középszert és jellegtelenséget lehetne konzerválni. Mindezek okán ki kell választani egy prioritási sorrendet, melyben a legfontosabb fejlesztendő területeket határozzuk meg. A preferenciasorrend megalkotásánál a helyi szakemberek véleményét is figyelembe kell venni, hiszen a települések fejlődési iránya alapvetően ezeknek a szakembereknek a döntésétől függ. A 9. fejezetben együtt vizsgálom a területi szereplők által szolgáltatott információkból (a változókhoz rendelt súlyérték) és a Balaton régió településeinek statisztikai elemzéséből (Komplex Fejlettségi Mutató) származó adatokat. Azt vizsgálom, hogy a helyi szereplők fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő statisztikailag mérhető adottságok milyen összhangban állnak egymással. Az oszlopok jelzik az adott változó települési szakemberek által szolgáltatott súlyértékeinek átlagát és kék színnel jelöltem az adott változóhoz tartozó települési komplex mutató átlagos értékeit.

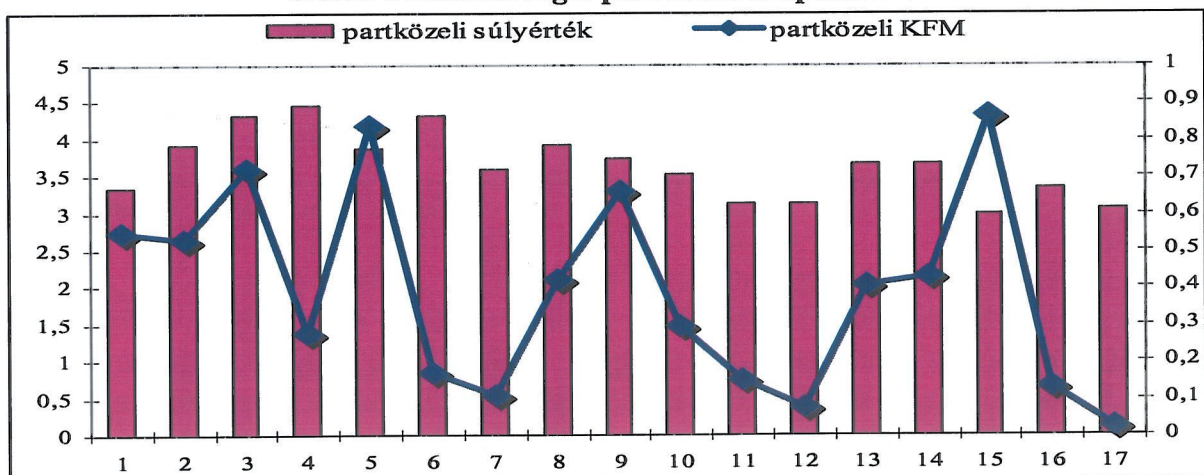
9.1 Gazdaságfejlettség

9.1.1 Partközeli települések

A gazdaságfejlettséget meghatározó változók súlyátlagának értéke 3,65, a települések gazdaságfejlettségét meghatározó komplex mutató értékének átlaga 0,39 volt a Balaton régió partközeli településein. Az alábbiakban azt vizsgálom, hogy a partközeli településeken az átlagosnál magasabb súlyszámmal rendelkező (ebből következően a település gazdaságfejlettségét az átlagosnál nagyobb mértékben befolyásoló) változókhoz milyen statisztikailag mérhető teljesítmény tartozik.

(36. ábra)

A 17 gazdaságfejlettségi változóhoz kapcsolódó súlyérték és a változók átlagos KFM értéke a Balaton régió partközeli településein.

Forrás: A szerző összeállítása

A partközeli településeken a települési szakemberek véleménye szerint az átlagosnál fontosabb a 17 kiválasztott mutató közül:

- 2. 1 állandó lakosra jutó szja.- alapot képző jövedelem (3,93),

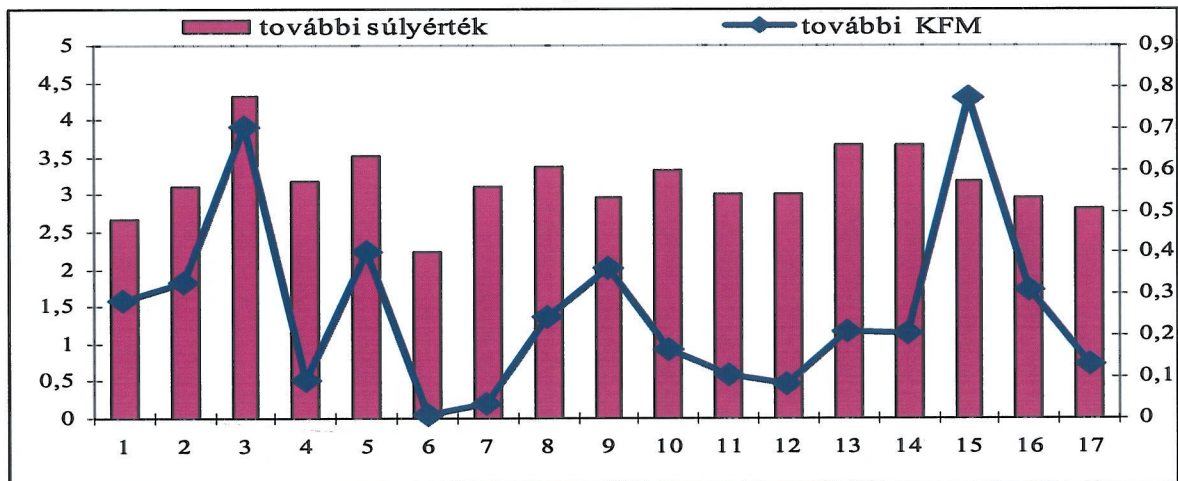
- 3. Közüzeti vízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások aránya 1000 lakásra (4,33),
- 4. 1 km vízvezetékre jutó csatornahálózat hossza (4,47),
- 5. Vezetékes gázellátásba bekapcsolt háztartások száma a lakásállomány százalékában (3,87),
- 6. 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma (4,33),
- 8. 1000 lakosra jutó távbeszélők száma (3,93),
- 9. Utóbbi 10 évben épített 3-X szobás lakások aránya (3,73).

Ha megvizsgáljuk az átlagosnál nagyobb fontossággal bíró változókhoz tartozó KFM értékeket, arra a következtetésre jutunk, hogy a 4. (0,27) és a 6. (0,17) esetben a statisztikailag mérhető eredmények átlag alattiak, pedig az adott változó a területi szakemberek véleménye szerint az átlagosnál nagyobb szerepet játszik a település életében. A szakemberek véleményének és a statisztikai adatoknak az összevetéséből az derül ki, hogy a Balaton régió partközeli településein a csatornahálózat hosszának és a vendégéjszakák számának a növelése a két legfontosabb fejlesztési prioritás.

9.1.2 További települések

(37. ábra)

A 17 gazdaságfejlettségi változóhoz kapcsolódó súlyérték és a változók átlagos KFM értéke a Balaton régió további településein.

Forrás: A szerző összeállítása

A 37. ábrán hasonlóan az előbbihez a további települések helyi szereplőinek fontossági sorrendjét vetem össze az adottságok statisztikailag mérhető eredményeivel. A további települések gazdaságfejlettséget meghatározó változónak súlyátalaga 3,18 volt továbbá a települések gazdaságfejlettségét meghatározó komplex mutató értékének átlaga 0,26. A partközeli településeken a települési szakemberek véleménye szerint az átlagosnál fontosabb a 17 kiválasztott mutató közül:

- 3. Közüzeti vízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások aránya 1000 lakásra (4,33),
- 4. 1 km vízvezetékre jutó csatornahálózat hossza (3,19),
- 5. Vezetékes gázellátásba bekapcsolt háztartások száma a lakásállomány százalékában (3,52),

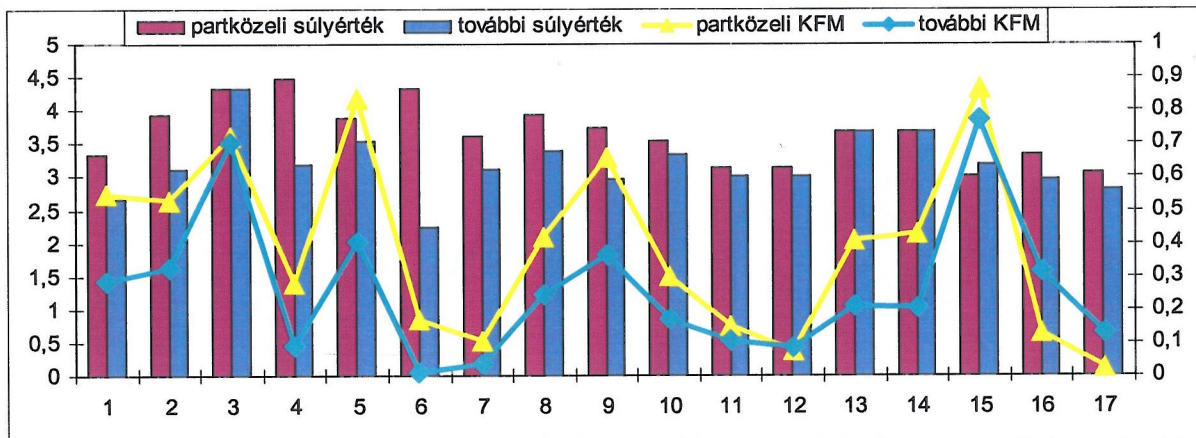
- 8. 1000 lakosra jutó távbeszélők száma (3,38),
- 10. 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma (3,33),
- 13. 1000 főre jutó 60 évnél idősebb népesség arányának a reciproka. (3,67),
- 14. A települések átlagos lélekszáma (3,67).

Ez esetben is megvizsgáltam az átlagosnál nagyobb fontossággal bíró változókhoz tartozó KFM értékeket és arra a következtetésre jutottam, hogy a 4. (0,09) 8. (0,24), 10. (0,16), 13. (0,2) 14. (0,2) esetben a statisztikailag mérhető eredmények átlag alattiak, pedig az adott változó a területi szakemberek véleménye szerint az átlagosnál nagyobb szerepet játszik a település életében. Amennyiben tehát a szakemberek véleményét statisztikai adatokkal támasztjuk alá az derül ki, hogy a Balaton régió további településeinek a csatornahálózat hosszának, a telefonvonalak és a gépkocsik számának (az elérhetőségnek, mobilitásnak) a növelése fontos (a telefonvonalak számának vizsgálati eredményeit árnyalhatja a mobilkommunikáció térnyerése), továbbá valós, statisztikailag igazolható probléma a települések elöregedése és a települések népességének a csökkenése.

Amennyiben az imént bemutatottakat együttesen vizsgáljuk (38. ábra) megállapíthatjuk, hogy a partközeli és a további települések gazdaságfejlettségi mutatói meglehetősen szinkronban vannak egymással, az értékek viszont egyértelműen jelzik a partközeli települések fejlettségi előnyét

(38. ábra)

A 17 gazdaságfejlettségi változóhoz kapcsolódó súlyérték és a változók átlagos KFM értéke a Balaton régió partközeli és további településein.

Forrás: A szerző összeállítása

A közüzemi vízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások aránya (3) közel azonos (és viszonylag magas) értékekkel bír, hasonló továbbá az elvándorlók aránya (12).

Jelentős különbség tapasztalható ugyanakkor:

- Az 1000 lakosra jutó működő gazdasági szervezetek számában (1)
- az 1 állandó lakosra jutó szja.- alapot képző jövedelemben (2)
- a vezetékes gázellátásba bekapcsolt háztartások számában, a lakásállomány százalékában (5)
- az 1 km vízvezetékre jutó csatornahálózat hosszában (4)

- az utóbbi 10 évben épített 3-X szobás lakások arányában (9)
- a 1000 főre jutó 60 évnél idősebb népesség arányának a reciprokában (13)
- és a települések átlagos lélekszámában (14)

A utolsó két változó; a 1000 főre jutó munkanélküliek aránya (16) és a tartós (180 napon túli) munkanélküliek aránya (17) mindkét esetben a további településeken magasabb.

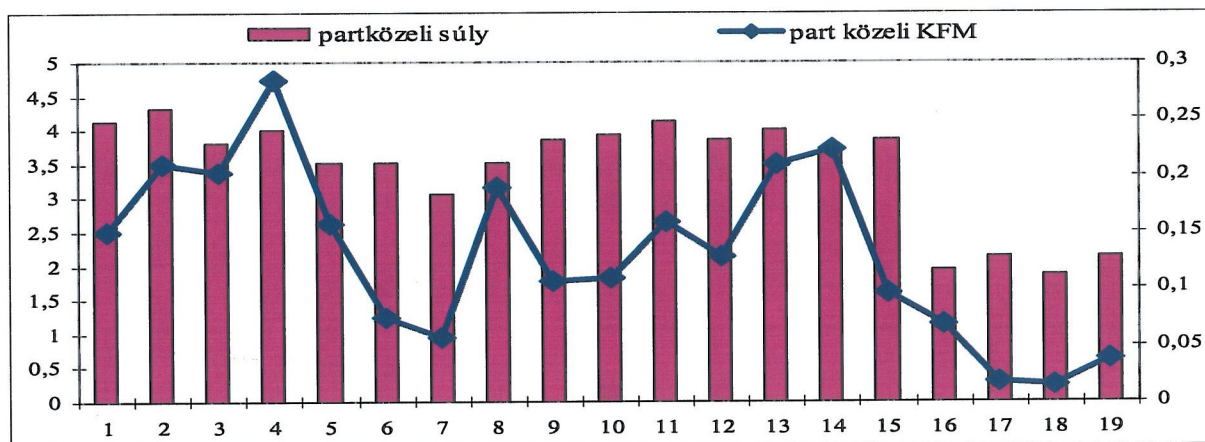
9.2 Turizmus

9.2.1 Partközeli települések

A következőkben turisztikai szempontból elemzem a Balaton régió településeit. Jelen esetben is azt vizsgálom, hogy az egyes - turizmushoz kapcsolódó - változóknak mekkora fontosságot tulajdonítanak a települési szakemberek és milyen a változókhöz kapcsolódó mérhető statisztikai eredmény. A 39. ábrán is oszlopok jelzik az adott változó települési szakemberek által szolgáltatott súlyértékeinek (fontosságának) átlagát és kék színnel jelöltem az adott változóhoz tartozó települési komplex mutató átlagos értékeit. A partközeli települések turisztikai változóinak súlyátlaga 3,43 volt, a települések átlagos turisztikai Komplex Fejlettségi Mutatója pedig 0,13

(39. ábra)

A 19 turisztikai változóhoz kapcsolódó súlyérték és a változók átlagos KFM értéke a Balaton régió partközeli településein.

Forrás: A szerző összeállítása

A partközeli településeken a települési szakemberek véleménye szerint az átlagosnál fontosabb a 19 kiválasztott mutató közül:

- 1. Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma (4,13)
- 2. Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken (4,33)
- 3. Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken (3,8)
- 4. Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken (4)
- 5. Szállodák szállásférőhelyeinek száma (3,53)
- 6. Vendégéjszakák száma a szállodákban (3,53)
- 8. Átlagos tartózkodási idő szállodákban (3,53)

- 9. Vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken (panziók, turistaszállások, kempingek, üdülőházak (3,87)
- 10. Külföldi vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken (3,93)
- 11. Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken (4,13)
- 12. Magán szállásadás férőhelyeinek száma (3,87)
- 13. Vendégéjszakák a magán szállásadásban (4)
- 14. Külföldi vendégéjszakák a magán szállásadásban (3,67)
- 15. Átlagos tartózkodási idő a magán szálláshelyeken (3,87)

A nagyszámú, az átlagot meghaladó változó oka, hogy a partközeli településeken nagyon kismértékű a falusi turizmus (jogszabályi és adottsági korlátokból következően) és ez jelentősen csökkenti az átlagot, így a többi változó meghaladja azt.

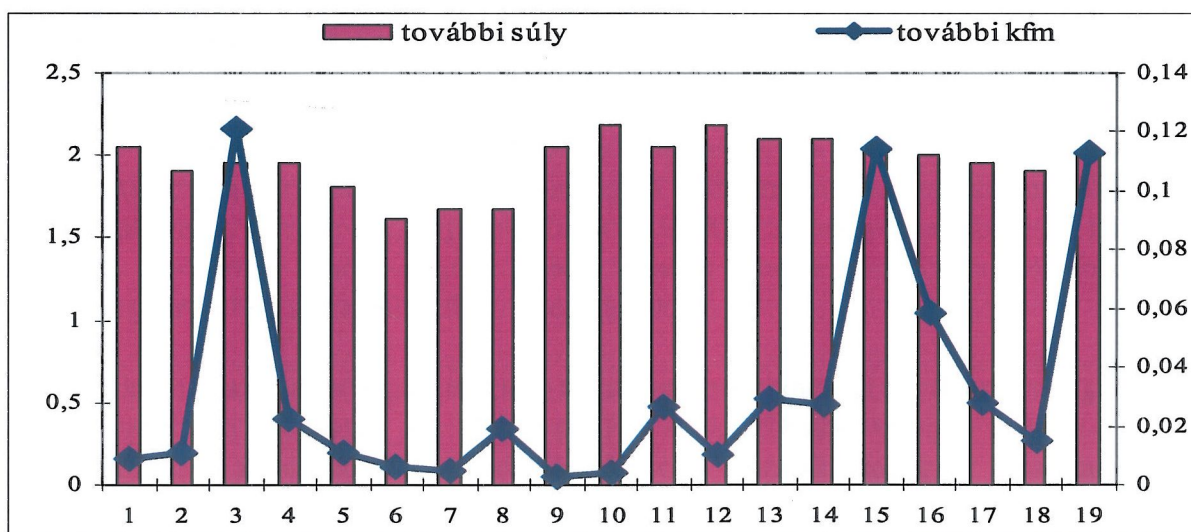
Ha a turisztikai változók esetében is megvizsgáljuk az átlagnál nagyobb fontossággal bíró változókhoz tartozó KFM értékeket, arra a következtetésre jutunk, hogy a 6. (0,073) 9. (0,1) 10. (0,11) 12. (0,128) 15. (0,096) esetben a statisztikailag mérhető eredmények átlag alattiak, azon változók esetében, amelyeknek a területi szakemberek az átlagnál nagyobb szerepet tulajdonítanak a település életében. A szakemberek véleményének és a statisztikai adatoknak az összevetéséből az derül ki, hogy feladat a vendégéjszakák számának növelése a szállodákban és az egyéb szálláshelyeken. Továbbá, még mindig jelentős szerepet tulajdonítanak az egyre inkább teret vesztő magán szállásadásnak (magas súlyértékek alacsony valós teljesítmény).

9.2.2 További települések

A Balaton régió további településeinek vizsgálatát is a már bemutatott módszerrel végeztem.

(40. ábra)

A 19 turisztikai változóhoz kapcsolódó súlyérték és a változók átlagos KFM értéke a Balaton régió további településein.

Forrás: A szerző összeállítása

A Balaton régió további településein jóval kisebb szerepet tulajdonítanak a turizmusnak, mint a partközeli településeken, jól látszik ez az alacsony súlyértékekből. A

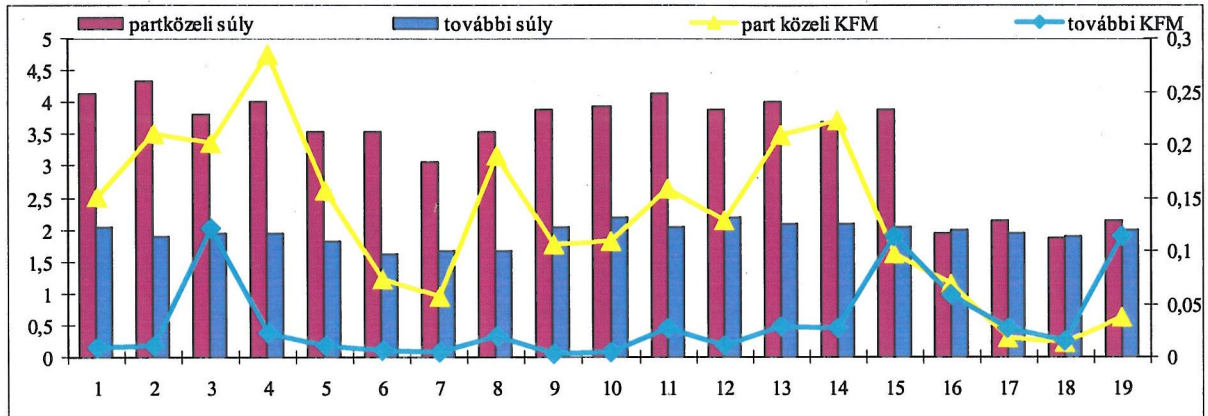
statisztikailag mérhető eredmények (KFM, kék vonal) is azt mutatják, hogy a településeken alacsony a turisztikai forgalom. A további településeken átlagosan 1,95 –ra értékelték a helyi szakemberek a turizmus fontosságát és a KFM statisztikai mutató értéke is mérsékelt, mindössze 0,033. A további településeken az alábbi mutatókat tartották fontosnak a helyi szakemberek:

- 1. Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma (2,05)
- 9. Vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken (panziók, turistaszállások, kempingek, üdülőházak) (2,05)
- 10. Külföldi vendégéjszakák száma egyéb szálláshelyeken (2,19)
- 11. Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken (2,05)
- 12. Magán szállásadás férőhelyeinek száma (2,19)
- 13. Vendégéjszakák a magán szállásadásban (2,1)
- 14. Külföldi vendégéjszakák a magán szállásadásban (2,1)
- 15. Átlagos tartózkodási idő a magán szálláshelyeken (2,05)
- 16. Falusi szállásadás férőhelyeinek száma (2)
- 17. Átlagos tartózkodási idő a falusi szállásadásban (2)

Bár jelentős számú változó haladja meg az átlagos értékeket, azokat vizsgálva megállapítható, hogy nincs olyan, ami kiugró értékekkel rendelkezne. Mindezekből az következik, hogy a további településeken nincs olyan típusú turizmus, amely a települési szakemberek szerint „húzóágazatként” tudna részt venni a település életében. Az átlagos értékeket meghaladó változókat vizsgálva arra a megállapításra juthatunk, hogy az 1. (0,009), 9. (0,002) 10. (0,004) 11. (0,026) 12. (0,01) 13. (0,029) 14. (0,027) változók, bár a település életében betöltött fontosságuk a települési szakemberek szerint átlag feletti, a statisztikailag mérhető eredményeik az átlag alatt maradnak. Ebből következően a további települések turizmusának fejlesztésekor célszerű lehet szem előtt tartani a szálláshelykínálat növelését és az egyéb szálláshelyeken (panziók, turistaszállások, kempingek, üdülőházak) eltöltött vendégéjszakák számának növelését. Mindebből az következik, hogy a helyi szakemberek a turizmus általános feltételeinek javítását és a vendégéjszakák számának a növelését tartják lényegesnek. A 12, 13, 14 számú (magánszállásadáshoz kapcsolódó) változók magas súlyértékei (miszerint a települési szakemberek az átlagosnál nagyobb szerepet tulajdonítanak neki) és a hozzájuk kapcsolódó átlag alatti teljesítmények azt mutatják, hogy még mindig megvan a bizalom ezen jobb napokat látott szállásadási forma iránt. Ugyanakkor a turisták igény szintjének emelkedése és a nem megfelelő infrastruktúra következtében csökken a magán szállásadás szerepe az igényeket jobban kielégítő szálláshelyekkel szemben. Rengeteg az eladó, elsősorban kiadás céljára épített ingatlan amelyek hiteleit a tulajdonosok a vendégforgalom elmaradása miatt fizetni képtelenek.

A két övezet (partközeli és további) turisztikai teljesítményét együttesen vizsgálva (41. ábra) felismerhető a szinkron a két övezet KFM értékei között, de nincs meg az a szoros „együttmozgás”, mint amit a gazdaságfejlettségi mutatók esetében tapasztalhattunk. Megfigyelhető a különbség az értékek között, különösképp a szállodai és a magán szállásadás vendégéjszakáinak (2, 13), azon belül is a külföldi vendégéjszakák (4, 14) számát tekintően. Az adatok azt jelzik, hogy a falusi szállásadás szintje hasonló a partközeli és a további településeken, de a tartózkodási idő hosszabb a Balaton-parttól távolabb eső településeken.

A 19 turisztikai változóhoz kapcsolódó súlyérték és a változók átlagos KFM értéke a Balaton régió partközeli és további településein.

Forrás: A szerző összeállítása

A 9. fejezet célja volt vizsgálni a helyi szereplők (a Balaton régió településeinek polgármesterei, jegyzői, körjegyzői) véleményének figyelembevételével kialakított gazdaságfejlettséget és turisztikai teljesítményt meghatározó tényezők preferenciasorrendjét, valamint a tényezőkhöz kapcsolódó statisztikailag mérhető eredményeket.

A H 3-as hipotézis szerint: „A települési szakemberek (polgármesterek, jegyzők) fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő statisztikailag mérhető adottságok színvonala eltér egymástól” igazolódni látszik a 9-es fejezet eredményeiből. Mindezeket átgondolva a regionális tervezésnél figyelmet kell szentelni azon területeknek fejlesztésére, amelyek a településeken dolgozó szakemberek véleménye szerint az átlagosnál nagyobb szerepet játszanak a település életében, de a statisztikailag mérhető teljesítményük elmarad a többi átlagától. Ezek azok a tényezők, amelyek fejlesztése gyorsan jelentkező javulást hozhat a települések fejlettségét tekintve és növelheti ezáltal a helyben lakók életszínvonalát, a régió versenyképességét.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Balatonra vonatkozó kutatások jelentős része az elmúlt évtizedekben a tó ökológiai állapotának, a vízminőségnek, a természeti környezet állapotának vizsgálatára irányult és azokat a körülményeket vizsgálta, amelyek e tényezőkre befolyással vannak. A gazdasági, turisztikai kutatások az utóbbi időben egyre nagyobb szerepet töltenek be a tóval foglalkozó tudományos munkásságban.

A rendszerváltás óta nemcsak a régiók közötti különbségek erősödtek fel, hanem a régiót alkotó települések között is jelentős fejlettségbeli eltérések tapasztalhatók. A regionális tudományok egyik feladata a különbségeknek okainak kutatása és a fejlettségbeli eltérések mérséklése. A Balaton régió települései között, az intraregionális fejlettségbeli eltérés még markánsabban jelentkezik, aminek egyik legfőbb oka a térség vezető iparágának, a turizmusnak a területi koncentrációja. A partközeli települések térbeli elhelyezkedésükből adódóan jelentős fejlettségbeli előnyre tettek szert a régió további településeihez képest.

Az Európai Unió csatlakozásunkkal az inter- és intraregionális különbségek csökkentésére felhasználható központi fejlesztési források a többszörösére növekedtek, ugyanakkor a pályázati folyamatnak is EU-kompatibilissá kellett válnia. A fejlesztési források elosztásánál az egyik legfontosabb szempont az adott területi egység fejlettségének meghatározása. Véleményem szerint a statisztikai vizsgálatok bármilyen mutatórendszerrel dolgoznak nem képesek figyelembe venni a területi sajátosságokat, ebből kifolyólag elfedhetnek fontos eredményeket. Árnyalhatjuk a vizsgálatok eredményeit az eltérő fejlettségű településcsoportok meghatározásánál, ha együtt vizsgáljuk a területi szereplők által szolgáltatott információkat és a Balaton régió településeinek statisztikai elemzéséből származó adatokat. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a helyi szereplők fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő statisztikailag mérhető adottságok milyen összhangban állnak egymással. A települési önkormányzatok testületei vezető szakemberei számára nélkülözhetetlen annak ismerete, hogy a településük fejlettsége milyen színvonalú, hogyan minősül a régió többi településéhez viszonyítva, milyen területeken marad el, vagy haladja meg a többi szintjét.

A regionális elemzéseket megelőzően feltártam a régió adottságait, speciális helyzetét megvizsgáltam a fő iparág a turizmus kialakulását és elemeztem a tó körül folyó regionális törekvéseket. A Balaton régió speciális adottságait figyelembe véve készítettem el a települések fejlettségi és turisztikai rangsorát, segítségül hívva a régió településeinek önkormányzati szakembereit. A települési szakemberek véleményének segítségével azt vizsgáltam, hogy a Balaton régió településeinek irányító testülete (polgármesterek, jegyzők, körjegyzők, ahol volt, a turizmus koordinálásáért felelős személy) véleménye szerint, a turisztikai és gazdaságfejlettségi adottságok milyen mértékben játszanak szerepet településük életében. A turisztikai és gazdaságfejlettségi változókat 1-5-ig terjedő skálán értékeltettem a kérdőívet kitöltőkkel. Az 5-ös érték jelentette, hogy az adott változó kiemelt fontosságú a Balaton régió településeinek életében, értelemszerűen az 1-es értéket azok a változók kapták, amelyek a legkisebb szereppel bírnak. A statisztikai adatok és a kérdőíves kutatásból származó súlyszámok segítségével Komplex Fejlettségi Mutatót számoltam. KFM értéket mind gazdaságfejlettségi, mind turisztikai tekintetben kiszámoltam a Balaton régió összes (164) településére vonatkozóan, majd ezt követően elemeztem a településcsoportok

egymáshoz viszonyított fejlettségét e mutató értékei alapján. A Balaton régió településeinek fejlettségét ezt megelőzően még senki nem vizsgálta ilyen típusú mutatóval.

A vizsgálatok azt mutatták, hogy a Balaton régió településeinek fejlettségi különbségei nemcsak a partközeli és a további települések között húzódo törésvonalra koncentrálódnak, hanem jelentős különbség tapasztalható, mind a partközeli, mind pedig a további települések egymáshoz viszonyított fejlettségben. További hangsúlyos eredménye a vizsgálatoknak, hogy a területi szakemberek fejlesztési prioritási sorrendje nem minden esetben támasztható alá statisztikailag mérhető adatokkal. Számos esetben a területi szereplők szerint egy adott változó szerepe a település életében átlagon felüli, ugyanakkor statisztikailag mérhető teljesítménye alulmúlja a többi változó statisztikailag mérhető átlagos eredményeit.

A Balaton régió legfontosabb iparága a turizmus, kialakulása a XIX. század végén kezdődött és töretlen fejlődése egészen a nyolcvanas évekig tartott. A második világháborút követő fejlődését jelentősen meghatározta az ország politikai hovatartozása. Az átgondolatlan fejlesztések, a további (akkor még háttér) települések fejlesztési szempontból figyelmen kívül hagyása súlyos torzulásokat okozott a tó gazdasági és ökológiai állapotában. Az ökológiai állapotokban nagymértékű javulás következett be az utóbbi évtizedekben, ami köszönhető volt egyrészt a tudatos intézkedéseknek, másrészt pedig a térségben folyó mezőgazdasági, ipari termelés visszaesésének, valamint nem utolsósorban a turistaszám drasztikus csökkenésének. A térség gazdasági problémái azonban korántsem tűntek el. A régió kiemelt iparágának, a turizmusnak a fejlődése az elmúlt évtizedben javarészt követte a magyar turizmus egészét jellemző átalakulási folyamatokat, mindenekelőtt a politikai és gazdasági rendszerváltást követő gyors külpiaci szerkezetváltást.

A magyar turizmus az elmúlt évtized elején ugyanazzal a problémával szembesült, mint az ország egésze: a tervgazdaságról a piacgazdaságra és a keleti piacokról a nyugati piacokra való átállás kihívásával. Az 90-es évtized elején az egykori KGST-országokból érkező látogatókra épülő, igénytelen tömegturizmus hirtelen elvesztette küldő piacait, a belföldi turizmus pedig fizetőképes kereslet csökkenése miatt esett vissza. A folyamatot jól jelzi a kereskedelmi szálláshelyekre látogató vendégek, valamint az eltöltött vendégéjszakák számának az évtized elején bekövetkezett nagymértékű csökkenése.

A Balaton régió turizmusának visszaesése csak a 90-es évtized második felében állt meg, sőt ekkor egy lassú fejlődési szakasz kezdődött. Ismét növekedni kezdett a kereskedelmi szálláshelyekre érkező vendégek száma, a belföldi vendégforgalom többszörösére emelkedett a külföldi vendégek körében, pedig egyértelműen a nyugat-európai országokból érkezők kerültek előtérbe. A Balaton régióban a turizmus lényegi szerkezetváltása, a tömegturizmus mellett megjelenő versenyképes minőségi turizmus megerősödése még várat magára. Az átlagos tartózkodási idő csökkenése, a fajlagos költség - a régió adottságaihoz képest - még mindig alacsony szintje, a magas bevételt hozó minőségi szálláshelyek hiánya egyaránt jelzi, hogy a Balaton régióban a minőségi turizmus megerősödése és fejlesztése Magyarország egyik komoly gazdaságpolitikai kihívása.

A BALATON RÉGIÓ TELEPÜLÉSSZINTŰ VIZSGÁLATAINAK ÖSSZEGZÉSE

A Balaton régió elemzésekor bizonyítást nyert, hogy a gazdaságfejlettségi és a turisztikai különbségek nemcsak a partközeli és a további települések között jelentkeznek, hanem ezeken az övezeteken belül is. A régió fejlettsége mind gazdasági, mind turisztikai szempontból, rendkívül heterogén. Összegzésképpen Megyék szerinti bontásban mutatom be a településcsoportok egymáshoz viszonyított fejlettségét és elemzem az okait.

Somogy megye

Somogy megye eredményei a megye kettősségét mutatják mind turisztikai, mind pedig gazdaságfejlettségi szempontból. A partközeli és a további települések között mind gazdaságfejlettségi, mind pedig turisztikai szempontból Somogy megyében a legnagyobb a különbség.

Gazdaságfejlettség

(27. táblázat)

A gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató értékei Somogy megyében, 2002. december 31.

Somogy megye	
Átlag	0,243
Szórás	0,082
Variációs koefficiens (%)	33,686
A legjobb érték	0,519
A legrosszabb érték	0,062
A két érték különbsége	0,457
A két érték aránya	8,371

Forrás: A szerző összeállítása

A gazdaságfejlettségi elemzés szerint Somogy megye partközeli települései között található a Balaton régió legmagasabb KFM-jével rendelkező település (0,519 Szántód), ugyanakkor a további települések között található a legalacsonyabb mutatóval bíró (0,0622 Kisberény) is. Éles határvonal húzódik a partközeli és a további települések átlagos fejlettsége között, a partközeli települések átlagos KFM értéke a további települések KFM értékének 168,2%-a ez a legmagasabb a megyék között. A további települések alacsony értékei miatt Somogy megye településeink átlagos KFM értéke a legalacsonyabb a Balaton régiót alkotó megyék közül. Ugyancsak a további települések számlájára írható a megyék közötti legmagasabb szórás és az ebből következő legnagyobb variációs koefficiens értéke is. Mindezek a megye balatoni településeinek fejlettségi heterogenitását támasztják alá, amit tovább erősít a maximális és minimális értékek magas aránya.

Turizmus

Somogy megye turisztikai szempontból is magas fokú heterogenitást mutat. Akárcsak a gazdaságfejlettségi mutatók esetében a balatoni települések turisztikai mutatói közül Somogy megyében található a legmagasabb (0,623 Szántód, partközeli), de a legalacsonyabb is (0,00036 Vörs, további) Hiába van a legjobb turisztikai KFM értékkel rendelkező település

Somogy megyében, a megyék között itt a legmagasabb a variációs koefficiens és a legjobb és legrosszabb értékkel rendelkező települések aránya is itt a legnagyobb 1557 (!).

(28. táblázat)

A turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató értékei Somogy megyében, 2002. december 31.

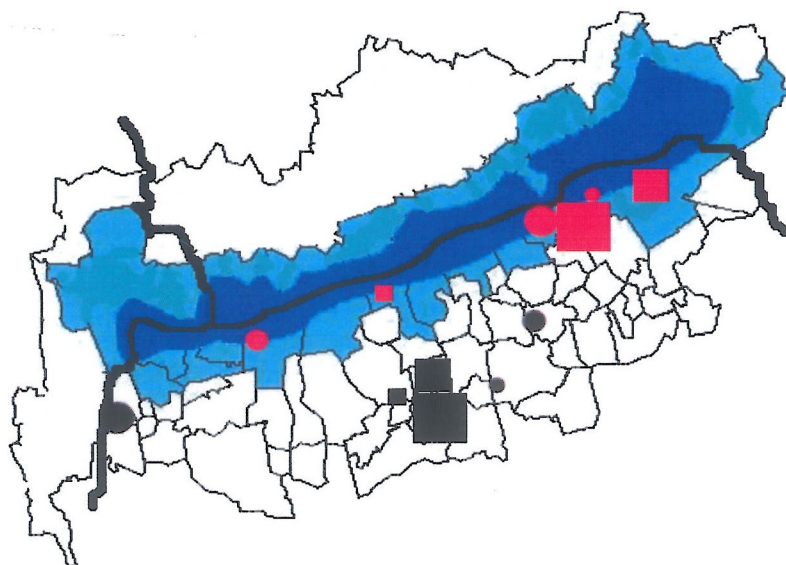
Somogy megye	
Átlag	0,0528
Szórás	0,105
Variációs koefficiens (%)	198,84
A legjobb érték	0,623
A legrosszabb érték	0,0004
A két érték különbsége	0,622
A két érték aránya	1557,5

Forrás. A szerző összeállítása

Somogy megye gazdaságfejlettségi és turisztikai kettőssége alapvetően a megye térszerkezetéből adódik. A partközeli települések legfőbb megélhetési forrása a turizmus. A partközeli települések turisztikai adottságaikat több-kevesebb sikerrel ki is tudják használni. A további települések esetében tradicionálisan a mezőgazdasághoz kötődik a települések megélhetése és a mezőgazdaság általános válsága rányomta a bélyegét a további települések fejlettségi színvonalára. A további települések mindezülig nem tudtak bekapcsolódni az egyébként is folyamatosan csökkenő és a partközeli települések által is egyre nehezebben kihasználható turizmus iparba. A további települések távolsága a vízparttól nem indokolja a mellőzöttségüket de a versenyképes turisztikai koncepciók hiánya a partközeli településeket is nehéz helyzetbe hozza. A 43. ábrán ábrázoltam Somogy megye 3-3 legmagasabb és legalacsonyabb gazdaságfejlettségi és turisztikai mutatóval rendelkező településeinek elhelyezkedését. Az ábrák mérete és színe jelzi a sorrendet, piros színnel és nagy mérettel jelöltem a legmagasabb mutatóval rendelkezőket (gazdaságfejlettség: Szántód, Siófok, Balatonboglár, turizmus: Szántód, Balatonmáriaifürdő, Zamárdi) és fekete színnel a legalacsonyabb mutatókkal rendelkező (gazdaságfejlettség: Hács, Gyugy, Kisberény, Turizmus: Vörs, Nagycsepely, Gamás).

(42. ábra)

Somogy megye legmagasabb (piros) és legalacsonyabb (fekete) gazdaságfejlettségi (négyyszög) és turisztikai (kör) mutatóval rendelkező települései, 2002.

Forrás: A szerző összeállítása

Mind a gazdaságfejlettség mind a turisztikai mutatók tekintetében Somogy megye települései élesen elkülönülnek aszerint, hogy a partközeli vagy a további övezetbe tartoznak. A kiemelkedő mutatókkal rendelkező települések minden esetben a partközeli övezetbe tartoznak, míg a leggyengébben szereplők kivétel nélkül a további települések közül kerülnek ki.

Veszprém megye

(29. táblázat)

A gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató értékei Veszprém megyében, 2002. december 31.

Veszprém megye	
Átlag	0,272
Szórás	0,064
Variációs koefficiens (%)	23,495
A legjobb érték	0,455
A legrosszabb érték	0,144
A két érték különbsége	0,311
A két érték aránya	3,160

Forrás: A szerző összeállítása

A gazdasági fejlettséget vizsgálva Veszprém megyében arra a következtetésre juthatunk, hogy itt a legkisebb a relatív szórás a Balaton régióban. A megye településeinek fejlettsége azért itt a legkiegyensúlyozottabb, mert Veszprém megyében van a legkisebb különbség a további településeinek és a partközeli települések között. Veszprém megye további települései olyan hagyományos ipargazdasági térben helyezkednek el, amely térszerkezet adta lehetőségek részben ellensúlyozni tudják a partközeli települések turisztikai forgalmából származó előnyeit. Veszprém megyében található a Balaton régió egyik legfejlettebb települése, Kékkút, ahol az ásványvíz palackozó üzem által fizetett adók képezik a település gazdaságfejlettségének alapját.

Turizmus

(30. táblázat)

A turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató értékei Veszprém megyében, 2002. december 31.

Veszprém megye	
Átlag	0,0845
Szórás	0,0999
Variációs koefficiens (%)	118,2433
A legjobb érték	0,3970
A legrosszabb érték	0,0004
A két érték különbsége	0,3966
A két érték aránya	992,5000

Forrás: A szerző összeállítása

A turisztikai mutatók vizsgálata azt mutatja, hogy Veszprém megye balatoni települései között is hatalmas a szakadék. A variációs koefficiens alacsonyabb, mint Somogy

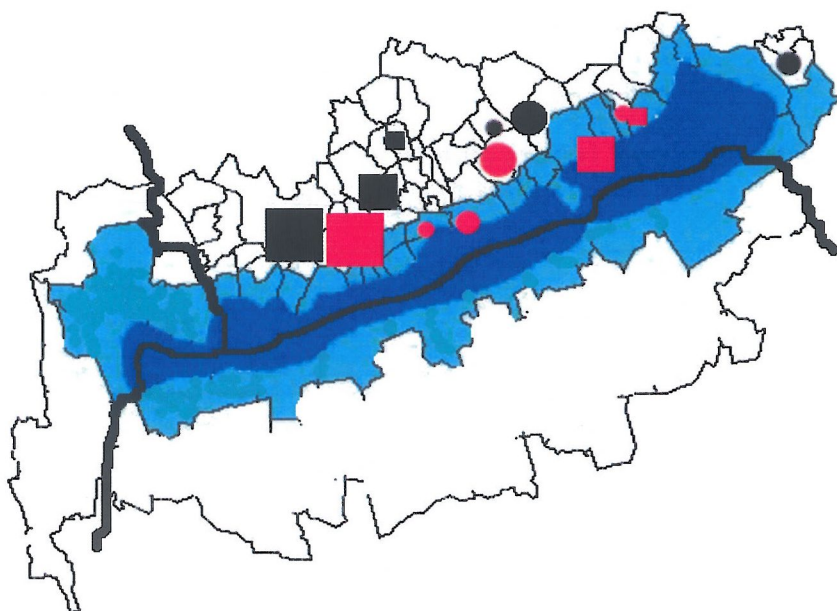
megyében, ezért kiegyensúlyozottabb a települések részvétele a turizmusban, de ez a kiegyensúlyozottság csak viszonylagos, hiszen még így is nagy ez az érték (992).

Veszprém megye balatoni településeinek turizmusára, akárcsak Somogy megye esetében, a kettősség a jellemző. A partközeli települések nagy százalékának legfőbb bevételi forrása az idegenforgalom, itt található a Balaton „egyik fővárosa”, Balatonfüred, továbbá Tihany és még számos olyan település (pl.: Gyenesdiás, Balatonalmádi, Alsóörs), amelyeket többek között a turizmus tett naggyá. Veszprém megye partközeli településeinek vízparti adottságai lényegesen különböznek Somogy megye adottságaitól, míg a déli parton a lankás, homokos partok a jellemzőek, az északi parton hamar mélyül a víz, ezért elsősorban ez a vízi sportoknak kedvez.

Veszprém megye további települései olyan tradicionális ipari térben helyezkednek el a Balaton régiót alkotó további településekhez képest, ami egy bizonyos szintig kompenzálni tudja a további települések gyengébb turisztikai lehetőségeit. Ugyanakkor sokszínűek Veszprém megye a geológiai adottságai, amit a háttértelepülések turisztikai szempontból ki tud(ná)nak használni. A Balaton régió tradicionális bortermő vidékeinek legtöbbször itt helyezkedik el. A borutak kialakítása, a komplex turisztikai csomagok nyújtása elsősorban a további települések turizmusát erősítené. Veszprém megye további településeik között található néhány olyan település, amely alacsony (jellemzően 100 fő alatti) lakónépesség mellett rendelkezik turisztikai szálláshelyekkel és azokon (a település lélekszámához mérten) jelentős turisztikai forgalom mérhető (Óbudavár, Salföld, Lesencefalu). A partközeli és a további települések átlagos KFM értékei között mindezekért Veszprém megyében a legkisebb a különbség de azért kiegyensúlyozottságról itt sem beszélhetünk.

(43. ábra)

Veszprém megye legmagasabb (piros) és legalacsonyabb (fekete) gazdaságfejlettségi (négyzet) és turisztikai (kör) mutatóval rendelkező települései, 2002.

Forrás: A szerző összeállítása

Zala megye

Gazdaságfejlettség

(31. táblázat)

**A gazdaságfejlettségi Komplex Fejlettségi Mutató értékei Zala megyében,
2002. december 31.**

Zala megye	
Átlag	0,278
Szórás	0,077
Variációs koefficiens (%)	27,850
A legjobb érték	0,425
A legrosszabb érték	0,153
A két érték különbsége	0,272
A két érték aránya	2,778

Forrás: A szerző összeállítása

A gazdaságfejlettségi elemzés szerint Zala megye partközeli településeinek gazdaságfejlettségi KFM mutatója között mérhető a legkisebb különbség. Mindebből az következik, hogy Zala megyében viszonylag kiegyensúlyozott a települések egymáshoz viszonyított fejlettsége. Ez az eredmény adódhat abból, hogy Zala megye viszonylag kis számú településsel vesz részt a Balaton régióban és nagy az aránya a partközeli településeknek a további településhez képest.

Zala megye partközeli településeinek fejlődési esélyei - mint általában a Balaton régió partközeli településeinek -, a vízhez kapcsolódó turisztikai kínálat bővítésében rejlenek. A további településeknek egyrészt a partközeli településeken folyó nagyszámú vendéget vonzó turizmus infrastrukturális (elsősorban szállás), termelési (élelmiszertermelés) igényeit kellene kihasználni. Másrészt olyan - elsősorban alternatív turisztikai attrakciókat - kell kialakítani, amely a partközeli településeken folyó turizmus zsúfoltságát és szezonálisát lenne hivatott csökkenteni.

Turizmus

(32. táblázat)

**A turisztikai Komplex Fejlettségi Mutató értékei Veszprém megyében,
2002. december 31.**

Zala megye	
Átlag	0,0741
Szórás	0,1213
Variációs koefficiens (%)	163,8105
A legjobb érték	0,4530
A legrosszabb érték	0,0005
A két érték különbsége	0,4525
A két érték aránya	906,0000

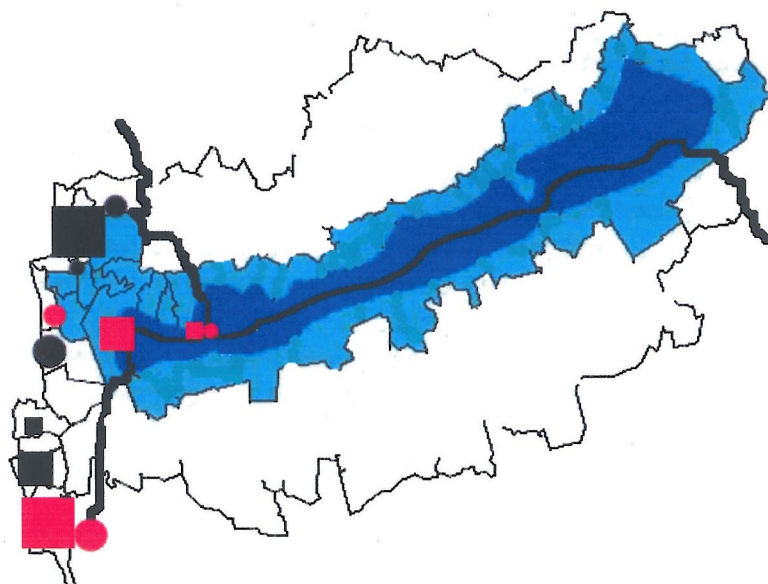
Forrás: A szerző összeállítása

Zala megye turisztikai mutatóit elemezve kiderül az, hogy itt is hatalmas a különbség a településeken folyó turizmus értékei között. Zala megye településeinek vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy a viszonylag kisszámú további település átlagos eredményeit nagymértékben befolyásolja, méghozzá pozitív irányban, a két erős turizmussal rendelkező további település, Hévíz és Zalakaros. Mindezekből adódóan, ha ezt a két települést nem

vesszük figyelembe a további települések turisztikai vizsgálatánál, a Somogy megyeihez hasonló eredményeket kapunk.

(44. ábra)

Zala megye legmagasabb (piros) és legalacsonyabb (fekete) gazdaságfejlettségi (négyzet) és turisztikai (kör) mutatóval rendelkező települései, 2002.

Forrás: A szerző összeállítása

Mindezeket összefoglalva adható meg a válasz a H. 4. hipotézisre, amely szerint: „A területi szakemberek által szolgáltatott információk és a statisztikai adatok segítségével különböző adottságok birtokában lévő és fejlettségi szinten álló településcsoportokat határozhatunk meg. Az azonos csoportba tartozó települések fejlesztése hasonló adottságok és problémák mentén valósítható meg”. Vizsgálataim szerint a Balaton régiót alkotó településeket három hasonló adottságokkal rendelkező csoportra célszerű osztani:

Az első csoportba (1.) azon települések tartoznak, melyek függetlenül attól, hogy melyik megyében helyezkednek el partközeliként definiálhatóak. Ezek a településeken a gazdaságfejlettség szoros összefüggésben van a turisztikai fejlettséggel és ezért a turisztikai adottságok kihasználtsági fokának és minőségének emelése maga után vonja a települések gazdaságfejlettségének a növekedését is.

A további települések két csoportot képeznek a gazdasági térszerkezetük szerint. Veszprém megye további települései (2.) egy változatos domborzati adottságokkal rendelkező tradicionálisan ipari gazdasági térben helyezkednek el, ami oldja a függőségüket a közvetlen vízparti turizmustól. A változatos táji elemek pedig lehetővé teszik az alternatív turisztikai termékek kialakítását (gasztronómiai, kerékpáros turizmus, kirándulások, túrák).

A Balaton régió tradicionális bortermő vidékeinek legtöbbje Veszprém megyében található ami borutak kialakításával, komplex turisztikai csomagok nyújtásával elsősorban a további települések turizmusát erősítené. Veszprém megye további településeik között található néhány olyan település, ahol ezeket az adottságokat kihasználva (a település lélekszámához mérten) jelentős turisztikai forgalom mérhető (Óbudavár, Salföld, Lesencefalu).

Somogy és Zala megye további településeinek (3.) nagy része (Zala megyében két jellemző kivétel Hévíz és Zalakaros) tradicionálisan a mezőgazdasághoz kötődik, azonban a mezőgazdaságból élők életszínvonala az utóbbi időben jelentősen csökkent, továbbá a

Balaton régióban a mezőgazdasági tevékenységek versenyképességét biztosító intenzifikálás lehetőségét korlátozzák a vízvédelmi előírások.

A mezőgazdasághoz kötődő települések oly módon tudnának bekapcsolódni a balatoni turizmus vérkeringésébe, hogy élelmiszer-alapanyag beszállítójává válnának a partközeli települések vendéglátóipart egységeinek. Ez a folyamat csak olyan, komplex módon tudna megvalósulni, ha a partközeli települések turizmusának fejlődése egy olyan, a környezetére és saját egészségére igényes és fizetőképes keresletet vonzana, amely meg tudná fizetni a környezetkímélő technológiával, de magasabb termelési költséggel előállított egészséges (esetenként bio) élelmiszert.

A Balaton kvalitásai a tömegturizmus számára megfelelőek. Tradicionálisan a tömegturizmus igényeinek kiszolgálása határozta meg a beruházásokat a térségben. Ezért egyrészt a meglévő infrastruktúra, másrészt a tó adottságai nem teszik lehetővé a kifejezetten alacsony számú, de kiemelkedően magas költségű turistákra építő, exkluzív turisztikai szolgáltatások bővítését. Ugyanakkor a „tömegturista” átlagos igényeinek növekedése lehetővé, hovatovább kötelezővé teszi a tömegturisztikai szolgáltatások színvonalának emelését. Meg kell teremteni a „minőségi tömegturizmus” lehetőségeit és feltételeit a Balaton régióban. A magasabb szolgáltatási színvonallal együtt járó fajlagos költség emelkedése (amit jól bizonyít, hogy az utóbbi évek turisztikai recessziója alól egyedül a magas kategóriájú szállodák voltak mentesek), gazdaságossá tudja tenni a minőségi szolgáltatásokat.

Az összefoglalás rész befejezéseként bemutatom (33-34. táblázat) a balatoni települések nagy fejlettségi csoportjait, gazdaságfejlettségi és turisztikai szempontból. A gazdaságfejlettségi táblázatból kirajzolódó kép a jövedelmi, fejlettségi eloszlások jellegzetes – ún, lognormális – sémáját mutatja, kevés kiugróan magas jövedelmű, s nagyszámú átlag körüli és alacsony fejlettségi pozíciójú településsel.

(33. táblázat)

A Balaton régió településeinek csoportja a gazdaságfejlettségi KFM mutató alapján.

A gazdaságfejlettségi KFM a Balaton régió értékének 150-200%-a közötti:
Szántód, Kékkút, Siófok, Zalakaros, Keszthely, Balatonyörök, Balatonboglár

A gazdaságfejlettségi KFM a Balaton régió értékének 100-150%-a közötti:
Balatonfűzfő, Tab, Dörgicse, Galambok, Cserszegtomaj, Veszprémfajsz, Szigliget, Hidegkút, Szentkirályszabadja, Balatonszárszó, Badacsonytomaj, Balatonszemes, Felsőörs, Balatonszentgyörgy, Gyulakeszi, Szőlősgyörök, Lovas, Balatonlelle, Somogyszentpál, Balatoncsicsó, Garabonc, Litér, Nagyvázsony, Vigántpetend, Ságvár, Mencshely, Balatonőszöd, Sármellék, Balatonszabadi, Paloznak, Tótvázsony, Szőlád, Balatonújlak, Kéthely, Balatonendréd, Balatonfenyves, Siójut, Nagycsepely, Buzsák, Aszófő, Vászoly, Kőröshegy, Nemesvita, Zalaszántó,

A gazdaságfejlettségi KFM a Balaton régió értékének 50- 100 %-a közötti:
Balatonfőkajár, Balatonszőlős, Tagyon, Nagyrada, Nemesbük, Várvolgy, Hegyesd, Szentbékálló, Pécsely, Kötcsé, Örvényes, Felsőpáhok, Karmacs, Vindornyalak, Lengyeltóti, Látrány, Hollád, Rezi, Raposka, Vállus, Lesenceistvánd, Köveskál, Szentantalfa, Vöröstó, Szentgyörgyvár, Lulla, Mindszentkál, Balatonmagyaród, Óbudavár, Monostorapáti, Salföld, Hegymagas, Teleki, Csajág, Küngös, Balatonederics, Badacsonytördemic, Lesencetomaj, Pula, Pusztaszemes, Andocs, Uzsa, Kővágóörs, Szentjakabfa, Kereki, Nemesgulács, Vörs, Somogyvár, Lesencefalu, Vindornyafok, Barnag, Sávoly, Káptalantóti, Monosló, Visz, Kapolcs, Bábonymegyer, Somogytúr, Öreglak, Somogybabod, Taliándörögd, Zalavár, Somogysámson, Zalaszabar, Kisapáti, Sérsekszőlős, Zala, Somogygye, Főnyed, Tásk, Zalamerénye, Szegerdő, Kapoly, Karád, Tikos, Gamás, Balatonhenye, Nikla, Csömend, Vindornyaszőlős, Bálványos, Öcs, Torvaj

A gazdaságfejlettségi KFM a Balaton régió értékének 50 %-a alatti:
Hács, Gyugy, Kisberény

Forrás: A szerző összeállítása

A turisztikai fejlettség szempontjából csoportosított települések esetében korántsem ilyen „átlagos” az eloszlás (34. táblázat). A településcsoportokat vizsgálva az derül ki, hogy jelentős számú, az átlagot meghaladó település van a régióban, relatíve alacsony az átlagos értékekkel bíró települések száma és ugyancsak nagyszámú olyan település van, ahol a turisztikai értékek alulmúlják az átlagot. Külön kiemelendő a statisztikailag nem mérhető idegenforgalommal rendelkező települések száma a Balaton régióban. Mindezekből azt a következtetést lehet levonni, hogy a Balaton régió településein, ahol megvan a turisztikai adottságok köre, ott jelentős a turisztikai forgalom, ahol ezek az adottságok hiányoznak, ott kismértékű vagy egyáltalán semmilyen turisztikai aktivitás nem figyelhető meg.

(34. táblázat)

A Balaton régió településeinek csoportja a turisztikai KFM mutató alapján.

A turisztikai KFM a Balaton régió értékének több, mint létszerese

Szántód, Zalakaros, Óbudavár, Hévíz, Balatonmárfürdő, Balatonakali, Alsóörs, Zamárdi, Zánka, Salföld, Lesencefalva, Tihany, Balatonyörök, Balatonszepezd, Balatonföldvár, Balatonberény, Révfülöp, Vonyarcvashegy, Balatonrendes, Alsópáhok, Balatonszemes, Hegymagas, Ábrahámhegy, Szentbékállá, Csopak, Aszófő, Balatonudvari

A turisztikai KFM a Balaton régió értékének 150-200%-a közötti

Balatonvilágos, Balatonboglár, Badacsonytomaj, Fonyód, Balatonfenyves, Balatonkeresztúr, Balatonlelle, Balatonszárszó, Paloznak

A turisztikai KFM a Balaton régió értékének 100-150%-a közötti

Vigántpetend, Siófok, Zalamerenye, Kapolcs, Balatonfüred, Örvényes, Dörgicse, Gyenesdiás, Öcs

A turisztikai KFM a Balaton régió értékének 50-100%-a közötti

Balatonöszöd, Vászoly, Mindszentkál, Köveskál, Nemesvita, Galambok, Lovas, Taliándörögd, Kőröshegy, Balatonújlak, Balatonkenese, Pécsely, Monoszló, Balatonederics, Balatonalmádi, Balatoncsicsó, Somogytúr, Nemesbük, Badacsonytördemic, Tótvázsony, Buzsák, Hegyesd, Somogybabod, Raposka, Küngös, Nemesgulács, Visz, Cserszegtomaj, Felsőörs

A turisztikai KFM a Balaton régió értékének 50-100%-a közötti

Balatonendréd, Szentantalfa, Ordacsehi, Felsőpáhok, Lulla, Kővágóörs, Szigliget, Lesenceistvánd, Keszthely, Monostorapáti, Balatonfűzfő, Szólád, Rezi, Ságvár, Látvány, Káptalantóti, Garabonc, Siójut, Balatonszőlős, Kötce, Lengyeltóti, Szőlőgyörök, Zalasántó, Gyulakeszi, Balatonszentgyörgy, Zalavár, Balatonszabadi, Karmacs, Sármellék, Nagyrada, Balatonmagyaród, Kéthely, Karád, Tagyon, Veszprémfajs, Kisapáti, Litér, Nikla, Öreglak, Nagyvázsony, Várvölgy, Pula, Szentkirályszabadja, Somogyvár, Marcali, Tab, Tapolca, Lesencetomaj, Táska, Barnag, Csömend, Hollád, Gamás, Vindornyaszőlős, Csajág, Szentgyörgyvár, Nagycsepely, Hidegkút, Vörs

0 értékű települések turisztikai KFM-mel rendelkező települések:

Balatonfőkajár, Andocs, Bábonygyer, Bálványos, Főnyed, Gyugy, Hács, Kapoly, Kereki, Kisberény, Pusztaszemes, Sávoly, Sérsekszőlős, Somogymegyes, Somogysámson, Somogyszentpál, Szegerdő, Teleki, Tikos, Torvaj, Zala, Balatonhenye, Kékkút, Mencshely, Szentjakabfa, Uzsa, Vöröstó, Vállus, Vindornyafok, Vindornyalak, Zalasabar

Forrás: A szerző összeállítása

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A sokak által irigyelt „gazdag” Balaton régió számos súlyos problémával küzd. Települései között jelentős fejlettségbeli eltérések vannak, a régión belüli (interregionális) különbségeit a regionális szintű elemzésekben elfedik a partközeli települések országost meghaladó értékei. A partközeli települések fejlettsége sokszorosa a gyakran az országos színvonal alatt teljesítő további településekének. Vizsgálataim szerint a Balaton régióban a területi egyenlőtlenségek sajátos módon alakultak ki. A fejlettségbeli különbségek általában a nagyobb és a kisebb lélekszámú települések között jelentkezők, viszont a Balaton régióban a területi egyenlőtlenségek döntően nem a településmérettel vannak összhangban. A régió településeinek fejlettségét sokkal inkább a Balaton-parthoz való közelség határozza meg. A Balaton-régió településszerkezetének analízise azt mutatta, hogy egy fő töréspont mentén lehet vizsgálni a régiót alkotó településeket. Ez a töréspont a tótól, azaz a régió legfontosabb turisztikai vonzerejét jelentő Balaton-parttól való távolság. A Balaton régió különféle, gazdasági és turisztikai adatait elemezve az tapasztaltam, hogy a régió településeinek a fejlettséget és jólétet jelző mutatók annál magasabbak, minél közelebb vagyunk a parthoz. Mindezekből adódóan úgy is lehet fogalmazni, hogy a Balaton régió centruma nem néhány nagyobb lélekszámú város, hanem a centrum valójában maga a Balaton-part, a parti területek gyorsan összenövő, agglomerálódó település-együttese. Mindazonáltal a vizsgált adatok azt mutatják, hogy a régió népessége, gazdasági és turisztikai potenciálja, így erőforrásainak nagy hányada 12-15 (jellemzően partközeli) településen koncentrálódik.

Az egyre rövidebb szezon és a szinte csak a vízre korlátozott kínálat még a partközeli településeken élők közül sem kínált mindenki számára megélhetési alternatívát. Bizonyos mértékben a helyi lakosok közül sokan profitálnak a turizmusból, de eredményeim szerint felül kell bírálni az a hamis látszatot, hogy a régió népességének egésze meghatározóan a balatoni turizmusból él. Mindemelllett a Balaton jelentős nemzetközi érdeklődésre is számot tartó egyedülálló természeti értéket képvisel. Adottságait és tartalékait tekintve az ország egyik legsikeresebb régiójává válhat. Turisztikai kiaknázása az egész magyar idegenforgalmi ágazat kulcskérdése. A következőkben különböző javaslatokkal kívánok élni a régió gazdasági és turisztikai fejlődését szem előtt tartva.

1. Területi önállóság

A Balaton régiót érintő egyik legfontosabb kérdés mindmáig megoldatlan. A három megyére, három fejlesztési-statisztikai régióra szabdalt Balaton Kiemelt Üdülőkörzet hivatalosan csupán úgynevezett funkcionális turisztikai területi egység. Nincs igazi gazdája a tónak, olyan, aki a megfelelő anyagi lehetőségeken és hatáskörön túl valódi felelősséggel tartozna a térség sorsának alakulásáért. Ugyanakkor a Balaton régiót ellenzők szerint egy régió sokkal komplexebb térbeli jelenség annál, hogy egyetlen gazdasági ágazat vagy környezetvédelmi szempontok alapján kerüljön lehatárolásra. Számos kutatás jutott arra a következtetésre (*Oláh, 2005, Simon, 2003, 2002 Lócsei- Nemes Nagy 1993, Nemes Nagy 1992*), hogy a 7, megyék csoportosításával létrehozott tervezési statisztikai régió „mesterséges”, múlt, belső kapcsolatok gazdasági racionalitás nélkül. Ugyanakkor a Balaton régió szerves szociológiai képződményt rejt magában, polgárai tisztában vannak a térség országos viszonylatban is jelentős súlyával. Mindezekből következően annak érdekében, hogy a régiót érintő kérdésekre, problémákra komplex, több ágazatot átfogó válaszokat lehessen adni, szükség lenne egy jól megfogalmazott hatáskörrel és eszközökkel rendelkező intézmény létrehozására.

A térség irányítási konfliktusai a jelenlegi területfejlesztési szabályozás keretein belül, egy interregionális kooperáció keretében lehetnének a leginkább megoldhatók. A BKÜ interrégióvá alakítása lehetséges lenne a BFT, az érintett három megye és három fejlesztési-statisztikai régió döntéshozatali szerveinek, valamint ügynökségeinek kölcsönös előnyökön nyugvó, szerződésben foglalt együttműködése. E folyamat során a BFT hatáskörébe delegálhatnák a megyék és a régiók a BKÜ területén meglévő idegenforgalmi-turisztikai fejlesztéshez, környezet és természetvédelemhez kapcsolódó tervezési – megvalósítási feladataikat a hozzájuk tartozó forrásokkal egyetemben. Az interrégió esetében a regionális politika olyan mérvű alkalmazásáról lenne szó, ahol valódi esélyekkel valósulnának meg olyan (ma divatos és sokszor emlegetett) elvek, mint a decentralizáció, a szubszidiaritás, az addicionalitás, vagy a partnerség. Az így működő, területpolitikai hatalomgyakorlás során az eddigi források hatékonyabb felhasználása mellett növelhető a térség abszorpciós képessége, lehetővé válhat az EU források saját jogon történő felhasználása. Az elgondolás a központi hatalom regionális politikájának regionalizálásával és a közvetlen ágazati források decentralizálásával (BFT hatáskörébe történő utalásával) továbbfejleszhető. Ebben az esetben azonban meg kell változtatni a BKÜ nem kellőképpen átgondolt kialakításakor rosszul meghúzott határokat és a központi adatszolgáltatás alapegységévé kell tenni a Balaton régiót. Az interrégiót a KSH kistérségi beosztással kompatibilissé kellene tenni, a partnerek regionális integrációból származó eredményeinek összehasonlíthatóvá és nyilvános nyomon követhetővé tétele érdekében. Mindez elvégezhető lenne a módosításhoz egyszerű többséget igénylő 2000 évi CXII „Balaton törvény”-ben szabályzott településkör KSH kistérségekhez való igazításával. A Balaton régiónak teljes jogú, saját alanyiségével forrásszerzésre is alkalmas területi egységgé kell válnia. Ebben az esetben a *Balaton Regionális Tanács valódi gazdája tud lenni a régiónak*, ami alapvető feltétele annak, hogy ez az egyre romló pozíciójú régió vissza tudja szerezni és meg tudja tartani versenyképességét a nemzetközi idegenforgalmi piacon. A Balaton Fejlesztési Tanács megfelelő súlyú szervezet ahhoz, hogy az állam hozzájárulását és forrásait megnyerje a Balatonnal kapcsolatos fejlesztési programokhoz. Sikerral lobbizhat a minisztériumoknál a régió érdekeit érvényesítve, részt vehetne a rendeletalkotásban és a törvény-előkészítésben.

A Balaton régió önállóságának megerősítése nem csupán helyi, illetve regionális érdek, szem elől tévesztése súlyos akadálya lehet az ország idegenforgalmi bevételei megőrzésének, s nem utolsósorban a balaton turizmus fenntartható fejlesztésének. A regionális szervezetek már a XIX. század végétől kezdve jelen voltak a Balaton térségében, az 1880-as évektől kezdődően folyamatosan volt olyan irányító szervezet a Balaton régióban, amely egyengetni, koordinálni igyekezett a térség fejlődését. A Balaton régióban régóta megvan a szándék egy alulról építkező, a területi összetartozás elvének megfelelően kialakult irányító hatóság megteremtésére.

2. Minőség, környezetbiztonság, szolgáltatások

A környezet védelme mellett, hogy az egyik legfontosabb feladat, a Balaton régió egyik neuralgikus pontja. Az eredeti táj megőrzése több helyütt már elkésett. Ennek ellenére a lehetőségekhez képest törekedni kell arra, hogy a meglévő zöldterületek ne fogyjanak tovább. Az ingatlanfejlesztés és tájmegőrzés együttes követelménye rendkívüli körültekintést igényel. Az önkormányzati kezelésben lévő sétányok, parkok, zöldterületek rendbetétele, megóvása és fejlesztése folyamatos feladat.

Az ép természeti környezet, a fejlett infrastruktúra és közlekedés, a közbiztonság és rend, a tisztaság, a turistákat barátságosan fogadó lakosok és sok más – az itt lakók mindennapi életében is oly fontos – feltétel hiánya esetén nem lehet színvonalas turizmust megteremteni. Ezért a turizmusnak is alapvető érdeke a Balaton vízvédelme és a még meglévő szennyező források mielőbbi megszüntetése, a szilárd hulladék kezelésének a megoldása, a közlekedési feltételek javítása. Kiemelt szerep jut a strandok minőségének, hogy nem lép bokáig az iszapba a fürdőzni vágyó, hogy be merjen menni egy nyilvános vízparti WC-be, az elvárható minimum kell hogy legyen! A strandokkal kapcsolatban olyan programot kell beindítani, ami a strandok minőségét a közönség számára is értelmezhető mutatóval jelzi (ilyen kezdeményezés volt a kék lobogó, amit nemzetközi feltételrendszernek megfelelő strandok kaphatnak). E program alkalmazása nem csupán egy hasznos mutatót eredményezne, hanem marketingeszközt is teremtene a térség számára, hirdelve, hogy a strandok nemzetközileg elfogadott követelményeknek tesznek eleget.

A szálláshelykínálatot vizsgálva probléma, hogy a nagy szállodaláncok és más ingatlanfejlesztéssel foglalkozó vállalkozások messze elkerülik a Balatont, mert olyan rövid a turisztikai szezon, hogy arra nem lehet rentábilis kínálatot építeni. Belátható, hogy ha nincs megfelelő idegenforgalmi kínálat, nem hosszabbítható meg a szezon. Viszont a rövid szezon miatt nem lehet nyereségesen üzemeltetni a turizmust kiszolgáló létesítményeket, így nem jön létre a megfelelő idegenforgalmi kínálat sem. Ennek az ördögi körnek a feloldása nélkül nem történhet meg érdemi fejlődés a régióban. A balatoni idegenforgalmat nem lehet többé csak a tóra és a napsütésre építeni. A tó környékére kiterjesztett turizmus, a Balatonnak Hévízzel és az egyéb melegvizű fürdőkkel történő összekapcsolása, a konferencia és a sportturizmus fejlesztése a szolgáltatások színvonalának emelését szolgálhatja.

3. Turisztikai programok komplexitása

A turisztikai programok komplexitásának fokozása a térségi szereplők együttműködési képességétől függ a leginkább. A különböző turisztikai lehetőségek tulajdonosainak (pincék, sétahajók, múzeumok stb.), nem egymás ellen kell, hogy dolgozzanak, nem egymástól kell elcsábítani a turistát, hanem összefogva olyan komplex programot kell összeállítaniuk, amelyet ha megvásárol a turista mindegyikük jól jár. A Balaton régió önkormányzatai mindenképp a turizmus fejlesztésében érhetnek el jelentős eredményeket. Noha jelentős az ipar súlya a régióban erre az ágazatra az önkormányzatok kevesebb hatást gyakorolhatnak, mint a turizmusra. A turisztikai ágazat vonzereje az önkormányzatok tevékenységével növelhető, emellett egyes területek fejlesztése nem képzelhető el önkormányzati közreműködés nélkül. A Balaton régió adottságai olyanok, hogy a közvetlen vízparti üdülésen kívül általában egynapos elfoglaltságot tud kínálni. A pincelátogatással egybekötött gasztronómiai túrák, a sétahajózás, a hévízforrásokra épült strandolás (amennyiben wellness és nem gyógycélú), mind - mind egynapos programok, de ezek az egynapos lehetőségek olyan elképesztő sokszínűséggel állnak rendelkezésre, hogy azokból komplex programcsomagokat összeállítva, ki lehet szolgálni a turisták legmagasabb igényeit is.

4. További települések bevonása a turisztikai és gazdasági életbe

El kell vinni a turizmust a közvetlen vízpartról a további (háttér) településekre is. Tény, hogy a Balaton legfőbb attrakciója a bársonyos, gyorsan felmelegedő víz. Ezt ki is kell használni a környezetvédelem és a fenntarthatóság maximális figyelembevételével.

Ugyanakkor, számos értékes attrakció található a víztől távolabb is. A további települések bevonása a turizmusban nem csak az itt élők életszínvonalának növekedését okozhatják, hanem a változatos kínálat színesíti a régió egészének turizmusát, ami a szezon meghosszabbításának alapvető feltétele. Alternatívát kínálnak az esős napokra, de általánosságban is csökkenti a partközeli települések zsúfoltságát. Az ipar és a mezőgazdaság további fejlesztését elsősorban a régió további településein kell elősegíteni iparvállalatok, feldolgozóüzemek, illetve más a foglalkoztatottság és a jövedelmek szempontjából jelentős hatású egységek letelepítésével. Az idetelepülő ipar és mezőgazdaság azonban nem sértheti a környezet és az idegenforgalom érdekeit.

5. Marketing, koordináció

Kiemelt szerepet kell kapjanak az utazási irodák, melyek a legfőbb közvetítők a turizmus ipar keresleti (turista) és kínálati (turisztikai attrakció) oldala között. A komplexitás, együttműködés ez esetben sem kerülhető meg. Az irodákat érdekeltté kell tenni a programok értékesítésében. Túl azon, hogy természetesen most is jutalékot kapnak az értékesített turisztikai termékek után, amennyiben a komplex szolgáltatások résztulajdonosaivá válnának, a saját portfékát nagyobb odafigyeléssel kezelnék. A turisztikai irodák egyik fontos feladata a térségi promóció. A balatoni turizmus résztvevőinek fel kell ismerniük, a reklám, az imidzs egyre növekvő szerepét. A régió arculatának kialakításában fontos szerep vár a regionális irányító hatóságra, elsősorban az egységes arculat megteremtésében, de az egyéni résztvevőknek is összefogva olyan termék- specifikus reklámtevékenységet kell végezniük, amivel saját (legjobb esetben több programból álló) terméküket népszerűsítik. Koordinálni kell a régió marketing- és fejlesztési erőfeszítéseit. Célszerű lenne létrehozni egy a Magyar Turizmus Rt.-hez hasonló szervezetet - vagy valamely létező szervezetet a szükséges kompetenciákkal ellátni -, amely a régió marketingjét, bizonyos fejlesztési programokat, rendezvényszervezést és más turisztikai tevékenységeket látna el. A szervezet tulajdonosai a BFT-t alkotó önkormányzatok lennének, pénzügyi működtetését a részben önkormányzati hozzájárulásokból, részben állami forrásokból, részben saját bevételekből lehetne finanszírozni. E szervezet feladata lenne elsősorban, hogy a jelenlegi erőfeszítéseket összefogva hatékonyabbá tegye a Balaton, mint desztináció megjelenését a célpiacokon, emellett támogatást, szakmai segítséget nyújthatna a tulajdonos önkormányzatoknak a célzottabb települési marketing megvalósításában és a rendezvényszervezésben, koordinálhatná a települések különféle turisztikai programjait. Ez a szervezet egy idő után ténylegesen a Balaton turisztikai menedzselésének szervezetévé válhatna: befektetések allokációját koordinálhatná, információs infrastruktúrát működtethetne, pályázati formában hozzájárulhatna a települések rendezvényeihez, fejlesztéseihez, stb. A turizmus esetében nem érvényesül a „közös lónak túros a háta” mondás. Senki nincs olyan adottságok birtokában a Balaton régió turisztikai szolgáltatói között, amely segítségével egyedül, társak nélkül tudná kiszolgálni ennek a hatalmas üzletnek az egyre igényesebb résztvevőit.

6. Ipar, mezőgazdaság

A Balaton nem csak turisztikai régió. A Balaton régió több településén jelentős az ipar súlya, emellett fontos mezőgazdasági területek is övezik a tavat, így a foglalkoztatottság és a jövedelmek jelentős hányada koncentráldódik az iparban és a mezőgazdaságban. Sajátos

helyzetben van a mezőgazdaság a Balaton régióban. A turizmus csak egy szűk rétegnek nyújt megélhetési lehetőséget és az ipar jelenléte is inkább csak az északi part egyes területein jellemző, a térésben sokan élnek a mezőgazdaságból. Ugyanakkor a Balaton egyik legfontosabb nemzeti kincsünk és bár sokszor eltúlozzák a mezőgazdaság szerepét a vízminőség alakulásában, komolyan kel venni szennyező hatásait. El kell érni, hogy a Balaton vízgyűjtőjén a fenntartható, környezetkímélőbb technológiával megtermelt, esetenként magasabb árú, de magasabb fogyasztói értékű élelmiszert a régióban értékesítsék. Ehhez, arra van szükség, hogy a régió vendéggörének összetétele, a környezete és saját egészségére igényes fogyasztókból álljon. Érdekléte kell tenni a termelő cégeket a környezetkímélő technológiák alkalmazásában. Ennek egyik oldala állami feladat, a környezetkímélő technológia okozta hozamcsökkenés kompenzálásával, de amennyiben lehetséges, be kell vonni a termelő egységeket a turizmusba. A már annyit emlegetett komplexitás és integráció segítségével el lehet érni, hogy nagyobb vendéglátóhelyek, szállodák regionális alapanyag beszállítót válasszanak maguknak. A magasabb alapanyagdíjakat, az egészséges és mindenekelőtt biztonságos élelmiszerekért egyre többet fizetni hajlandó igényes vendéggör meg tudná fizetni. Az egész balatoni idegenforgalomban egy minőségi forradalomnak kell lezajlania (legelőször a kínálat oldalán) ahhoz, hogy valós alternatíva legyen a turizmus a térségben és ne csak egy újabb bőrt próbáljunk lehúzni erről az egyre kopottabb bundájú, egyre betegebb rókáról.

7. A természetvédelem a turizmus és a gazdasági érdekek összehangolása

A Balaton régió, bár sajátos helyzetéből adódóan rendkívül érzékeny természeti terület, alapvetően egy olyan gazdasági tér, amelynek el kell tartani az itt élő közel negyedmillió embert. A gazdaságfejlesztési és természetvédelmi elképzelések összehangolása mindezekért kiemelt fontosságú a régióban. Ahogy nem lehet a gazdasági megfontolásokat a természeti értékek megóvása elé helyezni, úgy nem lehetséges a kizárólag a természet megőrzését (ősállapotban tartását) előtérbe helyező (esetenként szélsőségesen) zöld törekvéseknek sem utat engedni.

Sajátos paradoxon, hogy éppen akkor csökkent hatalmas mértékben a balatoni idegenforgalom, amikor a tó vízminőségének javítására tett évtizedes erőfeszítések eredményei nyilvánvalóvá váltak. Így ezek az erőfeszítések nem, vagy csak nagyon lassan fognak megtérülni, hiszen milliárdokat költött e célra a társadalom, de nem fogjuk realizálni az elvárható gazdasági hasznot. A Kis-Balaton helyreállítása, az állattenyésztő telepek átalakítása hígtrágyás technológiáról almos technológiára, a települések csatornázása, a szennyvíztisztítás és elvezetés megoldása rengetegbe került. Viszont elmarad a gazdasági haszon, ha nem jön a turista, mert nem kotorják az iszapot, mert nem lehet lejutni a vízhez a felparcellázott a parton, mert kevés a szabadstrand, mert irreális a fogyasztói árszínvonal. Átfogó idegenforgalmi stratégiára és azon belül is átfogó Balaton-fejlesztési stratégiára lenne szükség. Fontos lenne a part fölparcellázottságának fölszámolása, hogy körbejárható legyen a tó (számos nyugat európai tónál ezt már megtették). A rendszeres iszapkotrás megvalósítása elsősorban a kikötők és a strandok területén, az iszap mezőgazdasági hasznosításának megoldása (kiszáritás, háztartási hulladékkal való komposztálás). A speciális turisztikai programok (ökoturizmus - Kis-Balaton, borturizmus, konferencia turizmus, téli sport turizmus, stb.) infrastruktúrájának kiépítése. Mindehhez persze a helyi önkormányzatok, települések és az állam összefogására lenne szükség, a jelenleginél jóval hatékonyabb formában.

8. Forráskoordináció, önkormányzati szerep

Be kell látni, hogy a Balaton nincs olyan egyedülálló adottság birtokában, mely kizárólagos fejlesztése meg tudná fordítani a térség turizmusának negatív tendenciáit. A sok, kisebb attrakció egyidejű integrált fejlesztésével viszont, olyan színvonalas turisztikai szolgáltatáscsomagok állíthatók össze, amelyek képesek megfelelni az idelátogató legigényesebb turisták kívánalmainak. Meg kell teremteni a térség turizmusának hatékony működési mechanizmusát, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a turizmus eddigi spontán alakulását tudatos fejlesztés váltsa fel. Ez a fenntartható fejlődés és egyúttal a versenyképesség megteremtésének az alapfeltétele. Azonban források szűkösségéből adódóan nem lehet mindent egyszerre és azonos mértékben fejleszteni. Amennyiben a rendelkezésre álló erőforrásokat szétaprózva használnánk fel, csak kismértékű javulás válna lehetővé mindenütt, amivel a jelenlegi középheszt és jellegtelenséget lehetne konzerválni. Mindezek okán ki kell választani egy olyan prioritási sorrendet, melyben véleményem szerint a helyi szakemberek véleményét is figyelembe kell venni. A dolgozat vizsgálatai azt mutatják, hogy a települési szakemberek (polgármesterek, jegyzők) fejlesztési prioritási sorrendje és a meglévő statisztikailag mérhető adottságok színvonala számos esetben eltér egymástól. A regionális tervezésnél figyelmet kell szentelni azoknak a területeknek a fejlesztésére, amelyek a településeken dolgozó szakemberek véleménye szerint az átlagosnál nagyobb szerepet játszanak a település életében, de a statisztikailag mérhető teljesítményük elmarad a többi átlagától. Mindemellett a prioritások kiválasztásának fő kritériumai a hatékonyság és a regionális társadalmi-gazdasági kohézió erősítése kell legyen. A legjobb eredményekkel bíztató adottságok kiemelt fejlesztésével a fejlődés megindítható. Fontos a jelenlegi rövid időny meghosszabbítását lehetővé tevő turizmusformák előnyben részesítése, és a háttérterületek turizmusának fejlesztése.

Az önkormányzatok döntéshozóinak tudatosítaniuk szükséges, hogy a Balaton régióból származó jövedelmek jelentős hányada a turizmussal kapcsolatos, ezért a jelenleginél lényegesen több forrást kell(ene) visszaforgatni közvetlenül a turizmus ágazatba. A Balatoni önkormányzatok költségvetése kevés arra, hogy akár települési, akár regionális szinten rövid idő alatt jelentős idegenforgalmi fejlesztéseket indítsanak. Ahhoz azonban elég jelentős, hogy folyamatos pénzeszközöket áramoltasson a turizmus szervezeti, marketing és koordinációs és információs tevékenységébe elősegítve ezzel a meglévő adottságok és potenciálok kihasználását. Különösen igaz ez a marketing- és promóciós költségvetésre. Szükséges lenne prospektusok, reklámok, egységes, együttes megjelentetése. Az önkormányzatok fejlesztési tevékenységét a viszonylagosan szűkös források miatt a meglévő adottságok és turisztikai vonzerők bázisán célszerű folytatni, elsősorban az idegenforgalom minőségjavítására koncentrálni.

Az egész balatoni turisztikai és ehhez szorosan kapcsolódó gazdasági fejlesztésnek az összefogás és a komplexitás a legfontosabb feltétele. A Balaton régió fejlődésének kiindulópontja a régiót alkotó települések együttműködésén alapul. Nincs olyan feladat, nem létezik olyan ágazat a Balaton régióban, amely egyoldalú és kizárólagos fejlesztése megoldást tudna kínálni a régió egészét érintő problémákra. A spontán fejlődés mederbe terelésével, a katalizátorszerep felvállalásával és a folyamat irányításával jelentősen felgyorsítható annak a turisztikai infrastruktúrának a kialakulása, amely a régió vonzerejét növeli a külföldi és a belföldi látogatók körében. Amennyiben a régiót érintő kérdésekre és problémákra komplex egymásra épülő, egymást kiegészítő válaszokat kínálunk, a Balaton régió vezető helyet tud betölteni hazánk gazdasági térszerkezetében.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A disszertációban feldolgozott irodalom és a végrehajtott elemzések alapján a következő új vagy újszerű tudományos eredményeket fogalmaztam meg:

1. Dolgozatomban összegyűjtöttem és elemeztem a Balaton régió településein dolgozó szakemberek véleményét a régiót érintő gazdaságfejlettségi és turisztikai kérdésekről. A területi szakemberek nézeteinek figyelembevételével kialakított komplex mutató segítségével elemeztem a Balaton régiót alkotó településeket turisztikai és gazdaságfejlettségi szempontból. Az elemzés során azt vizsgáltam, hogy a régió településeinek irányító testülete milyen fejlődési pályát tart fontosnak a Balaton régióban. A kutatás során feltárt eredmények azt mutatják, hogy más jellegű erőforrások birtokában vannak és eltérő problémákkal küzdenek a Balaton régiót alkotó három megye partközeli és további települései. A településszintű regionális vizsgálataim eredményeinek segítségével javaslatot tettem hasonló adottságokkal és problémákkal rendelkező településcsoportok kialakítására.
2. A dolgozatban bemutatott elemzések alátámasztják, hogy a Balaton régió népességének megélhetése nem köthető kizárólag a turizmushoz. Bár a térség gazdaságának egyik legjelentősebb ágazata a turizmus, nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyéb gazdasági ágazatok fejlesztését. Az érzékeny természeti környezetre való tekintettel azonban kiemelt hangsúlyt kell kapnia a fenntarthatóságnak, a környezettudatos gazdaságfejlesztésnek.
3. A dolgozat vizsgálatainak eredménye szerint a területi szakemberek fejlesztési prioritási sorrendje nem minden esetben van összhangban a statisztikailag mérhető adatokkal. Számos esetben egy adott változó a területi szereplők (a Balaton régió településeinek polgármesterei, jegyzői, körjegyzői) véleménye szerint a település fejlődésében átlagon felüli szerepet játszik, ugyanakkor statisztikailag mérhető teljesítménye alulmúlja a többi változó statisztikailag mérhető átlagos eredményeit.
4. Az elemzések alátámasztják, hogy a balatoni turisztikai és ehhez szorosan kapcsolódó gazdasági fejlesztésnek az együttműködés és a komplexitás a legfontosabb feltétele. Nincs olyan feladat, nem létezik olyan ágazat a Balaton régióban, amely egyoldalú és kizárólagos fejlesztése megoldást tudna kínálni a régió egészét érintő problémákra. A komplexitásnak a turisztikai programok összeállításánál is meg kell jelennie. Bár a Balaton kvalitásai a tömegturizmus számára megfelelőek, a „tömegturisták” növekvő igényei a természeti és társadalmi környezet minősége iránt elkerülhetetlenné teszik a tömegturisztikai szolgáltatások színvonalának emelését, a „*minőségi tömegturizmus*” megteremtését. A szolgáltatások minőségének emeléséhez a térség szereplőinek produktív összefogására van szükség.
5. A Balaton régió fejlődéséhez elengedhetetlen a megfelelő forrásokkal és önálló döntési kompetenciákkal rendelkező irányítói testület létrejötte. A Balaton esetében az önállóság azt jelenthetné, hogy a térség pályázhat az Európai Unió programjaira, illetve a hazai területfejlesztési és egyéb alapokra. Véleményem szerint az önállóságot, a Balaton régiót alkotó megyék, régiók és a balatoni szervezetek között létrehozandó integrált regionális együttműködés során, úgynevezett „interrégió” megalkotásával lehetne a jelenlegi területfejlesztési rendszerben létrehozni.

IRODALOMJEGYZÉK

1. **A Balatoni Üdülőkörzet Hosszú Távú Fejlesztési Programja (1984):** Budapest.
2. **Balaton Fejlesztési Tanács hosszú távú területfejlesztési koncepciója (2000):** Budapest
3. **Balaton Integrációs és Fejlesztési Ügynökség KHT. (2003):** Balatoni mederkotrás anyagok elhelyezési lehetőségei VÁ-83A/02. tervsz. dok, Siófok. 77. p
4. **Balaton Integrációs és Fejlesztési Ügynökség KHT Társadalomtudományi Kutatócsoport (2002):** Külföldi vendégforgalom a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetben (Az utazás motivációi, az itt tartózkodás tartalmi jellemzői, elégedettségi mutatók, szociológiai státusz) Kutatási zárótanulmány Balatonfüred, 2002.
5. **A Balaton régió Hosszú Távú Stratégiai Fejlesztési Programja (2001):** Budapest.
6. **A Balatoni Turizmus Középtávú Fejlesztési Programja (1999),** LT CONSORG, Budapest
7. **A turizmus forgalma 2002- ben (2003):** In: Turizmus Bulletin V. évfolyam 1. szám
8. **Aubert A. (1985): A Balaton üdülőkörzet ipara;** In Gertig B., Lehmann A. eds: A Balaton és az idegenforgalom. Pécs, pp. 171-189
9. **Aubert A. (2001): A turizmus stratégiai kapcsolata Magyarországon.** In: Turizmus Bulletin IV. évf. 3. sz. pp. 44-49
10. **Bakucz M. (2002): A turizmus regionális és stratégiai összefüggései.** Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola ÉVKÖNYV, Pécs.
11. **Balaton Integrációs Kht. (2001): Balaton régió stratégiai fejlesztési programja 2002-2006** Balaton Fejlesztési Tanács
12. **Balla T. (1974): Magánosok nyaralóépítkezései.** In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia. Panoráma, Budapest. pp. 310-321
13. **Balaton Fejlesztési Tanács (2002): A Balaton északi partján a strandok és közösségi vízhasználati területek mederviszonyai, állapota és feliszapoltsága felmérés és a várható mederváltozások.** Msz.: T/110/02 Tanulmányterv, Budapest. p 34.
14. **Belák S. (1974): A Balaton térségének gazdaságföldrajza.** In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia Panoráma, Budapest. pp. 122-136
15. **Belényi Gy. (1996): Az alföldi városok és a településpolitika (1945-1963),** Szeged.
16. **Bertha B. (1984): Balatoni Évtizedek.** Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest. p. 245 p.
17. **Bibó I. (1986): Válogatott tanulmányok III.** Magvető, Budapest. 199. p.
18. **Bódi F. (2003): Önkormányzás és Területpolitika.** Agroinform, Budapest. 271. p.
19. **Boers, H., Bosch, M. (1994): A föld mint üdülőhely.** In: Bevezetés a turizmus és a környezet kapcsolatrendszerébe. KVIF, Budapest.
20. **Bogár L. (1983): A fejlődés ára.** Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
21. **Bóka I. (2003): A megújuló Balatoni Szövetség.** In: Comitatus 2003. 7-8sz. pp. 89-94
22. **Bószte S. (2001): A dél-balatoni fürdőegyesületek történetéből (1890-1944),** In: Somogy megye múltjából, levéltári évkönyvek (1970-2001) pp. 211-252.
23. **Breinich M. (1974): Hajózási létesítmények.** In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia. Panoráma, Budapest
24. **Bruntland Comission (1987): Our Common Future.** Oxford University Press, Oxford.
25. **Budai Z., Székács O. (2001): A magyar egészségturisztikai kínálat alakítása a különböző célcsoportok igényei szerint.** In: Turizmus Bulletin IV. évf. 4. szám
26. **Buday-Sántha A. (1999): Környezetgazdálkodás. (részletes rész)** Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest. 364 p.

27. Buday-Sántha A. (2002): *Környezetvédelem – vidékfejlesztés – agrártermelés*, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara, Habilitációs előadások, Pécs. 75 p.
28. Buday-Sántha A. (2000): *A Balaton vízgyűjtő területén folyó agrártermelés helyzete, fejlesztési lehetősége és hatása a tó vízminőségére*. A T 1620 Nyilvántartási számú OTKA kutatás zárójelentése. Pécs, 98 p.
29. Buday-Sántha A. (2001): *Agrárpolitika – Vidékpolitika*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 463 p.
30. Buday-Sántha A. (1983): *Az iparszerű mezőgazdasági termelés környezetvédelmi vonatkozásának ökonomiai szemléletű vizsgálata a Balaton térségében. Az agrártermelés helyzete, feltételrendszere a Balaton Somogy megyei vízgyűjtő területén*, I. Részjelentés, Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs 266 p.
31. Buday-Sántha A. (1986): *Az iparszerű mezőgazdasági termelés környezetvédelmi vonatkozásának ökonomiai szemléletű vizsgálata a Balaton térségében. Az agrártermelés helyzete, feltételrendszere a Balaton Zala megyei vízgyűjtő területén*, II. Részjelentés, Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs 279 p.
32. Buday-Sántha A. (1984): *Az iparszerű mezőgazdasági termelés környezetvédelmi vonatkozásának ökonomiai szemléletű vizsgálata a Balaton térségében. Az agrártermelés helyzete, feltételrendszere a Balaton Veszprém megyei vízgyűjtő területén*, III. Részjelentés, Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs 287 p.
33. Buday-Sántha A. (2002): *Környezetgazdálkodás*. (Általános rész). Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 179. p
34. Buday-Sántha A. (2003): *Agrártérségek komplex fejlesztése*. In: Tér és Társadalom 2003/1. p. 185-190.
35. Butler, R.W. (1980): *The concept of a tourist are cycle evolution: Implications for the management of resources*. In: Canadian geographer, pp. 5-12.
36. Cholnoky J. (1944): *Tihanyi Nemzeti Park*. Dunántúli Tudományos Intézet kiadványa, Pécs, pp. 1-4
37. Christaller, W. (1963): *Some Considerations of Tourism Location in Europe: The Peripheral Regions - Underdeveloped Countries - Recreation Areas*; Regional Science Association Papers, 1963(12),
38. Cohen, E (1984): *The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings*. In: The Sociology of Tourism, 1999. Routledge ed. Apostolopoulos, Y, Leivadi, S, Yiannakis, A
39. Collins, D. J., Montgomery, C. A (1995): *Competing on Resources*. Strategy in the 1990s. – Harvard Business Review, July-August. pp. 118-128
40. *Community action in the field of Tourism*. EC Comission. 4/86 Bulletin.
41. Csatári B. (1996): *A magyarországi kistérségek néhány jellegzetessége*, MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, Kecskemét
42. Csatári B.: (2000) *A magyarországi kistérségek vidékség-kritériumai*. In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Horváth Gy.–Rechtintzer J. (szerk.), Pécs, RKK,
43. Czeglédi J., Imre J. (1989): *Turizmus itthon és külföldön*. Közgazdasági és Jogi kiadó, Budapest. 1989. 376 p.
44. DiGiovanna, S. (1996): *Industrial Districts and Regional Economic Development: A Regulation Approach*. Regional Studies, 30. 4. pp. 373-386
45. Doxey, G.V (1975): *A Causation Theory of Visitor- Resident Irritants*; Paper given at San Diego, California, The Travel Research Association Conference No. 6. TTRA pp. 195-198
46. Dóry T., Rechnitzer J. (2000): *Regionális Innovációs Stratégiák*. Oktatási Minisztérium, Budapest. 112 p.
47. Entz B. (1983): *Változó Balaton*. Natura, Budapest. 165 p.

48. Enyedi Gy. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon*. Hilschler Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
49. Eötvös K. (1900): *Utazás a Balaton körül I*. Kötet Magvető, Budapest. 387 p.
50. Eötvös K. (1900): *Utazás a Balaton körül II*. Kötet Magvető, Budapest. 346 p.
51. Erdeős L., Tókécs Gy. (1974): *Középtételek* In: Tóth K. ed.: *Balaton monográfia*. Panoráma, Budapest. pp. 289-310.
52. Éri I. (1981): *Az északi part*, In.: *Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest* pp. 139-146.
53. F, Breuss (1998): *Az Európai Unió keleti bővítésének költségei és hozamai*. Statisztikai Szemle, 9. szám. pp. 709-726
54. A MeH politikai államtitkárságának tájékoztatója (2004):. In: *Falu Város Régió*, 6. szám, pp. 56-58
55. Faluvégi A. (1995): *Az elmaradott térségek lehatárolásának módszerei*, in: *Statisztikai szemle július*, pp. 571-590.
56. Faluvégi A. (1997): *A területfejlesztés támogatási rendszerének statisztikai megalapozása*, in: *Területi Statisztika*, pp. 27-49.
57. Faluvégi A. (1998): *A területfejlesztés kedvezményezett térségei*, 1998 In.: *Területi Statisztika* 3.szám, pp.174-185.
58. Faluvégi A. (2000): *A magyar kistérségek fejlettségbeli különbségei*, In *területi statisztika*, július
59. Faragó L. (1994): *Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához*. In: *Tér és Társadalom* 3-4. szám. pp. 23-39
60. Faragó L. (2001). *SWOT elemzés a területi stratégiák kialakításának folyamatában* In: *Falu Város Régió* 6. szám. pp. 3-5
61. Fazekasné Mulesza O. (2003): *Széles a Balaton Vize...? Cereberus Ofszet és Digitális Nyomda, Budapest*.
62. Fehér A., Dorgai L. (1998): *A vidék eltartó képességének stabilizálása, regionális összefüggései*. MTA Agrártudományok Osztálya, Budapest.
63. Forgács T. (1983): *Kereskedelem és szolgáltatás*. Kossuth könyvkiadó, Budapest. 88. p.
64. Frisnyák S. (1990): *Magyarország történeti földrajza*. Tankönyvkiadó, Budapest.
65. Gazdag L. (2005): *A balaton(i idegenforgalom) halála*, *Kapu* 4-5 sz. pp. 71-72.
66. Gergelyé Dr. Benke R. (1981): *Belső turizmusunk*. Kossuth, Budapest. 97 p.
67. Gertig B. (1985): *A Balaton üdülőkörzet idegenforgalmának néhány gazdaságföldrajzi jellemzője*. In Gertig B., Lehmann A. eds: *A Balaton és az idegenforgalom*. Pécs, pp. pp 47-103
68. Gunn, C. A. (1994): *Environmental Design and Land Use*, In: Ritchie, J. – Goeldner (eds). *Travel, Tourism and Hospitality Research*, New York. pp 243-258
69. Hajdú Z. (1990): *A településpolitika „szocialista” modelljének kialakítása Magyarországon (1945-1951)* . In: *Tér – Idő – Társadalom*, szerk: Tóth J., MTA RKK, pp. 157-170
70. Harza L. (1999): *A Leader, a Sapard és a vidékfejlesztés*. In: *Gazdálkodás* XLIII. évf. 2. szám pp. 28-37
71. Hencz A. (1973): *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Közgazdasági és jogi kiadó, Budapest. pp. 343-344
72. Herodek, S., Istvánovics, V., Jolánkai, G., Csathó, P., Németh, T., Várallyay G.Gy. (1995): *The P Cyle In Balaton Catchment. A Hungarian Case Study*. Phosphorus In The Global Environment Transfers, Cycles and management. SCOPE John Wiely and Sons Ltd Chichester.
73. Horváth Gy. (1992): *A magyar regionális politika súlypontjai*. In: *Tér és Társadalom* 1-2 szám pp. 1-15

74. Horváth Gy. (2000) *Decenralizáció és a régiók- Kelet-Közép-Európai nézőpontból*. In: Horváth Gy., Rechnitzer J. Magyarország területi szerkezete az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs.
75. Horváth Gy. (2001): *Regionális támogatások az Európai Unióban*. Osiris, Budapest. 357 p.
76. Horváth Gy. (2003): *Európai regionális politika*. Dialóg Campus, Pécs. 501 p.
77. Horváth L. (2000): *Területrendezési tervezés a Balaton Üdülőkörzetben* In: Comitatus Önkormányzati szemle. 7-8. szám pp. 88-94
78. Hrubí L. (2000): *A régiók szerepének felértékelődése a magyar területi struktúrában*. In: Horváth Gy. A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban. MTA RKK, Pécs pp.139-1489
79. Illés I. (1981): *Tavunk a Balaton*. Natura Kiadó, Budapest 444. p.
80. Illés I (1996): *Az önkormányzati rendszer finanszírozásának reformja*. In: INFO- Társadalom, 37. szám
81. Illés I. (1983): *Környezetvédelem a Balaton középtáví terveiben (1970-1985)* In: Idegenforgalom – Környezetvédelem – Balaton, VAEB kiadvány, Veszprém. pp. 1-201
82. Illés I. (1992): *A területfejlesztés irányításának kérdései*. In: Tér és Társadalom, 1-2.szám pp. 56-68
83. Illés I. (1993): *A város és falufejlesztés dichotómiája a Magyar településhálózat fejlesztésében*. In: Kovács K. Település gazdaság és igazgatás a térben MTA RKK, Pécs. pp. 37-53
84. Illés I. (1994): *Az önkormányzatok finanszírozása, gazdálkodásuk hatékonysági kérdései*. In: Tér és közigazgatás. MTA RKK, Budapest.
85. Illés I. (2000): *Az Európai Unió keleti kibővítése és a regionális politika reformja*. In: Horváth Gy. A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban MTA RKK. Pécs pp. 19-31
86. Jafari, J. (1989): *Sociocultural Dimensions of Tourism*. An English Language Literature Review; In: J. Bystrzanowski ed: *Tourism as a Factor of Change*; The Vienna Centre, Vienna, Austria, pp.17-60
87. Jankó J. (1902): *Nagy Balaton néprajz*, Kilián, Budapest. VIII, 428 p.,
88. Jávör K. (1981): *Az üdülők érdekében*, In.: *Tavunk a Balaton* szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 348-355.
89. Joó O. (1986): *Mérések a zalaegerszegi és más zalai szennyezések Balatonba jutásáról*. Magyar Hidrológiai Társaság VI. Országos Vándorgyűlés. A tavak élete és vízgazdálkodása. Hévíz.
90. Józsa B. (2000) *Balaton Fejlesztési tanács: Gazdaként a Balaton régió élén*. In: Comitatus Önkormányzati szemle X. évf. 7-8. szám. pp. 70-74
91. Kabai R. (2001): *Falusi turizmus és tájvédelem*. In: Turizmus Bulletin IV. évf. 4. szám
92. Kanyar J. (1978): *A Dél-Balaton fűrdőkultúra kialakulásának történeti korszaka Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv, Kaposvár.
93. Kanyar J. (1981): *Somogyországi emlékek*, In.: *Tavunk a Balaton* szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 63-75.
94. Karászi K. (1981): *A tó vízrajz és hidrológiai jellemzői*, In.: *Tavunk a Balaton*, szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 46-
95. Kengyel Á. (2004): *Az Európai Unió Regionális Politikája*. In.: Blahó A. Európai Integrációs Alapismertek Aula, pp.238-274
96. Kerecsényi E. (1963): *Adatok a Tanácsköztársaság nagykanizsai történetéhez*. In: Legújabbkori Történeti Múzeum évkönyve, 3-4. köt. Budapest, pp. 75-114.
97. Kerkápoly E. (1974): *A Balaton vidék gazdasági adottságai*. In: Tóth K. ed.: *Balaton monográfia*. Panoráma, Budapest. pp. 122-161
98. Kineli, P.I.A. (1991): *The effect of flow depth on sediment transport induced by raindrops impacting shallow flows*. Transaction of the ASAE (St Joseph) Tom. 34. No.1. Miller, M.H.

99. Kís K., Sulyok J. (2003): *A Magyarországi turisztikai régiók vendégforgalma 2002-ben*. In: Turizmus Bulletin VI. évf. 2. szám
100. Kisléhi Nagy I. (1974): *A fejlesztések elvi kérdései* In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia. Panoráma, Budapest. pp. 494-503
101. Kisléhi Nagy I. (1974): *A fejlesztések elvi kérdései*. In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia Panoráma, Budapest. pp. 494-503
102. Kolber I. (2003): *Mit tervez a Balaton Fejlesztési Tanács* In: Comitatus Önkormányzati szemle 7-8 szám pp. 95-103
103. Kondratyev, N.D (1980). *A gazdasági fejlődés hosszú hullámai*. In: Történelmi szemle. 2. pp. 241-259
104. Korompai A. (1995). *Regionális stratégiák jövőkutatói megalapozása*. In: Regionális Tudományi Tanulmányok. 1. szám ELTE Regionális Földrajz Tanszék, Budapest.
105. Kósa L. (1999): *Fürdőélet a Monarchiában*. Holnap Kiadó Kft, Budapest.
106. Kotler P. (1999): *Marketing menedzsment*. Műszaki könyvkiadó, 1999. Budapest 379 p.
107. Kotsis L. (1981): *Az új regionális rendezési terv* In.: Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 313- 344.
108. Kovács D. (2003): *Diskurzus a falusi, vidéki turizmusról*. In: A falusi turizmus hagyományai szerk: Kovács D. Mezőgazda kiadó, Budapest. 224 p.
109. Kovács L., Takács J. (1966): *Az idegenforgalom alakulása és fejlődése Magyarországon 1945-1965*. Országos Idegenforgalmi Hivatal, Panoráma, Budapest.
110. Kozma G. (2003). *A térbeli gazdasági növekedés elméletei* In: Regionális gazdaságtan Debrecen. pp.117-162
111. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (1997): *Egy környezettel és fenntartható fejlődéssel kapcsolatos politika és cselekvés Európai Közösségi programja*, Budapest 157 p.
112. Kőszegfalvi Gy., Loyd T. (2001): *Településfejlesztés*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 196 p.
113. Kraftné Somogyi G. (1997). *Helymarketing a vidékfejlesztésben*. A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig. IV falukonferencia, Pécs.
114. KSH Területi Statisztikai Évkönyv 2001 (2002) Budapest.
115. KSH Területi Statisztikai Évkönyv 2002 (2003) Budapest.
116. Kunder L. (2003). *Turizmusunk története dióhéjban*. Tinta kiadó, Budapest. 71 p.
117. Laczkó L. (1987): *A területi fejlődés egységes értelmezése*. In: Tér és Társadalom 1 szám pp. 67-75
118. Laczkó L.(1987). *A területi fejlődés egységes értelmezése*. In: Tér és Társadalom 1szám. pp. 67-75
119. Láng S. (1974): *A Balaton természetföldrajzi képe* In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia. Panoráma, Budapest. pp. 13-30
120. Láng, I., Berényi, J. (szerk.) (1982): *Környezeti kár gazdasági veszteség*. A Balaton régió vizsgálata alapján. MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága, Veszprém.
121. Laposa J. (1981): *Mi lett a Balaton Környezetével ?* In.: Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 46-53.
122. Laposa J. (1981): *Az autópálya és a táj*, In.: Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 344-348.
123. Lázár J. (2003): *A balatoni Szövetség 10 éve és jövője*. In: Comitatus Önkormányzati szemle 7-8. szám pp. 90-93
124. Lengyel M. (1995): *A balatoni turizmus fejlesztési koncepciója*. KIT Képzőművészeti Kiadó, Budapest. p. 387

125. Lengyel M. (1999): *Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz*. Turizmus Stratégia KIT Képzőművészeti kiadó és nyomda Budapest. pp 73-97
126. Lengyel, M. (1992): *A turizmus általános elmélete*. VIVA Reklámügynökség, Budapest.
127. Lukács K. (1943): *Tihanyi nemzeti park?* Magyar Szemle. 45. köt. pp.191-198
128. Lócsei H, - Nemes Nagy József (2003): *A Balaton régió gazdasági súlya és belső térszerkezete, Kistérségi mozaik, Regionális Tanulmányok ELTE Regionális Földrajz Tanszék Budapest*
129. MacCannel D. (1999): *The Tourist. A new leisure theory of the leisure class*. University of California Press.
130. MacCannell, D. (1973): *Staged Authenticity: Arrangement of Social Space in Tourist Settings*. American Journal of Sociology, 79(3):589-603
131. Magyar Köztársaság Kormánya (1991): *Nemzeti beszámoló az Egyesült Nemzetek 1992. évi Környezet és fejlődés Világkonferenciájára* 86 p.
132. Major K. - Nemes Nagy J. (1999): *Területi jövedelemegyenlőtlenségek a kilencvenes években In: "Statisztikai Szemle" 5. sz. pp. 397-421.*
133. Marketing terv (2003). Magyar Turizmus Rt.
134. Mármarosi M. (1998): *„Magánosítják” a Balatont*. In: Falu Város Régió 8. szám pp. 399
135. Mártha A. (2000). *Gondolatok a balatoni szezon meghosszabbításának lehetőségeiről*. In: Comitatus Önkormányzati Szemle. 7-8. szám.
136. Marton I. (1990): *A környezet védelmét és a termelés fejlesztését egyaránt szolgáló termelési struktúrák a Balaton vízgyűjtőjében*. VEAB Tudományos Ülés, Veszprém.
137. Marton I. (2004): *Az Unió csatlakozás a Magyar regionális politikára*. In: Ma és Holnap 2004. IV. évfolyam 2. szám
138. Maskell, P., Malmberg, A. (1995): *Localised Learning and Industrial Competitiveness*. Paper presented at the Regional Studies Association European Conference on „Regional Futures” Gothenburg, 6-7. May
139. Máté F. (1984): *Környezetvédő tápanyag-gazdálkodás a Balaton térségében (korreferátum)*. A Balaton kutatás újabb eredményei. III. VEAB, Veszprém. pp. 12
140. Mathienson, A., Wall, G (1982): *Tourism. Economic, Physical and Social Impacts*. Scientific and Technical, Harlow, UK
141. McCool, S.F. (1995): *Linking Tourism, the Environment, and Concepts of Sustainability*. In: McCool, S.F.- A.E.
142. Mezei I. (1997): *A vidékfejlesztés gondja: az aluliskolázottság. A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig*. IV. Falukonferencia, Pécs.
143. Miklóssy E. (1998): *A Balaton fejlődéséről, A kultúrtáj karaktere*. In: Falu Város Régió 2. szám pp. 3-8
144. Miniszterelnöki Hivatal 2004
145. Mínyejev, V.G (1988): *Agrokémia és környezetvédelem*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
146. Molnár P.. (1981): *Ipár közlekedés szennyezés*, In.: Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 229-234.
147. Molnár T. (2001): *Társadalmi gazdasági struktúrák regionális jellemzői a nyugat Dunántúlon* publikálatlan Ph.D- doktori értekezés, Keszthely 133 p.
148. Mundruczkó Gy.-né (1996): *Turizmus elmélete és gyakorlata*. Közgazdasági és Jogi kiadó, Budapest. 193 p.
149. Myrdal G. (1957): *Economic Theory and Under developed Regions*. Gerald Duckworth, London. 167 p.
150. Nádas-né Vörös I. (1996): *A keszthelyi öböl tápanyagterhelésének összefüggései az 1990-es években a Zala vízgyűjtőjén bekövetkezett változásokkal*. Kis-Balaton ankét, Keszthely.

151. Nash, D (1981): *Tourism, as an Anthropological Subject*. With Comments. Current Anthropology 22.
152. Nash, D. (1989): *Tourism, as a form of Imperialism*. In: Hosts and Guests. The anthropology of Tourism. ed.: Valene Smith. Pennsylvania. Press 2. edition.
153. Nemes Nagy J.(1992): *Margójegyzetek a regionális politikához*, In: "Tér és Társadalom" 1. sz. pp. 69-76.
154. Nemes Nagy J. (1993): *Régiótípusok 1991-1992. A formálódó piacgazdaság regionalizmusa*, In: Kovács K. (szerk.) Település, gazdaság, igazgatás a térben, Pécs MTA RKK
155. Nemes Nagy J. (1998): *A tér a társadalomkutatásban. (Bevezetés a regionális tudományba)* Ember település Régió, Budapest.
156. Nemes Nagy J. (2003): *Gazdasági-társadalmi súlypontok és mozgásuk az ezredvégi Magyarországon*. In: Területi Statisztika 1, pp: 3-14.
157. Nemes Nagy J. (kutatásvezető) (2003): *A Balaton régió gazdasági fejlettsége a GDP térségi becslése tükrében, (Kutatási jelentés)* R-DATA Bt ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport Budapest, 2003. június
158. Nemes Nagy J. (2003): *Regionális folyamatok régiók*, In: Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza (szerk. Perczel György) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest pp.565-571.
159. Nemes Nagy J. (2005): *Nemzetközi és hazai tendenciák a területi elemzésben*. In: Területi Statisztika 1, pp: 3-13.
160. North, D.C (1955): *Location Theory and Regional Economic Growth*. the Journal of the Political Economy, 63., 3., pp. 243-258
161. OECD (1980): *The impact of tourism on the environment*, General Report, OECD, Paris.
162. Oláh M. (2002): *Az érintettek többségén nem múlik Vélemények és Javaslatok a Balaton régió területi kérdéseiről*. In: Comitatus Önkormányzati Szemle 7-8 szám
163. Oláh M. (2005): *Gondolatok a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet működőképessé tételéről, EU kompatibilitásáról*, In: Pécsi politikai Tanulmányok II.(szerk: S. Szabó Péter) Pécs, pp. 158-175
164. Oláh, J., et al. (1977) *A Balaton foszfor anyagcseréje*. MTA Biológiai Osztálya Közleményei.
165. Pál J. (1968): *Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában, 1918-1919*. Nagykanizsa.
166. Pálné Kovács I. (1989): *A településpolitika új tendenciái és kezdeti gyakorlati tapasztalatai a megváltozott jövedelemelosztási rendszerben*. In: Lengyel Zs.: Elosztás és jövedelmek Magyarországon, MTA Társadalomtudományi intézet, Budapest.
167. Pálné Kovács I. (1990): *A hatalom térbeni dimenziói*. In: Tér – Idő – Társadalom, szerk: Tóth J., MTA RKK, pp. 18-34
168. Pálné Kovács I. (2000): *A regionalizmus politikai kihívásai Magyarországon* In.: Horváth Gy.: A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban MTA RKK. Pécs. pp. 131-148
169. Pálos I (1974): *A Balatoni üdülés és idegenforgalom* In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia. Panoráma, Budapest. pp. 430-472
170. Pálos I. (1974): *Népesség, településhálózat. Ipar, kereskedelem és mezőgazdaság*. In: Tóth K. ed.: Balaton monográfia. Panoráma, Budapest. pp.122-161
171. Plósz S. (1981) : *A vízi környezet*, In.: Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 245-252.
172. Próbált Á. (1995): *A Balatoni turizmus statisztikai vizsgálata* , In: Lengyel M, A balatoni turizmus fejlesztési koncepciója, KIT képzőművészeti kiadó, Budapest pp. 124-134
173. Puczko, L., Rátz T. (1998): *A turizmus hatásai*. Aula, Budapest 489 p.
174. Rátz T. (2001): *Új trendek az egészségturizmusban*. In: Turizmus Bulletin IV. évf. 4. szám
175. Rechnitzer J. (1998.) *A területi stratégiák*. Dialóg Campus Budapest- Pécs p. 347

176. Rechnitzer J. (1990): Szempontok az innováció térbeli terjedésének kutatásához. In: Tér – Idő – Társadalom, szerk: Tóth J., MTA RKK, pp. 48-62
177. Retz T. (2003): *Vendégforgalom a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetben 2002*. In Comitatus Önkormányzati Szemle 7-8.szám 42-59
178. Riba I. (2003): *Milyenek ígérkeznek az idei turistaszezon, Ki a kicsit nem becsüli* In: Heti Világ Gazdaság, 25. évf. 26.szám
179. RT. AL. (1982): *Agriculture and water quality in the canadian great lakes basin. III. Phosphorus*. Journal of Environmental Quaility Vol. 11. No. 3.
180. Ryan, C. (1990): *Recreational Tourism. A social science perspective*. Routledge.
181. Sági L., Zákonyi F. (1989): *Balatoni idegenforgalom*. Panoráma, Budapest. 149 p.
182. Sarudi Cs., Szabó G. (1997): *A vidékfejlesztés prioritásainak és eszközrendszerének EU konform harmonizációja*. In: Gazdálkodás.. 4. sz. 55-67
183. Sarudi Cs. (2000): *Regionális politika és Vidékfejlesztés* egyetemi jegyzet. Kaposvár, 212 p.
184. Sarudi Cs. (2003): *Térség és Vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az Európai integráció* Agroinform, Kaposvár. 308 p.
185. Seléndy Sz. (1981): *Üdülés idegenforgalom és tájvédelem*, In.: Tavunk a Balaton szerk.: Illés I. Natura Kiadó, Budapest pp. 297-303.
186. Sharpley, A.N. et al. (1987): *Environmental impact of agricultural nitrogen and phosphorus use*. Journal of Agricultural food Chemistry, 35.p.
187. Simon Károly (2002): *Volt, van, lesz – A Balaton régió Kialakulásának folyamata* In: Comitatus Önkormányzati Szemle, 12. évf 7-8.szám pp. 86-92
188. Somlyódi, L. (1983): *A Balaton eutrofizálódása*. VITUKI Közlemények, 38. Budapest.
189. Somogy Megyei Statisztikai Évkönyv 2002. (2003): KSH, Somogy megyei Igazgatóság
190. Stansfield, C. (1978): *Atlantic City and the Resort Cycle*. Annals of Tourism Research 5(2):238-251
191. Sulyok Judit (2001): *Ökoturizmus*. In: Turizmus Bulletin IV. évf. 4. szám
192. Süli Ferenc (2003): *Ülésezett a Balatoni tárcaközi Bizottság*. In: Balatoni Futár 11. 19.
193. Süli-Zakar István (1993): *Az új falusi agrárvállalkozások szociálgeográfiai hatásai az elmaradott Kelet-magyarországi térségekben*. Az elmaradott agrártérségek gazdasági problémái című tudományos vitaülés, Kompolt, pp.: 56-75
194. Szabó G. (1994): *Európaiság és regionalitás*. In: Gazdálkodás, 38. évfolyam 5. szám, pp. 28-33
195. Szakáll F. (1990): *A hazai vidékfejlesztés rendszerének EU- konform kialakítási lehetőségei. A vidékfejlesztés szervezési és ökonómiai problémái, a mezőgazdasági és a vidékfejlesztési politikák összefüggései*. GATE Környezet-és Tájgazdálkodási intézet, Gödöllő.
196. Szaló P (1998): *A siker kötelez – A területfejlesztési intézményrendszer kiépítése és jövőbeni feladatai*. In: Területi statisztika 1. (38. évf.) 3. szám pp. 199-210
197. Szappanos Géza (1974): *A Balaton fejlesztés a tények tükrében* In: Tóth K. ed Balaton Monográfia, Panoráma, Budapest. pp.514-525
198. Szegedy Miklós (1913): *Balatoni vármegye*. In: Budapesti Hírlap november 23. (277. szám.) pp. 43.
199. Szegő P. (1974): *Balatoni üdülők és üdültetés* In: Tóth K. ed Balaton Monográfia, Panoráma, Budapest. pp. 214-223
200. Szemlér Tamás (2001): *Magyarország felkészülése az EU- csatlakozásra a regionális politika területén, különös tekintettel az intézményi és pénzügyi kérdésekre*. In: MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások 137. szám március
201. Szilassy Lajos (1933): *Balatoni nemzeti park*. In: Balatoni Kurír. szept.20.
202. Szilassy Lajos: (1935): *A Balaton Vármegyéről*. In: Balatoni Kurir október 9.

203. Szörényiné Kukorelli I. (1997): *A kistérségek gazdasági és társadalmi jellemzői és trendjei Északnyugat-Dunántúlon*, In.: Tér és Társadalom 1. szám, pp 147-180.
204. Szörényiné Kukorelli I. (1997): *Fejlesztési koncepciók a kistérségek számára*, In.: Tér és Társadalom, 2. szám.
205. Tasnádi, J. (1998): *A turizmus rendszere*. Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola Szolnok
206. TEIR KSH adatbázis 2001.
207. Theobald, W.F. (1994): *The Context, Meaning and Scope of Tourism*. In: In: W.F. Theobald
208. Tickell, A. Peck, J A. (1992): *Accumulation, Regulation and the Geographies of Post Fordism: Missing Links in Regulationist research*. In: *Progress in Human Geography*, 16, 2., pp. 190-218.
209. Tomcsányi P. (2000): *Általános kutatómódszertan*. Szent István Tudományegyetem, Gödöllő. 473 p.
210. Tóth J. (1993): *A globalitás és lokalitás értelmezéséhez*. In: *Juss VI. évf.*, Szolnok, , pp: 136-142
211. Tóth L, Sági E.M. (1940): *Balaton könyv és Balaton címtár*, BIB kiadvány Budapest, pp 1-256
212. *Travel Industry Monitor* (2003) July, Mintel, p.1.
213. United Nations (1963): *Recommendations on International Travel and Tourism*. In: United Nations Conference on International Travel and Tourism, Rome, Italy
214. Urry, J. (1990): *The Tourist Gaze*. SAGE publications
215. Vági G. (1991): *Versengés a fejlesztési forrásokért*. In: *Magunk Uraim*. Gondolat, Budapest.
216. Vanicsek M. (kutatásvezető) (2000): *A "Balaton régió" jövedelemtermelését, jövedelem elvonását, befektetési, beruházási jellemzőit feltáró jövedelemmérleg elkészítése, a jövedelmek korszerűsített újraelosztására vonatkozó javaslat és program*, Budapest, 129. p.
217. Varga L. (2000): *Ne legyen a megye a régió mostohagyereke*. In: *Comitatus Önkormányzati Szemle* 7-8 sz. pp. 75-88
218. Várhidy L.(1931): *Balaton vármegye*. In: *Városok Lapja*. 130. 1.
219. Venczel T.- Szabó K. (2003): *Magyar tengerre* In: *Heti Világ Gazdaság*. 2003. 25. évfolyam 26. szám
220. *Veszprém Megyei Statisztikai Évkönyv 2002*. (2003): KSH, Veszprém megyei Igazgatóság
221. Virág Á. (1997): *A Balaton múltja és jelene*. Egri nyomda kft. Eger. 286 p.
222. Wall, G. (1997): *Rethinking Impacts of Tourism*. In: C. Cooper - S. Wanhill eds: *Tourism Development. Environmental and Community Issues*; John Wiley & Sons Ltd, Chichester, UK, pp. 1-9
223. Weinrich, H. (1982): *The TOWS Matrix – A tool for Situationnal Analysis. Long Range Planning*. Vol. 15. No2, pp. 54-66
224. World Tourism Organisation (WTmO) (2003): *International Tourism Perspectives, WTMO Regional Comission for Europe*. 40th meeting, Attard, Malta, May.
225. WTmO (1989): *The Hague Declaration on Tourism*. WTMO, Madrid, Spain
226. WTmO (2003): *World Tourism Barometer*. Vol. Nr.1, June
227. WTmO (2003): *Yearbook of Turism Statistics*
228. www.balatoninfo.net/uj/hasznos/anyag/NON_PR.pdf, 2004. 09. 21
229. www.balatonregion.hu/balaton.phtml?cat=0&doc=bi_kht/bfured/bfured.html, 2004. 09. 15
230. www.gkm.hu/dokk/main/gkm/turizmus, 2004. 01. 15
231. www.gkm.hu/dokk/binary/15/60/43/43.jpg 2004. 09. 10
232. www.gkm.hu/dokk/binary/15/60/47/44.jpg 2004. 09. 10
233. www.gkm.hu/dokk/binary/15/60/59/45.jpg 2004.09.10
234. www.hungarytourism.hu/files/3_gazdasag_uj.pdf 2004. 11. 15
235. *Zala Megyei Statisztikai Évkönyv 2002* (2003): KSH, Zala megyei Igazgatóság

236. Zách A. (1974): *A Balaton időjárása és éghajlata*. In Tóth K. ed. *Balaton Monográfia*, Budapest. pp. 80-95
237. Zákonyi F. (1974): *A balatoni üdülés, üdültetés az idegenforgalom története*. In: Tóth K. ed. *Balaton Monográfia, Panoráma*, Budapest. pp. 482-493
238. Zákonyi F. (2001): *Balaton megye?* In: *Comitatus Önkormányzati Szemle*, 7-8 szám. pp. 116-118
239. Zimmermann, F. (1991): *Contrasting tourist seasons and contrasting regions*. In Williams, A.M. – Shaw, G. (eds.): *Tourism and Economic Development*. London, Belhaven Press. pp. 153-172.

Web címek

www.balaton.hu
www.balatoni.info.hu
www.balatoninfo.net
www.balatonregion.hu
www.balaton-tourism.hu
www.bis.hu
www.foek.hu
www.gkm.hu
www.inforeg.hu
www.ksh.hu
www.ogyk.hu
www.siofok.passport.hu
www.somogy.hu
www.somogytourism.hu/
www.veszprem.hu
www.zala.hu

